

Þingsályktunartillögur.

Ekki útræddar.

1. Þjóðabandalagið.

Á 1. fundi í Nd., 16. febr., var útbýtt:
Till til þál. um, að Ísland sæki um upp-
töku í Þjóðabandalagið (A. 11).

Á 3. fundi í Nd., 18. febr., var till. tek-
in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær
umr.

Á 8. fundi í Nd., 24 febr., var till. tekin
til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 10. fundi í Nd., 26. febr., var till. aft-
ur tekin til fyrri umr.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-
son): Það getur engum dulizt, að við-
skipti hverskonar milli okkar lands og
annara hafa óðum farið vaxandi síðari
árin. Bæði valda því þær breytingar og
bætur á samgöngum bæði í lofti og á legi,
sem fært hafa okkur nær öðrum löndum,
og sömuleiðis hefir aukin starfsemi og
framfarir síðustu ára aukið viðskipti
okkar út á við. Um leið og viðskiptin hafa
vaxið svo stórum stigum, höfum við með
hverju ári átt fleiri mál að ræða við rík-
isstjórnir viðskiptalandanna og opinber-
ar stofnanir annara þjóða. Þótt það sé
ekki orðið langt tímabil, sem ég hefi átt
við þau mál, hefi ég samt veitt því at-
hygli, að slíkum málum hefir alltaf far-
ið fjölgandi og vinna við þau vaxið. Og
þetta hlýtur að halda áfram að vaxa.

Alþt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

Aldrei hefir þjóðinni verið gefinn jafn-
mikill gaumur og sómi sýndur og á al-
þingishátiðinni sumarið sem leið. Það til-
lit, sem tekið var til okkar við þau hátið-
arhöld, og kynnin, sem umheimurinn
fékk þá af landinu og þjóðinni, breyttu
aðstöðu Íslendinga svo mjög, að margir
litu þannig á, að beint hefði legið við, að
Íslendingar tækju þá þegar ákvörðun um
þátttöku í því samstarfi þjóðanna, sem
Þjóðabandalagið heldur uppi.

Nú hefir það gerzt, að ég hygg í fyrsta
skipti, að Íslendingum hefir verið boðin
þátttaka í þeim „ökonomiska“ fundi, sem
haldinn verður að tilhlutun Þjóðabanda-
lagsins nú á næstunni, og hefir þegar ver-
ið ákveðinn maður til að taka þátt í hon-
um fyrir hönd Íslendinga. Á því og fleiru
getum við séð, hve Íslendingum er veitt
meiri athygli en áður.

Í nefnd þeirri, sem átti að velja mál
til að gera ályktanir um á alþingishá-
tiðarfundi í sumar, var þetta mál talið
útilokað, af því að þar var ekki hægt að
taka til umræðu önnur mál en þau, sem
fullt samkomulag var um. En nú er ekki
ástæða til að fresta málinu þess vegna.

Þegar um það er að ræða, hvort Ís-
lendingar eigi að ganga í Þjóðabandalag-
ið, veit ég, að engum Íslendingi dettur
það í hug með öðru móti en að Íslending-
ar verði þar algerlega jafnréttáir og að-
rar þjóðir. Nú er talið, að þetta geti orðið
á þeim grundvelli, og ríkisstjórnin álitur,
að ekkert sé því til fyrirstöðu, hvorki
formlega né efnislega, og því aðeins er
þessi till. borin fram.

Eins og kunnugt er, hefir hvert ríki

Þjóðabandalagið.

eitt atkvæði, og aldrei meira né minna. Og Norðurlönd og Holland hafa verið í bandalagi sín á milli á fundum Þjóðabandalagsins og ekki haft lítil áhrif á ýms mál. Ég hefi átt samtöl við ýmsa stjórnámamenn á Norðurlöndum, og hafa þeir óskað þess mjög, að Ísland kæmi þarna með í hópinn. Því að þeir telja líklegt, að ef Íslendingar fengju sinn fulltrúa, mundi hann vilja starfa með þeirra mönnum, og hann mundi geta styrkt þann flokk svo, að um hann munaði meir en áður. Ég trúir ekki öðru en að flestir hv. þm. vildu, að Íslendingar ættu slíkan fulltrúa til að tryggja rétt okkar og styðja góð málefni frændþjóða okkar.

Það hefir komið fram í blöðum og umræðum bæði hér og annarsstaðar, að þegar er samningar leyfa, muni verða talið sjálfsgætt, að við tökum öll utanríkismál í eigin hendur. En þetta getur ekki orðið undirbúningslaust. Ég lít svo á, að innganga í Þjóðabandalagið geti orðið einhver bezti undirbúningurinn. Þegar að kemur, þurfum við að eiga hæfilega marga menn, sem hafa þekkingu á utanríkismálum og kunnugleika erlendis, menn, sem eru persónulega kunnugir útendum stjórnámamönnum, svo að þeir eigi aðgang að samstarfi við þekktu, mikilsráðandi menn. Þegar Norðmenn voru að taka þessi mál í eigin hendur, reyndist þeim ómetanlegt að eiga menn, sem áttu kynni og persónuleg sambönd við þau stórmenn stærra þjóða, sem stjórnað gátu rás viðburðanna og miklu til leiðar komið.

Um kostnað af þessu verð ég að vísa til grg. Að visu hafa ný útgjöld alltaf mikið að segja fyrir fámenna þjóð. En ég tel, að fyrst og fremst krefjist þjóðarmetnaður Íslendinga þess, að við látum utanríkismálin meir til okkar taka, og bæði hygg ég, að þetta mundi færa okkur aftur fyllilega endurgjald kostnaðarins, og að hitt verði ekki metið, hvað undirbúningurinn, sem þetta aflar okkur, getur orðið dýrmætur.

Ég sé ekki ástæðu til að víkja að fleiri atriðum. Ýmislegu í sambandi við þetta mál er þannig háttað, að rétt er að fjöl-yrða ekki um það, að svo stöddu, heldur ráða fram úr því innan flokkanna, eins

og venja er um mörg utanríkismál. Þetta mál ætti eiginlega að ganga til utanríkis-málanefndar, þótt hún hafi að visu þegar fjallað um það. Þingsköp eru að visu því til fyrirstöðu, þar sem hún er kosin af Sp. En hér mætti e. t. v. veita afbrigði frá þingsköpum. En ekki er ómögulegt að vísa málinu til n. með þeim fyrirvara, að hún leiti álits utrmp. Ég skýt því til hæstv. forseta að skera úr, hvort sé tæki-legra.

Sigurður Eggerz: Ég get verið sammála hæstv. forsrh. um það, að æskilegt væri, að Íslendingar létu meir til sín taka mál sín út á við. En það getur auðvitað ekki orðið fyrir en öll ráð út á við eru komin í okkar hendur. Ég er honum líka mjög sammála um, að æskilegt sé að halda við sem allra beztri sambúð, ekki aðeins við Norðurlandþjóðirnar, heldur sem mestri og beztri kynningu við þá, sem mest ráð hafa í veröldinni. Það er ein höfuðástæðan til að ganga inn í Þjóðabandalagið, ef við verðum svo heppnir að senda þangað fulltrúa, sem gætu náð kynningu af þeim mönnum, sem halda örlagaþráðum veraldarinnar í höndum sér.

Ég held, að allir hljóti að dást að þeirri hugsjón, sem liggur bak við Þjóðabandalagið. Í þeim flokki a. m. k., sem ég telst til, skilja menn, hve mikils virði sú hugsjón er fyrir heiminn. En mörg atriði þarf að athuga vandlega, áður en í það er ráð-izt að hefja hina mikilvægu þátttöku íslenzku þjóðarinnar í þeirri alþjóðasamvinnu. Ég veit, að flestir gætnir menn sjá, að tvö atriði þurfa að standa greinilega fyrir allra augum, og fyrir en það verður veit ég, að flokkurinn, sem ég er í, mun ekki taka ákvörðun um málið. Flokkurinn lítur svo á, að ekki sé unnið neitt við það að ganga inn í Þjóðabandalagið, ef sambandsþjóð vor ætti að mæta þar fyrir vora hönd. — Nú heyrir það til starfsemi Þjóðabandalagsins, að það hefir oft gengið fyrir hinum og þessum löggjafarmálum. Í því augnamiði var meðal annars fundurinn í Haag nýlega, þar sem rætt var um ýms mál, er snertu þjóðarétt, og þar var minnst á landhelgi og landhelgisgæzlu. Auk þess var talað um ríkisborgararétt og ýmislegt þess háttar.

Þjóðabandalagið.

Á þessum fundi hygg ég, að sendiherra vor í Kaupmannahöfn væri viðstaddur fyrir hönd stjórnar vorrar. Nú vildi ég leyfa mér að spyrja: Ef maður er sendur af okkar hálfu á slíka fundi, fer hann þá í umboði dönsku utanrikisstjórnarinnar eða íslenzku stjórnarinnar? Er Sveinn Björnsson mætir á fundinum í Haag, hefir hann þá umboð frá danska utanrikisráðuneytinu eða íslenzku stjórninni? Vér gætum ekki hugsað oss, að vorir menn færu í umboði annara en íslenzku stjórnarinnar. Þetta atriði óskar Sjálfstæðisflokkurinn, að sé tekið til ítarlegrar athugunar.

Þá vildi ég spyrja um annað atriði. Þegar á að „ratificera“ samninga, sem gerðir hafa verið fyrir milligöngu Þjóðabandalagsins, verða þeir samningar þá undirskrifaðir af forsætisráðh. Íslands? Svo ætti það að vera samkvæmt íslenzkum lögum, sbr. 17. gr. Stj.skr. Það eru ýms slík atriði, sem Sjálfstæðisflokkurinn vill fá fullvissu um, áður en sótt er um upptöku í Þjóðabandalagið. Flokkurinn lítur svo á, að ef landið eigi að ganga í Þjóðabandalagið, þá eigi það að vera þar sem fullkomlega sjálfstæður aðili, en ekki í umboði neinnar annarar þjóðar.

Þá vil ég minnst á annað merkilegt atriði, sem þarfnast ítarlegrar rannsóknar. Það er hlutleysi landsins í ófriði. Í 19. gr. sambandslaganna stendur:

„Danmörk tilkynnir erlendum ríkjum, að hún samkvæmt efni þessara sambandslaga hafi viðurkennt Ísland fullvalda ríki, og tilkynnir jafnframt, að Ísland lýsi yfir ævarandi hlutleysi sínu og að það hafi engan gunnfána“.

Með þessu viðurkennir Danmörk hlutleysi vort, og tilkynnir ennfremur, að Ísland sé fullvalda ríki. En „pósítivar“ yfirlýsingar annara þjóða um viðurkenningu fullveldis vors hafa ekki verið fengnar. Nú verður að athuga það, er þjóðin ætlar að sækja um upptöku í Þjóðabandalagið, hvort slíkt hlutleysi megí haldast áfram. Í fröðlegri ritgerð í „Andvara“ eftir dr. Björn Þórðarson er nokkuð dregið á aðstöðu Sviss í þessu efni. Sviss hafði lengi verið viðurkennt hlutlaust, og gerði það að skilyrði fyrir þátttöku í bandalaginu, að það fengi að halda hlutleysi sínu, og fékk það, að

því ég bezt veit. En það var mikið um það rætt á undan, og svo mikla áherzlu lagði þessi þjóð á þetta atriði, að atkvæðagreiðsla fór fram í landinu um þetta mál, og var það samþ. með litlum meiri hluta, að þjóðin gengi í bandalagið. Voru $12\frac{1}{2}$ kantóna með, en $11\frac{1}{2}$ á móti.

Hvað Luxemburg snertir, þá hafði hún sótt um það sama, en féll frá því síðar, svo að hún var tekin inn í Þjóðabandalagið án nokkurs fyrirvara um hlutleysi.

Það er að skilja á ritgerð dr. Björns Þórðarsonar, að vafasamt muni vera, hvort Ísland geti haldið hlutleysi sínu de jure. En hinsvegar vill hann halda fram, að það haldi því de facto og raunverulega sé því eins vel borgið nú eins og áður.

Ég hefi nú minnst á tvö atriði, sem máli skipta fyrir afstöðu Sjálfstæðisflokksins til þessa máls. Á þessu stigi málsins sé ég ekki ástæðu til að ræða þetta ítarlegar, þar sem málið er í nefnd. Vona ég, að það verði rannsakað þar ítarlega og nefndin afli sér skýrra upplýsinga í öllum atriðum.

Ég geri ráð fyrir því, að þessi atriði þyki svo miklu máli skipta í landi voru, að sjálfsagt sé að rannsaka þau til hlítar, áður en fullnaðarákvörðun er tekin um þetta mál.

Ég vil taka það fram, að mér er það fyllilega ljóst, hve mikla þýðingu það getur haft fyrir þjóð vora að ganga í þjóðabandalagið, sérstaklega ef við verðum heppnir í vali fulltrúanna, sem þarna geta kynnt hinum atkvæðamestu mönnum núlifandi um stjórnmál.

Ég ætla ekki að fara neitt inn á kostnaðaráætlun þá, sem hæstv. stj. gerir í aths. við frv. En ég vil vekja eftirtekt á því, að ófullnægjandi mun þykja að hafa aðeins einn fulltrúa, þar sem flokkarnir munu helzt kjósa að hafa hver sinn fulltrúa.

Ég skal svo ekki fjölyrða meira um þetta mál, en styðja þá till. hæstv. forsrh., að málinu verði vísað til nefndar að lokinni þessari umr.

Haraldur Guðmundsson: Ég hefði kosið fyllri og ítarlegri greinargerð með þessu merka máli. Að vísu hefir verið rætt allmikið um það í blöðum og á fund-

Þjóðabandalagið.

um, og hafa margir látið það í ljós, að tvímæli myndu leika á því, hver réttindi og skyldur Íslendingar öðluðust og tækju á sig með því að ganga í Þjóðabandalagið. Vegna þess hafði ég búizt við að hæstv. stj. myndi láta greinileg svör við þessum spurningum fylgja till. Það eru mér því vonbrigði, hve grg. er ófullkomin.

Hv. þm. Dal. minntist á eitt mjög þýðingarmikið atriði í sambandi við þetta mál. En það er: Hvaða áhrif hefir það á hlutleysisfirlýsingu Íslands, að landið gengur í Þjóðabandalagið?

Samkv. samþykktum Þjóðabandalagsins verður ekki annað séð en Íslandi mundi skylt að taka þátt í hernaðarráðstöfunum, er bandalagið ákvæði. En nú hefi ég heyrt, að það sé upplýst orðið, að Ísland þurfi ekki að taka virkan þátt í hernaði, og ekki að koma upp herliði, þótt það gangi í Þjóðabandalagið. Tel ég sennilegt, að þetta sé rétt, því að ella myndi hæstv. stjórn varla hafa flutt till. En um þetta þarf að liggja fyrir skýlaus yfirlýsing og óvefengjanleg.

En þó að við getum á þennan hátt verið hlutlausir í vopnastyrjöldum, getum við þá komizt hjá því að taka þátt í viðskiptastríðum? Og ef til vopnaðrar styrjaldar kemur, þurfum við þá ekki að leggja land vort undir her og flota, ef Þjóðabandalagið krefst þess?

Það er alveg nauðsynlegt að fá rækilæg svör og upplýsingar um þessi atriði áður till. kemur til afgreiðslu. Ég hefi heyrt fullrytt ýmislegt um þetta, en slíkar fullyrðingar þurfa að koma úr þeirri átt, að hægt sé að trúa þeim fullkomlega.

Hv. þm. Dal. gat þess, að vafasamt væri, hvort fulltrúar okkar færu á Þjóðabandalagsþingið, ef til kemur, í umboði islenzku stj. eða danska utanríkisráðuneytisins. Ég held, að þetta atriði geti tæpast orkað tvímælis, en auðvitað hlýtur hæstv. stj. að vera innan handar að upplýsa um þetta.

Ég vil leyfa mér að gera eina fyrirspurn til hæstv. forsrh., út af einu atriði í greinargerðinni. Þar stendur í sambandi við Verkamálaskrifstofuna og Verkamálaþingið:

„Samkvæmt friðarsamningnum eiga að mæta á þessu þingi 4 fulltrúar fyrir hvert

ríki, þar af tveir sem umboðsmenn ríkisvaldsins, einn útnefndur að ósk verkamannafélaga og enn einn að ósk atvinnurekenda. Þessu ákvæði hefir í framkvæmdinni ekki ávallt verið fullnægt af minni, fjarlægari löndum“.

Mér finnst það liggja í þessum orðum, að hæstv. stjórn telji vafasamt, hvort Ísland myndi nota rétt sinn til þess að senda fulltrúa á Verkamálaþingið og að hæstv. stj. sé með þessu að benda á, að það sé eiginlega óþarfi fyrir svo „litla og fjarlæga þjóð“ sem okkur. En að mínu áliti mæli þá einmitt mest með því, að Ísland gangi í Þjóðabandalagið, að þá fáum við réttindi til að senda fulltrúa okkar á verkamálaráðstefnurnar, rétt, sem ég tel, að sjálfsagt sé að nota til hins ítrasta, ef á annað borð er samþ. að ganga í bandalagið. Við erum mjög á eftir öðrum þjóðum í verkamálum og væri okkur án efa mikill styrkur að því að njóta aðstoðar verkamálaráðsins og leiðbeininga á fjölmörgum sviðum.

Ég vildi gjarnan fá að vita um afstöðu hæstv. stj. til þessa atriðis, og vona ég, að hæstv. forsrh. skýri frá, hver hún er.

Loks mælist ég til þess, að nefnd sú, sem fær málið til meðferðar, afli sér sem beztra upplýsinga um þau atriði, sem ég hefi drepit hér á. Ég er samþykkur því, að till. fari til utanríkismálanefndar, hvort hún leggur lykkju á leið sína og fer fyrst til allshn., geri ég ekki að ágreiningsatriði.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vil láta í ljós ánægju mína yfir ræðum þeirra hv. þm. Dal. og hv. þm. Ísaf., sem ég tel vist, að tali hver fyrir sinn flokk.

Það er ljóst af ræðu hv. þm. Dal., að bæði hann og flokkur hans vilja taka máli þessu með velvilja og láta rannsaka það sem bezt.

Út af spurningu hv. þm. Dal. viðvíkjandi aðstöðu Íslands í Þjóðabandalaginu sé ég ekki ástæðu til að tala frekar nú en í fyrri ræðu. Allir hv. þdm. munu vera sammála um það, hvaða aðstöðu Ísland eigi að hafa, er það gengur í bandalagið.

Þá spurði hv. þm., hvaðan Sveinn Björnsson sendiherra hefði haft umboð á Haag-fundinum. Ég veit ekki, hvernig

Þjóðabandalagið. — Lækkun á dagpeningum þingmanna. — Lyfjaverzlun.

slikum efnum hefir verið farið áður en ég tók við völdum, en mér er ekki kunnugt, að Sveinn Björnsson hafi nokkurntíma útvegað sér umboð frá öðrum en íslenzku stjórninni, og alls ekki síðan ég tók við. Hvar sem íslenzkur sendiherra kemur fram, hlýtur hann að vera í umboði hinnar íslenzku þjóðar.

Hv. þm. Ísaf. tók till. líka með velvilja. Hann gat þess að visu, að grg. með till. hefði ekki verið eins ítarleg og æskilegt væri. Það er álitamál frá minnu sjónarmiði, hvort eigi að hafa langa grg. með þessari till. Ég vil í þessu sambandi minnst á ritgerð dr. Björns Þórðarsonar, sem áður hefir verið minnst á. Dr. Björn var sendur héðan samkv. boði frá Þjóðabandalaginu, til þess að kynnast starfsemi þess. Þessi ritgerð, sem er mjög fróðleg, eins og hv. þm. Dal. tók fram, er árangur af för hans. Mér fannst óþarfi að taka skýrslu hans upp í grg., þar sem allir geta lesið hana í „Andvara“. Ennfremur hefir einn af bestu lögfræðingum vorum, Einar Arnórsson prófessor, skrifað ítarlega um málið og haldið ræður um það í útvarpið. Ætti öllum hv. þm. því að vera málið nægilega kunnugt.

Vitanlega er sjálfsagt, að málið verði athugað betur í nefnd.

Hv. þm. Ísaf. þóttist finna það á ummælum í grg., að stj. hefði ekki mikinn áhuga á því, að Íslendingar tækju þátt í verkamálaráðstefnum bandalagsins. Í grg. er ekkert sagt, sem geti gefið átyllu til slíkra ummæla. Auðvitað hefir það minnst að segja, hvað núverandi stj. segir um þetta atriði, heldur verða það þeir, sem fara með völdin í framtíðinni, sem eiga að skera úr um þetta mál.

Verkalyðsmálin eru ein hin vandasömuustu mál hverrar þjóðar, og er því ærin ástæða fyrir okkur að kynnast reynslu annara þjóða í þessum efnum. Og það er mín persónulega skoðun, að það sé hin mesta nauðsyn fyrir okkar land, að fulltrúar frá okkur kynnist slíkum málum og reynslu annara þjóða með því að vera á ráðstefnum Þjóðabandalagsins.

Forseti (JörB): Hæstv. forsrh. gat þess, að vafasamt væri, hvort rétt væri að vísa málinu til utanríkismálanefndar samkv. þingsköpum, þótt það annars væri eðli-

legast. Samkv. ákvæðum 16. gr. og 18. gr. þingskapanna hygg ég, að best fari á því, að vísa málinu til allshn. og hún leiti síðan álits og umsagnar utanríkismálan. um málið. Ég vil því bera það undir hv. deild að vísa málinu til allshn. með þeirri grg., sem ég nú hefi nefnt.

ATKVGR.

Till vísað til allshn. með 20 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

2. Lækkun á dagpeningum þingmanna.

Á 2. fundi í Nd., 17. febr., var útbýtt: Till. til þál. um lækkun á dagpeningum þingmanna (A. 31).

Á 9. fundi í Nd., 25. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

3. Lyfjaverzlun.

Á 7. fundi í Nd., 23. febr., var útbýtt: Till. til þál. um lyfjaverzlun (A. 42).

Á 9. fundi í Nd., 25. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 10. fundi í Nd., 26. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Á þingi 1926 var borið fram í Ed. frv. um

Lyfjaverzlun.

einkasölu á lyfjum, hjúkrunargögnum og umbúðum. Þetta frv. var að mestu leyti shlj. frv. því, sem Guðmundur Björnsson landlæknir, þá alþm., flutti árið 1921, um einkasölu á lyfjum. Í grg., er fylgdi frv. 1921, var þess getið, að árlega væru fluttar inn vörur af þessu tægi fyrir $\frac{3}{4}$ úr millj. króna. Hve mikið þessi innflutningur hefir aukizt síðan, er ekki fullkunnugt um, en það má teljast líklegt, að innkaupsverð lyfja, umbúða og hjúkrunargagna sé nú ekki undir 1 millj. kr., miðað við, að hann hafi verið um $\frac{3}{4}$ millj. 1921.

Álagning á þessar vörur er gífurleg og mönnum blandast ekki hugur um, að verð á lyfjum er afarhátt. Þar með er þó ekki endilega sagt, að þeir, sem reka lyfjaverzlunina hér, hafi gífurlegan hagnað af henni. Samt verður því ekki neitað, að lyfjaverzlun hefir, með þeim sérréttindum, sem henni fylgja, verið einhver allra ábatavænlegasta verzlun hér á landi, og á henni hafa margir menn grætt stórfé á skömmum tíma; fé, sem þeir hafa haft af veikum mönnum og konum.

Það þarf ekki að fjölyrða um það, hversu ósæmlegt það er, ef lyf og hjúkrunargögn eru seld dýrara en þörf væri á, og þannig okrað á þeim vörum, sem sjúk-ir menn og sárir þurfa nauðsynlega með. Fátt ætti mönnum að vera ógeðfældara en að vita til þess, að slík verzlun sé rek-in sem gróðaverzlun, til að raka saman fé. Til sönnunar því, að verð á lyfjum sé óhæfilega hátt, vil ég leyfa mér að vísa til bréfs, sem Læknafélag Íslands sendi 27. marz 1929 til allshn. Ed., sem hafði þá til meðferðar frv. um einkasölu ríkisins á lyfjum. Þar stendur þetta, með leyfi hæstv. forseta:

„Í vörum augum er það megin málsins, að unnt sé að færa hið afarháa lyfjaverð niður“.

Hér er það sagt alveg skýlaust af læknum, sem ættu að vita manna bezt um þetta, að verðið sé „afarhátt“. Um lyfj-
taxtann segir í sama bréfi, að hann sé gerður í „blindni og að mestu eftir danska
taxtanum“, vegna þess að yfirvöldin, sem
taxtann ákveða, hafi enga hugmynd um
innkaupsverð lyfjanna.

Læknafélagið heldur því fram, að

einkasalan geti orðið til að lækka lyfja-
taxtann. Hinsvegar barst sömu nefnd bréf
frá Lyfsalafélagi Íslands, sem mælir á
móti því, að tekin sé upp einkasala, og
telur vist, að öll lyf verði þá dýrari og
lyfjaverzlunin lakari en ef þeir héldu
verzluninni áfram, sem nú hafa hana.
Þarf að sjálfsögðu engan að undra, þótt
afstaða lyfsalanna til málsins yrði þessi.

Málinu lyktaði þannig á þinginu 1929, að frv. var afgr. með svo kallaðri rök-
studdri dagskrá, sem, með leyfi hæstv.
forseta, hljóðar svo:

„Í trausti þess, að ríkisstjórnin láti fara
fram endurskoðun á núgildandi lyfja-
taxta og athugi, hver ráð muni vænlegust
til þess að lækka verð lyfja fyrir almenn-
ing, tekur deildin fyrir næsta mál á dag-
skrá“.

Það þótti sýnt á Alþingi í fyrra, að
ríkisstj. hefði ekkert gert til að fram-
fylgja því, sem lagt hefir verið fyrir hana
í þessari svokölluðu dagskrá. Það kann
að vera, að hún hafi látið endurskoða þá-
gildandi lyfjataxta, en ekki verður séð,
að hún hafi athugað neitt, „hvaða ráð
mundu vænlegust til þess að lækka verð
á lyfjum fyrir almenning“, sem þó var
lagt fyrir hana að „vera. Þess vegna flutt-
um við, flm. þessarar till., á þinginu í
fyrri samhljóða till., þar sem skorað var
á ríkisstjórnina að láta athuga gildandi
lyfjataxta, gæði lyfja og fyrirkomulag
lyfjaverzlunarinnar, með það fyrir aug-
um, að finna ráð til að lækka verðið, og
leggja árangur þeirra athugana og tillög-
ur til umbóta fyrir næsta Alþingi. Mátti
því skoða þessa till. sem einskonar árétt-
ingu á dagskrártill. frá 1929.“

Nú á síðustu árum hefir orðið breyting
á lyfjaverzlun í Reykjavík. Til skamms
tíma var ekki nema ein lyfjabúð, og eng-
inn kvartaði undan því, að hún gæti ekki
séð öllum fyrir lyfjum. Nú eru þær orðn-
ar fjórar. Það ligður í augum uppi, að við
þetta hlýtur kostnaðurinn að margfald-
ast, því að það er mikill kostnaður því
samfara að reka lyfjaverzlun með öllum
þeim dýru áhöldum, mikla húsnæði og
mannafla, sem til þess þarf.

Þess má enn geta, að síðan frv. um
einkasölu var flutt á þinginu 1929 hafa
nýjar upplýsingar fengizt um þessi efni.
Í einu tímaritanna hér var um áramótin

Lyfjaverzlun.

1929—'30 birt einkar fróðleg og merkileg grein um lyfjaverzlun og tilbúning lyfja. Grein þessa ritaði einn hinn færasti læknir hér á landi. Hafði hann þá nýlega dvalið erlendis og kynnt sér þessi mál, sem hann lengi hefir haft mikinn áhuga fyrir. Í greininni segir hann, að tilbúningur og verzlun lyfja sé mjög á eftir tímanum hér á landi. Erlendis sé lyfjatilbúningur að miklu leyti rekinn sem stóriðja, flestar algengar lyfjategundir séu búnar þar til í stórum verksmiðjum, af hinni mestu nákvæmni undir öruggu eftirliti, og með öllum nýtizku verkfærum og vinnuaðferðum. Verða þessi lyf bæði öruggari og ódýrari en ef þau eru búin til með miðaldaraðferðum. Verksmiðjurnar senda lyfin altílbúin í söluumbúðum, svo að þau megi afhenda þannig beint til sjúklinganna. Þá getur læknirinn þess, að lyfin mundu verða ódýrari, ef allar þessar dropatalningar og pillutilbúningur hyrfi eða minnkaði að mun. Mætti þá spara mikið af þeim kostnaði, sem nú er lyfjaverzluninni samfara. Og með því að fækka lyfjabúðum, t. d. hér í Reykjavík, mætti spara stórfé í mannahaldi og húsnaði.

Þetta segir þessi merki læknir um þetta mál, og er hver maður sjálfráður, hve mikið hann leggur upp úr orðum hans. En hitt getur ekki orkað tvímælis, að mikil ástæða er til að rannsaka lyfjaverzlunina, hvort ekki er hægt að benda þar á einhverjar betri leiðir. Og einmitt í því sambandi er alveg sérstök ástæða til að taka bendingar og tillögur læknisins til rækilegrar athugunar.

Ég gat þess í upphafi ræðu minnar, að innkaupsverð á lyfjum, hjúkrunargögnum og umbúðum mundi varla vera undir 1 millj. króna. Ekki er ótrúlegt, að í lyfjabúðum sé útsöluverðið yfir 100% hærra en innkaupsverðið, og er það þá mikill skattur, sem sjúkir menn og sárir verða þar að gjalda.

Ég vil að lokum vænta þess, að þetta mál fái betri undirtektir nú heldur en í fyrra. Vert er og að geta þess, að í fyrra var málið drepit með atkvæðum minni hl. hv. deildarmanna. Tel ég því góða von til þess, að afgreiðsla þess verði önnur og betri að þessu sinni og að hv. dm. leyfi málinu fram að ganga.

Jón Auðunn Jónsson [óyfirl.]: Ég vil leyfa mér að beina þeirri fyrirspurn til ríkisstj., hvort þessi rannsókn gæti ekki farið fram án mikils kostnaðar. Margir líta svo á, að nú þegar sé veitt of mikið fé til nefnda, og að minni hyggu ætti ríkisstj. að geta látið inna þetta starf af hendi án sérstaks kostnaðar.

Að því er snertir lyfjaskrána, þá er það ríkisstjórnin og heilbrigðisstjórnin, sem ráða verðlagi og því, hvað sett er á lyfjaskrá. Valdið er því alveg í höndum ríkisstj. og heilbrigðisstj., og má því vænta þess, að verðið sé ekki óhæfilega hátt. Hitt er alveg rétt, sem hv. þm. Ísaf. tók fram, að það er illt, ef okrað er á þessum vörum, sem sjúkir menn og ósjálfbjarga verða að nota. Ég er ekki viss um, að heppilegast sé að kaupa allar þær vörur tilbúnar og blandaðar frá útlöndum í stórum stíl. Það getur verið svo, að betra sé að kaupa aðeins frumefnin, en blanda meðulin hér heima, eins og gert hefir verið.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vil geta þess, að ráðherra sá, sem þetta mál heyrir undir, er nú veikur af influensu, og er því ekki hægt að svara fyrirspurn hv. þm. N.-Ísf. nú. Mér virðist að kostnaður þurfi ekki að verða mikill við þetta, en ef hv. þm. vill biða eftir svari ráðherrans við þessari spurningu, má vísa málinu til nefndar eða fresta umr.

Magnús Torfason: Ég hafði búizt við, að þetta mál yrði tekið af dagskrá, þar sem hlutaðeigandi ráðh. er ekki viðstaddur. Það er ekki ástæða fyrir mig að taka svari hans hér, en af því að ég er kunnugur þessu máli, finnst mér rétt að láta ekki fara fram atkvgr. um það, án þess að ég leiðrétti það, sem ekki var farið rétt með.

Hv. flm. gat þess, að bréf hefði komið frá Læknafélagi Íslands 27. marz 1929, þar sem ýtt hefði verið undir þetta mál. Hann gat þess einnig, að málið hefði verið tekið upp á því þingi. Þessi mála- leitun hefði orðið til þess, að áskorun hefði verið send til ráðherranna, en hún mundi ekki hafa borið mikinn árangur. En ég get upplýst það, að hún hefir ekki

Lyfjaverzlun.

verið árangurslaus. Mér er kunnugt um það, að nýr lyfjataxti var settur fyrir landið, þar sem verið var lækkað um 20%, og mun hann hafa gengið í gildi í janúar í fyrra. Ég held, að ég muni það ekki skakkt, að ég hafi séð það í Lögbirtingablaðinu, en man ekki til, að ég hafi annarsstaðar séð um það getið. Ég hefi furðað mig á því, að hv. flm. og jafnaðarmenn hér á þingi og flokksmenn þeirra úti um land, góðir og gegnir, skuli hafa haft svo lágt um þetta mál og ekki til-einkað sér þakklæti til handa, þegar taxtinn var lækkaður. En hvað sem öðru liður, þá býst ég við, að aðaltilgangur þessa máls sé að fá verð á lyfjum lækkað.

Ég vil víkja að því aftur, að mér þætti réttara, að ekki væri gengið svo frá þessu máli, að hæstv. dómismrh. geti ekki skýrt frá þessu atriði málsins.

Um lyfjaverksmiðjurnar er það að segja, að það er mikið til af þeim um heim allan, en þær reynast misjafnt. Ég þori ekki að fullyrða, en mig minnir, að einmitt í þeirri ritgerð, sem áðan var vitnað til, hafi staðið, að það væri ekki nema aðeins einstöku verksmiðjur, sem verzlandi væri við, hinar væru svo ótryggar. Það er til grúu af verksmiðjum út um allan heim, sem ekkert gagn er í og ekkert gera nema auka skuldir manna. Ég segi þetta út af því, að mér skilst, að ætlast sé til þess, að árangurinn af þessum rannsóknunum, sem gera á, verði lagður fyrir næsta þing. Þetta er mikið vandamál, og þarf að ganga í margar grafgötur, áður en því verður ráðið til lykta.

Ég vil geta þess í þessu sambandi, að í Danmörku mun vera hærri lyfjataxti en hér á landi, og þó er meiri dýrtið hér en þar. Nú vita menn, að í því landi hefir verið og er nú merk stjórnn, sem ábyggilega vill sjá hag lítilmagnans borgið. Ég hygg, að hún hafi alstaðar verið lófuð fyrir það. Þar hefir verið á döfinni ekki aðeins endurskoðun á danska lyfjatatxanum, heldur einnig, hvernig færa megi verzlunina í betra horf. Þó hefir ekkert orðið úr því ennþá. En eins og þessum málum er nú komið hér, þá hefir verkamannaflokkurinn þokað þessu máli lengra áleiðis en sú mikla verkamanna-

stjórnn í Danmörku hefir getað gert í sínu landi. Ég vil svo að endingu endurtaka þá till., að ekki verði greidd atkv. um þetta mál, fyrr en hæstv. dómismrh. getur gefið upplýsingar í því og skýrt frá afstöðu sinni til þess.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég ætla ekki að þrátta neitt við hv. 2. þm. Árn. um stjórnnina í Danmörku. Hún er óefað betri en stjórnnin okkar. En ég get ekki séð, að það komi þessari till. minni neitt við. En út af því sem hann sagði um hinar miklu og skörulegu aðgerðir ríkisstjórnnarinnar í þessu efni, þá vil ég, með leyfi hæstv. forseta, lesa kafla úr ræðu hæstv. dómismrh. í þessu máli í fyrra. Það upplýsir málið bezt. Þar segir svo:

„Settur hefir verið nýr taxti, sem gekk í gildi um nýár í vetur, eftir rannsókn um það, hve mikið væri hægt að lækka verð lyfjanna. Reyndist helzt tiltækilegt að lækka taxtann á vinnu við meðalagerð og umbúðum. — Niðurstaðan varð sú, að lækkunin mundi í Reykjavík einni nema a. m. k. 30—40 þús. kr. í meðalári“.

Þetta er það, sem hæstv. ráðherra hafði að segja í málinu í fyrra. Þetta er allt, sem ríkisstj. hefir gert til þess að athuga og rannsaka möguleika á því að lækka lyfjaverðið. Mér finnst það magurt. Þótt stj. hafi látið setja nýjan lyfjataxta, þá er það ekki nema það, sem hún er skyld að gera, ég held á hverju ári.

Hv. 2. þm. Árn. sagði, að lyfin hefðu lækkað í verði um 20% við taxa þann, sem settur var í fyrra. Ráðherrann segir í því, sem ég las upp áðan, að lækkunin muni nema á ári um 30—40 þús. kr. fyrir Reykjavík. Þetta tvennt getur ekki samrýmzt. Ef áætlun ráðh. er rétt, þá mundi lækkunin nema í hæsta lagi 5—10%. Annaðhvort hlýtur því að vera rangt. Þá taldi ráðh., að ekki hefði verið fært að lækka lyfin meira. Sjálft lyfjaverðið taldi hann alveg ókleift að lækka, aðeins vinnu við tilbúning þeirra og blöndun. Ég veit ekki á hverju ráðh. hefir byggt ályktun sína, og þori ekki að neita því, að eitthvað sé hæft í henni. En þar fyrir er ekki sagt, að ekki megi breyta fyrirkomulagi lyfjaverzlunarinnar í hagfelldara horf og á þann hátt lækka verðið. Nú eru fjórar

Lyfjaverzlun. — Lækkun vaxta.

lyfjabúðir hér í Reykjavík. Fyrir ekki löngum tíma var aðeins ein, og fyrir enn styttri tíma aðeins tvær. Þetta o. fl. þarf að athuga og gera að þeirri athugun lokinni það, sem fært reynist til að lækka lyfiaverðið. Ér skildi ekki þá röksemd hv. þm., að ekki mætti kaupa tilbúin lyf frá verksmiðjunum. Ég veit þó ekki betur en þetta sé gert í stórum stíl nú. Líklega um 40% af lyfjunum eru verksmiðjulyf. Umbúðirnar sýna það bezt. Notkun slíkra lyfja fer stöðugt vaxandi.

Þá spurði hv. þm. N.-Ísf. um það, hvað þessi rannsókn myndi kosta. Slíkt get ég ekki sagt um nákvæmlega. En sá kostnaður ætti þó ekki að verða mjög mikill, vegna þess hve góð gögn eru fyrir til slíkrar rannsóknar. Vilmundur Jónsson læknir á Ísafirði telur, að sú rannsókn myndi jafnvel ekki kosta nema mjög litill fé. Ég skal þó ekkert um það fullyrða.

Ég skal ekki hafa neitt á móti því, að máli þessu verði vísað til n. og umr. frestað.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 17 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

4. Lækkun vaxta.

Á 7. fundi í Nd., 23. febr., var útbýtt: Till. til þál. um lækkun vaxta (A. 43).

Á 9. fundi í Nd., 25. febr., var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 10. fundi í Nd., 26. febr., var till. tekin til einnar umr.

Flm. (Magnús Torfason): Það á nú ekki að þurfa að hafa langan formála fyrir þessari till. Hún má heita að vera Alþt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

orðin nokkurskonar forngripur hér í þessari háttv. deild. En slíkum till. sem þessi er, hefir hvað eftir annað verið hreint og beint traðkað. Ýmist hefir það verið gert með því að senda þær til fjhn., eða þá beinlínis með atkvgr. Á þinginu í fyrra var samþ. till. líks efnis, en þó nokkru viðtækari, því að þessi till. miðar aðeins við Landsbanka Íslands, og það af þeirri ástæðu, að sá banki hlýtur að geta ráðið og ráða forvöxtum hér á landi. Aðrar útlánsstofnanir verða að fara eftir forvöxtum Landsbankans, har á meðal Útvegsbankinn og einmitt sérstaklega hann, því að ekki allitill hluti þess fiár, er hann starfar með, er fenginn hjá Landsbankanum með venjulegum forvaxtakjörum.

Það hefir nú ekki borið á því til þessa, að slíkar till. sem þessi bæru árangur. Ég vil þó eigi vera svo ósanngjarn að telja, að ekki hafi verið þó nokkur ástæða til þess að svo hefir farið. Það muna eflaust allir eftir bankahruninu í fyrra. Á meðan það stóð yfir, varð eigi vitað, hvaða áhrif það gæti haft á hag Landsbankans. En eftir því sem ég veit frekast nú, þá hefir Landsbankinn ekki beðið neitt tjón né orðið fyrir skakkaföllum af hrúni Íslandsbanka. Þvert á móti; ef nokkuð er, þá hefir Landsbankinn fengið viðskipti sín við þá bankastofnun betur tryggð. (SE: Það hefir þá borgað sig að Íslandsbanki var stöðvaður!). Ég ætla ekkert að fara út í það nú. Það hafa þegar nógu mörg ónytjaorð fallið um það.

En þegar kom fram á síðastl. haust og sýnt var, að hagur Landsbankans beið ekki hnekki af bankastöðvuninni, þá hefði ég getað húizt við, að till. síðasta þings yrði tekin til greina, ekki sízt með það fyrir augum, að forvextir höfðu lækkað mjög erlendis. En þegar bankinn á sínum tíma hækkaði forvextina um 1%, þá var ástæðan talin sú, að forvextir hefðu hækkað erlendis. Nú stóð sú hækkun eigi lengi þar, enda eru forvextir nú erlendis orðnir eins lágir og þeir voru fyrir heimsófriðinn mikla. Landsbankinn lækkaði nú að vísu forvexti sína um ½%. Að öðru leyti hefir hann ekki tekið tillit til þeirra þál., sem leidd hafa fyrir Alþingi um þetta mál. Heldur ekki hefir hann tekið tillit til hinnar miklu forvaxta-

Lækkun vaxta.

lækkunar erlendis. Það virðist því vera svo, að þegar forvextir hækka erlendis, telji bankinn sig knúinn til að hækka sína forvexti líka, en taki hinsvegar ekkert tillit til þess, þótt forvextir lækki þar. Maður gæti þó haldið, að ef samband Landsbankans við erlenda banka væri svo, að ef hann þyrfti að hækka, þegar þeir hækka, þá ætti hann líka að fylgjast með lækkun. En það er nú öðru nær en svo sé.

Það, sem sérstaklega hefir gerzt síðan í fyrra, er það, að nú er kreppa skollin yfir allan heim og hefir líka gert vart við sig hér. Að því er bót við því böli snertir, þá er litið svo á alstaðar annarsstaðar, að það sé skylda þeirra, er með fjármálin fara, að draga sem mest úr kreppunni. Er það gert með ýmsum hjálparráðstöfunum, og þó fyrst og fremst með því að lækka útgerðarkostnað atvinnufyrirtækja. Eitt hið fyrsta er að lækka forvextina, og það hefir verið gert. En ríkin hafa ekki látið sér nægja að lækka vexti af sínum eigin lánum, heldur hafa þau og kúgað aðra banka og sparisjóði til að lækka bæði inn- og útlánsvexti. Þetta er líka sú eina beina ráðstöfun, sem fjármálastjórn hvers lands hefir til þess að draga úr kreppunni. Enda er það hvarvetna skoðað sem hjálp við atvinnuvegina. Svo að við snúum okkur nú að okkar eigin landi, þá má segja, að dýrtið sé meiri hér en þekkist nokkursstaðar annarsstaðar. Ástæður fyrir því er of langt mál upp að telja, enda eigi þörf, því að öllum eru þær ljósar. Í blöðum landsins sumum hefir nú nýlega verið haft hátt um það, að minnka þyrfti dýrtiðina, einkum hér í Reykjavík. Eg hefi þó eigi orðið þess var enn, að drög til neinna slíkra ráðstafana hafi verið lögð fyrir þingið. En ég veit, að ef lækkun vaxta næði fram að ganga, þá kæmi hún í mesta þörf, þeir, sem verst eru stæðir, fengju mesta linkindina.

Eins og menn vita, eru vextir afardýrir hér. Við vitum, að bankarnir hafa tapað miklu, orðið að afskrifa mikið og að það eru skilamennirnir, sem verða að borga töpin. En hér virðist það vera pólitísk stefna bankanna að halda ávallt áfram að niðast á skilamönnunum. Það eru þeir, sem enga linkind eiga að fá, menn-

irnir, sem bera uppi atvinnuvegina. Maður gæti freistast til að halda, að þetta væri lögmál, eða þá trúaratriði. (MJ: Er þetta ekki svo víðar?). Jú, ef til vill, en þar hafa vextirnir líka verið lækkaðir.

Það er rétt að drepa á eitt atriði, án þess þó að ég ætli að ræða það nánar, sem gerir að verkum, að sérstök ástæða er til að hlífa skilamönnunum hér. Það er það, að bankarnir hækkuðu skuldir manna um 70% án þess að lækka vextina hið minnsta. — Þetta var gert með lækkun krónunnar, sem er hin barnalegasta ráðstöfun, sem gerð hefir verið í nokkru landi, svo að eigi séu sterkari orð viðhöfð. Hin fyrsta ástæða, sem fyrir hendi þarf að vera til þess að bankarnir geti lækkað vextina, er sú, að þeir séu þess megnugir. En það voru þeir ekki. Nú eru meira en 5 ár síðan, en engan hefi ég heyrt halda því fram, að krónuhækkunin hafi verið af svo miklu óviti gerð, að þau bankasár séu ekki orðin heil að mestu. Verður því að ganga út frá því, að þeim sé það fært að lækka vexti sína, eftir öll góðærin.

Auk þessa, er ég nú hefi talið, er enn sú almenna ástæða, að Landsbankinn hefir þegið frá ríkinu svo margskonar aukin hlunnindi og peningafúlgur, að hann ætti að finna það skyldu sína að veita atvinnuvegunum nokkra linkind, þegar að kreppir. — Yfirleitt er það hart lögmál, ef vextir þjóðbankans hér þurfa að vera ekki einungis jafnháir, heldur miklu hærri en hjá privat okurbönkum í öðrum löndum, þrátt fyrir þann styrk, er hann nýtur frá ríkinu.

Ég þykist nú hafa bent á ýms fullgild rök fyrir því, að þessi till. sé eigi fram komin að raunalaus. Skal ég því ekki segja fleira að sinni. En geta skal ég þess, að till. er m. a. fram komin vegna samþykktar fjögurra þingmálafunda, er haldnir voru í Árnessýslu. — Mun ég svo heyra svör hæstv. ráðh.

Fjmrh. (Einar Arnason): Þessi till. er enginn nýr gestur í þessari deild, og þess vegna sé ég ekki ástæðu til að segja um hana nema örfá orð.

Ég er sammála flm. till. í aðalatriði þessa máls, sem sé því, að það sé æskilegt, að hægt væri að lækka útlánsvexti í

Lækkun vaxta.

lánsstofnunum í landinu. En því er nú ekki að leyna, að það er ekki mikið, sem ríkisstj. getur í rauninni gert í þessu máli. Alþingi hefir sjálft, með lögum um Landsbankann, lagt það í hendur bankaráðs Landsbankans, að ákveða vexti hans, að því leyti, sem það getur við það ráðið. Og ríkisstj. getur engar fyrirskipanir gert um þetta. Enda álit ég, að það fyrirkomulag, að ríkisstj. gæti á hverjum tíma skipað fyrir um vexti í þjóðbankanum, væri ekki sérstaklega heppilegt. Nú er það svo, að þó að ákvörðun um vexti í Landsbankanum sé lögð undir bankaráðið með lögum, eru í rauninni eins mikið önnur öfl, sem koma þar til greina, og bankaráðið hlýtur undir öllum kringumstæðum að haga sér eftir fjármálaástandinu í landinu.

Þó að Landsbankinn sé þjóðbanki og seðlabanki, verður þó að gæta þess, að hann er ekki hliðstæður annara þjóða seðlabönkum, eins og t. d. Englandsbanka, vegna þess að Landsbankinn hefir með höndum margvisleg og áhættumikil viðskipti. Þess vegna verður hann alltaf að haga sínum vöxtum í samræmi við það. Auk þess sem Landsbankinn rekur mikil áhættuviðskipti, er hann, eins og kunnugt er, aðalseðlabanki ríkisins, og með því er honum að miklu leyti lögð á herðar ábyrgð á stjórn peningamála í landinu, og það er þingið sjálft, sem hefir fengið honum þetta vald í hendur.

Stjórn Landsbankans verður því ætíð að haga sínum framkvæmdum á þá lund, að það verði bæði bankanum og þjóðinni svo hagkvæmt sem unnt er. (GunnS: En þegar hún gerir það ekki?). Ég vil benda á, að það meginlögmál, sem ræður um háa og lága vexti, er **eftirspurn** og framboð á peningum. Þegar peningarnir leggjast upp og hætta að starfa, lækka vextir, en sé það gagnstæða uppi á teningnum, hljóta vextirnir að hækka. Ég held, að mönnum hljóti að vera ljóst, að siðara ástandið sé hér fyrir hendi. Hér þurfa atvinnuvegirnir á miklu fé að halda, og þess vegna er mikil eftirspurn eftir lánum. Þess vegna virðist í fljótu bragði, að skilyrðin fyrir lágum vöxtum séu ekki fyrir hendi.

Hinsvegar skal ég taka það fram, að ég

set mig alls ekki á móti samþykkt þessarar till. Ef hún verður afgr. til stj., geri ég ráð fyrir að senda hana jafnskjótt til stj. Landsbankans. Hvern árangur það ber, get ég ekkert fullyrt um, en ég þykist fullviss um það, að bankastj. tekur þetta mál til athugunar og ræður því til lykta á þann bezta hátt, sem hún sér sér fært eins og nú er ástatt.

Ólafur Thors: Mér ber sjálfsagt að þakka fyrir hönd skilamannanna í landinu, sem hv. frsm. talaði um, þann hlýja hug, sem lýsir sér við flutning þessa máls. Hann og fleiri hafa gert mikið orð á því, hve þungar klyfjar skilamennirnir í landinu verða að bera vegna vanskilamannanna. Mér er skylt, sem einum af þessum skilamönnum, að þakka þennan hug. Félag það, sem ég vinn fyrir, borgar árlega nokkuð á fjórða hundrað þúsund krónur í vexti, og þó að ekki væri nema fjórðungi þess létt af þessu skilafyrirtæki, væri það þó nóg til þess, að við hv. flm. gætum lifað af því góðu lífi og deilt þó til hægri og vinstri.

Þó verður þakklætið ekki eins einlægt, af því að ég veit ekki, hvort hér fylgir hugur máli. Það vita allir, að flm. þessarar till. eru valdamiklir menn í sínum flokki. Ég minnst þess, að á Alþingi 1927 flutti hv. 2. þm. Árn. till. um að rannsaka möguleika fyrir lækkun vaxta. Hann átti þá samherja við flutning málsins núverandi hæstv. forsrh. Báðir voru þeir sammála um, að það væri leikur einn að skila þessum óskum heilum í höfn. Ég man ekki orðrétt, hvernig þeir komu orðum að þeirri hugsun, en það mun ekki rangt með farið, að þeir hafi sagt, að það væri alveg á valdi fjmrh. að lækka vextina.

Saga þessa máls hefir verið rakin á undanfórnum þingum; hv. flm. minnstist eilítið á hana. Það er raunasaga um þetta ágætismál, sem hefir haft slíka valdamenn að baki eins og hér hefir átt sér stað, því að reyndin hefir orðið sú, að eftir að þessir tveir hv. flm. voru orðnir æðstu valdamenn þjóðarinnar, annar forsætisráðherra, hinn forseti Sp., urðu úrslitin samt, að vextirnir lækkuðu ekki, heldur hækkuðu. Það er þessi stóra ráðgáta, sem veldur því, að ég er ekki eins

Lækkun vaxta.

viss um, að hugur fylgi máli, nema því aðeins, að þetta mál eigi sér dýpri rætur; en þá kemur fram lítill skilningur á fjármálum í þessari till.

Þó að ég sé þakklátur fyrir það, sem ég gat um í unphafi, get ég ómögulega komið hjá því að væna þessa menn um alvöruleysi, þegar ár eftir ár er búið að flytja þetta af þeim mönnum, sem fara með völdin í landinu, og samt kemst það aldrei í framkvæmd. Ég veit ekki, hvort það er meinleg óheppni, sem ræður því, hvernig till. er orðuð. Þar stendur: „Alþingi ályktar að skora alvarlega á ríkisstjórnina“. Þetta táknar víst, að nú sé það í alvöru, í mótsetningu við það, að áður var allt í gamni.

Ég býst við, að sannleikurinn í þessu máli sé sá, að aðrar og dýpri orsakir heldur en viljaleysi valdhafanna liggi til þess, að óskir manna í þessum efnum hafa engan árangur borið. Ég held nefnilega, að það hafi verið rangt hjá hæstv. forsrh., þegar hann á þinginu 1927 kvað upp þann dóm, að þetta mál lægi eingöngu á valdi fjmrh. Ég tel það hárrétt hjá hæstv. núv. fjmrh., að ekki sé hægt fyrir ríkisstj. að taka sér það vald að skipa fyrir á hverjum tíma, hverjir skuli vera vextir þjóðbankans.

Ég tel ekki ástæðu til að fara út í neinar teoriskar umr. um það, hvað veldur vaxtahæð á hverjum tíma. Ég vil aðeins líta á þetta frá því sjónarmiði, sem blasir við hverjum einstaklingi. Allir vita af reynslunni, að afkoma ísl. bankanna hefir verið hörmuleg og er það enn í dag. Aðalástæðan fyrir töpum þeim, sem bankarnir hafa orðið fyrir, liggja í því, hve atvinnurekstur er hér áhættusamur, og svo vitanlega ennfremur það, að bankastjórar á öllum tímum munu gera einhverjar skyssur.

En sú staðreynd blasir við, að afkoma bankanna hefir verið ill. Hvaða áhrif mundi nú þessi till., ef hún næði samþ., hafa á afkomu bankanna?

Bankarnir starfa með tvennskönar fé, erlendu lánsfé og innlendu sparifé. Erlenda lánsféð er samningsbundið til margra ára, og ekki mun hægt að hafa áhrif á vaxtakjör þess. Um innlenda spariféð er það að segja, að ef ætti að færa niður innlánsvexti, mundi það streyma

úr bönkunum og án milligöngu þeirra verða fastsett í fyrirtækjum ýmsum, svo sem húsbyggingum. En ef lækka á útlánsvexti bankanna án þess samtímis að færa niður vexti af sparifé og innlánsfé, yrði um að ræða klyfjar, er mundu leggjast mjög þungt á bankana, en reynslan sýnir, að þeir eru ekki færir um að bæta á sig.

Hversu feginn sem ég yrði vegna nauðþjakaðra ísl. atvinnurekenda, ef vextir lækkuðu, verð ég yfirleitt að beita mér á móti því, að Alþingi sé að hafa afskipti af þessu máli. Alþingi hefir á fullnægjandi hátt, og meira en það, tekið í sínar hendur meðferð bankamála. Það er óviðunandi, að þingið hafi enn meiri afskipti en þau, að velja báðum bönkunum yfirstjórn. Og hv. 1. flm. ætti sem bankaráðsmaður að hafa skilning á, að slík afskipti eru óþolandi sem þau, er hann fer fram á.

Ég veit, að hv. þm. mun fallast á rök mín, ef hann vill minnast orða, sem hann viðhafði í frumræðu sinni. Hann sagði, að sökina á vaxtahæðinni ætti þjóðbankinn, því að eftir höfðinu dansi limirnir, og aðrir bankar væru neyddir til að fylgjast með honum. En alveg eins og það er rétt, að t. d. Útvegsbankinn getur ómögulega fært niður vexti, nema Landsbankinn geri hið sama, þá er víst, að Landsbankinn getur ekki lækkað vextina, meðan hann starfar með erlendu fé með samningsbundnum vöxtum.

Ég skal samt ekki fullyrða, að með öllu sé ótækt að lækka vexti í landinu, en við verðum að sætta okkur við, að þeir dómur séu kveðnir upp af okkur færari mönnum, bankaráðsmönnum og fjmrh.

Að því er við kemur tilgangi flm., að bæta úr kreppunni með vaxtalækkun, þá er það flókið mál, hver áhrif breyting vaxta hefir á kreppuna, og fer það eftir orsökum kreppunnar. Ég er ekki viss um, að hv. 1. flm. hafi gert sér grein fyrir sambandinu milli vaxtahæðar og eðlis þeirrar kreppu, sem er skollin yfir íslenzkt atvinnulíf. Ef hitt vakir fyrir honum, að þjökuðum atvinnufyrirtækjum verði léttir að lækkun vaxta, þá er ekki um það að deila. En ég hygg, að atvinnufyrirtækjunum eigi að rétta hjálparhönd á annan hátt, með því að lækka á þeim skatta og tolla.

Lækkun vaxta.

Hinu er náttúrlega ekki að leyna, að ef við eigum að hafa von um, að fjárhagsafkoma ríkissjóðs leyfi, að sköttum sé létt af, verður að gæta meira hófs í meðferð ríkisfjármunanna en gert hefir verið. En í þetta skipti mun ég ekki fara út í þá sálma.

Gunnar Sigurðsson [óyfirl.]: Ég hafði ætlað mér að koma fram með till. í svipaða átt eins og í fyrra um lækkun vaxta. En þegar ég sá þessa till. liggja frammi, hætti ég við það, af því að það var í raun og veru það sama, sem ég vildi. Annars ætlaði ég að koma málinu á framfæri í fyrirspurnarformi til ríkisstj., um hvað hún hefði gert síðan í fyrra í þessu máli.

Ég sé eftir ræðu hv. 1. flm., að það er lítið eða ekkert, sem okkur ber á milli. Það er satt, að Landsbankinn verður að riða á vaðið, en ég tel rétt að taka þar með Útvegsbankann og aðrar lánsstofnanir, sem ríkisstj. getur náð til. Það er óhugsandi, að Landsbankinn einn lækki vexti á útlánsfé; þeir verða allir að gera það samtímis.

Ég er sannfærður um, að það er til hagsmuna fyrir alla, að vextir lækki. Og það er ekki sanngjarnt, að menn, sem eiga innstæðu á vöxtum, fái miklu hærri vexti hér heldur en í nágrannalöndunum. Það er heldur ekki sanngjarnt, að svo mikill munur sé á innláns- og útlánsvöxtum sem hér er. Á krepputímum held ég, að þetta jafni sig fullkomlega með því að töp bankanna verði minni og færri gefi sig upp til gjaldþrots.

Að því er snertir kapitalsflóttann, sem hér var minnzt á, þá er augljóst, að menn fara ekki út úr landinu með féð, því að vextir eru ekki hærri af því ytra, heldur þvert á móti; og að því er innlenda flóttann snertir, er engin ástæða til að óttast, að það færist í aukana, því að undanfarid hefir allmikið verið gert að því að taka fé úr bönkum og leggja í húsabyggingar.

Mér skildist, að hæstv. fjmrh. væri í raun og veru sammála þessari till., það gladdi mig að visu, en þó virtist helzt til lítil alvara hjá honum um að þetta kæmist í framkvæmd. Hann hélt því fram, að ríkisstj. gæti lítið gert, því að bankaráðið réði þessu. En til þess er því að svara, að það eru möguleikar til að losna bæði við

núv. bankaráð og bankastjórn, ef ekkert yrði í málinu gert af þess hálfu. Því að það nær engri átt, að bankarnir geti farið til þingsins og heimtað og heimtað, en ef þingið snýr sér til þeirra, þá skella þeir við skolleyrnum. Ég vil að hagur bankanna og hagur þjóðarinnar fari saman.

Ég skal svo ekki lengja þessar umr. frekar, að öðru leyti en því, að mig langar til að víkja að lokum nokkrum orðum til hv. 2. þm. G.-K.

Það er alveg rétt, að islenzkt atvinnulíf er áhættusamt, og liggja sjálfsagt í því meginorsakir hinna miklu bankatapa undanfarin ár. Um þetta er ég hv. þm. sammála. En ég lit svo á, að fleira komi hér til greina, og vil ég þar sérstaklega geta þess, að stjórn bankanna hefir alveg tvímælalaust ekki verið að öllu leyti svo sem skyldi undanfarin ár, og mun ég ekki rekja þá sögu nánar að svo stöddu. Ég hygg, að reynsla undanfarinna ára hafi sýnt það og sannað, að bankapólitik okkar hafi ekki alltaf verið á þann veg sem skyldi, enda höfum við mátt gjalda þess sárar bætur. Annars þykir mér það næsta undarlegt, að hv. 2. þm. G.-K. skuli nú vera á móti þessari till., ef dæma má eftir síðustu ræðu hans. Ég man þó ekki betur en að hann væri með henni í fyrra. (ÓTh: Ég var ekki með henni). Það má vel vera, að hv. þm. hafi ekki greitt atkv. með henni, en hann greiddi heldur ekki atkv. á móti henni. (ÓTh: Nei, það er alveg rétt). Ég hefi því nokkra ástæðu til þess að vona, að hv. þm. bæti nú ráð sitt og greiði þessari till. atkv., þegar þar að kemur.

Ég skal afdráttarlaust lýsa yfir því hér, og leggja áherzlu á það, að mér er þetta mál full alvara, og svo mun vera um hina 20 hv. þm., sem stóðu að samskonar till. á þinginu í fyrra. Ég vísa á bug öllum aðdróttunum um alvöruleysi og leikarskap í þessu máli. Og óneitanlega þykir mér það dálítið hart, ef bönkunum á að haldast það uppí ár eftir ár að hundsa vilja Alþingis í slíku stórmáli sem þessu. Alþingi hefir jafnan tekið með skilningi og velvild í allar þær málaleitanir, sem bankarnir hafa sent til þingsins, en þegar þingið þarf að snúa sér til bankanna, þá er eins og höfðinu sé barið við stein. Slíkt má ekki þolast til langframa.

Lækkun vaxta.

Pétur Ottesen: Ég get strax lýst yfir því, að ég mun styðja þessa till. eins og í fyrra, en ég stóð aðallega upp til þess að spyrja hæstv. stj., hvort hún hafi ekki eitthvað gert og hvað hún hafi þá gert, ef eitthvað er, til þess að framfylgja till. þeirri um þetta efni, sem samþ. var hér á þinginu í fyrra. Hæstv. forsrh., sem hafði þá orð fyrir stj. í þessu máli, vegna veikinda hinna ráðherranna, lét þau orð falla, sem ég vil nú, með leyfi hæstv. forseta, lesa upp fyrir hv. deild. Þau hljóða svo:

„Min skoðun er, að vöxtum sé haldið óþarflega háum og ranglátlega fyrir atvinnuvegina“.

Nú vil ég spyrja hæstv. forsrh., hvort hann hafi ekki gert eitthvað til þess að afstýra þessu ranglæti. Ég vil biðja um svar nú þegar, því að það gefur bendingu um, hvers árangurs má vænta af samþykki þessarar till. nú.

Annars þykir mér það dálítið undarlegt, hversu mikils ósamræmis kennir í orðum þessara tveggja hv. þm., sem um þetta mál hafa talað nú, og sem báðir eru í stj. banka hér á landi. Á ég annarsvegur við hæstv. fjmrh. og hinsvegar við hv. 2. þm. Árn., sem að því er ég hygg er í bankaráði Útvegsbankans. (Fjmrh.: Það eru nú fleiri bankaráðsmenn hér í deildinni.). Það er sjálfsagt rétt, en það hafa ekki fleiri þeirra talað í þessu máli, og ég get að sjálfsögðu ekki lesið álit þeirra á þessu máli út úr ásjónum þeirra. Um hv. 2. þm. Árn. er það að segja, að hann hefir jafnan litið svo á, frá því að þetta mál kom fyrst til umr. í þinginu, að landsstj. hefði aðstöðu og möguleika til þess að ráða nokkru um þessa hluti. Á þinginu 1927 flutti hann þáttill. um lækkun vaxta, í fyrra greiddi hann atkv. með slikri till., og nú er hann einn höfuðflm. till., sem gengur út á sama efni. Þetta ber þess ljósan vott, að hv. þm. hefir grundvallaða skoðun á valdi ríkisstj. til þess að knýja fram vaxtalækkun hjá bönkunum.

Á hinn bóginn kveður nokkuð við annan tón hjá hæstv. fjmrh. Hann heldur því fram, að stj. hafi enga aðstöðu til þess að fá vextina lækkaða, heldur sé það bankaráð seðlabankans, sem öllu ráði í þeim efnum. Ég verð nú eindregið að fall-

ast á skoðun hv. 2. þm. Árn. í þessu máli, og þess vegna tel ég réttmætt að bera fram og samþykkja þessa till., ef nokkur hugur fylgir máli, og ef vænta má einhverra aðgerða af hálfu ríkisstj. til þess að fá henni framfylgt. Því aðeins er einhvers árangurs að vænta, en þýðingarlaust að samþykkja tillöguna að öðrum kosti.

Annars verð ég að segja það, að mig furðar ekki á því, þótt áskoranir berist úr Árnessýslu um lækkun vaxta. Í fyrsta lagi er það yfirlýst skoðun fulltrúa sýslunnar á þingi, eða a. m. k. annars þeirra. Og í öðru lagi er þess að geta, að hv. 2. þm. Árn. mun hafa lýst yfir því fyrir síðustu kosningar, að það, sem fyrir Framsóknarflokknum vakti með því að fá í gegn breyt. á landsbankalögunum, væri fyrst og fremst það, að skapa ríkinu aðstöðu til þess að lækka vextina. Fleiri stoðir renna enn undir þetta álit mitt. Hv. þm. sagði áðan í framsöguræðu sinni, að það væri pólitik bankanna, og þá væntanlega stj. líka, að niðast á skilamönnunum í landinu, m. a. með of háum bankavöxtum. Þess vegna er það ofur eðlilegt, að áskoranir um lækkun vaxta komi úr kjördæmi hv. 2. þm. Árn. Ég vil nú mega vænta þess, ef þessi till. verður samþ., að stj. aðhafist eitthvað til þess að uppfylla þessar vonir Árnesinganna, sem byggðar eru á loforðum þingmanna þeirra. Ég vona, að samþykkt þessarar till. leiði til þess, að eitthvað verði gert til þess að lögun fáiast.

Ég skal svo ekki fara fleiri orðum um þetta mál að sinni. Mér virðast allar stoðir hniga undir það, að till. verði samþykkt, en áður en til atkvgr. kemur, væri sem sagt æskilegt að fá upplýsingar um það, hvað stj. hefir gert, eða hvort hún hafi nokkuð gert til þess að fá vextina færða niður, sem til þessa er haldið óþarflega og ranglátlega háum, svo sem hæstv. forsrh. komst að orði í fyrra.

Umr. frestað.

Á 12. fundi í Nd., 28. febr., var till. tekin til frh. einnar umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 13. fundi í Nd., 2. marz, var fram haldið einni umr. um till. (A. 43, 60).

Lækkun vaxta.

Magnús Guðmundsson: Ég þykist muna, að ekki hafi verið, þegar málið var síðast til umr., stungið upp á því, að það færi til nefndar, og leyfi ég mér því að leggja til, að málinu verði vísað til fjhn. og umr. frestað.

Annars skal ég ekki fara langt út í þetta mál, en eins og tekið hefir verið fram, var það hér til meðferðar í hv. d. í fyrra. Þá voru gefnar vonir af hæstv. stj. um, að skeð gæti, að hún gæti komið því til leiðar, að vextir lækkuðu. Og það var einmitt vegna þessarar vonar, að ég greiddi atkv. með till., því að ég skal ekki fara dult með það, að ég sé ekki, að stj. geti mikið við þetta mál gert. En hinsvegar var auðsætt, að ekki var ástæða til að meina stj. að reyna þetta, fyrst hún taldi sig geta það. En nú skilst mér á því, að stj. hefir ekkert áunnið, vera ljóst, að hún geti engu áorkað, og því lofað í fyrra upp í ermina. Og nú sagði hæstv. fjmrh. líka, að hann byggist ekki við að fá neinu áorkað, en sagðist mundu senda málið til bankastj. Landsbankans og þar með mundi hans afskiptum lokið.

Það er ekki hægt að neita því, að þeir vextir, sem bankarnir taka, og það ekki síður Útvegsbankinn en Landsbankinn, eru svo háir, að ástæða væri til þess að fá þá setta niður. En það er líka til þriðji bankinn í landinu, Búnaðarbankinn, og hann mun lána gegn 1. veðrétti í fasteignum, þ. e. a. s. þeim beztu tryggingum, sem hægt er að fá, með $6\frac{1}{2}\%$ vöxtum, en Landsbankinn mun hinsvegar lána gegn $7\frac{1}{2}\%$ vöxtum. Nú er það vitanlegt, að Landsbankinn veitir fé til ýmissa áhættufyrirtækja í landinu, og ég er ekki viss um, að það sé sanngjarnt að gera ráð fyrir minni mun en 1% á lánum, sem Landsbankinn veitir, og lánum, sem Búnaðarbankinn veitir. Því að það sjá allir menn, að nokkuð er annað að veita lán gegn 1. veðrétti í fasteignum, allt að 60% af fasteignarmatsverði, eða veita lán eins og hinir bankarnir verða að veita yfirleitt til áhættufyrirtækja. Ég held þess vegna fyrir mitt leyti, að með þessu, hvað háir eru vextir gegn 1. veðrétti, sé girt fyrir, að vextirnir verði lækkaðir hér í fyrirsjáanlegri framtíð, svo að nokkru geti numið.

Ég held því, að athuguðu máli, að ekki

séu miklar líkur til þess, að hægt sé að fá vextina lækkaða fyrst um sinn. Ég skoða þessa till. því frekar fram komna frá flm. til þess að þóknast kjósendum undir kosningarnar, heldur en af því að þeir hafi trú á, að nokkuð verði úr vaxtalækkun. Því að það er undarlegt að sjá ákveðna og eindregna stjórnarstuðningsmenn vera að skora á stj. ár eftir ár að fá vextina lækkaða, því að maður skyldi ímynda sér, að ef þeir álitu, að hægt sé að fá þá lækkaða, og teldu það svo mikils virði sem þeir láta í veðri vaka og það óneitanlega er, þá mundu þeir ganga nokkuð hart að stj. sinni um þetta. En ekki er kunnugt, að þeir hafi sýnt neina hörku í þeim efnum.

Annars var aðalástæðan til þess að ég stóð upp sú, að ég vil leggja til, að umr. verði frestað og málinu vísað til nefndar.

Flm. (Magnús Torfason): Ég get verið fremur ánægður yfir því, hvernig þessari till. hefir verið tekið. Það hefir eiginlega aðeins komið fram ein rödd móti því, að þessi till. sé réttmæt.

Að því er undirtektir hæstv. fjmrh. snertir, voru þær ekki sérlega skörulegar. Hann lét sem hann gæti lítið gert í þessu sambandi, og er það aldrei nema satt, að um leið og stjórnarskipti urðu, varð líka breyt. á stj. Landsbankans, þannig að hann varð nokkru sjálfstæðari en áður. En hinsvegar er ég ekki í neinum vafa um, að hæstv. ráðh. getur gert mikið í þessum efnum, og mér þykir líklegt, að Landsbankinn og stj. hans öll mundi fara mjög að hans tillögum um þetta efni. Það er alveg víst, að hann hefir í hendi mörg ráð, ef hann vill virkilega beita sér.

Svo að ég komi að því, sem hæstv. ráðh. sagði um efni málsins, þá fannst honum, að yrði að taka tillit til þeirra örðugu kringumstæðna, sem verið hefðu og væru enn og rekja má allar götur aftur undir stríð. Ég get svarað því til þessa, að á árunum næstu eftir stríðið, þegar það var vitað, að bankarnir höfðu tapað milljónum, var lítið svo á, að vextirnir þyrftu ekki að vera eins háir og nú. Það var aðeins í svip, að vextirnir komust þá í 8%, en svo fyrir nokkrum árum lækkuðu þeir niður í 6%, og þótti það þá nægilegt. Síðan voru þeir hækkaðir upp

Lækkun vaxta.

í 7% og upp í 8% 1. okt. 1929. En 16. des. sama ár lækkuðu þeir niður í 7½%. Það er m. ö. o., að ef ástandið nú á að vera sambærilegt við ástandið, sem var fram til 1926—27, þá hljóta bankarnir alltaf að hafa verið að tapa, því að við vitum, að allmikið af þessum milljónatöpum, sem afskrifuð hafa verið, voru komin fram fyrir þann tíma. Nú, og ekki nóg með það, að þeir séu alltaf ennþá að tapa, heldur lítur þá út fyrir, að töpin aukist, að ástandið sé að verða verra og verra, bæði með tilliti til þess, að þurfa þykir að hækka vextina, og sérstaklega með tilliti til þess, að aðstaða Landsbankans hefir verið gerð svo miklun mun betri en áður.

Ríkissjóður hefir rótað fé í Landsbankann án þess að bankinn þurfi að svara vöxtum af. Og Landsbankinn hefir gefið út meira og meira af seðlum, sem t. d. má sjá af því, að í árslok 1928 hafði hann rúmar 4 millj. kr. í umferð, en í árslok 1929 hafði hann yfir 7 millj. kr. í umferð. Þetta er afaródyrt veltufé. Ég get þess vegna ekki séð annað en að full ástæða væri til þess að athuga stj. bankans, og hvort þar er allt í því lagi, sem vera ber, úr því að bankastj. þyrist þurfa að halda vöxtunum svona háum, þrátt fyrir mjög ódyrt rekstrarfé, eins og ég hefi nú sýnt fram á. Ég held því fram, að svo framarlega sem þess er þörf að halda vöxtunum svona háum, þá þarf að athuga, hversu stj. bankans er hátt að og hvort ekki er þar að finna orsakir hinna óhæfilega háu bankavaxta, fremur en hitt, að þeirra sé að leita í óhjákvæmilegri þörf bankans.

Hæstv. fjmrh. var að tala um það, að vaxtahæðin færi eftir framboði og eftirspurn peninganna. Já, þetta hefir maður nú heyrt fyrr, en sá er gallinn á, að með þessu er ekkert sagt. Þetta er munnskálp, sem sýnir og sannar ekkert um eðli málsins. Auk þess ætti hæstv. fjmrh. að vita það, að þjóðbankinn á ekki að vera knöttur á leikvelli framboðs og eftirspurnar. Hlutverk þjóðbankans er einmitt m. a. það, að stjórna framboði og eftirspurn peninganna. Í Danmörku hafa nú verið hafnar harðar árásir á þjóðbankann þar fyrir að hafa ekki gert þessa skyldu sína. Hann hefir að visu nokkur

hlunnindi frá ríkinu, en engin fjárframlög né ábyrgðir. En athafnamenn, stjórn, þing og blöð Dana ganga nú í skrokk á þessum banka fyrir að hafa sleppt tangarhaldi á framboði og eftirspurn peninganna. Annars er það um þessa eftirspurn að segja, að þar er um svo óákveðið og teygjanlegt hugtak að ræða, að það er t. d. alveg víst, að þótt þjóðbankanum væru fengnar 100 millj. kr. í dag, þá væru þær alveg horfnar um næstu áramót, ef fullnægja ætti eftirspurn peninganna. En megnið af þeirri eftirspurn er óskynsamleg og á engan rétt á sér, enda kemur það fram í því, að bankarnir tapa. Þegar bankar verða fyrir töpum, er það af því, að þeir hafa sinnt falskri eftirspurn, sem þeir áttu ekki að gegna.

Því er haldið fram, að lækkun innláns- vaxta mundi leiða af sér minnkun innlánsfjár, og kann það að vera rétt að einhverju litlu leyti. En mér er spurn: Ætli það sé ekki heppilegast fyrir banka, sem þannig er stjórnað, að hafa sem minnst innlánsfé undir hendi, ég vil segja, hafa sem minnsta peninga undir hendi yfirleitt? (ÓTh: Það á kannske að leggja niður þjóðbankann?). Ég skal nú víka ofurlítið að þessum hv. þm. síðar.

Þá hefir verið minnst á það, að fasteignalánsvextir Búnaðarbankans væru ráðandi í þessum efnum, um vaxtahæð almennt. Ég skal nú ekki neita því, að það er leitt, að vextir hans þurfa að vera svona háir, en það gegnir nokkuð öðru máli með Búnaðarbankann en Landsbankann, að því leyti að rekstrarfé Búnaðarbankans er fengið með láni, er greiða verður af 6,1% í vexti, og þar sem útlánsvextir þess banka eru ekki nema 6,5%, þá er vaxtabilið ekki nema 0,4%, eða þar um. Ef Landsbankinn fylgdi þeirri reglu að láta ekki mismun út- og innlánsvaxta nema meiru en þessu, þá væri vissulega ekki ástæða til umkvartana. Þess má geta, að forvextir Búnaðarbankans eru 7%, eða ½% fyrir neðan þjóðbankaforvextina. En að forvextir annara banka séu lægri en forvextir þjóðbankans, hygg ég að sé alveg einsdæmi, ekki kannske í heiminum, en a. m. k. á þessari jörð.

Hæstv. 2. þm. G.-K. (ÓTh: Hæstvirtur!) var að væna okkur flm. um alvöru-

Lækkun vaxta.

leysi í þessu máli. Hann um það. Það er að visu alveg rétt, að við flytjum þessa till. samkv. almennum áskorunum kjósenda okkar. En hv. þm. hefir sjálfsgagt heyrt getið um það, að það er háttur manna, þá er þeir koma ekki fram vilja sínum strax, að herða á og fylgja eftir, þar til undan lætur. Þegar ekki dugir að refsa með svipum, þá er refsað með skorpíónum. Svo er og í þessu máli. Þetta er mjög mikið áhugamál Árnesingum, og er það mjög að vonum. Þeir hafa lagt allra landbúnaðarsýslna mest í framkvæmdir og framfarir, og þess vegna eru skuldir þar meiri en víða annarsstaðar í sveitum landsins. Ég held því, að það sé á engum rökum byggt, að væna okkur Árnesinga um alvöruleysi í þessu máli.

Hv. 2. þm. G.-K. kvað afkomu bankanna hina hörmulegustu. Ég vil nú ekki bera bríður á, að hann mæli hér af nokkurri þekkingu, en ef svo er, þá stingur þetta töluvert í stúf við það er hann lét í ljós síðar, að sér stæði nokkuð á sama, hve háir vextir væru. (HK: Það sagði hann aldrei). Mér skildist á ræðu hans, sem honum lægi það í léttu rími, hve vextirnir væru háir, þrátt fyrir það, þótt hann eða hans fyrirtæki greiddi allt að 400 þús. kr. árlega í vexti. Af þessu hlýt ég að álykta, að afkoma botnvörpuðunganna sé svo góð, að félögin muni ekki um, þótt þau greiði háa vexti. Maður skyldi ætla, að hv. 2. þm. G.-K., sem er formaður í félagi isl. botnvörpuskipa-eigenda, fari ekki með fleipur og staðlausa stafi um þetta atriði. En það er töluverð mótsögn í þessu. Botnvörpuðgerðarfélögin eru einhverjir allra stærstu viðskiptamenn bankanna, og góð afkoma þeirra þýðir því að verulegu leyti góða afkomu bankanna, í stað hinnar „hörmulegu“ afkomu, sem hv. 2. þm. G.-K. var að tala um. Ber þetta allt að sama brunni, nefnilega að bankarnir stæðu sig við að hafa lægri vexti.

Þá sagði hv. 2. þm. G.-K., að Landsbankinn hefði útlent samningsbundið fé, sem hann yrði að svara vöxtum af. Þetta er að nokkru leyti satt. Hann hefir gamalt rándýrt lán, en sú er þar bót í máli, að það fé er ekki nema örlítil kvörn af öllu því feikna fé, sem bankinn hefir undir höndum, og sem mest er afaródýrt.

Alþt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

Þá gat hv. þm. um það, að það þyrfti að lækka innlánsvextina um leið og útlánsvextina, og ef það væri gert, mundi innstæðufé landsmanna streyma út úr bönkunum. Þetta er hæpið. Við höfum ekki séð sérstök áhrif í þá átt, þegar innlánsvextir hafa lækkað hér á landi, sem komið hefir fyrir. Það fer svo fjarri því, að innlánsfé bankanna hafi gengið til þurrðar fyrir þá sök. Annars legg ég ekki höfuðáherzlu á það, að innlánsvextir verði lækkaðir; ég held meira að segja, að þess ætti ekki að þurfa. Í þessu sambandi má geta þess, að í okt. 1929 voru útlánsvextir 7% og innlánsvextir 4½%. Mismunurinn er hvorki meira né minna en 2½%, sem bankinn skattleggur veltufé landsmanna með. En ekki nóg með það. Svo hækka útlánsvextirnir upp í 8% og innlánsvextir upp í 5%. Þarna sker bankinn sér ½%, af veltufé þjóðarinnar, í viðbót við hin 2½%, sem hann hafði áður. En það er þessi ½%, sem ég vil fyrst og fremst fá lækkaðan. Ég vil ekki viðurkenna þá vaxtahækkun bankans, né réttmæti hennar, og ég er sannfærður um, að bankinn er ekki verr staddur nú en í okt. 1929, þegar hann lét sér nægja lægri vexti. Ef reikningar bankans eru athugaðir, verður hið sama uppi á teningnum. Á reikningi bankans 1928 er afskrifað fyrir töpum 1 millj. kr., en fært til næsta árs 220 þús. kr. Næsta ár, 1929, eru afskrifuð töp 760 þús. kr., en yfirfært til næsta árs 428 þús. kr. M. ö. o., afskriftirnar eru árið 1929 á þriðja hundrað þús. kr. minni en árið áður, en yfirfærslan til næsta árs að sama skapi meiri. Hvað þýðir nú þetta? Það þýðir í öllum banka-reikningum batnandi hag, um hag bankans á árinu í fyrra er ekki hægt að segja neitt, því að enn er ekki hægt að bera neinar tölur fyrir sig frá því ári, þar sem reikningar bankans eru ekki komnir út.

Það hefir komið fram till. um að vísa þessu máli til n. og fresta umr. Ég vil nú að visu ekki mæla því í gegn, en annars hélt ég, að það, sem ég hefi nú flutt fram í þessu máli, væru nægileg rök til þess að þm. ættu ekki að vera lengi að hugsa sig um, hvort þeir eigi að greiða atkv. með eða móti till.

Það hefir verið talað um það, að stj. hafi lítið tillit tekið til þeirra áskorana,

Lækkun vaxta.

sem samþ. hafa verið hér á Alþingi, og sérstaklega hefir mönnum orðið tíðrætt um þáttill. þá, sem við þáverandi hv. þm. Str. fluttum á þinginu 1927. En ég verð að segja það, að mér finnst þessir hv. þm. riða mögru, að tönnlast sífellt á þáttill. frá 1927. Sú till. var afgr. til hv. fjhn., og þar voru allir nm. á móti henni, nema einn, er skrifaði undir með fyrirvara, og var það hv. 1. þm. N.-M., að því er mig minnir. En sagan er ekki þar með öll sögð. Nál. kom fram 25. febr., og síðan er till. tekin á dagskrá 5. marz, og á tímabilinu frá 5. marz til 30. apríl er hún tekin átta sinnum — segi og skrifa átta sinnum — á dagskrá í deildinni, en þingi var ekki slitið fyrr en eftir miðjan maí. Það væri því synd að segja, að þessari till. okkar hafi verið sérstaklega vel tekið eða notið fylgis meðal þm., og bendir það fremur til þess, að hún hafi átt erfitt uppráttar. Og ég man ekki til að menn hv. 2. þm. G.-K. í bankaráðinu — (ÓTh: Ég á enga menn í bankaráðinu). — Jæja, jæja, hann þykist nú hæstráðandi þar í sveit — hafi verið neitt sérstaklega hlynnir lækkun vaxta í þann mund. En svo að ég tali í alvöru, þá er ég ekki í vafa um, að Landsbankinn á hægt með að lækka vextina, og að hagur hans er ekki svo bágur, að hann þurfi að hafa þá svona háa fyrir þá sök. En annað mál er það, að reynsla allra landa sýnir, að bankastjórar vilja heldur láta drepa sig heldur en lækka vextina. (MG: Á þá að drepa Landsbankastjórana?). Ætli það væri ekki nóg að stinga í þá tituprjónum! Með þessu er ekki sagt, að bankastjórar séu ekki góðir og gegnir menn, en þeim er það vitanlega fyrir mestu að sjá hag stofnananna borgið. Þetta er í sjálfru sér ósköp eðlilegt, og getur vel gengið í góðærum, en á krepputímum verða bankarnir að taka tillit til erfiðleikanna, sem atvinnuvegirnir eiga við að tefla.

Í því sambandi má minna á, að þetta 3 millj. stofnfé hlýtur að hafa verið óskert í árslok 1929. Ef það er ekki, þá eru reikningar bankans ekki réttir. Og banki með öðrum eins hlunnindum og þessi banki, með 3 millj. stofnfé frá ríkinu, ætti að geta gefið mönnum sæmileg kjör.

Auk þess virðist mega vænta, að vaxtalækkunin verði ekki öll tap fyrir bank-

ana. Eitt af því, sem talið er vaxtalækkun til gildis erlendis, er, að hún auki hjargarviðleitni manna, og hér á landi hefir einnig fengið nokkur sönnun þess. Það var fyrir nokkrum árum, að Landsbankinn setti vextina úr 8% niður í 6%, og þá varð ég fullkomlega var við það, a. m. k. í Árnessýslu, að menn lögðu sig í lima við að borga skuldir sínar og var það miklu ljúfara en áður.

Hv. 1. þm. Skagf. hefir stungið upp á, að málinu verði vísað í nefnd. Ég býst við, að það verði samþ., en þá hefði eiginlega átt að hafa tvær umr. um málið, því að ég álit ekki rétt, að tekið sé málfrelsið af mönnum, sem búinir eru að tala sig dauða við fyrri hluta umr. Ég er búinn að tala tvisvar og hv. 2. þm. G.-K. er búinn að biðja um orðið í annað sinn. Ég mælist því til þess við hæstv. forseta, að hann leiti afbrigða frá þingsköpum um að menn hafi fullan málsrétt, eftir að málið kemur frá nefnd, þótt þeir hafi talað áður.

Fjmrh. (Einar Árnason): Það var hv. þm. Borgf., sem spurðist fyrir um það, hvað stj. hefði gert í þessu máli á árinu sem leið. Mér fyndist ekki undarlegt, þó að spurt væri viðtækara, t. d. um ástand bankanna og peningamálanna í landinu yfirleitt, og hver ráð væru til að lækka útlámsvextina. Eins og öllum hv. þdm. er kunnugt, er nú breytt afstaða þings og stj. gagnvart Landsbankanum með lögunum frá 1928, og raunar hygg ég, að allir hafi skilið lögin þannig, að bankinn ætti ekki að vera leiksoppur í höndum þings og stj., enda teldi ég það mjög óheppilegt, að stj. gripi inn í starfsemi bankans á líkan hátt og þennan.

Alþingi hefir kosið 15 manna nefnd sem yfirstjórn bankans, og hún hefir aftur kosið bankaráð. Og það ráð hefir á hendi aðalumsjón með starfrækslu bankans, og þess vegna er það ekki létt verk fyrir þingið, að skipa til um hana eða fara að reka frá bankaráðið eða bankastj., enda væri það að mínu áliti mjög óheillavænleg ráðabreytni. (SE: Já, þegar flokksmenn hæstv. ráðh. eru komnir í þær stöður. BÅ: Ekki nema tveir af fimm í bankaráðinu). Það skiptir engu máli, hverjum flokki þeir til-

Lækkun vaxta.

heyra. Menn verða að athuga, hvað verður úr því, ef bankaráð og bankastjórn Landsbankans eru rekin, og gæta þess, að ekki dugir að gera alltaf það, sem þægilegast þykir í svipinn.

Þegar spurt er um, hvað stj. hafi gert skal ég geta þess, sem annars er vel kunnugt, að ástæður bankanna í landinu hafa verið þær, að ríkissjóður varð að leggja báðum aðalbönkunum fé. Ef þeir hefðu báðir verið vel stæðir, hefði ekki þurft að gera þetta. En ég sé ekki, hvernig hefði átt að lækka bankavexti, a. m. k. meiri hluta ársins sem leið, meðan Íslandsbanki lá óstarfandi og Landsbankinn hlaut að taka á sig mikinn viðskiptaþunga vegna þess. Hv. 1. flm. þessarar till. sagði, að þjóðbankinn ætti ekki að vera knöttur í höndum framboðs og eftirspurnar á peningum. En ég held, að bankinn megí ekki verða knöttur í höndum neins flokks eða pólitískra skoðana.

Það kom í ljós við umr., að aðeins var talað um útlánsvexti, enda kom fram hjá flm., að hann taldi ekki þörf að lækka innlánsvexti. Nú er það vist, að ef útlánsvextir lækka, en ekki innlánsvextir, þá hlýtur útkoma bankanna að versna. Það hefir verið til þess ætlað, að Landsbankinn gæti staðið strauum af vöxtum af stofnfénu, sem ríkissjóður hefir lagt honum, en verði þessi ráðabreytni tekin upp, má búast við, að það skapi honum nokkra erfiðleika um vaxtagreiðslu. Þá hefir og ríkissjóður sett mikið fé fast í Útvegsbankanum, og þótt ekki megí gera ráð fyrir, að hann geti greitt mikla vexti af því, verður það enn síður, ef aðstaða hans verður gerð erfiðari með lækkun vaxta. Við þessu er auðvitað ekkert að segja, ef niðurstaðan verður sú hjá hv. þingmönnum, að betra sé, að ríkissjóður greiði vextina. (GunnS: En því mega ekki innlánsvextir lækka?). Hv. flm. gerði ekki ráð fyrir því, en ef svo væri gert, má gera ráð fyrir, að í jafnmiklu peningahungri og nú er mundu peningarnir hverfa úr bankanum — ég segi ekki, að þeir hyrfu úr landinu —, en þeir geta horfið í einhver viðskipti, þar sem bankarnir ná ekki til þeirra (GunnS: Þeir gera það nú, hvort sem er). Till. hefir komið fram um

að visa málinu í nefnd. Það tel ég rétt; þingið á að athuga gaumgæfilega málið áður en ákvörðun er um það tekin.

Ólafur Thors: Ég þarf ekki að bæta mörgum orðum við ræðu mína við fyrri hluta þessarar umr. Það er ekki rétt af hv. 2. þm. Árn. að blanda saman óskum mínum um vaxtalækkun og afstöðu minni til þessarar till. Eins og aðrir skuldugir menn hér á landi, hlýt ég að óska eftir einhverri vaxtalækkun, það er öllum auðskilið. Annað mál og þessu óskýlt er það, hvort ég vil fara að greiða atkv. með slíkri till. sem hér er á ferð.

Hún gæti verið meinlaus, en þegar hún kemur fram ár eftir ár, fer ég fyrst og fremst að verða úrkula vonar um, að hún komi að gagni, og auk þess lít ég svo á, að einungis tveir aðilar séu dómberir um, hvað sé kleift í þessu efni, og að það geti verið hættulegt, ef aðrir ætla að gripa inn í daglega starfsemi bankans. Slíkt hlýtur að vera betur á færi bankastj. og bankaráðs en alþingismanna, sem ekki er eðlilegt að gera ráð fyrir, að hafi nána þekkingu á þeirri starfsemi. Það, sem ræður afstöðu minni til þessa máls, er, að ég álit, að Alþingi sé ekki réttur dómsaðili þessa máls.

Ég sé ekki heldur, að þessi vaxtalækkun hv. flm. sé nokkurt allsherjargjargráð skuldugum mönnum. Þegar vextir voru hækkaðir síðast, voru útlánsvextir færðir úr 7% upp í 8%, en innlánsvextir hækkuðu ekki nema um ½%, eða úr 4½% í 5%. Munurinn er ½%, og það er þessi ½%, sem flm. þessarar till. vilja ná í. Ég sé ekki, að þessi ½% riði baggamun fyrir lánþega, en bankana munar þó um að missa það. Yfirstjórn bankamálanna á að ráða í slíkum málum, en auðvitað geta þau atvik komið fyrir, að nauðsyn sé, að Alþingi taki fram í. En þá mundi réttast, að þingið skipti um þessa stjórn.

Ég hræðist það, að lækkun innlánsvaxta valdi útstreymi úr bönkunum. Mér sýnist það undarleg og ólíkleg tilgáta hjá hv. flm., að menn vilji því fremur fela bönkunum fé sitt, sem vextirnir eru lægri. ½% skiptir að visu ekki miklu máli fyrir innstæðueigendur. En það er þó nóg til þess, að þeir fara heldur að

Lækkun vaxta.

hugsa um fleiri leiðir til að ávaxta fé sitt. Því að allir vita, að það er hægt að leigja út fé með 8% eða jafnvel 10% vöxtum, svo mikið er nú peningahungrið á voru landi.

Hv. flm. sagði, að tilgangslaust væri að tala um till. hans frá 1927. En hann má þó minnst þess, að hann og hæstv. forsrh. börðu málið þá fram og höfðu það mjög á oddinum við síðustu kosningar. Hv. 2. þm. Árn. sagði á fjölmennum fundi við Ölfusárbrú, þegar hann var að svara ásökunum fyrir það, að búið væri að kasta þjóðbankanum inn í stjórnmálabaráttuna: „Við urðum að gera það til þess að ná tökum á bankanum, til þess að geta lækkað vextina“. — Nú er það komið upp, að breytingin hafi gert þetta allt erfiðara. Hvað sem liður undirtektunum undir till. 1927, standa hans fullyrðingar óhaggaðar. Hann ætti að ræða við sinn ágæta forsrh. um það mál.

Hv. flm. sagðist vera að gera þetta vegna þess, að kjósendur sinir hefðu skorað á sig. Það er náttúrulega gott og blessað að hlusta á vilja þeirra. En ætli það sé ekki fullmikið, að hv. þm. renni gönuskeið þess vegna á hverju þingi, eftir að hann er búinn að missa alla trú á framgangi málsins. Hann ætti þá heldur að segja hreinskilnislega við kjósendur sína: Við höfum reynt að lækka vextina, en það er þýðingarlaust. — Þetta finnst mér, að hann gæti ósköp vel sagt.

Mér þótti anda kalt frá flm. til seðlabankans. Ég tel mér nú ekki skylt að bera hönd fyrir höfuð bankans á nokkurn hátt, en þó verð ég að segja það, að ég skil vel, hvers vegna stj. þess banka hefir verið treg til að færa niður vextina, og tel það enga sönnun þess, að hana skorti skilning á þörf atvinnuveganna.

Það hlýtur að vera spaug, sem hv. flm. segir um bankaráðsmennina, þegar hann segir, að ég eigi ráð á svo og svo mörgum þeirra. Ég vil nefnilega því síður taka það í alvöru, sem hann er bankaráðsmaður sjálfur, og ég trúir því ekki upp á hann né aðra í bankaráðinu, að þeir séu sendisveinar annara manna eða stjórnmálaflokka. Enda vona ég, að enginn flokkur ætlist til þess. (MT: Er ekki

hv. þm. æðsti maður í Sjálfstæðisflokkn-um?). Nei, því miður er ég það nú ekki.

Jón Ólafsson: Ég efast ekki um, að hv. 2. þm. Árn. flytji þessa till. að vilja kjósenda sinna. Það er vilji allra kjósenda á landinu yfirleitt, að vextir bankanna séu lækkaðir.

Mér þykir einnig, sem hv. 2. þm. Árn. eigi ekki mikið eftir til að koma fram vilja kjósenda sinna í þessu efni. Hann hefir lýst yfir því, að yfirstjórn Landsbankans muni fallast á að framkvæma lækkun á vöxtunum, og á hann því ekki annað eftir en að yfirstiga einn af hæstv. ráðh., til þess að koma þessu áhugamáli sínu fram. Býst ég við, að honum verði ekki mikið um það, þar sem hann er stuðningsmaður stj. Á hinn bóginn hefi ég heyrt það eftir hv. 2. þm. Árn. og hv. 2. þm. Rang., að ef ekki tækist að koma fram vaxtalækkun með þessu móti, væri hægurinn á að vikja bankastjórunum frá og setja í stað þeirra menn, sem fúsir væru að lækka vextina. Hvað mig snertir, er ég fús til að vikja úr embætti mínu sem bankastjóri Útvegsbankans fyrir hæfari fjármálamanni, ef til kæmi, og lítur út fyrir, að ekki þurfi langt að leita slíkra manna, því að svo virðist, sem hv. 2. þm. Árn og hv. 2. þm. Rang. séu aðalvitsmunamennirnir á öll fjármál, og það eru einmitt þeir menn, sem okkur virðist hafa vantað svo tilfinnanlega.

Það er nú öllum ljóst, að við Íslendingar vorum ekki færir um að fara með þá miklu fjárveltu, sem hingað barst inn í landið um síðustu aldamót eða með stofnun Íslandsbanka. Fjármálin hafa alltaf verið okkar veika hlið. Hygg ég og, að ekki sé ástæða til að ásaka neina sérstaka menn út af því, hvernig fjármálum okkar nú er komið. Þegar peningarnir bárust hingað til landsins um aldamótin, var hér allt ógert. Landbúnaðurinn og sjávarútvegurinn voru í kaldakoli, og það þarf engan að undra, þó að nokkur mistök hafi orðið á okkar peningamálum allt til þessa dags, vegna þess að ekki er hægt að stýra okkar peningamálum svo, að öruggt sé fyrir töpum, og eru þess mörg dæmi bæði frá fiskveiðum okkar, verzlun og landbúnaði.

Lækkun vaxta.

Hv. 2. þm. Rang. heldur því fram, að bankarnir eigi ekki að lána nema út á trygg veð, þ. e. jarðir og hús. Við þessu er auðvitað ekkert nema gott að segja, ef hægt væri, en ég vil leyfa mér að benda hv. 2. þm. Rang. á það, að veðgildi húsa og annara fasteigna byggist beinlínis á áhættufyrirtækjum, eins og sjávarútvegurinn er að mörgu leyti. Hvers virði skyldu þessi veð vera, ef enginn fengist til að gera út fleytu eða leggja fé sitt á hættu? Ég hygg, að það myndi fara eina leið, sem sé þá, að allt yrði verðlaust. Og það hélt ég, að öllum ætti að geta verið ljóst, að á krepputímum eins og nú eru riður á því, að svo miklu fé sé hætt, sem nauðsyn krefur til þess að halda gangandi atvinnuvegunum, allt þó með þeirri gætni, sem unnt er, og þeim tryggingum, sem taldar eru góðar, þegar lánin eru veitt, en sem geta brugðist, ef t. d. illa aflast eða verðhrun á afurðum verður mikið.

Það er í alla staði eðlilegt um okkur, sem ekki höfum vitað, hvað peningar voru, fyrr en á síðustu árum, þó að menn hafi verið allbjartsýnir á arðvænleik hinna ýmsu fyrirtækja, sem að vísu reyndust ekki svo sem vonir stóðu til, en litu þó vel út í fyrstu. Hv. 1. flm. þessarar till. er alltaf að klifa á því, að bankarnir hafa tapað. En ég fæ ekki séð, að það sé neitt óeðlilegt. Mér skilst, að það sé í alla staði eðlilegt, þó að bankarnir hafi tapað á þessu tímabili, sem er eitt hvert hið mesta breytingatímabil, sem yfir okkar þjóð hefir gengið, þar sem styrjöldin mikla, sem ruglaði öllum verðmætum, bættist ofan á alla framkvæmda-semi í landinu. Hitt vekur undrun mína, að við skulum ekki vera verr staddir en við erum, og það sýnir, að eitthvað hefir staðið á bak við; þrátt fyrir öll mistökin, er ástandið ekki verra en það, að engin ástæða er til að óttast. Skilamennirnir hafa staðið undir því, sem á hefir skort til þess, að einn og annar gæti innt skuldbindingar sínar af hendi. Hv. 1. flm. þótti sem skuldir skilamanna væru auknar með hinum háu vöxtum. Því miður er þetta svo, en hjá því verður ekki komizt. Ég held, að mér sé óhætt að segja, að fyrirtæki yfirleitt byggji afkomu sína á skilamönnunum. Þau verða

að leggja á fyrir vanhöldum, og sú álagning lendir á skilamönnunum. Svo er þetta um allar verðlanir, til dæmis. Það er því misskilningur einn, að bankarnir fremur en önnur fyrirtæki geti komizt hjá því að íþyngja skilamönnunum að þessu leyti.

Hv. flm. hélt því fast fram, að hinir háu vextir stöfuðu af töpum bankanna. Ég veit ekki, hvort hv. flm. man það, að á árunum frá 1908—10 voru vextir hér 9% og meira. Veit ég þó ekki betur en að bankarnir hafi staðið í blóma þá og ekki verið farnir að tapa. En það voru kringumstæður umheimsins, sem réðu því, að vextir voru svo háir. Bankarnir störfuðu með dýrt fé, sem þeir gátu ekki selt ódýrar. Það er að vísu rétt, að spariféð er ódýrt, vegna þess að innlánsvextir eru ekki háir, en það er mjög mikið vafamál, hvort það innlánsfé borgar sig fyrir banka, sem eins og hér á stendur er á mjög margra höndum í mjög smáum skömmtum.

Ég hafði ekki hugsað mér að fara út í þá sálma, hvort hægt væri að lækka vextina eða ekki, en svo mikið get ég sagt, að hv. flm., sem öðrum bankaráðsmönnum Útvegsbankans, ætti að vera kunnugt um, hversu hægt er um vik með að lækka vextina hjá þeim banka. Ef aftur á móti Landsbankinn sæi sér fært að lækka sína vexti, mundi það létta undir með Útvegsbankanum. En það er nú ekki svo ástatt hjá sjálfum seðlabankanum, að hann geti eða megi lækka vextina. Hv. flm. var þetta auðsjáanlega ekki ljóst. Það er eins og hann skilji það ekki, að ef vextirnir eru lækkaðir, hlýtur óhjákvæmilega af því að leiða, að los kemur á innlánsféð. Sá sparifjäreigandi, sem á það mikið inni, að hann vill gjarnan leggja fé sitt í fyrirtæki, dregur sig til baka, þegar vextirnir eru háir og hann því þarf að kaupa það fé, sem hann þarf til viðbótar eigin fé, til þess að koma fyrirtækinu á stað, við of háu verði. Það var engu líkara en að hv. flm. sæi ekki aðra en þá, sem ekkert eiga. En það eru ekki þeir, sem þetta mál skiptir, heldur hinir, sem eitthvað eiga og mundu leggja fé sitt í fyrirtæki, ef þeir gætu fengið ódýrt lánsfé til viðbótar. En einmitt á móti því, að þessir menn leggi fé sitt í spekulá-

Lækkun vaxta.

tioner, er verið að reyna að hamla, og eina ráðið til þess er að hafa vextina háa.

Hv. flm. minntist á hag botnvörpunganna. Ég get viðurkennt það, að þörf er á vaxtalækkun þar, en ég vil bæta því við, að það veltur ekki mest á því fyrir þann útveg. Þar er margt annað, sem verra er. Sú óbilgirni og skilningsleysi, sem ríkt hefir í garð togaraútgerðarinnar, er miklu verri en þó að útgerðin sé látin borga $\frac{1}{2}\%$ meiri eða minni vexti.

Sigurður Eggerz: Hæstv. stj. virðist hafa lært töluvert á þeim tíma, sem liðinn er, síðan hún komst til valda. Muna það allir, að við síðustu almennar kosningar var talað um það af hálfu núv. stj. sem eitt af vanrækslu þeirrar stj., sem þá fór með völd, að vextirnir væru svona háir. Nú geri ég ráð fyrir, að hæstv. stj. sé það ljóst orðið, að vextirnir hreyfast eftir ákveðnu lögmáli, eru ávöxtur af ýmsum hreyfingum í fjármálum þjóðanna. A. m. k. var svo að heyra á ræðu hæstv. fjmrh., sem honum væri þetta ljóst orðið. Greinilegast kemur þetta þó í ljós, þegar litið er á landbúnaðarmálin, því að þar voru kosningaloforð stj. ákveðnust. Bændurnir hlýddu hugfangni á þessi loforð stj. um góð vaxtakjör, enda á landbúnaðurinn erfiðast með að bera háa vexti. En hverjar urðu svo efndir stj. á þessum loforðum? Þær eru þannig, að vextirnir eru í veðdeildinni líkt og í veðdeild Landsbankans og 7% af víxillánunum. Slik eru hin góðu lánskjör sem bændurnir njóta í Búnaðarbankanum. Það, að stj. hefir neyðzt til að setja vextina svo háa, ætti að opna augu hennar fyrir því, hve varhugavert er að gefa stór loforð, þó að í kosningahitunum sé. Annars eru hinir háu vextir ekki það, sem þyngst liggur á mönnum nú. Það er ýmislegt annað, sem er enn verra, og það er t. d. fjárskorturinn mikli. Hjá veðdeildinni fá menn ekki annað en bréf, sem svo er ekki hægt að selja, þannig að þeir menn, sem vilja byggja, fá hvergi peninga til þess. Veit ég þess dæmi, að sótt er eftir lánunum gegn 12% vöxtum með fyrsta veðrétti. Það er ekki hægt að fá grænan eyri, þó að margfaldar tryggingar séu í boði. Og

undan þessu stynja menn miklu meir en undan hinum háu vöxtum. Auðvitað vonar maður, að úr þessu rætist sem fyrst, en ég vil leyfa mér að minna á það, að fyrirkomulag lánsstofnananna hér á landi stríðir á móti því, sem annarstaðar gildir. Ef horfið hefði verið að því ráði að stofna einn öflugan fasteignabanka, eins og till. komu fram um á sínum tíma, má vel vera, að hægt hefði verið að útvega markað fyrir bréf hans og draga þannig fé inn í landið, en í stað þess að setja þessi lán undir einn hatt, eru þau nú á þremur höndum. Það er eins og allt hafi verið gert, sem hægt var að gera, til þess að gera örðugleikana sem mesta um hagkvæm lán til fasteigna.

Ég hlustaði með athygli á ræðu hv. 3. þm. Reykv. Hann hefir nú um stund starfað sem bankastjóri, og það var auðheyrt á ræðu hans, að honum var fullkomlega ljóst, við hve mikla örðugleika bankarnir eiga að etja.

Þegar litið er á bankalögin, er það ljóst, að það er bankaráðið eitt, sem hefir myndugleika til að ákveða vextina. Þingið hefir þar ekkert að segja. Get ég og fullkomlega fallist á hugleiðingar hæstv. fjmrh. um það, að stj. og þing eigi ekki að vera að skipta sér af rekstri bankanna meira en brýn nauðsyn er á. Afskipti þingsins í þessa átt hafa fremur gert illt en gott til þessa. Yfirleitt hefir meðferð þingsins á bankamálunum verið svo óforsvaranleg oft og tíðum, að ekki er hægt að reikna út, hve mikið tjón hefir af hlotizt. Hæstv. fjmrh. segði, að bankarnir ættu að vera sjálfstæðar stofnanir, sem skipað væri út fyrir stjórn málin. Ég viðurkenni, að svo þarf að vera. En ég gat ekki varizt þeirri spurningu undir ræðu hæstv. ráðh., hvort núv. stj. hefði nú lagt áherzlu á að halda bönkunum utan við stjórn málin. Ég fæ ekki séð, að stj. hafi gert þetta. Hitt má vera, að hún ætli að gera það. Enda er slíkt sjálfsgagt.

Ég skal vera hreinskilinn við hæstv. fjmrh. og segja honum undandráttaulaust þá gagnrýni, sem sett hefir verið fram á afskiptum núv. stj. af bönkunum.

Það er mikið talað um það, að Sambandið muni vera stærsti viðskiptamaður Landsbankans, en hæstv. stj.

Lækkun vaxta.

hefir séð svo um, að einn af aðalmönnum Sambandsins er form. í bankaráði bankans. Annar starfsmaður Sambandsins er formaður í bankaráði Útvegsbankans. Tal manna hnigur að því, að það sé óeðlilegt, að félagi, sem þarf á mestum stuðningi bankans að halda, skuli vera fengin aðalýfrráðin yfir bankanum. Menn hafa talað meira um þetta í seinni tíð, eftir að það vitnaðist, að Búnaðarbankinn hefði lánað Sambandinu 1½ millj. kr. Stríðir þetta auðvitað á móti öllum þeim reglum, sem ráða í fjármálaheiminum, að stærstu skuldunautum lánsstofnana séu fengin yfrráð þeirra í hendur.

Pétur Ottesen: Út af svari hæstv. fjmrh. við fyrirspurn minni um það, hvað stj. hefði gert út af þáttill., sem hér var samþ. í fyrri í þessu máli, verð ég að segja nokkur orð.

Hæstv. ráðh. fór í sambandi við þessa fyrirspurn mína að tala um það, hvaða skilyrði væru fyrir því, að vextirnir gætu lækkað. Drap hann í því sambandi á afgreiðslu bankamálsins á síðasta þingi. Ég byggði það, sem ég sagði, á ummælum hæstv. forsrh., þeim sem hann viðhafði hér í deildinni í fyrri í forföllum hæstv. fjmrh., og gengu í þá átt, að vextir væru hér óþarflega háir og ranglátlega vegna atvinnuveganna.

Út af þessari skoðun hæstv. ráðh. gerði ég fyrirspurn um það, hvort hæstv. stj. hefði ekkert gert í þessu efni. Hæstv. fjmrh. hefir nú svarað því, að ekkert hafi verið gert, enda sé æðsta stjórn þessara mála ekki í höndum stj., heldur bankaráðsins. Þetta er ekki rétt. Fjmrh. er æðsti maður þessarar stofnunar sem fyrr. Getur hann þess vegna að sjálf-sögðu haft hin viðtækustu áhrif á starfsemi bankanna.

Annars get ég verið stuttur, þar sem ég hefi nú fengið yfirlýst, að hæstv. landstj. hafi ekkert gert í þessu efni.

Ég vil aðeins segja nokkur orð út af þeim orðum hæstv. fjmrh., að nú sé búið að draga yfrráð bankanna úr höndum Alþingis, og sé það vel farið. En þetta er alls ekki rétt. Landsbankanefndin, sem skipuð er 15 mönnum, er eingöngu skipuð þingmönnum. Nú er það

því þessi hluti þingsins, sem afskipti hefir af bankanum, en áður þingið í heild. Þrátt fyrir þessa breyt. er því yfirstjórn bankans eins háð þingi og stj. og áður var. Auk þess kys þingið menn í bankaráðið.

Hvað viðvíkur þeim orðum, sem hv. þm. Mýr. skaut inn í, að Framsóknarflokkurinn ætti ekki nema tvo menn í bankaráðinu, þá er það að visu rétt. En allt fyrir það kaus Framsókn þrjá menn í bankaráðið, tvo framsóknarmenn og einn sósíalista. Sósíalistar höfðu ekki aðstöðu til að koma manni í bankaráðið, en leituðu aðstoðar Framsóknar, sem auðvitað var fúslega látin í té í þessum kosningum, sem öðrum, t. d. nefndarkosningum innan þingsins. En þar sem Framsóknarflokkurinn hefir kosið meiri hl. bankaráðsins, hefir hann þar auðvitað meirihlutavald og aðstöðu til þess að ráða úrslitum allra mála.

Ég vil aðeins minnst á það, sem hv. 2. þm. Árn. sagði, að það væri álit bankastj., að það væri yfirleitt skilyrði til þess, að slíkar stofnanir væru á hinni grænu grein, að þær hefðu sem hæsta vexti. Þetta er mjög hæpin ályktun, ef rétt er höfð eftir hjá hv. 2. þm. Árn., þar sem það er alkunna, að mikill hluti af veltufé landsmanna er lánsfé. Það hlýtur að skipta mjög miklu máli fyrir atvinnufyrirtækin, hve háir vextirnir eru á hverjum tíma. Þar sem bankarnir eru til orðnir fyrir atvinnuvegina, en atvinnuvegirnir ekki fyrir bankana, þá mega þeir ekki hafa hærri vexti en brýnasta nauðsyn krefur. Það er þess vegna vafasamt, að bankastjórunum sé óhætt að láta drepa sig upp á það, svo ég noti orð hv. 2. þm. Árn., að háir vextir séu hinn eini lífselixír í fjármálum þjóðarinnar.

Fjmrh. (Einar Arnason): Það eru aðeins örfá orð út af ræðu hv. þm. Dal. Hann talaði mikið um það, að stj. hefði lofað að lækka vexti, áður en hún komst til valda, skildist mér. Ég vil þá biðja hv. þm. Dal að skýra frá því, hvar og hvenær ég hafi gefið loforð um að lækka vexti. Ég heimta ekki, að hv. þm. skýri frá því nú þegar; hann getur fengið tíma til að leita um öll Alþt., ef hann vill.

Lækkun vaxta.

Hv. þm. Dal. talaði um peningahungur hér á landi. Nú gætu jafnvel skilvisustu menn ekki fengið peninga. Mér skildist hv. þm. tala um þetta sem einsdæmi. En þetta er ekkert nýtt. Hér er oftast peningahungur, misjafnt að visu. Það var peningahungur í ráðherratið þessa hv. þm. Að visu skal ég jata það, að þegar þessi hv. þm. var fjmrh., þá var bætt úr peningaskorti þjóðarinnar með því að gefa út ógrynni af seðlum. En reynslan sýndi, að þetta voru ekki peningar, og betur hefði verið, ef minna hefði verið gefið út.

Ég efast ekki um það, að þessi hv. þm. og ýmsir fleiri hafi margt við það að athuga, hvernig stj. skipar í stöður. Skál ég ekki fara út í það. Ég skipaði formann bankaráðs Útvegðsbankans og ber ábyrgð á því. Þegar hv. þm. Dal. getur komið með sakir á hann, þá skal ég svara, en fyrr ekki.

Sigurður Eggerz: Ég hefi ekki miklu að svara. Ég sagði, að hæstv. stj. hefði gefið loforð um vaxtalækkun. Það verður ekki vefengt, að forsrh. sjálfur hefir borið fram till. um vaxtalækkun. Og síðustu kosningar unnust að miklu leyti fyrir loforð um lága vexti, sem þeir menn gáfu, sem nú ráða í landinu. Ég þarf engan frest til þess að sýna fram á þetta. Allir, sem fylgt hafa með þjóðmálunum, vita, að þetta er rétt. Hæstv. stj. getur ekki flúið af hólmi í þessu máli. Hún getur aðeins sagt, að hún hafi ekki vitað, hverju hún lofaði. Það er hennar eina vörn í þessum efnum.

Hvað viðvikur orðum hæstv. fjmrh. um seðlaútgáfuna, þá má um það segja, að „heggur sá, sem hlifa skyldi“. Það var þáv. atvmrh., sem var framsóknarmaður, sem heimilaði mjög mikla seðlaútgáfu.

Þegar ég bauð mig fram í Dalasýslu seinast, var ráðist þar á mig fyrir fjármálastjórn mína. Ég var þá svo heppinn að geta náð í Alþt., og svo fór, að frambjóðandi Framsóknarfl. komst ekki lifandi gegnum þær kosningar.

Hvað viðvikur skipun bankaráðsins, þá get ég ekki tekið það aftur, að Jón Árnason, einn af framkvæmdastjórum Sambandsins, var gerður að æðsta manni

Landsbankans. Annað hefi ég ekki sagt og ekki gert neina persónulega árás á þennan mann. En hag bankanna hlýtur að vera bezt borgið með því, að þeir, sem ráðin hafa yfir bönkunum, séu sem óháðastir viðskiptamönnum. En þegar viðskiptamennirnir eru orðnir mestu ráðandi í bönkunum, hljóta þeir að komast í miklar freistingar, ef þeir þurfa að taka ákvarðanir, sem snerta þeirra eigin fyrirtæki. Það getur sjálfsagt orðið erfitt að vega salt á milli hagsmuna bankans og fyrirtækisins, þó réttsýnustu menn eigi hlut að máli. Formaður bankaráðsins hlýtur að geta haft mikil áhrif á lánveitingar bankans. Ég verð því að telja það óhæft, að tveir starfsmenn stærsta skuldunauts bankanna skuli vera bankaráðsformenn, sinn í hvorum banka.

Og þegar Búnaðarbankinn tók til starfa fyrir alvöru, varði hann helmingnum af láni því, er hann fékk til starfrækslu, eða 1½ millj., til þess að lána Sambandi islenskra samvinnufélaga. Þetta sýnir, hvað ósjálfstæðir ráðandi menn eru gegn Sambandinu. Og sjálfur hæstv. forsrh. gerist „reclame“-drengur fyrir eitt af kaupfélögum landsins — lætur gefa út bók um það á landsins kostnað og skrifar sjálfur formálann.

Hvernig getur nú verzlunarstéttin og þjóðin í heild sinni borið traust til slíkrar stj., sem gerist „reclame“-drengur fyrir kaupfélag, sem er með stjórninni, og er auk þess ríkasta kaupfélag landsins og þarf á engri hjálp að halda.

Flm. (Magnús Torfason): Ég skal ekki verða mjög langorður. — Hæstv. fjmrh. taldi það óheppilegt, að þingið skipti sér af bönkunum. Ég gæti nú fállizt á þetta með einu skilyrði, því, að þingið hefði aldrei þurft að koma nærri þeim. En þegar það rótar í þá milljón eftir milljón, þá ber því sannarlega að skipta sér af þeim, sé þeim ekki vel stjórnað. Það er nokkuð misskilytt, að þingið eigi aðeins að ausa fé í bankana, en ekki skipta sér af þeim frekar.

Hæstv. fjmrh. sagði, að bankarnir ættu ekki að vera knöttur pólitískra skoðana. Hver hefir talað um það? Einn hv. þm. hélt því fram, að ganga ætti þannig

Lækkun vaxta.

frá stj. bankanna, að hún yrði ekki knöttur þingsins. (MG: Framsóknar-knöttur?) Það ætti þá að hafa sýnt sig í einhverju.

Eins og tekið hefir verið fram, er bankanefndin eingöngu skipuð þm., og hefir þingið því aðstöðu til þess að líta eftir bönkunum. Hér er því engin stefnu-breyting á orðin.

Hv. 2. þm. G.-K. þarf ég litlu að svara. Hann hefir nú dregið mjög úr því hörmulega ástandi, sem hann sagði, að bankarnir væru í. (ÓTh: Nei, ég minnstist ekki á það). Jú, tónninn var allur annar.

Annars leit helzt út fyrir, að hann teldi það allra meina bót að hafa háa vexti. Og annar hv. þm. taldi það Bramalífseelixir við fjármálum þjóðarinnar að hafa háa vexti. En ekki er sama skoðunin uppi annarsstaðar. Stjórnir annara þjóða reyna allt, sem hægt er, til þess að lækka vextina.

Ég skammast mín ekkert fyrir að hafa borið fram vilja kjósenda minna einu sinni og tvisvar, enda ekki fullreynt fyrir en í þriðja sinni.

Það er ekki rétt, að andað hafi kalt frá mér í garð bankastjóra Landsbankans. Ég fór virðulegum orðum um þá, þótt ég sé ekki sammála þeim um þetta atriði. En þessu mætti víkja til hv. 2. þm. G.-K.

Þá er ég kominn að hv. 3. þm. Reykv. Mér varð það á að hugsa: „Það er naumast, að það sé bankagorgeir í honum, piltar“. Hv. þm. hélt langan fyrirlestur um bankamál. En ég held, að ég hafi nú heyrt alla þessa bankavizku áður.

Hv. þm. byrjaði á því að segja, að ég hefði lýst yfir því, að bankaráðið mundi fúst til að lækka vextina. Þetta hefi ég aldrei sagt. (JÓI: Ég hefi skrifað það). Mér er rétt sama, hvað þessir herrar þykjast hafa skrifað. Mín skoðun er allveg hið gagnstæða, og hafi hv. þm. virkilega heyrt þetta. Þá verð ég að biðja hann að skafa betur innan á sér eyrun!

Hv. þm. sagði, að bankarnir ættu að róta út peningum á krepputímum. Nú á það svo að heita, að ríkið beri ábyrgð á bönkunum. Hv. 3. þm. Reykv. hefir þannig þá trúarjátningu, að bankarnir eigi að syndga upp á náðina. Hvað Útvegsbankann snertir, þá er það rökrétt af-

Alþt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

leiðing af orðum hv. þm., að hann vilji, að fjölgað sé ótryggu lánunum í bankanum og bankarnir eigi að hætta fé sinu meira á krepputímum en ella.

Þetta hefir ef til vill eitthvað við að styðjast. Við vitum, hvernig umhorfs var í Útvegsbankanum, þegar hv. 3. þm. Reykv. tók við. Og hann hefir ekki þurft að gera neinn gjaldþrota. Þeir hafa orðið það af sjálfu sér. En að fjölga ótryggu lánunum í bönkunum, er sama ráðið og að láta seðlapressuna ganga. Það er aðeins önnur hverfa á sömu voðinni.

Þá hélt hv. 3. þm. Reykv. langan fyrirlestur um það, að það borgaði sig ekki fyrir bankana að hafa sparisjóðsfé. Samt hafa nú bankarnir einmitt sótt eftir sparisjóðsfé, og Útvegsbankinn hefir gefið út auglýsingar og lofað hæstum vöxtum. Þetta hefir þá ekki verið skoðun allrar bankastjórnarinnar. Annars vitum við það, að einfaldir sparisjóðir geta grætt með samilegri stjórn.

Ég hafði ekki dregið Útvegsbankann inn í þessar umr., og var því óþarfi fyrir hv. 3. þm. Reykv. að taka til máls. Og ef vextirnir verða lækkaðir, þá kemur það sér vel fyrir Útvegsbankann, því að hann skuldar Landsbankanum nokkrar milljónir. Ég leit svo á, að ekki væri ástæða til þess að blanda Útvegsbankanum inn í þetta mál, þar sem hann hlýtur að hafa hærri vexti.

Þá er það eðlilegt, að Útvegsbankinn verði að hafa hærri vexti en Landsbankinn, sem getur valið úr viðskiptamönnum. Ég gæti trúað, að Útvegsbankinn ætti erfiðast uppdráttar einmitt af þessum orsökum.

Hv. 3. þm. Reykv. virtist vera dálítið sárt um sparisjóðsvextina, því að hann lét svo um mælt, að ef innlánsvextir væru lækkaðir, yrði það til að auka framtak þeirra manna, sem peninga eiga í bönkunum. Það er vitanlegt, að lækkaðir vextir verða ávalt til að auka framtak manna, en ég get ekki séð fram á, að það sé skaðlegt landi, þar sem flest má heita ógert.

Ég vil minna hv. 2. þm. G.-K. á eitt atriði, áður en ég lýk máli mínu. Hann hefir lýst yfir því, að við flm., og þá sérstaklega ég, berum þessa þáttill. ekki fram af sannfæringu, heldur til að víðra

Lækkun vaxta.

okkur upp við kjósendur nú fyrir kosningarnar. Ég skal nú ekki koma með neinar slíkar getsakir í garð hv. 2. þm. G.-K. — ég trúi því, að hann sé 100% þjóðvinur —, en vil hinsvegar spyrja hann, hvort hann geti ekki gert þessari þjóð dálitinn greiða. Í fyrra var talað hér um bráðabirgðalán, sem stj. hafði tekið. Hv. 2. þm. G.-K. þóttu vextir af því of háir. Hann kvaðst hafa fengið tilboð um lán með 5% vöxtum. (ÓTh: Fáir ljúga meiru en helming!). Ég ætla þó, að ég fari hér með rétt mál. Nú vildi ég mælast til, að hann útvegaði bönkunum rekstrarfé með þessum vöxtum. Það ætti að geta orðið til þess, að lækka vexti þá, sem félag hv. 2. þm. G.-K. sjálfs verður að greiða af sínum miklu skuldum við bankana.

Umr. frestað.

Á 14. fundi í Nd., 3. marz, var enn fram haldið einni umr. um till.

Bjarni Ásgeirsson: Ég hafði hugsað mér að sitja hljóður hjá, meðan þessi hjaðningavig, sem háð eru um vexti bankanna, standa yfir hér í hv. deild. Ég hélt satt að segja, að Alþingi ætti nógu örðugt með að ráða við þau mál, sem það hlýtur að taka til meðferðar og sem eru þó þess eðlis, að það getur haft nokkur áhrif á, þótt það væri ekki að blanda sér inn í mál, sem algerlega standa utan við verksvið þess og það ræður á engan hátt við. Það væri að visu mikilsvert, ef hægt væri að lækka bankavextina í landinu, sem eru nú svo háir, að segja má, að þeir fleyti rjómann ofan af framleiðslunni. En eins og upplýst hefir verið, og eigi móti mælt með rökum, þá þarf miklu meira til að leysa það vandamál heldur en eina litla þál., hversu vel sem mælt kann að vera fyrir henni. Ég held, að eins mætti flytja þál. um, að tíðarfar það, sem nú þjakar okkur, batnaði.

Það er vitanlegt, að fjármál okkar eru algerlega í klóm alheims-auðvaldsins og að við fáum engu þokað um þau kjör, sem það skapar okkur. Um innlenda féð, seðla og sparifé, er það að segja, að Alþingi hefir afsalað sér valdi sínu um ákvörðun vaxta til bankaráðs, gegnum

bankanefndina. Ættu hv. þm., sem flestir hafa verið með í því að skapa það fyrirkomulag, að skilja þetta (GunnS: Má ekki breyta þessu?). Jú, að visu mætti breyta þessu, en þá verður að bera till. fram um það á réttan hátt. Vindhögg, eins og þessi þál., duga ekki. Yfirstjórn bankans er að visu kosin af Alþingi. En það var leitt, þegar kosið var í bankanefndina í fyrravetur, að ekki skyldi þá vera kosið með tilliti til þessa máls. Því miður verður ekki kosið á þessu þingi. En á næsta Alþingi verður kosið, og þá ættu þeir, sem telja vaxtalækkun mögulega, að muna eftir því að kjósa fulltrúa í samræmi við þá skoðun sína. Nú er þetta of seint og því ekki til neins að tala um það.

En að þessu slepptu er þó máske ein leið eftir enn. Ef þingflokkarnir væru sannfærðir um, að bankarnir gætu í raun og veru lækkað vextina, þá ættu þeir að geta haft áhrif á fulltrúa sína í bankaráðinu og fengið þá til að lækka vextina. — Það skaut einn hv. þm. því fram hér í gær, að Framsóknarflokkurinn hefði meirihluta í bankaráðinu, þegar sá sósíalisti, sem þar er, væri meðtalinn. En þetta er ekki rétt. Framsókn á tvo menn í bankaráðinu, en um ákvörðun vaxta greiða atkv. bæði bankaráðsmenn og bankastjórar í sameiningu. Framsókn þyrfti því að eiga ráð á 5 atkv. til þess að geta ráðið þessu.

Hv. þm. Borgf. sagði, að hæstv. forsrh. hefði verið með till. í fyrra um að lækka vextina. Það er rétt, að hann vildi gjarnan gera sitt til, að vextirnir lækkuðu, og mun því hafa greitt atkv. með till. Nú telur hv. þm. Borgf., að engar efndir hefðu á þessu orðið. Það er að visu rétt, að þrátt fyrir góðan vilja, gat hæstv. stj. engu um þokað með vextina. Er það af þeirri eðlilegu ástæðu, að stj. hefir ekkert vald til að hlutast til um það. Valdið, sem til þess þyrfti, er lögbundið hjá öðrum aðila, eins og ég hefi áður skýrt frá. En hæstv. forsrh. sýndi þó hug sinn til þessa máls, er ákveðnir voru útlánsvextir Búnaðarbankans. Þar eru almennir útlánsvextir (vixilvextir) ekki nema 7%. Af því sést, hvort honum var ekki alvörumál, að vextirnir lækkuðu. Í hinum bönkunum gat hann ekkert að gert

Lækkun vaxta.

vegna gildandi laga. Ég vildi aðeins taka þetta fram, af því að hæstv. forsrh. er fjarstaddur vegna lasleika.

En það, sem aðallega kom mér til að standa upp, voru ummæli hv. þm. Dal. Sá hv. þm. hóf þann leik, sem ég hefi ekki heyrt leikinn fyrr hér á Alþingi í umr. um slíkt mál sem þetta, þar sem hann fór að draga einstakar lánveitingar bankanna inn í umr. Ég hélt nú satt að segja, að hv. þm., sem til skamms tíma hefir verið bankastjóri, mundi naumast fara að hætta sér út á svo hálan ís að fara að „diskutera“ einstakar lánveitingar. — Þá fyrst færi nú að verða skritinn hráskinnsleikur leikinn hér á Alþingi, ef slíkt væri gert. Og ég held, að sá leikur mundi naumast verða leikinn hv. þm. Dal. til ánægju. — Ef það hefir verið meining hv. þm., að sýna það, að Búnaðarbankinn hafi farið út fyrir starfssvið sitt með því að lána S. Í. S., þá hefir árásin algerlega misheppnast. Búnaðarbankinn á samkv. tilgangi sínum að vera bændabanki. En í S. Í. S. er langmestur hluti félagsmanna bændur og meginþorri bændanna á Íslandi mynda Sambandið. Lánið er því veitt bændum, eins og tilgangur bankans er. Ef hv. þm. Dal. hefir meint það, að lán þetta borgaðist ekki, væri ótryggt, þá held ég þó, að réttara hefði verið fyrir hann að biða með ákærur sínar, þar til það hefði sýnt sig, að bankinn þyrfti að afskrifa þetta lán. Þegar það hefir sýnt sig, að þess þurfi, þá er líka hægt að taka þessar umr. upp á breiðari grundvelli og tala þá um hinar ýmsu, einstöku lánveitingar, sem bankarnir yfirleitt hafa í té látið. En á meðan Búnaðarbankinn hefir ekki þurft að hækka vextina vegna afskrifta af þessu eða öðrum lánum, þá ætti þessi hv. þm. að láta lánveitingar hans í friði.

Fjmrh. (Einar Arnason): Það eru aðeins nokkur orð, því að hv. þm. Mýr. hefir tekið margt af því fram, sem ég hafði ætlað að segja.

Hv. þm. Borgf. notaði sterk orð um það í gær, að þing og stj. gætu ráðið miklu um starfshætti og vaxtahæð Landsbankans. Hann sagði, að Landsbankastj. væri háð þinginu gegnum Landsbanka-

nefndina. Úr því að hann heldur þessu fram, þá þarf ég ekkert við hann að ræða frekar um þetta mál, því að hann er sjálfur í nefndinni. (PO: Nei, ekki aðalmaður). A. m. k. varamaður, og hefir setið á fundi í nefndinni, að því er ég hyggt. (PO: Nei). Hann getur því gert þær ráðstafanir þar, sem hann telur þurfa til þess að fá vextina lækkaða, og gæti sparað öll heilabrot og umstang í þessu máli á þessum vettvangi.

Hv. þm. Dal. var mikið niðri fyrir, er hann tók til máls, enda þótt honum láðist að mestu að koma að vaxtamálinu sjálfu. Hann lét allvígalega og talaði um það, að hann hefði steinrotað Framsókn í Dölunum með því að lesa upp eina ræðu eftir sig. Það er gott fyrir hv. þm. að þurfa ekki annað en að lesa upp gamlar ræður eftir sig og spara sér með því að láta verkin tala, sem hingað til hafa þagað. En mér er ekki grunlaust um, að það sé að myndast einhver hnoðri af ótta í hjarta hv. þm. um það, að fylgi hans í Dölunum muni ef til vill vera á fallanda fæti, og það færi betur, ef hv. þm. ætti ekki eftir að sjá það og sannfærast betur um það í sumar við kosningarnar.

Hv. þm. talaði um það af miklum móði, að það væri fjöldi manna, sem vantaði peninga og hefðu ágæt veð í höndum, en fengju ekki eyri hjá bönkunum. Það er einkennilegt að heyra hv. þm. Dal. tala með þvilikum fjálgleik um góðu tryggingarnar. Hann er nú búinn að vera bankastjóri í 6 ár og lét af því starfi fyrir ári. Eftir því, sem bezt verður séð, þá hefir þessi hv. þm. sem bankastjóri metið hin lélegu og ónýtu veð miklu meira en hin góðu veð. Vera má, að hann hafi viljað láta eftirmönnum sínum eftir hinar góðu tryggingar, en hann hefir þá gleymt að athuga það, að féð, sem átti að lánast út á þessar góðu tryggingar, var allt týnt hjá honum, þegar til þess átti að taka. Svo getur hv. þm. talað um mennina með góðu veðin, sem ekki fá lán hjá bönkunum. Það er leiðinlegt að sjá hv. þm. Dal. afhjúpa synduga fortið sína frammi fyrir öllum þingheimi, eða gefa öðrum tilefni til þess, eins og hann hefir nú gert með þessu tali um góðu tryggingarnar, sem hann í

Lækkun vaxta.

sinni bankastjóratíð virðist ekki hafa komið auga á.

Þá kom hv. þm. inn á það, um hvað væri eiginlega talað, og var hann svo háfleygur og talaði með þvílíkum fjálgleik, að allir, sem á hlýddu, máttu þar vel kenna þm. Dal. Ég tók þá fyrst eftir því, að þetta var maðurinn, sem var að hlusta á þjóðina, en þegar þessi þm. kemst í það ástand að „hlusta á þjóðina“, þá verður hann allur að eyrum, og honum finnst í hrifningunni, að öll þjóðin skriði inn í þessi óhemjustóru eyru. En þetta er hörmulegur misskilningur hjá honum, því að þótt einhverjir kunni að skriða inn í þessi stóru eyru hans, þá er það ekki nema sáralítill hluti þjóðarinnar, og einmitt sá hluti hennar, sem eftir atvikum þarf ekki að taka mikið til-lit til, sérstaklega um þessa hluti. Þótt þeir berji sér á brjóst yfir ranglæti núv. stj. og beri sig aumlega, og enda þótt hv. þm. gangi erinda þessara manna hér á Alþingi, þá hygg ég, að það hafi lítil áhrif á endanleg úrslit þessa máls.

Annars er það um mína afstöðu til þessa máls að segja, að ég hefi þegar oft-sinnis lýst henni hér undir umr., og hefi í rauninni engu þar við að bæta. Ég held, að ég hafi tekið það fram áður, sem nokkru máli skiptir, og mun því sennilega ekki taka til máls oftár. Ég geri ráð fyrir því, að ef þessi till. verður samþ., þá muni ég senda hana þangað, sem hún á að ganga, og þar mun hún sjálfsgagt verða tekin til athugunar, en um árangurinn get ég ekkert sagt að svo stöddu.

Sveinn Ólafsson: Ég hafði ekki búist við því, að þessi litla till. á þskj. 43 mundi reynast svo þung og erfið í vöfum sem þegar er komið í ljós. Hún hefir nú orðið þridægruð, og verður ekki enn séð fyrir andann á orðaskaki því, sem hafið er í deildinni út af þessu máli.

Hæstv. fjmrh. og hv. flm. hafa rétti-lega á það bent, að ákvörðunarrétturinn um vaxtahæð sé í höndum bankaráðsins, en ekki landstj. En eigi að síður virðist mér, sem vel mætti samþ. þessa till., því að það bæri að skoða sem tilraun til þess að leita hófanna hjá þeim, sem valdið hafa í þessum greinum. Ég hélt, að þetta hefði mátt gera strax fyrsta daginn. Ég

ætla, að tveir hv. þm. hafi haldið því fram, að ákvörðunarrétturinn um vaxta-hæð falli undir landsbankanefndina. Þeim hv. þm. vil ég benda á, að í 41. gr. landsbankalaganna er verksvið hennar einskorðað, og nefndin hefir aðeins til-lögurétt um þessi efni. En slíkan tillögu-rétt hafa reyndar allir þm., og að því leyti hafa nefndarmennirnir enga sér-stöðu í þessum efnum fram yfir aðra þm. (BÁ: Jú, í gegnum kosningar í bankaráðið). Það má að vísu til sanns vegar færa, en eins og nú standa efni til, þegar engar kosningar í bankaráð geta orðið fyrr en að ári liðnu, þá skiptir slíkt engu máli um afgreiðslu þessarar till. En engu að síður væri ekki úr vegi að samþ. þessa till., úr því að hún er komin fram. Það væri þá tilraun, sem að vísu er hæpin, en þarf ekki að vera vonlaus, ef árferði batnaði fljótlega og afurðasala tækist vel á sumri komanda. En ég verð að taka undir það með hv. 2. þm. G.-K., að það geta varla talizt nein stórkostleg bjarg-ráð í kreppunni, þótt vextir yrðu lækkaðir um svo sem $\frac{1}{4}\%$ eða $\frac{1}{2}\%$. En eins og hag Landsbankans er nú komið og viðskiptaváðræðin almenn, þá er lítil von um, að hann geti lækkað vextina um það, hvað þá meira. Ég álit þess vegna þessa till. sem sagt tilraun, sem er meinlaus en líklega gagnslaus, og mun ég greiða henni atkv. mitt þrátt fyrir það, en um árangur geri ég mér ekki miklar vonir.

Um brtt. hv. 2. þm. Rang. þarf ég ekki að tala, því að mér finnst henni stefnt í þá átt, að óþarft sé að taka hana til greina. Í brtt. þessari er t. d. felld burtu atviksorðið „alvarlega“, og datt mér þá í hug, að till. hans væri ekki flutt í al-vöru, heldur til gamans. (GunnS: Ég tek þingið alvarlega). Ég held, að það sé tæplega ástæða til þess að taka till. þessa til greina. Ef um vaxtalækkun er að ræða, verður að stefna óskum um það til þjóðbankans, og ef það ber árangur, þá munu aðrar lánsstofnanir landsins laga sig eftir því.

Pétur Ottesen: Ég gerði fyrirspurn til hæstv. stj. um það, hvað hún hefði aðhafzt í þessu máli frá því í fyrra, og vitnaði ég í ummæli hæstv. forsrh. frá í fyrra

um það, að vextirnir væru óþarflega og ranglátlega háir. Hv. þm. Mýr. reyndi í síðustu ræðu sinni að þvo hendur stj. í þessu máli. En ég vil þá segja þeim hv. þm. það, að ég hefi nú í ræðu hæstv. fjmrh. fengið yfirlýsingu um það, að stj. hefir ekkert gert í þessu máli frá því í fyrra. Hæstv. ráðh. sagði, að hann hefði engu lofað um þá hluti, og lét helst á sér skilja, að loforð hinna ráðherranna um þetta væru ómerk. Mér var ekki grunlaust um, að þessu væri í rauninni svo varið, og nú hefi ég fengið staðfesting á því frá hlutaðeigandi ráðh. Eru þessar upplýsingar nokkurs virði að því leyti, að þær gefa bendingu um, hvers megi af vænta, ef þessi till. verður samþ. nú.

Þá var hv. þm. Mýr. að minnast á það, að vextir væru miklu lægri í Búnaðarbankanum en í Landsbankanum. Þetta er að visu alveg rétt, en þess ber vel að gæta, að allar ráðstafanir hins opinbera, er snerta Búnaðarbankann, hafa hnigið að því að búa hann svo úr garði, að hann gæti boðið betri kjör en aðrir bankar. Það er líka viðurkennt, að landbúnaðurinn þarf sérstaka aðstöðu í lánamálum, og vextir hans verða að vera að sama skapi minni sem áhættan er minni en annara atvinnugreina. Þó er það nú svo, að vextir Búnaðarbankans eru mun hærri heldur en hæstv. forsrh. var búinn að ákveða í nýútgefinni reglugerð. Til þess liggja sjálfsagt eðlilegar ástæður, og þýðir ekki um það að sakast að svo stöddu.

Að öðru leyti sé ég ekki ástæðu til þess að fara lengra út í þetta mál. Hæstv. fjmrh. gaf mönnum einskonar ávisun á landsbankanefndina, eða jafnvel mig, til upplýsinga og aðgerða í þessu máli. Hæstv. ráðh. skýtur alveg fram hjá markinu, að gefa ávisun á mig viðvíkjandi þessu máli, þar sem ég er ekki í nefndinni. Auk þess sagði ég ekki annað um þá nefnd en það, að landsbankalögin frá 1928 hefðu ekki dregið valdið algerlega úr höndum þingsins. Þetta er þess vegna rangfærsla hjá hæstv. ráðh. Annars er aðstaða okkar svo ólík í þessum efnum, að varla er viðeigandi af honum að visa til mín í þessu máli, þar sem ég er ekki einu sinni í þessari landsbankanefnd, sem ég hygg þó, að ekki sé lítið stórum augum á, en hann er æðsti yfirmaður

þessarar stofnunar, og þess vegna er eðlilegt, að menn beini orðum sínum frekar til hans en annara manna, valdalausra um þessa hluti.

Það er rétt, að þegar þeir hv. þm. Str. og hv. 2. þm. Árn. fluttu á þinginu 1927 þáltill. um að skora á þáv. stj. að hlutast til um lækkun vaxta, þá voru nügildandi landsbankalög ekki orðin til. En frv. til þeirra lá þá samtímis fyrir þinginu, og flm. sem öðrum var það vel ljóst, að þau yrðu komin í gildi í þann mund, sem till. kæmi til framkvæmda. Flm. litu þá svo á, að enda þótt það frv. yrði að lögum, og þrátt fyrir þar af leiðandi breyt. á bankanum, þá væri það fullkomlega á valdi stj. eftir sem áður, að hafa áhrif á vexti bankanna. Þeir hljóta því að líta svo á nú. (BÁ: Lögin voru ekki komin í gildi þá). Það er þýðingarlaust fyrir hv. þm. Mýr. að ætla að smjúga út um þessa smugu, hvað þá heldur þá, sem holdigrari eru en hann.

Sigurður Eggerz: Ég vil spyrja hæstv. forseta, hve langur tími mér er útmældur. (Forseti: Fimm mínútur). Lítið er það, en þá er að reyna að nota þessar fáu mínútur til þess að svara því helzta, sem þarf.

Ég vil undirstrika það, að Landsbankinn einn hefir vald til þess að ráða vöxtum hjá sér, og landstj. hefir aldrei haft það vald. Þau mál eru svo margbrotin, að það væri óeðlilegt og enda óhugsandi, að Alþingi gæti ráðið um slíkt beinlínis, en hitt er eðlilegt og sjálfsagt, að þm. geti látið í ljósi óskir sínar, skoðanir og till. í þessu máli. Í þessu sambandi skal þess getið, að fjármálaráðherra Dana hélt nýlega fund með banka- og sparisjóðsstjórnnum þar í landi, til þess að leita hófanna um lækkun vaxta. Um árangur er mér ókunnugt.

Hv. þm. Mýr. átalði mig fyrir að hafa gert að umtalsefni eina sérstaka fjárveitingu eins bankans, nefnilega þessa 1½ millj. kr., sem Búnaðarbankinn lánaði S. Í. S. Ég sagði ekki, að bankinn hefði ekki heimild til þess að lána Sambandinu þetta fé, hefi ekki rannsakað það; hitt sagði ég ekki heldur, að Sambandið væri ekki nægilega tryggur skuldunautur. En ég átalði það með réttu, að

Lækkun vaxta.

stærsta viðskiptafirma Landsbankans ætti förmenn bankaráða beggja bankanna, Landsbankans og Útvegsbankans, og auk þess hefði sama firma fengið nær helmingi þess fjár, sem Búnaðarbankinn hefði yfir að ráða, þrátt fyrir það, þó Landsbankinn væri aðalviðskiptabanki Sambandsins. Ég tel, að gjalda þurfi varhuga við slíku, enda mun það nálega einsdæmi í öllum heimi, að stærsta viðskiptafirma bankanna sé látið hafa svo mikil umráð yfir þeim. Og það er áreiðanlega gagnstætt öllum meginreglum viðskiptalífsins, enda ósamræmanlegt heilbrigðri skynsemi. Ætla ég, að hv. þm. Mýr. hafi ekki tekizt að hnekkja þessum rökum.

Þá eru það að lokum nokkur orð til hæstv. fjmrh. Hann var að tala um það, að ég hefði ekki viljað líta við góðum tryggingum. Ég hefi ekki tíma til þess að fara út í sögu bankanna að þessu sinni, en það er einkennilegt, þegar báðir bankarnir hafa orðið fyrir miklum töpum samtímis, að taka annan bankann fyrir og ráðast á hann með offorsi og svívirðingum út af skuldatöpum hans, en hefja samtímis hinn bankann til skýjanna, eins og skuldatöp hans væru einhver helgur dómur. Þetta kalla ég, vægast sagt, litla sanngirni, en mun ekki tímans vegna fara frekar út í þá sálma að sinni. En það er nú svo með þessa stj., að þegar henni finnst hún þurfa að sverta andstæðing sinn, þá er ekkert lengur til, sem heitir réttlæti né sanngirni, enginn drengskapur né mannlund, þá er einskis svífizt og jafnvel gripið til hinna fáheyrðustu meðala til þess að geta þjónað lund sinni sem best.

Þá sagði hæstv. ráðh., að verkin töluðu. Jú, sjálfsagt, en ætli tölurnar fari ekki bráðum að tala? Þegar Íslandsbanki var stöðvaður, skuldaði hann Landsbankanum ca. 3,8 millj. kr., en nú kvað skuldin vera farin að nálgast níundu milljónina. Um þetta þýðir sjálfsagt ekki að sakast, en stj. á að skilja þetta, hvort sem andstæðingar eða fylgifiskar eiga í hlut, því að það tjáir ekki að lofa einn og lasta annan fyrir sama verknað. Annars ætti hæstv. ráðh. að tala sem minnst um skuldir, hann, sem hefir stýrt fjármálum þjóðarinnar undanfarin ár, sem hafa verið eindæma góð

og uppgripatekjuár fyrir ríkissjóðinn, svo að tekjur hafa farið margar millj. króna fram úr áætlun árlega, en samt er útkoman ekki betri en svo, að ríkiskuldirnar eru nú orðnar 42 — fjörutíu og tvær — millj. króna. — Nei, ég held nú, að það færi best á því fyrir hæstv. fjmrh. að spara sér allan rosta út af þessum hlutum og minnast spakmælisins gamla, að þeir skyldu ekki kasta grjóti, sem búa í glerhúsi. Þetta vildi ég leggja hæstv. ráðh. ríkt á hjarta.

Þá var hæstv. ráðh. að tala um eyru þjóðarinnar. Það er ósköp eðlilegt, að hæstv. ráðh. sé hræddur við það, að þjóðin hlusti, því að hann veit það, að ef nokkuð berst til eyrna þjóðarinnar annað en lofsöngurinn og skjallíð í stjórnarblöðunum, þá er stj. bráður bani búinn. Þess vegna mundi stj. helst kjósa, að hún gæti skorið eyrun af þjóðinni, til þess að hún gæti ekki hlustað á mál sjálfstæðismanna í landinu. En það skal ekki takast, og þjóðin skal hlusta eftir því, sem sjálfstæðismenn leggja til mála; á þá er og verður hlustað um endilangt Ísland.

Loks talaði hæstv. ráðh. um það, að ég væri farinn að verða hræddur um mig í Dölnum. En ég er nú ekki hræddur ennþá, enda þótt stj. hafi þar mann á launum til þess að ganga fyrir hvers manns dyr með loforðum og fagurgala annarsvegar og róg og illmælgis um mig og minn flokk hinsvegar. Og ég skal segja hæstv. fjmrh. það, að minir kjósendur vita vel, hvað er að gerast í stjórnmálunum, og hæstv. stj. mun aldrei geta skorið eyrun af þeim.

Bjarni Ásgeirsson: Hv. þm. Borgf. var að finna að því, að stj. hefði ekkert gert í þessu máli. Það kemur ekki af öðru en því, að hún gat ekkert gert, hafði ekkert vald til þess. (PO: Reyndi ekkert til þess). Það kemur mér ekkert á óvart, því að ég man, að ég sagði hæstv. forsrh. það í fyrra, þegar hann var að berjast fyrir þessari till., að það þýddi ekkert að vera að búa til áskorun á sjálfan sig, sem maður ekki gæti orðið við.

Þegar ég talaði um Búnaðarbankann, átti ég ekki við þær deildir, þar sem ríkið hefir gert sérstakar ráðstafanir til

Lækkun vaxta.

Þess að hafa vextina lága. Ég talaði um sparifjárdeildina, sem stendur eins að vígi þar og í öðrum bönkum. En hæstv. atvnrh. hefir komið því til leiðar, að vextir þar væru ½% lægri en í Landsbankanum. Þetta dró ég fram til að sýna, hvort hugur hefði fylgt máli hjá honum. Hv. þm. Borgf. sagði, að vextir hefðu hækkað í veðdeild Búnaðarbankans. Fyrst var í bráðabirgðareglugerð gert ráð fyrir 5% vöxtum, en búízt við, að afföll yrðu þeim mun meiri af lánunum, eins og t. d. hjá Veðdeild Landsbankans. En bankastjórnin áleit, að það yrði þægilegra fyrir lántakendur að láta bréfin halda nafnverði, og þá var ákveðið að sleppa afföllum, en færa útlánsvexti upp í 6%. Það er því ekki hægt að segja, að lánin hafi orðið dýrari eða raunverulegir vextir orðið hærri, þó að þessu vaxtaákvæði reglugerðarinnar væri breytt.

Hv. þm. Borgf. sagði enn, að sama aðstaða hefði verið, þegar þál. var borin fram 1927, og nú. Ég þarf þá að benda honum á, að einn til tveir mánuðir voru þá eftir, þangað til hin nýju bankalög áttu að ganga í gildi. Á þessum mánuði mátti þó alltaf eitthvað gera, ef með áhuga hefði verið fylgt. Mánuðurinn sá er nægilega stór gloppa fyrir hv. þm. Borgf. að detta gegnum, þótt hann sé stundum nokkuð fyrirferðarmikill. (PO: Nei, nei, nei. Enginn gerði ráð fyrir að nota þann mánuð).

Hákon Kristófersson: Það voru sérstök ummæli, sem komu fram frá merku þm. í gær, sem ég ætla að minnst á. Þau voru á þá leið, að við flm. þessarar till., mundum hafa borið hana fram til þess að sýnast fyrir kjósendum fyrir kosningarnar. Ég vil segja fyrir mig, að þessi tilgáta er bæði ósanngjörn og óviturleg, og ég býst ekki við, að menn hafi séð hv. meðflm. mína vera að dingla skottinu frammi fyrir kjósendum sínum.

Ég leit svo á fyrr, að þessi till. væri meinlaus, ef ekki gagnslaus. En svo fæ ég þær upplýsingar frá einum meðflm. þessarar till., að nú væru sérstakar líkur til þess, að till. fengi góðar viðtökur hjá bankastjórninni, sem mest hefir um mál-

ið að segja. En um hug núv. hæstv. stj. efaðist enginn. Hún hafði lengi kennt áhugaleysi fyrrv. stj. um það, að vextirnir lækkuðu ekki, því að hún hefði haft málið alveg í höndum sér. Þá taldi ég, að þessir heiðursmenn sýndu mér mikinn sóma með því að lofa mér að vera með að flytja till., og hélt, að hún ætti fyrir sér á næstu dögum að sigla í fagra höfn.

En svo kemur það á daginn, að stj. eigi engin ítök í bankanum. Þessu hefði ég trúað, ef ég hefði ekki verið búinn að fá þessar upplýsingar, sem ég gat um. Þegar bankastjórnar eins og hv. þm. Mýr. reyna að telja okkur trú um, að stj. hafi engin ráð á þessu, þá ætti maður að trúa svo vitrum mönnum og fróðum um slíka hluti. En ég bið velvirðingar, ef orð mín skyldu verða tekin sem litilsvirðing; ég er ekki svo auðtrúa. Hið gagnstæða sanna einmitt ummæli jafnmerks þm. og hv. 2. þm. Árn., bæði hér í deildinni og eins á fjölmönnum stjórnsmálafundi við Ölfusárbrú, eins og hv. 2. þm. G.-K. tók fram í gær. Og vitanlega hefir Framsóknarflokkurinn ekki farið að trúa neinni liðleskju til að fara með fjármálastjórnina; því trúir enginn maður. En þessu gæti verið þannig háttað, að þegar reynslan fór að tala, hafi stj. séð, að þetta lá ekki eins laust fyrir og haldið var. Og einmitt þau gætilegu orð, sem hæstv. fjmrh. lét falla hér í deildinni í gær, gefa mér fullvissu um þetta. En þá finnst mér skörin færað upp í hekkinn, þegar bankastjórnin, hv. þm. Mýr., fer að segja, að þingið hafi engin ráð. Þessi „húmbúgs“-nefnd, sem það kys, hafi ekkert vald. Þá hefir hv. 1. þm. S.-M. skýrt rétt frá henni. Hv. þm. Mýr. þykir þessi till. álíka vanhugsuð eins og ef þm. hefðu komið fram með till. um að breyta tíðarfarinu. Hvað á maður nú að segja, þegar þessi ummæli koma frá bankastjóranum, sem sæti á hér í deildinni? Þá sér maður nú erfiðleikana, sem við þarf að stríða. Það er ekki vantraust á stj., þó að ég segi, að það sé ekki til neins að skora á hana að bæta tíðarfar-ið, og ég vona, að ekki sé að rísa að hennar tilhlutun neinn urðarmáni vestur í Barðastrandarsýslu, mér til höfuðs. Ég hefi aldrei verið lífhræddur, og þeir lífa lengst, sem með orðum er vagnir.

Lækkun vaxta.

Ég skal svo láta máli mínu lokið við-vikjandi þessari till. Hv. 1. þm. S.-M., sem er þessum hnútum kunnugur, bæði bankanum og landstj., vill samþykkja till., þó að hann haldi, að hún sé alveg gagnslaus. Þó að ég vilji ekki átelja minn ágæta sessunaut og mér eldri mann, verð ég að ráða honum til að leika sér ekki með atkv. sitt. (SvÓ: Ég sagði ekki, að hún væri gagnslaus). Ég ætla ekki að erta þennan góða vin minn með hans eigin orðum.

Jón Auðunn Jónsson: Það munu marg-ir mæla, að hér séu orðnar lengri umr. en þessi till. ætti skilið. Því að fjarri fer því, að menn hafi reynt að rekja orsak-ir þeirra vaxta, þeirra ódæmaháu vaxta, sem hér eru og eru svo langsamlega hærri en í öllum nálægum löndum með svipuðum atvinnurekstri. Menn hefðu átt að byrja á byrjuninni og rekja orsakirnar, síðan finna ráð. Þetta kemur kannske af því, að hv. þdm. eru þær of kunnar. Því að það er öllum vitanlegt, að fjármálaaðferð hæstv. stj. á sökina. (HJ: Var það farið að verka, áður en núv. stj. kom til valda?). Jú, jú, það var öll von, að litli fjmrh., hv. þm. V.-Húnv., skildi þetta ekki. Það er allt annað að greiða háa vexti, þegar þeir eru háir á heimsmarkaðinum. Enginn kvartaði yfir að greiða 8% árin 1908—1909, þegar bankahrúnin urðu bæði hér í álfu og í Ameríku, og Englandsbanki hækkaði forvexti sína upp í 6% og einkabankar í 7%, og við komumst þá einu sinni í 9%. Menn verða að hafa samanburð á ástandinu nú og þá. Vextir í þeim löndum eru nú allt að helmingi lægri en hér. Viðast í álfunni eru vextir nú 4% eða 5½%, en 8% hér, og sé miðað við útlánsvexti seðlabankanna, eru þeir frá 2½—4½%, en hér 8%.

Það er öllum vitanlegt, að þau neyðar-kjör, sem við urðum að sæta á síðasta hausti, eru af tveimur orsökum aðallega. Önnur er meðferð stj. á Íslandsbanka. Sjálfsgagt hefir það verkað talsvert í bráð til óhagnaðar lánstrausti Íslendinga. En hitt vó miklu þyngra til að skapa okkur þessi ókjör, meðferð stj. á landsfé á undanförnum árum. Ég hefi séð skrá yfir landsreikninga og fjárhagsáætlanir nær-

felld allra þjóða í Evrópu síðan 1923. Það er áreiðanlegt, að enginn af þeim mönn-um, sem fara með stjórn fjármálanna hjá öðrum þjóðum, lítur svo á, að heim-ilt sé, jafnvel fyrir þjóð, sem er rík, að eyða öllu handbæru fé veltiáranna og brúka 25%—40% fram yfir áætl-un fjárlaganna. Þarna liggur meinið, og við fáum að súpa seyðið af því um mörg ókomin ár, því miður. Þetta er það, sem allir hv. stjórn-arliðar vita, og þess vegna er það ein-mitt, að þeir vilja dylja orsakirnar fyrir alþjóð.

Allir menn, sem nokkurs eru ráðandi, verða að gera sér þetta ljóst, allir þeir, sem komnir eru til ábyrgðar og geta hugsað um stjórn-mál sem mál þjóðar-innar, en ekki sem flokksmál, verða að gera sér þetta ljóst. Hvað er það sem gert er til að kippa þessu í lag? Sjáum við ekki daglega, að það er verið að breiða yfir misfellingarnar? Það er verið að draga úr ábyrgðinni, sem stj. hefir, það er verið að draga úr valdi þingsins og stj. er gefið meira og meira undir fótinn með einræði um að fara bæði í kringum fjár-lögin og önnur lög. Það er meira en lit-ill skopleikur, að tala um að skora á rík-isstj. að gera allt, sem í hennar valdi stendur til að lækka vextina. Því að einnig hér er búið að dreifa ábyrgðinni. Með lögunum um Landsbankann 1928 var ábyrgðin tekin af þeim mönnum, sem höfðu eiginlega ráðin í bankanum, og ábyrgðinni skellt á 15 manna nefnd, landsbankanefndina, sem hvorki hefir neina aðstöðu til að ráða um málefni bankans né heldur þekkingu til þess. Það er alltaf verið að þurrka út ábyrgð-ina og færa hana út á svið, þar sem ekki er hægt að beita henni. Meðan svo er, held ég sannast að segja, að við ættum að láta þetta mál niður falla. Fyrst þeg-ar þingmeirihlutinn vill ganga inn á aðra braut að gera ábyrgðina gildandi þar, sem hún á að vera, og hættir að breiða yfir misfellingarnar, sem hvort held-ur stjórn eða stjórnarflokkurinn veldur, má vænta nokkurs árangurs af því, að þingið skori á stj. að gera allt, sem í hennar valdi stendur, hvort heldur til að lækka vextina eða gera eitthvað annað.

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Hv. þm. N.-Ísf. kom hér fram í umr. alveg eins og flokksmaður hans, hv. þm. Borgf., lýsti honum hér einu sinni. Hann sagði, að hann hefði slíkt álit á sjálfum sér, að hann þættist einn vita allt, en vizkan væri þannig, að þegar til hennar ætti að gripa, væri hún runnin út í sand. Þetta hefir komið nokkuð berlega fram, þegar hv. þm. ætlaði að skýra það vandamál, af hverju háu vextirnir stöfðu. Hann þóttist ekki vera í vafa. En ég held, að ástæðurnar séu allt aðrar en hann nefndi. Ég held, að þær liggi nokkuð í starfi hans sjálfs og þeirra manna, sem stjórnað hafa bönkum landsins. Hann mætti því bezt vita sjálfur, hversvegna vextirnir þurfa að vera svo háir. En honum kemur það betur að geta velt sökinni af sér á aðra.

Ég hefi alltaf verið þeirrar skoðunar, að bankarnir þyrftu á vaxtamismuninum að halda, til þess að vinna það upp, sem þeir hafa tapað við að lána út fé. Kemur mér það einkennilega fyrir sjónir, þegar menn, sem ættu að hafa einhverja nasasjón af þessum málum, eru að belgja sig út með þekkingarrembingi, en fara þó vísvitandi með rangt mál, til þess að reyna að fela sínar eigin vammir á þessu sviði.

Ég kippi mér ekkert upp við það, þó að hv. þm. N.-Ísf. titli mig sem „litla fjmrh.“, enda vænti ég þess, að þessi hv. þm. styðji mig til þess að verða „stóri fjmrh.“ á sínum tíma, en það vil ég þó segja hv. þm. N.-Ísf., að hann má breyta mikið innræti sínu, til þess að ég vildi þiggja stuðning hans til eins eða annars. (Forseti hringir). Eða vill hv. þm. N.-Ísf. ekki gera upp reikningana að nýju og vita, hvort hann kemst þá ekki að annari niðurstöðu um orsakir hinna háu vaxta? Ég ætla, að hann mundi leiðast að þeirri niðurstöðu, að bankarnir yrðu að sýna meiri gætni og varfærni í lánunum til áhættufyrirtækja og einna og annara gæðinga sinna en þeir hafa sýnt að undanförmu. Það kom a. m. k. fram í umr. hér í fyrra um Íslandsbankamálið, að sá banki hafði lánað miklar fjárhæðir til fyrirtækja, sem vitanlegt var um, að ekki gátu starfað á heilbrigðum grundvelli. Til þess að þetta gæti gengið, voru fengn-

Alþt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

ir milligöngumenn og þeim goldið svo skipti þús. kr. fyrir milligöngu sína. Hygg ég, að hv. þm. Dal. sé kunnugt um það, að einum slíkum milligöngumanni voru goldnar 10 þús. kr. af vissum mönnum fyrir ómak sitt. Um skuldir bankans í Dalasýslu eru þess dæmi, að skipt var um tryggingar fyrir lánunum og þeir menn, sem eitthvað gátu ábyrgst, losaðir undan ábyrgðinni, en aðrir settir í staðinn, sem ekkert áttu. (Forseti: Ég vil biðja hv. þm. að halda sér meira við efnid). Þetta er einmitt það, sem er aðal-kjarni þessa máls. Bankarnir hafa lánað meira og minna ógætilega og verða að reyna að ná upp töpum sínum með vaxtamismuninum. Annars get ég látið máli mínu lokið, úr því hæstv. forseta kemur svo illa að heyra sagt frá hinum raunverulegu ástæðum fyrir hinum háu vöxtum. Geta þá hv. þm. búið sér til þær ástæður fyrir hinum háu vöxtum, sem þeim sýnist og bezt fellur saman við þeirra hugsanir.

Jón Auðunn Jónsson: Það er erfitt að eiga orðastað við hinn litla þm. V.-Húnv. á þinglegan hátt. Hann virðist hafa tekið það hlutverk að sér að fara með slúðursögur hér í þinginu, og spinnur svo út af þeim heilmikinn fjármálapó, til þess að halda uppi blekkingum í þessu máli.

Hv. þm. vill ekki viðurkenna það, að það hefði haft nein áhrif á vextina, þó að við hefðum notið sömu vaxtakjara sem aðrir þjóðir, t. d. 5%. Það skilja þó allir, bæði þm. og almenningur, að undanteknum hv. þm. V.-Húnv., að dýr lán hafa áhrif á vextina. Af þessum ástæðum er hann lík á kallaður „litli fjmrh.“ Menn hafa fundið, að hv. þm. ristir ekki djúpt í þessum málum og ekki getað stillt sig um að gefa honum viðurnefnið.

Hv. þm. var að gefa það í skyn, að ég ætti, meðal annara, sök á því, hve vextir eru nú háir. Get ég ekki verið að svara þessu mörgu, enda hefi ég svarað svipuðum aðdróttunum áður hér í þinginu, en þó vildi ég benda hv. þm. V.-Húnv. á það, að útibú Landsbankans á Ísafirði tapaði minnu undir minni stjórn en bankinn tapaði á einu fyrirtæki á Ísafirði, sem hann „finanseraði“ beint.

Hv. þm. V.-Húnv. er alveg óhætt að

Lækkun vaxta.

trúa því, að hinir háu vextir, sem við eigum nú við að búa, stafa fyrst og fremst af hinni vondu fjármálastjórn og fjársukki núverandi stj. Skal ég gefa hv. þm. heimilisfang eins hins mesta fjármálamanns í Englandi, svo hv. þm. geti spurzt fyrir um skoðun hans á fjármálum okkar Íslendinga, eins og nú stendur, ef hann vill ekki trúa mér um þetta atriði. Að ætla sér að skella skuldinni á bankana, að þeir hafi tapað svo miklu á sjávarútveginum, að af þeim orsökum séu vextirnir svona óhæfilega háir, er hin mesta fásinna. Ríkið hefir haft tvítugfaldar tekjur af sjávarútveginum á móts við það, sem bankarnir hafa tapað, og er þá ótalið allt það fé, sem útvegurinn á annan hátt hefir veitt inn í landið. Nei, þeir menn, sem líta á þetta mál frá bæjardyrum smásálarinnar og flokkshagsmunanna, eru ekki líklegir til að greiða úr því. Það er vitanlegt, að meðan verðbreytingarnar voru að færast yfir, tóku bankarnir millj. kr. árlega af viðskiptamönnum sínum í hreinan ágóða, enda hygg ég, að það muni koma á daginn, þegar gengisreikningarnir verða gerðir upp, að þessi ágóði bankanna nemi mörgum millj.

Eyði ég svo ekki fleiri orðum við hv. þm. V.-Húnv. Hann hefir þegar sýnt, að frá honum er ekki að vænta neinnar skynsamlegrar úrlausnar á þessu máli.

Sigurður Eggerz: Þetta er í fjórða skiptið, sem ég fæ leyfi hæstv. forseta til að bera af mér sakir. Stend ég nú upp til þess að mótmæla þeim aðdróttunum hv. þm. V.-Húnv., að sýnd hafi verið hlutdrægni um lán í Dalasýslu, meðan ég var bankastjóri við Íslandsbanka. Sannleikurinn er sá, að Íslandsbanki lánaði lítið sem ekkert fé til manna í Dalasýslu, og þær skuldir, sem bankinn átti þar, eru svo tryggðar, að ég hygg, að það verði ekki gagnrýnt. Hinsvegar skal ég geta þess, að flestir þeir menn í Dalasýslu, sem ég hefi útvegað lán, hafa fengið þau í Landsbankanum.

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Hv. þm. N.-Ísf. sagði, að þeir menn, sem litu á þetta mál frá flokkshagsmunasjónarmiði, væru ekki líklegir til að gefa bendingar, sem

að gagni mættu koma. Þetta er alveg rétt hjá hv. þm. Og af þessum ástæðum m. a. eru bollaleggingar þessa hv. þm. um orsakir fyrir ástandinu eins og það er hér nú einskis virði. Hv. þm. staðhæfir það enn, að núv. stj. eigi sök á hinum háu vöxtum. Veit ég ekki, hvað er frá flokkshagsmunasjónarmiði séð, ef ekki þetta. Og hvernig getur slíkt verið núv. stj. að kenna, þar sem t. d. öll töp Íslandsbanka höfðu myndast löngu áður en núv. stj. tók við völdum og þeir örðugleikar bankans komu í ljós, sem leiddu til þess, að honum varð að loka? Það er auðvitað ekki þýðingarlítið atriði, þegar um vexti er að ræða, hve bankarnir starfa með dýru fé, eins og hv. þm. N.-Ísf. vildi gera mér upp að halda, en öruggasta leiðin til þess, að bankarnir geti starfað með lágum vöxtum, er að útlán þeirra séu svo vel tryggð, að þeir þurfi ekki á meiri vaxtamismun að halda en sem svarar rekstrarkostnaðinum. Þegar fyrirsjáanlegt er, að bankarnir tapa á útlánunum sínum, verða þeir að taka hærri vexti til að tryggja sig. Vil ég í þessu sambandi minna á það, að ýmsar einstakar stofnanir starfa með lægri vöxtum en bankarnir. Sýnir þetta, að ef útlán bankanna hefðu verið eins vel tryggð eins og útlán sparisjóðanna, mundu þeir ekki þurfa að hafa svo háa vexti og nú eru.

Ég skal ekkert um það segja, hvort bankarnir geta lækkað vextina. Býst ég frekar við, að þeir geti það ekki, en þó mun ég greiða þessari till. atkv. mitt, í þeirri von, að hún leiði þó a. m. k. til þess, að þetta mál verði tekið til ræklegrar ihugunar af þeim aðiljum, sem hér eiga hlut að máli.

Hv. þm. N.-Ísf. var að reyna að gera mig sem minnstan. Slíkt er honum heimilt, en það má hann vita, að hann vex ekki sjálfur að heldur. Ekki er ég heldur svo trúgjarn, að ég trúi því, sem hann var að segja um sjálfs sín afrek á fjármálasviðinu. En hvort sem það er nú bankastjórum bankanna að kenna eða ekki, verður ekki komið fram hjá þeirri staðreynd, að bankarnir hafa tapað og verða að reyna að vinna upp töp sín, og það geta þeir ekki með öðru en vaxtamismuninum. (JAJ: Það eru til fleiri möguleikar). Já, það er t. d. hægt að láta ríkissjóð leggja

bönkunum fé án þess að taka vexti af, eins og gert var þegar verið var að bjarga þrotabúi Íslandsbanka á þinginu í fyrra. Ég hefi nú samt ekki orðið var við það, að bankinn hafi lækkað vextina, þrátt fyrir þann mikla styrk, sem honum var veittur úr ríkissjóði. Vextir hans eru þvert á móti $\frac{1}{2}\%$ hærri en vextir Landsbankans. Það getur verið, að ríkið fái einhverja vexti af þeim $4\frac{1}{2}\%$ millj. kr., sem það lagði Útvegsbankanum í fyrra, en ég býst ekki við, að þeir verði miklir. Bankinn virðist ekki geta lækkað vexti sína, þrátt fyrir hjálp ríkissjóðs, og vekur slíkt ekki hjá manni trú á árangri af þessari þátttöku. Að bankarnir fari að lækka vexti sína án þess að geta það, er til lítilla bóta, því að það leiðir aðeins til þess, að ríkissjóður verður að hlaupa undir bagga með þeim með fjárframlögum.

Ólafur Thors: Ég hefi ekki haft þá ánægju að hlusta á umr. um þetta mál hér í dag, og vil því nota þær mínútur, sem hæstv. forseti veitir mér til stuttrar aths., til þess að athuga nokkur atriði í ræðu hv. flm. um málið í gær.

Hv. flm. sagði, að ég hefði viljað draga úr þeim ummælum mínum, að bankarnir væru svo illa staddir að þeir mættu illa við að taka á sig nýjar klyfjar. Var þetta hreinn óþarfi hjá hv. flm. Ég vék að visu engu orði að þessari hlið málsins í síðari ræðu minni. En af þessu má hv. flm. ekki álykta, að ég renni frá þessum ummælum mínum. Hér á Alþingi ætti að vera óþarft að endurtaka sömu staðreyndirnar ræðu eftir ræðu. Þegar Landsbankinn var rannsakaður nú fyrir nokkrum árum, kom það í ljós, að hagur hans var allt annað en góður. Og í fyrra sýndi það sig, að hagur Íslandsbanka var ekki heldur neitt glæsilegur. Sneiði ég í engu að þeim mönnum, sem bönkunum hafa stjórnað, með því að segja þetta. Orsökina liggur í eðli íslensks atvinnulífs. Afkoman er léleg þegar illa árar, því að þá eiga atvinnurekendur erfitt með að standa í skilum við bankana. Bankarnir verða að vera reiðubúinir til að taka á móti töpum, og verður sú ábyrgð ekki af þeim tekin á meðan atvinnuvegir okkar eru ekki betur staddir en nú eru þeir.

Hv. flm. var að tala um það, að hinir háu vextir stöfuðu af því, að Alþingi hefði ekki skipt sér af rekstri bankanna. Ég verð nú að segja það, að afskipti Alþingis af bönkunum hafa verið svo mikil til þessa, að ekki er eðlilegt, að við þau sé aukið. Þó að Alþingi kunni að taka þá ákvörðun, að rétta bönkunum hjálparhönd, veita slíkar ráðstafanir Alþingi ekki heimild til að grípa inn í einstakar ráðstafanir bankanna, er snerta daglegan rekstur þeirra. Og þessi hjálparhönd, sem Alþingi réttir bönkunum á krepputímum, er rétt atvinnuvegum landsins. Það er að visu ekki nýtt, að Alþingi skipti sér af rekstri bankanna, en slíkt er alls ekki rétt, því að af þessu getur stafað voði fyrir afkomu þessara stofnana, sem ríkið er að leitast við að styrkja. Ég renn ekki aftur með það, að þeir, sem fara daglega með stjórn þessara mála, eiga að vera hæfari um þau að dæma en ósérfróðir þm.

Hv. flm. sagði enn fremur það, að ég teldi háa vexti allra meina bót. Þetta er með öllu rangt. Ég sagði þvert á móti, að ég fyrir mitt leyti óskaði eftir sem lægstum vöxtum, þó að ég hinsvegar játaði, að í þessum efnum þýðir ekki að berja höfðinu við steininn. Slíku verður ekki breytt, þó að ódómbærir alþm. geri samþykktir í þessa átt. Ég álit hina háu vexti mikið bál, sem við þó verðum að búa við, og sætti mig við þá af þeim ástæðum.

Mér þykir hv. flm. næsta ófeiminn um framkomu á Alþingi, þar sem hann lætur sér sæma að flytja aðra eins grg. fyrir till. sinni og hann gerir, því að af grg. er bert, að hv. flm. hefir ekki gert sér hina minnstu grein fyrir þessum málum.

Þó að það komi að visu ekki málinu við, þá fannst mér það undarleg speki, þegar þessi hv. flm. ætlar að slá sig til riddara á manni, sem er miklu reyndari í þessum sökum, sem er hv. 3. þm. Rvík. Honum þótti það goðgá, þegar hv. 3. þm. Rvík gat um, að á slíkum krepputímum væru bankarnir neyddir til þess að taka á sig fleiri áhættulán en í góðærum. Eftir erfitt árferði standa atvinnuvegirnir oft höllum fæti. Þá dugir ekki að skera allt niður, og bankarnir verða því að tefla á tæpara vað. Þetta eru nú þau hversdagsrök, sem eru mjög svo auðskil-

Lækkun vaxta.

in, fyrir staðhæfingu hv. 3. þm. Rvík, sem hv. 2. þm. Árn. vildi telja allt að því goðgá.

Ég skal að endingu aðeins geta um það, að það er mikill misskilningur, þegar hv. flm. þessarar till. vildi byggja vonir sínar í fjármálum á mér, vegna þess að ég hafi staðhæft í fyrri, að ég gæti útvegað 5 millj. kr. lán með 5% vöxtum. Ég hefði nú talið réttara fyrir hv. flm. að kynna sér þetta dálitið nánara. Ég man að visu ekki orðrétt, hvað ég sagði þá, en ég þykist muna, að ég hafi skýrt frá því, að einstaklingsfyrirtæki hér á landi hefðu leitað hófanna um lántöku í London og getað fengið betri lánskjör en ríkisstj. sætti sig við. En annars vil ég segja hv. flm. það, að jafnvel þótt ég hefði verið maður til þess að útvega ríkinu lán með vægum vaxtakjörum í fyrri, þá verður ekki hins sama krafizt í dag, því að það er öllum ljóst, að síðan haustið 1929 hafa gerzt þau tíðindi í íslenskum fjármálum, að við munum lengi súpa seyðið af. Lokun Íslandsbanka með þeim ummælum ríkisstj., sem þar féllu, voru ekki til þess fallin að vekja traust á íslensku fjármálalífi. Þegar banki, sem hefir forsrh. að yfirmanni og meiri hluta bankaráðs skipaðan af ríkisvaldinu, lendir í öngþveiti, viðhafa æðstu menn bankans þau ummæli, að bezt sé að velta öllu af sér. Við þurfum ekki að hugsa til þess, þótt við séum fáir og smáir, að við getum dulið nekt okkar svo, að við súpum ekki seyðið af slíku atferli.

Hver hugsandi maður hlýtur því að gera sér ljóst, að það er allt annað að útvega lán nú en í fyrri. Og varla býst ég við, að sú staðreynd bæti hér nokkuð um, að á 18. millj. kr. hafi verið eytt af ríkisfé á síðasta ári eftir skýrslu hæstv. fjmrh., og mun það þó nær 23 millj., þegar öll kurl koma til grafar.

Jóhann Jósefsson: Þessar umr. eru að visu orðnar nokkuð langar, og mætti segja, að ekki væri þörf á að lengja þær mikið, enda skal ég ekki verða til þess.

Hv. 1. flm. þessarar till. kvað hafa viðhaft þau ummæli á opinberum landsmálafundi fyrir síðustu kosningar, þar sem hann var að prédika fyrir þjóðinni fyrir austan fjall, að Framsóknarflokkn-

um riði á því að ná yfirráðum yfir Landsbankanum, til þess að geta lækkað vextina. Ég veit ekki, hvort nokkur ástæða er til þess að væna þennan hv. flm. um það, að hann hafi talað þetta í fullri alvöru. Því hann hefir nú í annað sinn gerzt flm. að till., sem miðar að því, að lækkaðir yrðu útlánsvextir bankanna. Að visu er hér ekki um stórt atriði að ræða, en þó verður því ekki neitað, að nokkur léttir yrði það atvinnurekstri landsins, ef lækkun fengist. En ég held, að hv. flm. hljóti að komast að þeirri niðurstöðu eftir það, hvernig flokksbræður hans hafa tekið till., að skoðun hans um vilja flokksins hefir ekki verið sem bezt grundvölluð, þegar hann lýsti yfir ástæðum flokks síns til að ná yfirráðum yfir Landsbankanum.

Af ummælum hæstv. fjmrh. verður ekkert það dregið, sem maður geti skilið á þann veg, að hann ætli sér að gera nokkuð í þessu efnum, þótt till. verði samþ. Hann ætlar aðeins að koma till. á framfæri; en þó að sú greiðvikni hæstv. fjmrh. að senda till. niður í Landsbanka, geti sparað þinginu sendisvein, þá eru það ekki tilprifamikil átök til að lækka vextina.

Annar flokksbróðir hv. flm., hv. 1. þm. S.-M., hefir viðhaft þau orð um þessa till., að hún væri meinlaus og gagnslaus, og þegar hér við bætist, að hæstv. fjmrh. líkti henni og þessu tiltæki við boltaleik, þar sem hann sagði, að verið væri að hafa bankann fyrir bolta í þinginu, þá verður varla sagt, að af hálfu flokksbræðra hv. flm. sé hægt að gera öllu minna úr till. en gert hefir verið. Þótt hér hefðu átt í hlut andstæðingar hv. flm. og þeir lagt sig í líma til að sýna honum og till. hæfilega litilsvirðingu, hefði þeim varla tekizt það betur en hæstv. stj. og einum virðulegum flokksbróður hv. flm. hefir tekizt.

Ég vil, áður en ég lýk máli mínu til fulls, benda hv. þm. V.-Húnv. á það, að samanburður hans á lánsstofnunum í landinu var ekki réttur, þar sem hann vildi gera samanburð á sparisjóðum og lánnum þeirra og aðalbónkunum og lánnum þeirra. Sparisjóðir vinna eingöngu með innlánsfé landsmanna, og af því eru ekki goldnir háir vextir. En bankastarf-

semin er rekin bæði með sparifé og oft og tíðum með mjög dýru útlendu fé. Þess vegna er það ekkert kraftaverk, þótt sparisjóðir geti lánað með lægri vöxtum sitt fé. En hér kemur líka að því atriði, sem hv. þm. N.-Ísf. minntist réttilega á, að hér ræður miklu um, en það er, með hvaða kjörum hið útlenda lánsfé er fengið. Hv. þm. N.-Ísf. sagði, að það væri fjármálastefna landsstj. og afskipti hennar, sem réði hér um miklu, ef ekki mestu. Það þoldi hv. þm. V.-Húnv. ekki að heyra og vildi gera ummæli hv. þm. N.-Ísf. að engu, vegna þess að hér væri á ferð andstæðingur stj. En ég vil leyfa mér að varpa fram þeirri spurningu: Hvers vegna hrekkur hann svo í kút, ef andað er á stj.? Er það af því, að hann er flokksmaður hennar, eða kominn að bitlingajötunni og vill vinna fyrir laununum?

Hinsvegar skal ég kannast við það, sem hv. þm. V.-Húnv. hélt fram, að töp bankanna réðu hér miklu. En hv. þm. minntist eingöngu á þessar orsakir, en lokaði algerlega augunum fyrir stærri orsökum, sem er atferli og ráðsmennska þeirra, sem ráða þjóðarbuinu.

Það er ástæða til að benda á nokkrar staðreyndir, þótt flokksmenn stj. þoli ekki, eins og raun ber vitni um, að verk stj. séu gagnrýnd. Ein staðreyndin er sú, að í tíð fyrrv. stj. var tekið lán handa veðdeildinni með alveg hliðstæðum kjörum og lán voru veitt til hliðstæðra starfa í Danmörku. Þá vorum við settir á sama bekk í þessum efnum og Danir, sem eru okkur fjölmennari og ríkari, enda reis veðdeildin þá úr rústum. En nú hefir veðdeildin ekki nokkurn eyri til að lána, aðeins bréf, sem ekki er hægt að selja. Hingað til hefir það verið hlutverk ríkisstj. að útvega veðdeildinni fé. En ástæðan til þess, að núv. stj. sér sér það ekki fært, hlýtur að vera annaðhvort sú, að ekkert lán sé fáanlegt, eða þá sú, að það fáiist ekki nema með svo slæmum kjörum, að ekki sé við því lítandi.

Þetta eina atriði er nægilegt til að sýna hv. þdm. fram á, að undirstaðan, sem hv. þm. N.-Ísf. benti á, er enganveginn tilbúningur pólitísks andstæðings til þess að hallmæla stj., heldur raunverulegir þættir í fjármálalífi þjóðarinnar, sem

ekki verður komizt hjá að hafa hliðsjón af, þegar verið er að tala um, af hvaða ástæðum vextirnir séu háir.

Menn kveða upp áfellisdoma yfir töpum bankanna og lánum til áhættusamra fyrirtækja. Það er yfrið hægt fyrir okkur að standa hér og dæma um lán til fyrirtækja á undanförnum árum, fyrirtækja, sem hefir ef til vill litið blómlega út fyrir í fyrstu, en sem hafa af ófyrirsjáanlegum atvikum orðið fyrir töpum, sem lent hafa á lánsstofnunum. En kemur þetta ekki fyrir í öllum löndum? Og ef áhætta fylgir atvinnurekstri í nokkru landi Norðurlálfunnar, þá er það á Íslandi. Þetta veit hv. þm. V.-Húnv. vel. Því að þótt margir beri bríður á, að hann beri fjármálavitið bæði bak og fyrir, þá er hann samt svo kunnugur atvinnulífinu, að hann veit þetta. — Sú atvinnugrein, sem bankastarfsemin hefir hingað til lifað á, er sjávarútvegurinn, sem jafnframt er áhættusamasti atvinnuvegur landsmanna. Með rekstri hans kemur það auðvitað fyrir, að sumir hníga í valinn og verða ekki menn til þess að standa straum af því, sem þeir hafa tekið til láns. Auðvitað er hægt að sparka í þessa menn og þá, sem hafa lánað þeim. En þar með er ekkert sannað í því, að einmitt þeir menn, sem tönnlast á slíkum ásökunum í ræðu og riti, hefðu reynzt nokkru þrekmeiri heldur en hinir.

Mér finnst ástæða til þess að taka þetta fram, vegna þess að hv. þm. V.-Húnv. dró hér algerlega einhliða fram þá orsök fyrir háum vöxtum bankana, að lánað væri til áhættusamra fyrirtækja. Og það er því fremur ástæða til að minnast á þetta, sem viðhorfið er enn óbreytt; og vilji hv. þm. V.-Húnv. og þeir, sem honum fylgja, breyta til og láta bankana aðeins lána til þess, sem er algerlega hættulaust, þá stendur fyrir dyrum meiri kyrkingur í atvinnulífinu en í snöggu bili er hægt að sjá út fyrir.

Það er ekki hægt að komast hjá því við atvinnurekstur hér á landi að taka á sig mikla áhættu. En öðru máli er að gegna um meðferð á almannafé. Það er alveg áhættulaust fyrir ríkissj. að hafa samþykktir og vilja þingsins þar fyrir leiðarstjórn. Stj. verður aldrei átalín fyrir það, þótt hún fari sem nákvæmast eftir

Lækkun vaxta.

því, sem ákveðið er með landslögum og stjórnarskrá. En þegar slíkur harmleikur, eða öllu heldur samband af harmleik og skopleik, er leikinn hér ár eftir ár, að hér sitja 42 menn á ráðstefnu í 3 mánuði á landsins kostnað, og sérstök nefnd þeirra manna situr 6—7 vikur við að hnitmiða niður kostnaðinn við hvern vegarspotta og símalínu, — og þegar þar við bætist, að Alþingi eyðir miklum tíma til að ræða hvern útgjaldalið, og svo þegar loks er búið að fá jafnvægi á fjárlög-in og menn skilja sigri hrósandi, eftir að hafa t. d. áætlað gjöldin 12 millj. og tekjurnar 12,1 millj., kemur landsstj. til skjalanna og notar í heimildarleysi margar millj. umfram fjárlög í algerðu heimildarleysi — þá er ekki undarlegt þótt vaxtakjörin, sem við eigum við að búa, séu ekki sem best.

Þetta ætti hv. þm. V.-Húnv. og aðrir, sem vilja bera blak af núv. stj. eftir mætti, að athuga, því að ómögulegt er að komast hjá að nefna þetta ástand, þegar farið er að ræða um vaxtakjörin.

Þetta mál hefir nefnilega miklu breiðari grundvöll en þann, sem hæstv. fjmrh. lætur í veðri vaka, þegar hann býðst til að vera sendisveinn þingsins með till. þá, sem hér liggur fyrir, niður í Landsbanka. Á þessum breiðari grundvelli ætla ég að greiða atkv. með till. Hér er um atriði að ræða, sem stj. getur haft áhrif á, ef hana brestur ekki vilja og manndóm til þess.

Hannes Jónsson [óyfirl.]: Ég tók það fram áðan, að auðvitað væri það þýðingarmikið atriði í þessu sambandi, ef hægt væri að útvega bönkunum vaxtalágt rekstrarfé. Hv. þm. Vestm. segir, að stj. útvegi bönkunum svo dýrt rekstrarfé, að þeir geti ekki lækkað vextina. En nú vil ég spyrja hann: Hver eru þessi dýru lán, sem stj. hefir útvegað bönkunum? Ekki er hægt að kenna núv. stj. um enska lánið, sem Íslandsbanki fékk 5,6 millj. af og Landsb. 1,7 millj. Ekki hefir núv. stj. heldur útvegað bönkunum dýr lán annarsstaðar frá, því þau lán, er bankarnir hafa fengið síðan, hafa ekki verið svo tiltakanlega dýr. Það er því enska lánið, sem fyrst og fremst veldur hinum háu vöxtum, ef þeir stafa af of dýru

rekstrarfé. Því vil ég spyrja aftur: Hvaða lán hefir núv. stj. útvegað bönkunum, er valdið geti hinum háu vöxtum? (ÓTh: Stj. hefir lokað dyrunum fyrir lágum vaxtakjörum erlendis). Já, einmitt það. Við skulum segja, að svo sé. En hvernig stendur á því, að bankarnir notuðu sér ekki það ódýra lánsfé, sem hv. 2. þm. G.-K. segir, að hafi fengið 1929, til að lækka vextina? Ég veit, að það er gamla sagan um framkomu stj. í Íslandsbankamálinu, sem fyrir hv. 2. þm. G.-K. vakir. En hún var ekki komin til fyrr en 1930.

Nei, ég held, að það sé ekki hægt að kenna núv. stj. um það, að hún hafi hækkað vextina með því að láta bankana hafa dýrt rekstrarfé. Ég veit ekki betur en að Útvegsbankinn hafi fengið vaxtalaust rekstrarfé hjá ríkinu, og af fé því, er Landsbankinn fékk hjá þinginu 1928, hafa verið greidd 6%, og það geta varla talizt drápsklyfjar. (MT: Það voru engir vextir greiddir 1929).

Allir heilvita menn sjá og vita, að það eru skuldatöp bankanna, sem valda hinum háu vöxtum, hvort sem þau hafa orðið af eðlilegum eða óeðlilegum ástæðum.

Jón Auðunn Jónsson: Ég vil minna hv. þm. V.-Húnv. á það, að hér hefir nýlega verið tekið 12 millj. kr. lán með okurvöxtum, og hvort sem það er lagt inn í Landsbankann eða ekki, hlýtur það að hafa sín áhrif á vextina í landinu.

Það getur varla stafað af öðru en heimsku, þegar hv. þm. er að ásaka bankana fyrir að hafa ekki tekið lán 1929 til að lækka vextina. Bankarnir vissu það, þótt hv. þm. V.-Húnv. vissi það ekki, að í aðsigi var stórfelld vaxtalækkun, og vildu því eðlilega bíða, unz sú lækkun hafði orðið. En sú vaxtalækkun kom okkur ekki að gagni, vegna aðgerða stjórnarinnar og þingmeirihlutans á fjármálum ríkissjóðs.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 15 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

5. Sala viðtækja.

Á 15. fundi í Nd., 4. marz, var útbýtt: Till. til þál. um sölu viðtækja (A. 81).

Á 16. fundi í Nd., 5. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 17. fundi í Nd., 6. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Ég sé, að fram er komin önnur till. svipaðs efnis, er mér var ókunnugt um, þegar ég afhenti þessa till. til prentunar. Það ætti að vera óþarfi að hafa mörg orð um þessa till. Það er ljóst, að útvarpið kemur ekki að tilætluðum notum, ef útvarpstækin, svo dýr sem þau eru, fást aðeins gegn greiðslu á öllu andvirðinu út í hönd, en ekki með afborgunum. Fjöldi fólks er gert það öldungis ókleift að eignast tæki með því fyrirkomulagi, sem nú er, en með því að selja tækin gegn afborgunar-greiðslum væri bætt úr þessu til stórra muna. Er vafalaust, að slíkt fyrirkomulag myndi og fjölga útvarpsnotendum mjög og tekjur útvarpsins aukast við það. Og almennt gagn verður eigi að þessu menningartæki nema sem allra flestum sé gert samilega auðvelt að eignast viðtækin. — Ég vil leyfa mér að leggja til, að þessu máli verði vísað til allshn. að lokinni þessari umr.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til stðari umr. með 16 shlj. atkv. og til allshn. með 16 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

6. Berklavarnir.

Á 15. fundi í Nd., 4. marz, var útbýtt: Till. til þál. um skilning á 5. málsg. 14. gr. 1. um varnir gegn berklaveiki, nr. 60, 14. júní 1929 (A. 85).

Á 16. fundi í Nd., 5. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 20., 21. og 22. fundi í Nd., 10., 11. og 12. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Nd., 13. marz, var till. enn tekin til fyrri umr.

Flm. (Haraldur Guðmundsson): Till. þessi lá fyrir þinginu í fyrra. Er hún loks var tekin til umr., eftir hinar mestu hörmungar, úrskurðaði forseti (JörB) hana fellda, þótt 12 greiddu atkv. með, en enginn á móti. Þar sem allmikið var um hana rætt í fyrra, er óþarfi að tala mikið að þessu sinni.

Þessi þáltill. fer fram á það, að skilja beri 14. gr. 5. lið 1. um varnir gegn berklaveiki svo:

Í fyrsta lagi, að ríkisstj. sé jafnan skylt að semja fyrirfram fyrir heilt eða hálftr ári við sjúkrahús um kostnað af dvöl sjúklunga,

í öðru lagi, að kostnaður á Vífilsstaðahælinu sé lagður til grundvallar við samningana, en þó tekið fullt tillit til alls aðstöðumunar,

og í þriðja lagi, að ef ekki semst, þá megi ríkisstj. ákveða hámark daggjalda og tilkynna með minnst 6 mán fyrirvara, enda sé þá og miðað við kostnað á Vífilsstöðum.

En ástæðan til þess, að ég flyt þessa þáltill., er sú, að hæstv. stj. hefir þverbrotið þessi lagafyrirmæli, eins og nú skal greina:

Hæstv. stj. hefir ákveðið daggjöld án þess að leita samninga við sjúkrahúsin, neitað að greiða fyrir ljóslækningar á öðrum stöðum en í Kristnesi, Vífilsstöðum og Reykjavík, ákveðið daggjöld eftir á og ekki lagt Vífilsstaði til grundvallar,

Berklavarnir. — Sala viðtækja og lækkun afnotagjalds.

né tekið tillit til mismunandi aðstöðu á ýmsum stöðum á landinu.

Afleiðingin hefir svo orðið sú, að nokkrum hluta berklavarnakostnaðarins hefir verið velt yfir á sjúkrahúsin, og þau síðan neyðt til þess að leggja viðbótardaggjald á sjúklingana eða sveit þeirra.

Þetta eru skýlaus brot á berklavarnalögunum, sem sjálfsagt er að fyrirbyggja, að hægt sé að endurtaka.

Hvað ljóslækningastofunum viðvíkur, þá hefir það við engin rök að styðjast, að ríkisstj. geti ákveðið, að aðeins á fáum, vissum stofum sé sjúklingum borgaður styrkur. Hæstv. stj. hefir sjálf verið því fylgjandi, að sjúkrahús séu styrkt til þess að fá sér ljóslækningatæki, og þar með viðurkennt nauðsyn þeirra og gagnsemi í höndum hlutaðeigandi sjúkrahúslækna. Er því alveg meiningarlaust að neita að greiða lækningastyrk við þau. Og það myndi leiða til þess, að menn yrðu að eyða ærnu fé og tíma til þess að sækja í fjarlæg sjúkrahús, eða fara á mis við lækningarnar með öllu.

Ég skal svo ekki fara um þetta fleiri orðum nú, en vísa til umræðna og grg. á síðasta þingi. Legg ég til, að till. verði vísað til 2. umr. og allshn. að umr. lokinni.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Mér finnst óviðkunnalegt að greiða nú atkv. um efni þál. Ég legg því til, að fyrri umr. verði frestað og málinu vísað til n.

Héðinn Valdimarsson: Ég skil ekki vel hæstv. forsrh. Eftir orðum hans er það að greiða atkv. um efni máls að vísa því til 2. umr. Það segir sig sjálft, að með því taka menn ekki afstöðu að öðru leyti en því, að leyfa málinu að ganga til 2. umr.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Þetta er misskilningur hjá hv. 2. þm. Reykv. Sömu reglur gilda ekki um þáltill. sem um frv., þar sem 3 umr. eru um frv., en aðeins 2 um þáltill. Við síðari umr. um þáltill. eru því greidd atkv. um efni till. Legg ég því til, að fyrri umr. verði frestað.

Magnús Jónsson: Þetta ætti ekki að vera neitt ágreiningsatriði. Það horfir öðruvísi við um fyrri umr. þáltill. en 1. umr. frv., því fyrri umr. þáltill. samsvarar 2. umr. um frv. Álit ég því réttara að fresta umr. og vísa málinu til n.

Forseti (JörB): Sættir hv. flm. sig ekki við það, að umr. sé frestað og málinu vísað til nefndar? (HG: Jú, ég geng að því).

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 18 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

7. Sala viðtækja og lækkun afnotagjalds.

Á 15. fundi í Nd., 4. marz, var útbýtt:

Till. til þál. um sölu viðtækja (útvarps-tækja) og lækkun afnotagjalds (A. 86).

Á 16. fundi í Nd., 5. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 17. fundi í Nd., 6. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Jón Auðunn Jónsson): Þessi till. er sama efnis og sú, sem næst er á undan á dagskránni (Sala viðtækja). Við flm. vissum ekki hvor af öðrum, því að annars hefðum við sennilega flutt till. í sameiningu. Þessi till. okkar er nokkru fyllri en hin að því leyti, að hún gengur út á að fá afnotagjaldið lækkað frá því, sem nú er. Eins og hv. þm. Ísaf. tók fram, á fólki erfitt með að eignast tækin, sem oftast kosta kringum 300 kr., enda þekki ég mörg dæmi þess, að fólk hefir orðið að vera án þeirra fyrir þá sök. Ef gjaldfrestur væri veittur, þá yrði mörgum efnaminni gert kleift að eignast tækin,

og yrði það því til mikilla bóta frá því, sem nú er. Sama er um lækkun afnotagjaldsins að segja.

Það er óþarft að fylgja þessu sjálfsagða máli úr hlaði með mörgum orðum, og skal ég einungis leyfa mér að leggja til, að því verði vísað til allshn.

Gunnar Sigurðsson: Ég mun síðar koma með sérstaka þáttill. eða brtt. við þessa í þá átt, að gjaldið lækki í öfugu hlutfalli við það, sem fjöldi útvarpsnotenda fer vaxandi, prósent eftir prósent. Á því græðir bæði ríkið og einstaklingarnir, þar sem notkunin breiðist örar út með því móti, og er það ekki lítils virði um slíkt menningarmál.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 16 shlj. atkv.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till vísað til síðari umr. með 15 shlj. atkv. og til allshn. með 15 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framar.

8. Sala og afnotagjald viðtækja.

Á 24. fundi í Nd., 14. marz, var útbýtt: Till til. þál. um sölu og afnotagjald viðtækja (A. 152).

Á 25. fundi í Nd., 16. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 27. fundi í Nd., 18. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Flm. (Gunnar Sigurðsson) [óyfirl.]: Ég býst við, að menn séu nú orðnir þreyttir á umr., og skal ég því vera stutt-orður.

Þessi þáttill. er borin fram í samræmi við tvær aðrar till., sem fram hafa komið hér í hv. d.

Alpt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

Fyrri liður till. fer fram á það, sem telja verður rétt og sanngjarnt, að gefa mönnum kost á að greiða viðtæki með afborgunum.

Síðari liðurinn miðar að því, að menn geti sem bezt notið þeirra hagsmuna og menningar, sem útvarpið veitir. Er þar lögð sérstök áherzla á það, að útvarpið geti dreifzt út um sveitirnar sem fyrst. Vil ég í því sambandi benda á, hve ómetanleg veðurskeytin hljóta að vera bóndanum um sláttinn.

Þótt einkennilegt megi virðast, þá hefi ég ekki ennþá getað fengið ábyggilegar upplýsingar hjá útvarpsstjórninni um, hvernig notendafjöldinn skiptist eftir sveitum og kaupstöðum. Ég býst þó við, að niðurstaðan sé sú, að kaupstaðir hafi yfirleitt hærri notendatölu. Ég vil þó ekki, til að byrja með, fara fram á annað en jafnrétti sveita og bæja í þessu efni. En ég tel fulla ástæðu til þess, að breytingum yrði komið á, svo að sveitirnar gætu sem fyrst haft not af útvarpinu.

Ég tel, að það sé líka til hagsmuna fyrir ríkið, að afnotagjaldið lækki, eins og farið er fram á í þáttill., því að ríkið græðir á því óbeinlínis, að útvarpið breiðist sem fyrst um landið. Þó að útvarpið beri sig ekki í fyrstu fjárhagslega, þá eru hinir óbeinu hagsmunir ríkisins af því meiri en rekstrarhallanum svarar.

Útvarpstækin eru hér dýrari en í öðrum nálægum löndum. Í Danmörku, Norgei og Svíþjóð er afnotagjaldið ekki nema 10 kr.

Ég sé svo ekki ástæðu til að fara fleiri orðum um till. að sinni, en mun ræða hana betur við síðari umr. Vil ég svo leggja til, að till. verði vísað til síðari umr. og allshn.

Magnús Jónsson: Ég vil vekja athygli hæstv. forseta á því, að ég held, að fundurinn sé tæplega lögmætur, og því hálfhlægilegt að vera að halda honum áfram. (Forseti: Fundurinn er lögmætur). Og mér finnst það einkennilegt, að farið skuli vera að halda kvöldfundum, er svo skammt er liðið af þingi, svo að ekki gefst tími til að ræða málin í nefndum.

Ég vil leyfa mér að vekja athygli hv. dm. á því, að ég ber nú fram frv. um afnám einkasölunnar á viðtækjum. Og ég

Sala og afnotagjald viðtækja.

vil benda á það, að það er hægt að leysa öll vandkvæði á útbreiðslu útvarpsins á þann einfalda hátt að gefa verzlunina frjálsa. Þá ætti að vera lokið öllu því striði og striti, sem ýmsir hv. þm. leggja á sig til þess að greiða fyrir útbreiðslu útvarpsins.

Og ég vil ennfremur minna á það, þegar greidd eru atkv. um till. sem þessar, að ekki er hægt að lána útvarpstækin, nema ríkissjóður leggi einkasölunni til rekstrarfé. Væri ekki nokkru nær að lofa einstaklingum að verzla með viðtækin og láta þá leggja fram rekstrarféð heldur en að vera að ofbjóða ríkissjóðnum?

Það er vitanlegt, að viðtækjaverzlunin er nú í mjög slæmu standi og stendur mjög fyrir útbreiðslu útvarpsins.

Mér þætti það æskilegast, að þessari umr. væri frestað, og málinu vísað til hv. menntmn. Mér finnst það harla einkennilegt, að hrúga öllum málum í allshn., en láta aðrar n., sem eru prýðilega skipaðar til þess að fást við flest þessara mála, sitja auðum höndum. Það eru blátt áfram engin vinnubrögð. Og það færi einmitt vel á því, að menningarmáli eins og þessu væri vísað til menntmn. Ég mun þó ekki setja mig á móti því, að till. gangi til allshn., ef þær till. sem samhliða eru þessari, eru komnar þangað á undan.

Flm. (Gunnar Sigurðsson) [óyfirl.]: Ég er á sömu skoðun og hv. 1. þm. Reyk-v., að þýðingarlaust sé að ræða málið, ef deildin er ekki ályktunarfær. Og ég vil taka það fram, að ég er sammála hv. þm. um það, að till. þessi eigi heima í menntmn. En af því, að hinar tvær samhliða þáttill. eru þegar komnar í allshn., þá vil ég að sjálfsögðu leggja til, að þessari till. verði einnig vísað þangað.

Jón Sigurðsson: Ég skal vera stutturður. — Ég vil aðeins benda á það, að síðari hluti þáttill. á þskj. 152 er mjög óheppilegur að minnum dómi. Þar er gert ráð fyrir því, að afnotagjald af viðtækjum fari lækkaði eftir fjölda notenda í hverju sveitar- eða bæjarfélagi. Nú er það öllum ljóst, að kaup á viðtækjum fara að miklu leyti eftir fjárhagsgetu manna. Árleg útgjöld við útvarpsnotkunina eru talsvert há, um 100—150 kr., og talsvert

meir, ef ekki er kostur á rafmagni, auk stofnkostnaðar, er nemur nokkrum hundr. króna. Verður því að líta á málið frá fjárhagslegu sjónarmiði. Með síðari lið þáttill. er í reyndinni verið að verðlauna þær sveitir, sem vel eru staddir fjárhagslega með því að ákveða, að þeim sveitum, er þegar hafa fengið sér mörg tæki, skuli eftirleiðis seld tækin fyrir miklu lægra verð en verið hefir, en aftur á móti verða þær sveitir, sem ekki hafa treyst sér til að kaupa tæki, t. d. vegna örðugs fjárhags, að sæta miklu verri kjörum, og því verri sem fátæktin er meiri. Þetta finnst mér óhæfileg leið. Það verður að finna aðra og betri leið til þess að lækka afnotagjaldið en þessa vitleysu.

Ég vildi svo óska, að sú n., sem fær málið til meðferðar, vildi athuga þetta, ef frv. á að ganga áfram.

Benedikt Sveinsson: Ég skal ekki tefja þá fáu hv. þm., sem hér eru eftir, með löngum ræðuhöldum, enda er ekki rétt að fara að vaka hér við umr. fram á nótt, þar sem menn verða að fara á nefndarfundi kl. 9 á morgnana. En ég verð að ætla, að það sé litill ágóði fyrir starfsemi þingsins, að fara nú að halda kvöldfundi, áður en stór-nefndirnar hafa lokið störfum. Ég skal þó taka það fram, að ég beini þessum orðum alls ekki að hæstvf. forseta, enda ætla ég ekki að fara að kenna honum hegðun.

En mál það, sem hér er til umr., er orð í tíma talað, og mætti mega vænta, að það verði vel athugað. Ég ætla þó ekki að tala um málið sjálft að þessu sinni, heldur vildi ég minnast á það, hverri n. væri æskilegast að fá málið í hendur. Veit ég það að visu, að engin n. er betur skipuð en hv. allshn., svo sem vera ber. En nefndin er svo hlaðin störfum, að ekki er rétt að vísa til hennar öðrum málum en þeim, sem brýna nauðsyn ber til. Ég tel því réttast að vísa till. til hv. menntmn., enda kvartar sú n. um það, að hún hafi of litil störf fyrir hendi.

Magnús Jónsson: Ég gleymdi áðan að minnast á síðari hluta þáttill., en hv. 2. þm. Skagf. hefir tekið af mér ómakið að nokkru leyti.

Það er misrétti, að þær sveitir og bæir,

Sala og afnotagjald viðtækja. — Vegamál.

sem seinast fá tækin, skuli verða að greiða hæst afnotagjald, því útbreiðsla tækjanna hlýtur að fara mikið eftir því, hve langt hver sveit liggur frá Reykjavík, og er þannig verið að skapa ranglátan mun á sveitum landsins. Þeir, sem næst búa, Reykjavík og nágrenni hennar, sem geta notað ódýrust tæki, eiga samkv. till. að greiða lægst afnotagjald, en þeir, sem fjarst búa, og verða því að kaupa margfalt dýrari tæki, eiga að greiða hæst afnotagjald. Þessi regla er algerlega mótsett því, sem vera ætti. Eru leiðir þær, sem farnar eru með till., algerlega óhæfar, þrátt fyrir lofsverða viðleitni hv. flm.

Flm. (Gunnar Sigurðsson) [óyfirl.]: Ég vil fyrst svara hv. þm. N.-P. því, að ég geri það ekki að neinu kappsmáli, til hvaða n. till. skal vísað, en mér finnst fara betur á því, að allar þáttill., sem snerta útvarpið, fari í sömu n., og þar sem hinar till. hafa gengið til allshn., þá legg ég til, að þessu máli verði einnig vísað þangað.

En hvað ræður þeirra hv. 1. þm. Reykv. og hv. 2. þm. Skagf. snertir, þá get ég ekki verið hv. þm. samdóma. Sú leið, sem farin er í till., er bezt og öruggasta leiðin til þess að útbreiða útvarpið sem hagsmuna- og menningarmál. Ég vil aðeins benda á það, að bóndinn um sláttinn og sjómaðurinn um veiðitímann þurfa ekki að kvarta yfir því, að það borgi sig ekki fyrir þá að kaupa viðtæki, og samileg tæki má fá fyrir ca. 100 kr. (Ýmsir þdm.: Fyrir 300—400 kr., ef á að nota þau í fjarlægari sveitum). Ég hefi þessar upplýsingar frá stjórn útvarpsins; ætti hún bezt að vita um málið. — En næst Rvík er hægt að nota ódýrari tæki, svonefnd kristaltæki, sem ekki kosta nema 20—30 kr. Verður ekki um það deilt, að til að koma skriði á útbreiðslu viðtækjanna er það ráð bezt, sem bent er á í þáttill.

En nú er orðið svo áliðið kvöldsins, að ég skal ekki kappræða málið í þetta sinn.

Lárus Helgason: Það myndi gleðja mig, ef sú saga, sem hv. 2. þm. Rang. hafði eftir útvarpsstjórninni um hið ágæta og lága verð á viðtækjum, reyndist sönn. En ég hefi ekki orðið var við það, að hægt væri

að nota ódýrari tæki en allt að 400 kr. í Skafafellssýslu, og eru þó mörg héruð fjær Reykjavík. Þessi 100 kr. tæki, sem hv. þm. talaði um, munu vera tveggja lampa tæki, sem vantar batterí, hátalara o. s. frv., nema það sé þá mjög nýlega, að þessi ágætu kaup hafa verið í boði. En hingað til hefir verið verið svona hátt. Þegar lagt er saman verð viðtækisins sjálfs, batterí, sem þurfa mörg á ári, og afnotagjald, þá verður kostnaðurinn við útvarpsnotkun ekki minni en 400 kr. fyrsta árið.

Flm. (Gunnar Sigurðsson) [óyfirl.]: Ég hefi þessar upplýsingar frá manni í stjórn útvarpsins. Hafi hann ekki skýrt rétt frá, þá get ég auðvitað ekkert að því gert. En hann sagði mér, að tæki, sem kostuðu um 100 kr., nægðu víðast hvar á landinu.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 15 shlj. atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: LH, MG, MJ, MT, PO, SÁÓ, SvÓ, ÞorlJ, ÁÁ, GunnS, HStef, HK, IngB, JJós, JörB.

JS greiddi ekki atkv.

Tólf þm. (BSv, BSt, BÁ, EJ, HJ, HG, HV, JAJ, JÓL, ÓTH, SE, TrÞ) fjarstaddir.

Fyrirsögn samþ. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 15 shlj. atkv. og til allshn. með 14:1 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin framár.

9. Vegamál.

Á 29. fundi í Nd., 20. marz, var útbýtt: **Till. til þál. um vegamál (A. 219).**

Á 30. fundi í Nd., 21. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin framár.

10. Eftirlits- og björgunarstarf með fiskibátum.

Á 31. fundi í Nd., 23. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um eftirlits- og björgunarstarf með fiskibátum fyrir Norðurlandi (A. 244).

Á 34. fundi í Nd., 26. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

11. Sjómælingar á Strandaflóa.

Á 31. fundi í Nd., 23. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um sjómælingar á Strandaflóa (A. 251).

Á 34. fundi í Nd., 26. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

12. Þurrkví í Reykjavík.

Á 32. fundi í Nd., 24. marz, var útbýtt:
Till. til þál. um þurrkví í Reykjavík (A. 254).

Á 34. fundi í Nd., 26. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

13. Dýrtíðaruppbót.

Á 2. fundi í Ed., 17. febr., var útbýtt:
Till. til þál. um dýrtíðaruppbót á launembættis- og starfsmanna ríkisins (A. 30).

Á 3. fundi í Ed., næsta dag, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.
Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 10. fundi í Ed., 26. febr., var till. tekin til fyrri umr.

Fjmrh. (Einar Árnason): Efni þessarar till. er svo kunnugt öllum hv. þdm., að skýringa er ekki þörf. Undanfarin tvö þing hefir verið samþ. samskonar till., og í fyrra var slík till. samþ. nær einróma í báðum deildum þingsins og án þess, að nefnd væri látin athuga hana. Ég tel sömu eða svipaðar ástæður mæla með samþykkt þessarar till. sem undanfarin ár, og sé ég því engar frekari ástæður til þess að fylgja henni úr garði með fleiri orðum að þessu sinni.

Ég geri ekki till. um það, hvort vísa skuli þessu máli til n., en ef fram kæmi till. um það, þá mun ég ekki mæla því í gegn.

Halldór Steinsson: Ég leyfi mér að stinga upp á, að málinu verði vísað til fjhn.

Jón Jónsson: Ég get tekið undir till. hv. þm. Snæf. um það, að vísa máli þessu til nefndar. Þetta mál er stærra en menn virðast gera sér grein fyrir í fljótu bili. Sérstaklega verður þetta ljóst, þá er menn gefa gætur að þeim kringumstæðum, sem nú eru fyrir hendi. Geysileg fjárkreppa er skollin yfir land vort, og verður hennar vart bæði í atvinnu- og viðskiptalífínu og einnig hjá ríkinu sjálfu, eftir öllu að dæma. Fjárlagafrv. næsta árs hefir nýlega verið lagt fram. Verður því ekki neitað, að það ber þann svip, að fremur sé vænt lítila tekna til ríkisins, með því að nálega ekkert fé er ætlað til verklegra framkvæmda í land-

Dýrtíðaruppbót.

inu næsta ár, og einungis lítilsháttar til viðhalds verklegra fyrirtækja, svo sem vega, brúa og síma. Heimskreppan er þegar búin að teygja hramminn út til okkar og lama framleiðslu og athafnalíf okkar. Þegar nú svo er ástatt, þá virðist mér mjög þurfi að gjalda varhuga við öllu því, er miðar til aukinna útgjalda fyrir ríkissjóðinn. Þess vegna get ég ekki annað en látið í ljós undrun mína yfir því, að sami hæstv. fjmrh., sem nýlega hefir lagt til að skera niður allar opinberar framkvæmdir í landinu næsta ár, vegna féleysis, skuli á sama tíma leggja fram þessa till., sem að mínu áliti hefir minnst 200 þús. kr. útgjöld í för með sér fyrir ríkið. Ég tel þetta svo stórt mál, að mjög væri að rasanda ráði, ef því væri ráðið til lykta án þess að hafa svo mikið við að visa því til nefndar. Við verðum að gera okkur vel ljóst, hversu alvarlegir tímar standa yfir. Um það eru allir sam-mála, og ríkisstjórnin sömuleiðis, að kaupgjald þurfi að lækka í landinu frá því, sem nú er, ef atvinnuvegirnir eiga að standast eldraun kreppunnar. Hinsvegar miðar þessi till. fremur til hins gagnstæða. Hér er farið fram á að hækka kaupgjald fram úr því, sem lög standa til. Því ber nú að visu ekki að neita, að embættis- og sýslunarmenn okkar eru ekki svo vel launaðir sem æskilegt væri. en á það ber að líta, að við erum fátæk þjóð og getum ekki fyrir þá sök búið svo að embættismönnum okkar, að ekki mætti betur vera. En þrátt fyrir allt verður það ekki sagt með fullum sanni, að embættalaun hér á landi séu óhæfilega lág, a. m. k. með hliðsjón af þeim tekjum, sem öll alþjóð manna hefir sér til lífsframfæris. Og það er þess vegna ósamræmi í því að ætla að halda embættislaunum miklu hærri en lög standa til, áfram, þrátt fyrir stórum minnkandi dýrtíð, og þrátt fyrir það, þótt allir atvinnurekendur í landinu verði nú að komast af með miklu minni tekjur en undanfarin ár.

Það hafa heyrzt raddir um það, að Alþingi sé bundið við þetta samkv. launalögunum. Að nokkuð athuguðu máli hygg ég, að þetta sé á engum rökum byggt. Ég hefi farið í gegnum launalögin og ekki getað séð neitt ákvæði, er að þessu lýtur. Ég álit, að launalögin frá 1919 séu miðuð

við eitthvert heilbrigt ástand, annaðhvort t. d. fyrir stríð, eða þá eftir að allt er komið í lag eftir umrót stríðsáranna. Launalögin ætlast sjálfsgagt til þess, að dýrtíðaruppbótin lækki um leið og dýrtíðin minnkar í landinu. Að visu verður því ekki neitað, að starfsmenn hins opinbera hafa þörf fyrir þessa launabót, hafa þörf fyrir auknar tekjur, en slíkt hið sama er að segja um alla þjóðina. Hinsvegar má ekki ganga fram hjá þeirri staðreynnd, að dýrtíðin hefir stórminnkað, þrátt fyrir allt. Útlendar nauðsynjavörur hafa stórlækkað í verði. Reyndar getur vel verið, að sú lækkun hafi ekki nema að litlu leyti komið fram í bænum, en orsakir þess liggja í óheppilegu verzlunarskipulagi að verulegu leyti. Það gæti vel komið til frekari athugunar, hvort ekki væri fært að létta undir með þessum stéttum manna á einhvern annan hátt en með auknum launum. T. d. dettur mér í hug sú leið, að gera einhverjar ráðstafanir til þess að hefta húsaleiguokrið í Reykjavík, sem á mestan þátt í því að skapa og halda við dýrtíðinni í bænum. Mér þætti eðlilegra, að leitað væri einhverra slíkra ráða, eða a. m. k. athugað, hvað hægt er að gera í þessum efnum. Það má ekki skilja þessi orð mín svo, að ég sé að telja eftir þennan launaauka, öðru nær, heldur vakir það fyrir mér fyrst og fremst, að þm. geri sér það ljóst, að ástandið krefst sparnaðar á öllum sviðum, og að það er ekki nóg, að alþýða spari, heldur verða embættis- og starfsmenn ríkisins að gera það einnig. Hér má ekki endurtaka sig það fyrirbrigði liðinna tíma, þegar aðallinn neitaði að taka þátt í erfiðleikum síns lands. Þetta vildi ég leggja hv. þdm. ríkt á hjarta.

Ég fellst þess vegna á till. hv. þm. Snæf. um að visa þessu máli í n. og mun greiða atkv. með því.

Jón Baldvinsson: Ég hafði ekki búið við miklum umr. um þetta mál. Ég gerði ráð fyrir því, að það gengi í gegn án n. En mér hafði líka fallið úr huga, að nú standa kosningar fyrir dyrum, og þá var nú svo sem auðvitað, að þessu máli yrði vísað til nefndar, til þess að hægt væri að segja kjósendunum, að það hefði þó verið athugað, að minnsta kosti. Sannleikur-

inn hefir nefnilega verið sá, að undanfarin ár hefir þingið alls ekki þorað að leggja út í endurskoðun launalaganna, vegna þess, að þá hefði orðið að hækka föstu launin til mikilla muna, um leið og dýrtiðaruppbótin væri felld niður. En að þvílíku þorði enginn, að undanteknum fáum þm., að eiga frumkvæði, vegna kjósendanna. Þess vegna býst ég við, að það verði ofan á að vísa þessu máli til nefndar, en þess er ég fullviss, að það mun ná fram að ganga, svo sem og vera ber. Það væri óhæfa, og enda óhugsandi með öllu, að þingið færi nú að taka upp aðra meðferð þessa máls, án nokkurs frekari undirbúnings. Það er þess vegna ekkert annað en yfirskin, vegna kjósendanna, að vera að vísa þessu máli til n., en að öðru leyti er ekkert við því að segja í sjálfu sér.

Hv. 3. landsk. gaf tilefni til langra umr., sem verða sennilega að biða betri tíma. Hann sagði það aftur og aftur, að allir þyrftu að spara. Það væri eina lækningin. Og hann hélt því fram, eins og í-haldsmanna er háttur, að byrja ætti á því að þrýsta niður kaupgjaldinu. Hann sá ekkert annað ráð út úr kreppunni. Minntist ekkert á það að hagnýta betur atvinnugreinarnar, með því að skipuleggja sölu afurða og auka á þann hátt aððsemi atvinnufyrirtækjanna í landinu, án þess að lækka kaupgjaldið. Hv. þm. virðist ekki fylgjast vel með þeim breytingum í atvinnuháttum þjóðanna nú á dögum, sem miða að því að auka nýting atvinnufyrirtækjanna og koma þeim í betra horf. Það eina, sem hv. þm. sér til viðreisnar atvinnulífinu, er lækkað kaup. En þetta er ekkert annað en slagorð, sem nú er að verða úrelt, jafnvel hjá kapitalistum. Hv. þm. ætti að bregða sér til Ameríku, sem er Gósenland kapitalismans, og sjá, hvernig þar er lítið á þessa hluti. Þar eru þeir ekki á því að lækka kaupið. En þetta lætur ef til vill vel í eyrum manna uppi til sveita, svona rétt fyrir kosningarnar, en það bætir ekkert úr erfiðleikunum. Það, sem veldur örðugleikum atvinnuvega okkar nú, er ekkert annað en erfiður markaður og skipulagsleysi afurðasöluunnar. Þetta eru meginorsakir kreppunnar hjá okkur, en ekki of hátt kaupgjald.

Hv. þm. mætti einnig vel athuga það, hverjar afleiðingar lækkun kaupgjalds hefði fyrir þjóðfélagið og fyrir einstakar atvinnugreinir í landinu. Afleiðingarnar eru mjög tilfinnanlegar fyrir rikissjóð, en sérstaklega kæmi hin minnkandi kaupgeta alþýðunnar fram í versnandi markaði landbúnaðarafurða innanlands. Þessu mætti hv. þm., sem er bóndi, vel gefa gætur. Það er nú svo um afurðir bænda, að þær eru í mjög háu verði hér innanlands, og það væri full ástæða til þess að reyna fyrst að fá þær svolítið niður, til þess að reyna að minnka dýrtiðina. Innlendar landbúnaðarvörur eru í miklu herra verði en hægt væri að fá þær erlendis fyrir, ef ekki væru verndartollar til þess að útiloka samkeppnina. Ég bendi hv. þm. aðeins á þetta, sem eina hlið á málinu, en þær eru vissulega margar, þótt hann virðist ekki geta séð nema þessa einu hlið, lækkun kaupgjaldsins.

Halldór Steinsson: Ég vil einungis vísa frá mér aðdróttunum hv. 2. landsk. um það, að þessu máli sé nú á annan veg tekið en undanfarið, vegna þess að kosningar séu í nánd. Ég get ekki séð, að þetta mál standi í nokkru sambandi við kosningarnar, enda var mér það alls ekki í hug, þegar ég stakk upp á, að því yrði vísað til nefndar. Það, sem fyrir mér vakti, var það, að ég var ekki viss um, nema það þyrfti að gera einhverjar breytingar á dýrtiðaruppbótinni, með sérstöku tilliti til þess, að einstakir flokkar embættismanna þættust harðara leiknir en aðrir. Á ég hér einkum við prestastéttina, sem er sáróánægð með launakjör sín og hafði gert sér vonir um launabætur, samkv. till. kirkjumálanefndar. Nú munu þær vonir hafa brugðizt, því að hæstv. stj. mun ekki ætla að leggja fram frv. þar að lútandi, a. m. k. ekki á þessu þingi. Ef nú svo kynni að reynast við nánari athugun, að ekki yrði hjá því komizt að bæta að einhverju leyti launakjör þessarar stéttar, þá er opin leið til þess að hrinda því áleiðis í sambandi við þetta mál. Þess vegna álit ég alveg sjálf-sagt að vísa málinu til nefndar, til frekari athugunar þessu atriði og öðrum, er fram kunna að koma.

Annars get ég ekki verið sammála hv.

Dýrtiðaruppbót.

3. landsk. um það, að rikissjóður sé svo illa staddur, að honum sé um megn að greiða þetta. Ég á bágð með að skilja þennan ákafa barlóm um afkomu rikissjóðsins, þar sem við erum nýbúnir að hevra það af vörum hæstv. fjmrh., að tekjur rikissjóðsins hafi farið 5 millj. kr. fram úr áætlun síðastl. ár, enda þótt þeir peningar séu nú ekki handbærir, þar sem þeim hefir verið eytt umfram heimild fjárlaganna. Að visu er útlitið ekki sem glæsilegast í svipinn, og litil von um að tekjur rikissjóðs fari þetta ár fram úr áætlun, svo að nokkru nemi. En hitt er jafn fráleitt, að útlitið sé svo svart um tekiuöflun rikissjóðs þetta ár, að ástæða sé til þess í hverju máli að mála fjandann á vegginn, og útmála allt sem svartast.

Jón Jónsson: Mér þótti sannast á hv. 2. landsk. gamla máltækið, að „margur heldur mann af sér“. Hann var að dróttu því að okkur, að við værum alltaf að „filma“ fyrir kjósendum í hverju máli. Mér fyndist nú, að betur sæti á öðrum en hv. 2. landsk. að brýna aðra þm. með þvílíku, og sízt okkur bændur. Ég ætla, að hv. þm. eigi of mikinn þátt í þvílíkri iðju, til þess að tala digurbarkalega og með vandlætingarhræsní um þá hluti. Hv. þm. sagði, að þm. hefðu ekki hug til þess að koma með breyting launalaganna, vegna þess að þá yrði að hækka föstu launin. En þess ber þá að geta, að engin till. hefir komið fram um það efni hér í þinginu, og þess vegna er það alveg óreynt mál, hversu þm. mundu snúast við því, ef til kæmi. En annars verð ég að segja það, að mér virðist þörfin ekki svo mjög aðkallandi eins og sakir standa, en hinsvegar gæti þetta mál komið frekar til athugunar, ef till. kæmi fram um endurskoðun launalaganna frá 1919. Sé ég því ekki ástæðu til að fjölyrða um það að svo stöddu.

Þá var hv. þm. að tala um, að ég sæi ekki nema þessa einu leið, að lækka kaupgjalðið, til þess að forða atvinnuvegunum frá hrúni. Þetta er rangfærsla, sem varla er eltandi ólar við. Hinsvegar hefi ég verið því mjög fylgjandi, að atvinnuvegirnir væru studdir svo, að þeir gæfu betri arð, og á síðari árum hefir pólitik

okkar snúist um það einkum. En ég get ekki séð, að þetta gerist í einu augnabliki, og enda þótt vænta megi mikils árangurs af umbótum síðari ára, þá getur það tekið nokkur ár, áður en atvinnugreinarnar eru komnar í fullkomnara horf. En eins og nú standa sakir, sé ég þess engar líkur, að t. d. landbúnaðurinn þoli svo hátt kaupgjald, sem nú er. Hv. þm. var að dylgja um, að verð isl. landbúnaðarafurða væri svo hátt hér innanlands, að ódýrara væri að fá samkynja vörur frá útlöndum. Þetta hygg ég ekki, að eigi við nein rök að styðjast almennt. Að minnsta kosti mun ekki torvelt norðanlands að fá landbúnaðarvörur með sama verði og fyrir þær fæst ytra. Við viljum sannarlega ekki síður selja þær Íslendingum.

En hvernig er það nú um kaupgjaldið? Því er einmitt þannig farið, að landbúnaðinum býðst fólk frá nágrannalöndunum gegn mun lægra kaupi en hér tíðkast.

Hvað á svo að gera? Er það vel ráðið frá þjóðarheildarinnar sjónarmiði að flytja inn verkafólk frá útlöndum á sama tíma og horfur eru á atvinnuleysi í landinu?

Mér skilst, að það sé bezt fyrir alla aðilja, að verkafólkið lækki kröfur sínar, fremur en grípa verði til þess óyndisúræðis að fá verkafólk frá útlöndum.

Hv. þm. Snæf. fór ekki rétt með það, sem hann hafði eftir mér. Ég sagði ekki, að rikissjóði væri um megn að greiða dýrtiðaruppbótina, heldur það, að fé rikissjóðs væri illa ráðstafað vegna yfirvofandi kreppu með því að greiða embættismönnum umfram það, sem lög standa til, samtímis því, sem stöðva verður opinberar framkvæmdir, enda verða kjör embættismanna betri með þessu móti en þau hafa verið. Það er að visu rétt, að tekjurnar hafa farið fram úr áætlun undanfarin ár, en ég býst ekki við, að við lifum lengi á þeim. Það eru tekjur næsta árs, sem mest er undir komið, og útlitið er ekki glæsilegt þar.

Jón Þorláksson: Þessar umr. hafa sveigzt inn á kaupgjaldsmálin. Var það hv. 3. landsk., sem byrjaði þann leik, og síðan tók hv. 2. landsk. við. Skal ég ekki

vera að blanda mér inn í deilur þeirra, en úr því að farið var út í þetta mál á annað borð, og þó sérstaklega vegna ræðu hv. 3. landsk., þvikir mér rétt að ryfja upp gang þessara mála síðustu 5 árin.

Hv. 3. landsk. taldi brýna nauðsyn á því, að almennt kaupgjald lækkaði. Skál ég engan dóm á það leggja, hvort þetta er rétt. Hér er um margþætt mál að ræða.

Ég vil byrja með því að minna á það, að í árslok 1925 náðust samningar með félögum verkamanna og atvinnurekenda um það, að kaupgjaldið skyldi lækka eftir dýrtíðarvisitölunni, á meðan þeir samningar væru í gildi, sem þá var fallið á. Þetta var eðlileg afleiðing gengishækkunarinnar árið 1925, þar sem búist var við lækkuðu vöruverði næsta og næstu ár. Þetta varð einnig, og í skjóli þessa samkomulags var vinnufriður í landinu 3 næstu ár. Árið 1928 segja verkamenn upp þessum samningum. Við því var auðvitað ekkert að segja. Þeir þóttust bera skarðan hlut frá borði, þar sem kaupgjaldið væri ekki nógu hátt. Hafði það þó ekki lækkað nema eins og samningar stóðu til. Leit nú út fyrir miklar deilur, eins og kunnugt er og eðlilegt var, þar sem hér áttu hlut að máli aðilar, sem báðir stóðu á verði fyrir mikla þjóðarhagsmuni. Annarsvegar félag verkamanna, sem fór fram á meira kaup, og hinsvegar félag atvinnurekenda, sem stóð á verði fyrir því, að kostnaður af rekstri fyrirtækjanna yrði ekki meiri en þau gátu borið.

Deilan hafði ekki staðið lengi, þegar núverandi hæstv. forsrh. greip inn í hana á alveg óvenjulegan hátt, með því að úrskurða, að sjómennirnir á skipum Eimskipafélagsins skyldu fá sínum kröfum framengt og ríkissjóður greiða það, sem atvinnurekendur ekki vildu ganga inn á að greiða. Þessi úrskurður hæstv. forsrh. þýddi 15% hækkun á kaupi þessara sjómanna, og þegar þeirri deilu var á þennan hátt ráðið til lykta, fór það að vonum, að kaupgjald annara verkamanna yfirleitt hækkaði hér á móta við það, sem það hækkaði á þessu sviði, þar sem kauphækkunin beinlínis var ákvörðuð af þeirri stj., sem hv. 3. landsk. styður.

Ég dreg þetta fram til þess að benda á, að svo virðist, sem hús þeirra framsókn-

armanna sé sjálfu sér sundurþykkt, þar sem hv. 3. landsk. þykir nú brýn nauðsyn til að lækka kaupið, en það hinsvegar er nú eins og það var ákveðið af stj. í ársbyrjun 1929. Aðeins hefir kauphækkunin breiðzt út til fleiri starfsgreina. Ég geri ráð fyrir því, að eitthvað sé búið við það, þegar svo nærstæðir aðilar sem hv. 3. landsk. og sú stj., sem hann styður, fyllast sundurþykkju. Að órannsökuðu máli undirskrifa ég það ekki hjá hv. 3. landsk., að nauðsynlegt sé að lækka kaupið. Ég mun geyma mér minn dóm til fyllri rannsóknar, ef svo skyldi til bera, að um minn dóm yrði spurt um það efni.

Þá vil ég drepa nokkrum orðum á önnur atriði. Ég býst við því, að það sé rétt hjá hv. 3. landsk., að húsaleigan hér í Rvík sé hærri en hún ætti og þyrfti að vera. En það er aðeins til eitt ráð til að bæta úr því, og það er, að framleitt sé svo mikið af húsnæði, að ekki verði skortur á því. Er hægt að ráða það af ýmsu, t. d. auglýsingum í blöðunum, að nú er komið nálægt því, að svo mikið sé byggt hér, að framboð á húsnæði sé meira en eftirspurnin. En þá kemur fjárkreppan til sögunnar, sem steðjar að hæði innan og utan frá, má segja, og er nú helzt útlit fyrir, að byggingarvinna stöðvist hér í bænum. Ef svo er, sem ég býst við, að fólkinu fjölgi hér fremur en hitt, en allar byggingar stöðvast, steðjar að nýtt húsnæðiseklutímabil. Það, sem þarf að gera til þess að ráða bót á þessari háu húsaleigu, er að stýra málunum svo, að ekki þurfi að hætta að byggja, þó að kreppi að á atvinnusviðinu. Ef ekla er á húsnæði, ráða engar reglur við það, að leigan heldur áfram að vera há.

Jón Baldvinsson: Ég hefi ekki miklu að svara hv. 3. landsk. Hann var nú miklum mun vægari í árásum sínum á kaupgjaldið en í fyrri ræðu sinni. Hefi ég nú aðeins ástæðu til að andmæla þeirri hugmynd að fara að flytja inn verkafólk frá útlöndum, til þess að komast af með að greiða lítið kaup.

Ég get að visu vel skilið þetta. Erlendis er atvinnuleysi mikið sumstaðar, og þess vegna er hægt að fá þaðan ódýrt fólk yfir stuttan tíma. En hv. 3. landsk. veit það

eins vel og ég, að flest lönd reyna að verja sig gegn þessum innflutningi. Og þau lönd, sem ekki hafa gert það, fá varla undir risið. Danir, sem hafa undanfarið haft ódýrt fólk frá Póllandi, vegna þess, hve ástandið þar er illt, eilíft stríð og stíornarbyltingar, hafa nú takmarkað þennan innflutning upp á síðkastið, vegna atvinnuleysis í Danmörku. Og alstaðar annarsstaðar heyrir maður sömu söguna um takmarkaðan innflutning til landanna, og meira að segja útlendingum er víða vísað úr landi. Hefi ég nýlega heyrt, að Bandaríkin ætli að fara að vísa úr landi öllum þeim, sem þar eiga ekki borgararétt. Sama er að segja um Frakkland. Það eru því fullkomin Lokaráð, sem hv. 3. landsk. vill láta gripa til, séð frá hagsmunum þjóðarinnar í heild sinni.

Hv. 3. landsk. lét svo um mælt í seinni ræðu sinni, að ríkið yrði að stöðva allar framkvæmdir vegna yfirstandandi kreppu. Þetta eru athyglisverð ummæli, ef hv. 3. landsk. talar þarna fyrir hönd síns flokks. Vil ég því beina þeirri fyrirspurn til hæstv. fjmrh., að þessu gefna tilefni, hvort það sé ákveðið, að ekkert verði framkvæmt af því, sem nú er í fjárlögum. Það er mikilsvert atriði á þessum krepputímum, ef ríkið stöðvar allar þær framkvæmdir, sem það hefir með höndum, því að það hefir helzt ráð á að leggja út í framkvæmdir, þó að illt sé í ári. — Undanfarið hefir verið um of gert að opinberum framkvæmdum, og hefði verið hentara að geyma sumar þeirra til lakari atvinnutíma, eins og þeirra, sem nú standa yfir. Vil ég í þessu sambandi minna á till. okkar jafnaðarmanna um jöfnunarsjóð, þar sem farið var fram á að geyma ágóðann frá góðu árunum til krepputímanna.

Út af því, sem hv. 1. landsk. sagði um kaupgjaldsmálin, hefi ég ekki mörgu við að bæta það, er ég áður sagði. Þó vildi ég upplýsa það, að í þau 3 ár, sem sjómannasamningarnir frá 1925 stóðu, lækkaði kaunið meira en dýrtiðin í landinu. Sá raunverulegi kostnaður við að lifa minnkaði ekki að sama skapi og kaupið var lækkað. Orsökinn var sú, að við út-reikning dýrtiðarvísitölunnar voru ekki allar nauðsvnjar teknar með, eða ekki á

þann hátt, að það sýndi rétta mynd af virkilegum útgjöldum manna.

Fjmrh. (Einar Arnason): Hv. 1. landsk. þm. gaf mér tilefni til að segja nokkur orð, með því, sem hann sagði um kaupgjaldið undanfarin ár. Það virtist svo, sem hann ætlaði að fara að gefa sögulegt yfirlit um þessi mál, en yfirlitið var svo stutt, að ekki var hægt að festa fingur á því. Hv. þm. var að tala um það, að stj. hefði gert glundroða í samningana frá 1925, þannig að kaupgjaldið hefði breytzt frá þeim samningum vegna íhlutunar stj. Ég býst við, að hv. þm. eigi hér við verkfallið, sem gert var á skipum Eimskipafélagsins í ársbyrjun 1929. Var þá fyrirsjáanlegt, að allar samgöngur út um land og til útlanda mundu stöðvast, ef ekki yrði úr samkomulagi. Þetta var á þeim tíma árs, þegar hættulegast er, að samgöngur okkar teppist. Er enginn maður fær að bera ábyrgðina á því, að Norðurland allt sé bjargarlaust, ef hafis kvnni að tálma skinaferðum. En hvað um það? Deilan kom upp, og stjórn Eimskipafélagsins virtist fremur kjósa að stöðva skip félagsins en að ganga að kröfum sjómannanna eða þeim miðlunartill., sem fram höfðu komið. Þá bauðst núv. stj. til þess að hækka styrkinn til félagsins um 11 þús. kr., með því skilyrði, að samningur tækjust, og skyldi sú skipan standa þangað til í apríl 1930. Eftir þennan tíma hefir Eimskipafélagið greitt sama kaup og samið var um 1929. Stjórn félagsins hefir auðsjáanlega ekki séð sér fært að lækka kaupið aftur, eins og henni stóð þó opið með því að hefja nýja kaupdeilu.

Hv. 1. landsk. sagði, að eftir þetta hefði kaupgjaldið hækkað á öðrum sviðum. Er það að visu rétt, en stj. átti þar engan hlut að máli. Kaupgjaldið hækkaði síðastl. vor fyrir tilstilli Alþýðuflokksins, án þess að til nokkurrar deilu kæmi, því að atvinnurekendur gengu þegjandi að kröfum verkamanna. Sú kauphækkun var því landsstj. með öllu óviðkomandi.

Umr. um þetta mál hafa farið nokkuð á við og dreif, að því er virðist. Skal ég ekki vera að lasta það. Ég tel vist, að þessari till. verði vísað til n. og athuguð

Dýrtiðaruppbót.

þar. Gefst þá tækifæri síðar til að ræða þetta mál frekar.

Hv. 2. landsk. spurðist fyrir um það, hvort verklegar framkvæmdir yrðu stöðvaðar á yfirstandandi ári. Ég skildi hann svo, sem hann ætti ekki við framkvæmdir ársins 1932. Get ég ekkert um þetta sagt að svo stöddu, því að enn hefir ekki verið tekin nein ákvörðun um þetta. Svo mikið er þó víst, að opinberar framkvæmdir verða miklu minni nú en undanfarið.

Jón Jónsson: Það lítur út fyrir, að hv. 1. og 2. landsk. þm. hafi hneykslast á því, að ég sagði í minni fyrstu ræðu um þetta mál, að nauðsynlegt væri, atvinnuveganna vögn, að kaupið lækkaði. Er fiarri því, að mér sé þetta neitt gleðiefni, eins og menn munu geta skilið. Það liggur í augum uppi, að ekki er hægt að reka landbúnað með sama kaupi og áður, þegar afurðir bænda hafa lækkað um einn þriðja eða helming. Þetta er blákalður veruleiki, sem ekki þýðir að neita.

Hv. 1. landsk. virtist gera sér vonir um einhvern klofning í stjórnarflokknum út af þessu máli, þar sem ég vildi láta kaupgjald lækka, en stj. hefði orðið til að hækka það. Ég er nú vanur að hafa mína skoðun á hverju máli, án tillits til þess, hvort öðrum lík. r. betur eða verr, en í þessu máli sé ég ekki, að um verulegan árekstur sé að ræða. Hæstv. fjmrh. hefir gert fullnægjandi grein fyrir afskiptum stj. af kaupdeilunni 1929 og sýnt fram á, að hér var um þjóðarnauðsyn að ræða, svo að gripa varð til sérstakra ráða.

Mér skildist hv. 1. landsk. gefa í skyn, að húsaleiga væri að lækka. Ef það er rétt, er minni ástæða til dýrtiðaruppbótarrinnar en áður.

Viðvíkjandi því, sem hv. 2. landsk. sagði um erlent verkafólk, vil ég taka það fram, að ég gat þess, að ég teldi illa farið, ef þörf yrði á að gripa til slíkra ráða og betra, að innlent verkafólk lækkaði kröfur sínar.

Jón Þorláksson: Það var nú svo sem auðvitað, að hæstv. stj. væri ekki varnaruslaus, úr því að hæstv. fjmrh. var í deildinni. Hann var að reyna að afsaka þá

kauphækkun á Eimskipafélagsskipunum, sem stj. var völd að 1928, eftir þriggja ára vinnufrið. En ástæður hæstv. ráðh. voru næsta litilvægar. Hann kvað Norðurland hafa verið í hættu statt sökum siglingaleysis, ef kaupið hefði ekki verið hækkað. Þetta er auðvitað ekkert annað en fyrirsjáttur. Það var og er nóg til af skipum í heiminum, og alstaðar hægt að fá skip, ef þörf hefði verið á siglingu til Norðurlands. Stj. gat bjargað Norðurlandi á allan annan hátt en hækka kaupið, ef hún hefði kært sig um.

Heldur þótti mér kenna hlutdrægni hjá hæstv. fjmrh., er hann komst svo að orði, að Eimskipafélagsstj. hefði virzt ætla að stöðva skipin. Ég get ekki séð, að fremur beri að kenna félagsstj. um stöðvun skipanna en skipshöfnunum, sem gengu í land. Hlutlaus frásögn mundi vera á þá leið, að skipin hefðu stöðvazt sökum kaupgjaldsdeilu.

Eins og hæstv. fjmrh. skýrði frá, bauðst ríkisstj. í fyrstu til að hækka styrkinn til Eimskipafélagsins um 11 þús. kr. Því var hafnað af félagsins hálfu, og þá greiddi ríkið skipshöfnunum uppbót í fimm ársfjórðunum. Sti. Eimskipafél. leyfði, að framkvæmdarstjóri þess útlutaði þessu framlagi. Þegar þessir fimm ársfjórðungar voru á enda voru gerðir nýir samningar. Stj. Eimskipafél. samþ. þá að greiða þetta kaup, enda hafði þá hækkað kaupgjald á fiskiflotanum í Rvík, og það var einnig stj. að nokkru leyti að þakka. Ég er ekki að sakast um þetta, því að ég er þeirrar skoðunar, að kaupgjald eigi að vera svo hátt, sem atvinnuvegirnir geti framast greitt. En mér þykir einkennilegt, að þegar stj. er nýbúin að gripa til óvenjulegra ráða til að hækka kaupið, þá skuli heitustu fylgismenn hennar standa upp og telja hina mestu þjóðarnauðsyn, að kaupið lækki.

ATKVGR.

Till. visað til fjhn. með 9 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 22. fundi í Ed., 12. marz, var fram haldið fyrri umr. um till. (A. 30, n. 80 og 115).

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Því miður fór svo, að fjhn. gat ekki orðið

Dýrtiðaruppbót.

sammála um afgr. þessarar þáttill. Hv. 2. þm. S.-M. kom með sérstakt nál. Við hinir 2 höfum gert að till. okkar, að þáttill. verði samþ. óbreytt eins og hún er fram borin. Við 1. umr., eða fyrri hl. þeirrar umr., var gerð grein fyrir þeim ástæðum, sem til þess eru, að till. er fram komin, og verður það sjálfsagt endurtekið í þeim umr., sem nú fara fram. Í raun og veru er þetta mjög einfalt mál eins og það liggur fyrir nú. Árið 1928 var dýrtiðaruppbótin 40%, en lækkaði lítilsháttar 1929. En þá var á þingi samþ. að greiða sömu dýrtiðaruppbót og verið hafði 1928, og það sama var gert 1930. Nú liggur fyrir í 3. sinn till. um að heimila ríkisstj. að greiða þessa sömu dýrtiðaruppbót, 40%, jafnvel þó að útreikningur sá, sem þetta byggist á, sýni ekki nema 30% samkv. útreikningi hagstofunnar. Lög, sem þetta byggist á, eru nokkuð gömul, frá 1919. Það er kunnugt, að staðið hefir til að endurskoða og jafna mismun á kjörum embættismanna. En þingið hefir aldrei haft tíma né þrek til að fara út í þessa endurskoðun, sem er talsvert verk, og því látið þar við sitja að framlengja þessi launalög eins og þau hafa verið, og geri ég ráð fyrir, að svo verði einnig gert á þessu þingi, hvað sem svo um þessa till. verður. Það er athugandi, þegar verið er að ræða um dýrtiðaruppbót embættismanna, að grundvöllurinn, sem útreikningarnir byggjast á, er rammskakkur og gefur alls ekki rétta hugmynd um það nú, hve dýrt er að lifa í landinu. Við höfum í meiri hl. fjhn. verið sammála um að styðja till., en ég vil geta þess fyrir hv. samnm. minn (JP), að hann óskar, að það sé tekið fram, að fylgi hans sé spröttið af því, að síðan 1928 hefir kaupgjaldið hækkað almennt. Það er náttúrulega rétt, að það hafi hækkað almennt, en það er ekki um að ræða neina hækkun á launum embættismanna. Ég veit, að sumir hv. þm. munu svara: Það er hækkun, úr því að dýrtiðin hefir minnkað. — En hún hefir ekki minnkað í raun og veru, því að grundvöllurinn, sem útreikningarnir byggjast á, sýna ekki virkileg útgjöld, sem fólk hefir í landinu. Ég ætla mér ekki að fara út í nál. minni hl., sem er alllangt. Ég býst við að gera það, þegar hann hefir

talað um málið frá sínu sjónarmiði. Get ég því látið hér staðar numið, því að mér finnst málið einfalt og að þingið geti ekki annað gert, úr því að það ætlar ekki að setja ný lög um laun embættismanna, en að samþ. að halda dýrtiðaruppbótinni. Það, sem skiptir máli, er fjárupphæð sú, sem þarf að borga aukreitis fyrir það, að dýrtiðaruppbótin lækkaði ekki. Eftir útreikningi er sú upphæð um 200 þús. kr., líklega þó heldur hærri, eftir því sem mér hefir talizt til eftir útgjöldum fyrir árið 1928, þegar vísitalan var 36%; má ég segja, að hún hafi þá numið 120 þús. kr. Ég geri því ráð fyrir, að það verði rúmar 200 þús. kr., sem hér er um að ræða. Ef þingið afnæmi dýrtiðaruppbótina, þá hlyti það líka að bæta eitthvað talsvert við laun ýmissa starfsmanna ríkisins. Það væri ekki um neinn sparnað að ræða, ef nýr launa-„skali“ væri útbúinn. Ég býst við, að hv. þm. geti gert sér í hugarlund, að ef þingið á annað borð fer að endurskoða launalögin og fella niður dýrtiðaruppbótina, mundi það hækka laun starfsmanna og embættismanna ríkisins um þá fjárupphæð, sem hér er um að ræða. Hér er því ekki um neinn sparnað að ræða, jafnvel þótt dýrtiðaruppbótin yrði lækkuð það sem af er þessu ári. En það munar töluverðu fyrir hina lægst launuðu embættismenn landsins. Ég geri ráð fyrir, að mismunurinn á því, að dýrtiðaruppbótin sé 30%, eða 40%, sé sú fjárupphæð, sem nægir mönnum til að borga ýms gjöld, skatta og fastar kvaðir, sem á þeim hvila. Það munar fyrir lágt launaða menn, og fæ ég ekki skilið, að þingið vilji fella niður þennan hluta af launum þeirra. Ég veit ekki, hvernig útborgun dýrtiðaruppbótarinnar er hagað nú, en mér þykir sennilegt, að hún sé greidd með launum. Þá hafa þeir fengið þetta greitt í 3 mán. af árinu 1931, svo að því aðeins er hægt að fella þetta niður, að gera stj. ábyrga fyrir að hafa greitt launin með þessari dýrtiðaruppbót. Ég veit ekki, hvað hv. 2. þm. S.-M. vill ganga langt í því að gera stj. ábyrga fyrir sínar gerðir. Ég býst ekki við, að hann vilji ganga svo fast að henni að draga hana fyrir landsdóm fyrir brot á lögum landsins. — Ég hefi svo ekki fleira fyrir hönd meiri hl. n. að segja.

Dýrtiðaruppbót.

Frsm. minni hl. (Ingvar Pálmason): Hv. frsm. meiri hl. gat þess, að sér þætti það miður, að ég gat ekki orðið meiri hl. samferða um þessa till. Ég ætla, að ég skilji ástæðuna fyrir því. En ég hefi sjálfur valið þessa leið, því að ég álit hana rétta. Ég hefi vikið að því í nál., að tildrögin til þess, að slík till. kom fram á þingi 1929, muni hafa verið þau, að þingið hefir fundið til þess, að nokkur hluti embættismanna væri of lágt launaður. En þegar málið er skoðað ofan í kjöl, hljóta allir að viðurkenna, að það, sem gert hefir verið í launamálinu, er í raun rétttri engin réttlætning á því atriði. Mismunurinn milli launa embættismanna ríkisins mundi haldast hlutfallslega eins, og þó öllu heldur aukast. Það má segja, að það sé bót fyrir mann, sem hefir ekki nema 2 þús. kr. í laun, uppbótin verður 200 kr. Já, það er ekki hægt að neita því, en hvað leiðir svo aftur af því? Það, að maður, sem hefir t. d. 4500 kr. laun, fær 450 kr. uppbót. Ég sé ekki betur en í raun og veru sé með þessari till. verið að gera mismun launakjaranna meiri en nú er. Því tel ég þá braut, sem þingið hefir gengið inn á, mjög óheppilega, því að fyrst og fremst næst ekki það réttlæti, sem nást á, og þar með er tekið fé úr ríkissjóði að óþörfu. Það er viðurkennt af hv. frsm. meiri hl., að sá útgjaldaauki fyrir ríkissjóð, sem leiðir af þessari till, muni vera yfir 200 þús. kr. Ég fullyrði, að hann muni vera um 250 þús. kr., en ég skal játa, að ég get ekki að svo stöddu fært tölur til sönnunar þessu. Það eru svo margir, sem fá uppbót á launum sínum, og er því ákaflega seinlegt að telja það allt saman. En eftir embættismannalista, sem mætti telja aðgengilegan, verður þessi upphæð fullar 200 þús. kr., eða allt að því $\frac{1}{4}$ millj. — Það er nú, eins og ég hefi bent á, augljóst, að menn með lágu launum fá litla uppbót, en mestur hluti uppbótarinnar lendir hjá mönnum, sem að minnu álit hafa sæmileg laun. Ég teldi nær að veita hinum lægst launuðu nokkru hærri uppbót en till. fer fram á, en hinum betur launuðu enga, fram yfir það, sem vísitala sýnir, og gæti þá ríkissjóður sparað að nokkru það fé, sem kemur til útgjalda með þessari till. og varið því til einhvers annars, sem ég

teldi nauðsynlegra. Ég get nefnt dæmi, sem ég þekki, og af því, að dæmið snertir eina fjölmennustu stétt þessa lands, vil ég draga það fram nokkru nánar.

Ég nefni prest með 2000 kr. byrjunarlaunum, en eins og allir vita hækkar aldursuppbót presta eftir öðrum hlutföllum en annara embættismanna. Það er ekki nóg, að þeir hafi lág laun, heldur þurfa þeir 15 ár, þar sem aðrir embættismenn þurfa 10 ár, til að komast upp í hæst launaða taxtann. Ef tekjur þessa prests eru 2 þús. kr., hefir hann eftir nügildandi lögum 30% dýrtiðaruppbót; það verða því 2600 kr. laun. Í aukatekjur hefir hann 600 kr., alls verða laun hans því 3200 kr. Ég viðurkenni, að þetta eru lág laun, allt of lág. Svo ætla ég að taka lækni, sem er búinn að þjóna í full 10 ár og er því kominn í hæst launaða taxtann og hefir 4000 kr. Hann fær dýrtiðaruppbót eftir sömu gildandi lögum og presturinn og hefir því 5200 kr. Auk þess hefir þessi læknir 6000 kr. í aukatekjur. Hann hefir því í laun yfir 11 þús. kr. Svo skulum við sjá, hvernig þessi till. verkar á þessa tvo embættismenn. Hún verkar þannig, að presturinn fær 200 kr. launahækkun, en læknirinn 400 kr. Þetta er það, sem ég tel slæma ráðstöfun á fé ríkisins, að hækka laun embættismanna að óþörfu til þess að þeta veitt öðrum, sem virkilega þurfa launabót, örlitla úrlausn. Ég hefi því álitnið, að ekki væri rétt að samþykkja þessa till. Ég hygg, að þó að mér hafi ef til vill ekki tekizt að setja það greinilega fram, þá hafi mér þó tekizt að gera það svo greinilega, að hv. þdm. sé ljóst, af hverju ég er mótfallinn till.

Ég gæti nú að mestu látið mínu máli lokið, en ég vil samt, áður en ég sezt niður, taka fáein atriði, sem komu fram í framsöguræðu hv. frsm. meiri hl. Það fyrst, að hann komst að sömu niðurstöðu og ég, að þessi þál.aðferð, sem tekin var 1929, hafi komið fram til að reyna að jafna mismun á launum embættismanna. Ég lit svo á, að till. hafi frekar orðið til ójafnaðar en jafnaðar. Ég get ekki látið vera að minnst á það, sem hv. frsm. meiri hl. tók fram, að grundvöllurinn, sem hafður er til að ákveða dýrtiðaruppbót embættismanna, væri ekki þannig, að réttmætt væri að byggja á honum. Ég skal

Dýrtiðaruppbót.

ekki segja neitt um það. Má lengi um það deila og verður erfitt að finna það, sem er fullkomlega réttmætt. En grundvöllurinn undir dýrtiðaruppbótinni er sízt fjær lagi nú en hann var 1928, því að ég hygg, að það hafi borið meira á því, að hessi grundvöllur væri varhugaverður á fyrstu árunum eftir að dýrtiðaruppbótin kom á. Ég hygg, að grundvöllurinn hafi smám saman komizt í fast horf á áratugnum 1920—30. Ég ætla ekki að fara út í það, að grundvöllurinn undir vísitölunni sé ekki réttmætur. Hún er sá mælikvarði, sem við höfum notað til að finna þær upphæðir, sem mönnum ber vegna hærri verðlags heldur en 1914.

Þá vil ég víkja að því, sem hv. frsm. sagði, að þessi uppbót munaði nokkuð sérstaklega miklu fyrir þá, sem lágt eru launaðir, en ég hefi sýnt fram á, að það er einmitt fyrir þá, sem hátt eru launaðir, að hún munar nokkru. Ég sé ekki ástæðu til að taka undir það með hv. frsm. meiri hl., að málið sé í sjálfu sér einfalt. Það er því aðeins einfalt, að málið sé skoðað grandgæfilega. Það er einfalt að taka vissar tölur og reikna út frá þeim. En ef málið ætti að ná því fyllsta réttlæti, sem hægt er, þá verður að fara aðrar leiðir.

Ég held, að á meðan ekki er hægt að taka til endurskoðunar laun embættismanna, sé réttast að greiða dýrtiðaruppbót eftir því, sem vísitala hagstofunnar ákveður. En að fara að greiða öllum embættismönnum hærri dýrtiðaruppbót, er að mínu viti óeðlileg aðferð. Mér finnst, að ef þingið féllist á það, þá væri miklu nær að bæta einhverju af þessari upphæð beinlínis á laun þeirra embættismanna, sem lægst eru launaðir. Þó að það væru ekki nema 60—80 þús. kr., þá væri þeim mikill styrkur að því.

Ég hefi ekki búið mig undir að koma með brtt. í þessa átt, vegna þess að ég álít það ekki tímabært fyrir en til umr. kemur hér á þingi framlenging á lögum um dýrtiðaruppbót embættismanna. Þá á þetta að koma til athugunar, en ég sé ekki ástæðu til að koma fram með tillögur í þá átt fyrir.

Ástæðan til þess, að ég vil ekki samþ. þessa till., er alls ekki sú, að ég vilji ekki veita hinum lakast launuðu embættis-

mönnum neina launahækkun, heldur af því, að mér finnst, að svo miklir annmarkar fylgi till., að ég álít ekki fært að ganga þá leið.

Hv. frsm. meiri hl. var að tala um, hvort ég vildi gera fjmrh. ábyrgan fyrir þeirri upphæð, sem hann greiðir í dýrtiðaruppbót fram yfir það, sem lögin ákveða. Það vil ég ekki, en því fyrr sem við stingum fótum við á þessari braut, því betra. Brautin er hál, og þó að við á undanförnum þingum höfum ef til vill gert eitthvað í þessu efni, sem ekki er rétt, þá þurfum við ekki að halda áfram nú á þeirri braut.

Halldór Steinsson: Ég get ekki látið hjá líða að leiðrétta þann villandi sam-anburð, sem hv. 2. þm. S.-M. gerði á launum presta og lækna. Mig furðar á því, að hann skuli vera svona ófróður í þessum málum. Hann segir, að prestar séu lengst allra embættismanna að komast upp í sitt launahámark, 15 ár, en lækna 10 ár. En þetta er ekki rétt. Lækna 15 ár að komast upp í sitt hámark, eins og prestar. Ég get lesið það upp fyrir hv. þm., ef hann vill. Byrjunarlaun lækna eru 2500, 3000 og 3500 kr., en launin hækka eftir hver 5 ár í þessari röð um 400, 300 og 300 kr. upp í 3500, 4000 og 4500 kr. Sóknar-prestar hafa aftur á móti 2000 kr. byrjunarlaun, sem hækka á hverjum 3 ára fresti um 200 kr. upp í 3000 kr. M. ö. o., lækna komast upp í sitt launahámark á 15 árum og prestar líka.

Þá sagði hv. þm., að prestar, sem hefðu í byrjunarlaun 2000 kr., fengju 600 kr. í dýrtiðaruppbót og aukatekjur um 600 kr., eða alls 3200 kr. Aftur sagði hann, að lækna, sem hefðu 4000 kr. í byrjunarlaun, hefðu 5200 kr. með dýrtiðaruppbótum og 6000 kr. í aukatekjur. Þessi sam-anburður er villandi, því að þarna hefir hv. þm. tekur þau lægstu laun, sem prestar hafa, en með því hæsta, sem lækna hafa. Það er ekki nema í beztu læknishéruðunum, að aukatekjurnar komast upp í 6000 kr.

Yfirleitt var allur þessi samanburður hjá hv. þm. nokkuð villandi. Ég vil ekki segja, að þar hafi komið fram vísitandi hlutdrægni, því að ég á því ekki að venjast hjá þeim hv. þm. Annars voru það

Dýrtiðaruppbót.

nokkuð einkennileg rök, sem hann kom með. Hann viðurkenndi það fyllilega, að laun embættismanna væru of lág. Samt vill hann ekki samþ. þessa till., sem fer þó fram á að hækka þau lítið eitt. Lágt launaða embættismenn munar tiltölulega meira um að fá 300—400 kr. viðbót á laun sín en þá, sem hátt launaðir eru munar um nokkuð hærri upphæðir. Það er því ekki rétt hjá hv. þm., að viðurkenna, að embættismenn hafi of lág laun, en vilja samt ekki samþ. þessa till., sem fer fram á hækkun, og koma svo ekki sjálfur með neina till. til bóta.

Frsm. minni hl. (Ingvar Pálmason): Ég þarf ekki miklu að svara hv. þm. Snæf. Það er rétt, sem hann sagði, að lækna-ru eru í 15 ár að komast upp í hámark launataxtans, en það er rangt, að prest-ur séu komnir upp í hámarkið eftir 10 ár, enda játaði hann það á eftir. Ég held því, að við höfum báðir lesið þetta álíka fljótlega yfir.

Hv. þm. taldi þau dæmi, sem ég kom með, villandi. Ég get ekki gert að því, þótt hv. þm. finnist það; ég tók dæmin beint út úr veruleikanum, dæmi, sem ég þekki sjálfur. Svona er útkoman hjá hér-aðslækninum og prestinum þar, sem ég þekki vel til, og það getur ekki talizt villandi, þó að dæmin séu tekin svona út úr bláköldum veruleikanum. Það hefir engin tilraun verið gerð til að sýna, hvernig þetta kæmi niður á embættismönnum yfirleitt. Það er ekki hægt að ætlast til, að þm. geti unnið svo mikið starf í hjáverkum, til þess þarf aðstoð þeirra manna, sem hafa betri gögn í höndum en þm. geta haft.

Hv. þm. sagði, að lágt launaðan embættismann munaði meira um 300—400 kr. launaviðbót en hátt launaðan embættismann munaði um að fá 500 kr. Ég veit ekki vel, hvernig á að fá það út. 500 kr. er þó meira fé en 300 kr., hver sem hefir það með höndum. Það væri vist helzt að skilja þetta á þann hátt, að þeir, sem lág hafa launin, verði að sýna svo mikla sparssemi, að í raun og veru verði þeim meira úr þessari lágu upphæð heldur en þeim, sem hærri hafa launin, verður úr talsvert hærri upphæð.

Hv. þm. Snæf. var að ámæla mér fyr-

ir, að ég væri á móti till. og kæmi ekki með neitt í staðinn. En það er vegna þess, eins og ég hefi áður tekið fram, að ég álit, að slíkar till. eigi ekki að koma fyrr en launalög embættismanna verða tekin til endurskoðunar. En ég tel ómögulegt að sjóða neitt það upp úr þessari till., sem frambærilegt væri. Auk þess eru til fleiri leiðir. Það mætti t. d. veita í fjárlögunum einhverja upphæð þeim til launabóta, sem lægst laun hafa.

Ef hér er aðeins um tvennt að ræða, fella till. eða samþ. hana, þá legg ég á móti henni. Það stendur hvort sem er opið að koma með till. til bóta, þegar þar að kemur, að farið verður að ræða um framlengingu á lögum um dýrtiðaruppbót. Ég sé ekki heldur, að hægt sé að skylda neinn til að vera annaðhvort með till. eða koma með brtt. við hana. Þetta má ekki ræða af kappi eða hita, heldur verður að ihuga rólega, hvaða úrræði verði vænlegust bæði fyrir ríkissjóð og þá, sem launahækkunar þurfa með.

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Það eru tvö atriði hjá hv. frsm. minni hl., sem ég þarf að taka til athugunar. Fyrst er aðstaða hans til þeirra lágt launuðu. Það gekk í gegnum ræðu hans, að þessi till. yrði þeim ekki til mikilla hagsbóta, sem lág hafa laun, heldur aðeins þeim, sem hærri laun hafa. Það er rétt, að sá, sem hefir 5 þús. kr. í árs-laun, fær hærri dýrtiðaruppbót en sá, sem hefir 3 þús. kr. laun. En þann, sem hefir úr litlu að spila, munar um þá viðbót, sem hann fær, ef till. verður samþ. Í samræmi við þessa skoðun sína hefði hann getað borið fram þá brtt., að þeir, sem hefðu t. d. 4 þús. kr. laun og þar yfir, fengju dýrtiðaruppbótina greidda eftir reikningi hagstofunnar, en hinir fengju áfram eftir sama taxta og verið hefir. Ég er ekki að segja, að ég hefði fylgt þeirri till., því að hún hefði verið handahóf, eins og þetta er í raun og veru allt og hlýtur að verða, ef launalögin verða ekki endurskoðuð. Ég held, að hv. þm. sé ófús að ganga að því verki, sérstaklega vegna kostnaðarins, því að hjá því yrði auðvitað ekki komizt að hækka eitthvað við þá lægst launuðu.

Hv. frsm. talaði um presta sem þá lægst

Dýrtiðaruppbót.

launuðu. Það er satt, þeim er þörf á launauppbót, miklu meiri þörf en að nokkrir þeirra fái ferðastyrk. En það er ennþá meiri þörf á að bæta launakjör annara manna, sem eru ennþá verr launaðir en þó prestarnir. Það eru póstmenn og símamenn. Byrjunarlaun þeirra eru 1600 kr. og geta ekki komizt nema rétt yfir 2000 kr. Þetta eru svo lág laun, að ekki verður hjá því komizt að bæta úr. Af þessum mönnum er líka tekið, ef till. er felld, og dýrtiðaruppbótin yrði eins og hagstofan hefir reiknað hana út. Ég held, að þetta standi eitthvað öfugt í höfðinu á hv. frsm. minni hl., því að í raun og veru vill hann hlynnu að þeim, sem lægst hafa launin. Það má ekki láta launalækkun koma niður á þeim lægst launuðu, þó að með því sé hægt að ná sér niðri á þeim, sem hærri hafa launin. Það er engin bót fyrir þann, sem lágu launin hefir og missir 200 kr., þó að hann viti, að einhver annar missi 400 kr.

Þá er síðara atriðið, og það er grundvöllurinn undir þessu. Þessi miðun við dýrtið hefir reynzt illa, þegar fram liðu stundir. Það getur verið, að fyrir eitt ár megí finna sámilegan grundvöll með því að miða við dýrtiðina. En svo ýmist hækka vörur eða lækka og eru ekki alltaf látnar gilda í útreikningnum eftir því sem þær eru notaðar. Í útreikningunum er það t. d. ekkert vit að láta einhverja vörutegund, sem að visu er nauðsynleg, gilda jafnt og húsaleigu, því að það er lífsnauðsyn hverjum manni að hafa þak yfir höfuðið. Þess vegna er þessi grundvöllur skakkur og sýnir ekki, hvað það í raun og veru kostar að framfleyta fjölskyldu.

Hv. þm. sagði, að þessi grundvöllur væri ekki fjarlægari nú en hann hefði verið 1928. Það má vel vera, en ég held, að hann sé alveg jafnfjarlægur nú og þá. Ég vona, að það sé ekki rétt, sem hv. þm. sagði, að verð á vörum okkar væri nú orðið fast. Það væri háskalegt fyrir okkur, þar sem allar okkar vörur standa lágt. Maður hefir, held ég, leyfi til að vona, að þetta komist í betra horf áður en langt liður, en stafi aðeins af þeirri kreppu, sem hefir verið nú um hrið í mörgum löndum.

Ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða meira

um þetta. Það voru aðeins þessi tvö atriði, sem ég vildi minna á.

Jón Jónsson: Það var ekki litill völlur á hv. frsm. meiri hl., þar sem hann var að ógna stj. með landsdómi. Það var reyndar ekki að undra, þó að hann liti talsvert á sig, þar sem hann hefir hnýtt einum aðalforkólfi Íhaldsins aftan í sig. Hann skilaði frá honum ástæðunum fyrir því, að hann áltiti rétt, að kaupgjald opinberra starfsmanna hækki frá því, sem það var 1928. Út af þessu langar mig til að spyrja hv. 1. landsk. að öðru, sem ekki skiptir minnu máli, sem sé, hvort hann áltiti ekki, að þrátt fyrir þessa hækkun á launum embættismanna sé samt ekki nauðsynlegt vegna atvinnuveganna, að kaupgjald fremur lækki heldur en hitt, og hvort honum finnist samræmi í því, að á sama tíma og farið er fram á, að kaupgjald lækki, sé verið að hækka kaup starfsmanna ríkisins, en það er gert, ef þessi till. verður samþ. Það verður herra vegna þess, að því verður ekki mótmælt, hvort sem grundvöllurinn fyrir dýrtiðaruppbótinni er réttur eða ekki, að dýrtiðin hefir minnkað. Svo kom eitt það fram, sem ég vissi ekki við fyrri hluta þessarar umr., að samkv. útreikningi hagstofunnar hefir dýrtiðin minnkað síðan um áramót um $5\frac{1}{4}$ á einum mán., og það er ekki svo lítið. Það er því enn ein sönnun fyrir því, að nú er minni þörf en áður til að hækka launin, en það er óneitanlega gert, ef þessi till. verður samþ.

Mig langar til að fá að heyra álit hv. 1. landsk. um þetta. Ég geri ráð fyrir, að hann telji þörf á, að kaupgjald lækki, hvort sem hann nú segir það hreint út eða ekki. En það er einkennileg aðstaða að vilja hækka laun opinberra starfsmanna á sama tíma og áltitið er, að almennt kaupgjald þurfi að lækka.

Ég held, að opinber launakjör séu yfirleitt ekkert hnevkslanlega lág hér. Það er vitanlega æskilegt, að sumir starfsmenn hins opinbera gætu fengið hærri laun en þeir hafa nú. En það má segja um menn hér yfirleitt, því miður, að þeir þyrftu að hafa meiri tekjur en þeir hafa. Það eru ekki til ítarlegir útreikningar um það, hvaða tekjur fólk yfirleitt verður að komast af með, t. d. bændur og

Dýrtíðaruppbót.

verkamenn. Þó má gera sér nokkra hugmynd um það af skýrslum hagstofunnar, og ef maður ber það saman við laun embættismanna, virðast þau ekkert óskaplega lág. Kjör embættismanna verða að miðast við kjör þjóðarinnar yfirleitt. Fá-tæk þjóðfélög geta ekki launað starfsmönnum sínum eins vel og þau, sem betur eru stæð.

Jón Þorláksson: Ég ætti vist að vera upp með mér af því, að hv. samþm. minn (JónJ) lítur svo á, að þessi hluti umr. megí ekki fara svo fram, að menn fái ekki að heyra álit mitt af mínum eigin vörum. Það er þó venjulegt, að nm. láti sér nægja það, sem frsm. segja um afstöðu þeirra. Hv. frsm. meiri hl. hefir nú skýrt rétt frá afstöðu minni í þessu máli, og ætlaði ég því ekki að taka til máls. Aðeins einu atriði get ég bætt við, sem hv. frsm. meiri hl. mun hafa gleymt, þó að það að visu liggi í áugum uppi. Ég gat þess við hann, að þar sem almennt kaupgjald er nú herra en það var árið 1928, teldi ég ekki rétt að vera á móti þessari till. hæstv. stj., því að ef hún er felld, verða laun embættismanna lægri þetta ár en árið 1928. Mér finnst ekki rétt að greiða starfsmönnum hins opinbera minna kaup en árið 1928, meðan aðrir hafa herra kaup en þá. Ég skal taka það fram, að ég fylgi hér þeirri málvenju að kalla kaupgæiðslur jafnar, meðan þær breytast ekki að krónutölu, þó að einhverjar aðrar ástæður breytist. Verka-fólk fær fleiri krónur í kaup nú heldur en 1928, en ef þessi till. er felld, fá starfsmenn ríkisins færri krónur en þá. Þetta finnst mér nægileg ástæða til að samþ. till., að því viðbættu, að allir eldri embættismenn, sem er goldið eftir launalög-unum frá 1919, hafa yfirleitt minni laun heldur en þeir, sem vinna hjá einstaklingsfyrirtækjum.

Þeim, sem hlotið hafa ný embætti eftir 1919, hefir yfirleitt verið séð fyrir miklu betri launakjörum. Sannar það, að Alþingi telur ekki launalögin frá 1919 réttlát.

Hv. samþm. minn (JónJ) var að reyna að draga hér inn í umr. óskýlt mál. Vildi hann fá að vita, hvort ég álíti ekki, að almennt kaupgjald þyrfti að lækka. Ég

get sagt það alveg eins og það er, að ég er ekki atvinnurekandi á þann hátt, að hækkan og lækkan á almennu kaupgjaldi við annan atvinnurekstur hafi nokkur veruleg áhrif á rekstrarafkomu mína. Og ég áta, að ég er ekki svo kunnugur atvinnurekstri annara, að ég geti alveg óviðbúinn og án allrar athugunar og rannsóknar á því sviði, kveðið um dóm um það, hvort kaupgjald þarf að lækka. Ég vil engin ummæli láta falla um það efni án þess að hafa fyrst siálfur myndað þeim þann grundvöll, að ég geti staðið við þau.

Hitt sé ég eins og aðrir, að annar stærsti og elzti atvinnuvegur landsmanna á nú í miklu basli, sem m. a. kemur fram í því, að honum virðist ókleift að kaupa vinnu fyrir sama verð og aðrir atvinnuvegir greiða fyrir hana. En á því einu vil ég ekki byggja allsherjardóm um það, hvort kaupgjald þarf að lækka. Er því siður ástæða til þess, þar sem skoðanir virðast mjög skiptar um þetta efni hjá þeim mönnum, sem sérstaklega þykjast bera hag landbúnaðarins fyrir brjósti, eins og t. d. maðurinn, sem vegna aðstöðu sinnar átti mestan þátt í kaupgjaldshækkuninni 1929. Hafi hæstv. forsrh. þá álítið kauphækkun banatílræði við landbúnaðinn, hefir spjóti verið stefnt að þeim atvinnuvegi úr þeirri átt, sem menn hefðu sizt átt að eiga þess von, eftir allt það, sem hæstv. forsrh. hefir talað og skrifað.

Ég vil ráða hv. 3. landsk. til að beina heldur til hæstv. atvmrh. þeirri spurningu, sem hann áðan beindi til mín, hvort kaupgjald þarf að lækka. Honum ber embættisskylda til að fylgjast með í slíkum málum og kynna sér þau. Álíti hann nú, að kaupgjald þurfi að lækka, finnur hann vonandi eins handhægt ráð til þess eins og hann fann til að láta kaupgjaldið hækka 1929, þegar hann lét greiða úr ríkissjóði það kaup, sem aðrir vildu ekki greiða.

Jón Jónsson: Hv. 1. landsk. fór kringum fyrirspurn mína eins og köttur í kringum heitan graut. Hann vildi réttlæta till. með því, að almennt kaupgjald væri herra nú en árið 1928. En kaup embættismanna verður að miða við það, hvað kaupgjald þarf að vera á hverjum tíma.

Dýrtíðaruppbót.

(JÞ: Við það kaupgjald, sem er greitt). Það er enn ekki fullkomlega séð, hvaða kaupgjald verður greitt á þessu ári, svo að hv. þm. hlýtur að miða samanburð sinn við það kaupgjald, sem hefir verið greitt.

Það eru, held ég, ekki einungis bændur, sem eiga erfitt með að greiða hið háa kaur. Mér heyrir nóg sultarhljóð frá útgerðarmönnum líka. Og ef menn viðurkenna, að almennt kaupgjald þurfi að lækka, finnst mér bein mótsögn að segja, að laun opinberra starfsmanna eigi að hækka. Lögjafarvaldið var komið inn á þá braut, sem ekki var ósanngjörn, að miða launagreiðslur til embættismanna að nokkru leyti við dýrtíðina. Og frá því sjónarmiði hækka launin raunverulega, þegar dýrtíðin minnkar, ef þau eru bundin við sömu krónutölu.

Hv. 1. landsk. hélt því fram, að þeir, sem vinna hjá einstaklingsfyrirtækjum, fengju yfirleitt vinnu sína betur borgaða heldur en starfsmenn hins opinbera. Ég held, að þetta efni sé lítt rannsakað, og ég tel vafasamt, hvort ekki er eitthvað athugasvert við samanburð hv. þm. Að því leyti, sem ég þekki til hér, er t. d. yfirleitt lengri vinnutími hjá einstaklingsfyrirtækjum heldur en hinu opinbera. Ég held, að vinnutími á opinberum skrifstofum sé mjög stuttur, jafnvel svo, að ekki er lagt hald á nema helminginn af starfskröftum starfsfólksins, enda er vitanlegt, að starfsmenn hins opinbera hér hafa oft mikla aukaatvinnu.

Hv. 1. landsk. afsakaði sig með því, er hann vildi ekki svara fyrirspurn minni, að hann væri ekki atvinnurekandi. Það er nú gallinn, að of margir hv. þm. þessarar deildar taka ekki beinan þátt í atvinnulífi þjóðarinnar og finna því verr en skyldi, hvar skórinn kreppir að.

Hv. 1. landsk. vildi, að ég beindi fyrirspurn minni til hæstv. atvmrh. Gaf hann í skyn, að skoðanir mundu skiptar um það innan Framsóknarflokksins, hvort kaupgjald þarf að lækka. Ég skal ekkert um það fullyrða, en ég tel það enga sönnun fyrir, að svo sé, þó að hæstv. atvmrh. gripi í taumana, þegar útlit var fyrir, að samgöngurnar með ströndum fram ætluðu að stöðvast. Og þó að ríkinu væri þá bundin kvöð í svipinn, var það laust allra Alþt. 1931. D. (43. lögjafarþing).

mála, þegar hinn umsamdi tími var útrunninn. En hvaða skoðun hæstv. atvmrh. hefir í þessu máli, sem hér er til umr., kemur eflaust í ljós, þegar það kemur til hans deildar.

Mér virðist hv. meiri hl. fjhn. ekki hafa enn komið fram með neitt, sem sýnir, að sérstök ástæða sé til að samþ. þessa till. Á slíku kreppuári, sem nú stendur yfir, er hér vitanlega um talsverða upphæð að ræða, sem mér finnst lítil ástæða til að leggja út, eins og nú standa sakir.

Páll Hermannsson: Það var árið 1929, að hv. núv. 2. landsk. flutti þáttill. um það, að það ár skyldi greiða embættis- og sýslunarmönnum ríkisins sömu dýrtíðaruppbót og árið áður. Þá var dýrtíðaruppbótin 40%, en vísitala hagstofunnar árið 1929 sýndi, að það ár skyldi uppbótin vera 34%.

Á þinginu 1929 var ég í þeirri n., sem fékk þessa till. hv. núv. 2. landsk. til meðferðar. Svo fór, að ég einn nm. leit svo á, að rangt væri að hverfa frá þeirri reglu um dýrtíðaruppbót, sem gilt hafði. Var það m. a. af því, að ég bjóst við, að það mundi tefja fyrir endurskoðun á launalögunum. Mér þykir því gott að heyra, að hv. frsm. meiri hl., sami maðurinn, sem fyrstur flutti till. um að hverfa frá þeirri reglu að greiða dýrtíðaruppbótina eftir vísitölu hagstofunnar, gat um það í ræðu sinni nú, að við værum hér komnir inn á óheppilega braut. Mér virðist það sama liggja fyrir nú og á þinginu 1929. Hafi þá verið vikið inn á óheppilega leið, þá er með þessari till. haldið áfram á sömu braut, að því viðbættu, að bilið milli hinnar löglegu reglu og þeirrar leiðar, sem þingið hefir farið síðustu árin, er alltaf að breikka. Eins og sakir standa hefir framkvæmdarvaldið árlega átt að velja um tvær leiðir: hina löglegu leið, sem þingið vill ekki fara, og hina, sem þingið hefir valið, en sem þó er talin svo varhugaverð, að jafnvel er nú farið að minnast á landsdóm í sambandi við hana, þó að það muni hafa átt að vera í gamni.

Ég hefi haft þá skoðun síðan ég fór fyrst að taka eftir launamálunum, að ýmsir hinna lægst launuðu starfsmanna ríkisins hefðu of lág laun. Þessu viki þó

Dýrtiðaruppbót.

auðvitað nokkuð öðruvísi við, ef tímarnir kynnu að breytast á þann veg, að þjóðin í heild neyddist til að láta sér nægja minna heldur en á undanförunum árum. Þó er ég nú, eins og ég var 1929, alveg mótfallinn þeirri leið, sem till. gerir ráð fyrir. Hin eina úrlausn á málinu, sem ég tel viðunandi, er endurskoðun og endurbætur á launalögnum í heild.

Ég ætla ekki að blanda mér inn í deilur, sem ekki koma till. beinlínis við. Það hefir verið rétt hér um almennt kaupgjald. Var þá réttilega tekið fram, að samkv. almennri málvenju væri litið á hæð kaupgjaldsins eftir krónutölunni. En ég vil benda á það, sem allir þó vita, að þegar unnin er daglaunavinna, tímavinna eða mánaðarvinna, sem munu vera algengustu vinnuformin, þá eru kíör verkafólksins eigi síður komin undir því, hvað langan tíma af árinu það hefir vinnu. Nú hefir kaupgjald ekki lækkað að krónutölu síðustu árin. En ég hygg, að atvinnan muni víða vera óstöðugri nú en áður, að einhverjir muni verða að láta sér nægja styttri vinnutíma á ári og fái þess vegna færri krónur til að lifa af yfir árið.

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Hv. 3. landsk. hafa vist brugðizt vonir, þegar hann sá okkur hv. 1. landsk. skrifa undir nál. saman. Virðist hann telja það allviðsjárverðan samdrátt, og því fór hann nú í opinbera bónorðsfor til hv. 1. landsk. Hann fékk að visu hálfgerð hryggbrot, eða hv. 1. landsk. vildi á m. k. ekki gefa honum mikið undir fótinn svona fyrir allra augum. Þó býst ég við, að þessir hv. samþm. minir, hv. 1. og 3. landsk., séu sammála í fleiri málum heldur en ég og hv. 1. landsk., svo að hv. 3. landsk. þarf ekki að vera mjög áhyggjufullur út af þessu.

Annars held ég, að hv. 3. landsk. hafi ekki komið fram með neitt nýtt nú, sem ekki kom fram við fyrri umr. (JónJ: 5% lækunina). Það er nú svo, að þegar maður athugar útreikninga hagstofunnar á vöruverði, sést, að suma mánuði fer það hækkandi og aðra lækandi. Þó að útreikningarnir sýni, að vöruverð hafi eitthvað lækkað einn mánuðinn, sannar það ekki, að dýrtiðin verði yfirleitt minni

á öllu því ári en áður; vel getur verið, að næsta mánuð hækki vörur að mun.

Þá var hv. 3. landsk. að sarga um kauplækkun almennt. En ég svara honum því, er ég hefi áður bent honum á, að það er nauðsynlegra að bæta atvinnuvegina og geri framleiðsluvörur verðmætari heldur en að lækka kaupið, því að það verður ekki til gagns fyrir landsmenn í heild sinni. Það er auðvelt fyrir hv. 3. landsk. að koma og segja, að kaupgjald eigi að lækka, en hann á eftir að rökstyðja, að það sé réttmætt. Það er alltaf hægt að slá fram órökstuddum fullyrðingum.

Að öðru leyti vil ég vísa til þess, sem um þetta var sagt við upphaf þessarar umr.

Þá kem ég að hv. 2. þm. N.-M. Hann er þeirrar skoðunar og mun hafa verið á undanförunum þingum, að þessi leið sé óheppileg. En það er hv. þm. sjálfum að kenna, og ef til vill mér líka; það má kenna það öllum þm., en fyrst og fremst er það þó að kenna hæstv. stj., að hún skuli ekki hafa látið endurskoða lögin um laun embættismanna. Þangað til það verður gert, erum við neyddir til að fara þessa leið.

Mér skildist á frsm. minni hl., hv. 2. þm. S.-M., að hann vildi bæta launakjör lægst launuðu embættismannanna, en þó vill hann draga af þeim hluta af þeirra lágu launum og láta þá ekkert fá í staðinn. En það er óneitanlega hart aðgöngu fyrir starfsmennina, og ekki er ég viss um, að það borgi sig fyrir ríkið. Ef starfsmönnum væri sýnd svo mikil rangindi, myndu þeir varla starfa með glöðu geði fyrir ríkið.

Endurskoðun launalaganna er mikið verk, og verður varla með sanngirni krafizt þess af þm., að þeir geti unnið að þeirri löggjöf á þingi.

Mér virðist það góð uppástunga, sem fram hefir komið, að skipa mþn. til að athuga málið og láta einhverja af embættismönnum taka þátt í þeim störfum. Það er erfitt að halda þessu svona svífandi til lengdar, en meðan ekkert er aðhafzt, er þetta, sem hér er farið fram á, betra en að draga af kaupi þeirra, sem allir virðast viðurkenna, að eru of lágt launaðir.

Dýrtiðaruppbót.

Jón Jónsson: Hv. 2. landsk. hélt, að ég væri að sjá ofsjónum yfir félagsskap hans við hv. 1. landsk. Ég sé engum ofsjónum yfir því, heldur samgleðst honum fyrir það, að hann er nú í bandalagi við þetta fræga Íhald, sem hann annars setur sig sjaldan úr færi með að skamma.

Hv. þm. hélt, að ég væri að fara í einhverja bónorðsför til hv. 1. landsk. Það er hreinn misskilningur. Ég vildi aðeins fá álit hans um eitt atriði, sem hann svo vildi ekki svara.

Hv. 2. landsk. sagði það, að nær væri að stuðla að því að bæta atvinnuvegina en að heimta kauplækkun. En það er nú alltaf verið að leitast við það hér á þingi að bæta atvinnuvegina, a. m. k. er það svo með minn flokk. En þetta kemur ekki undir eins í ljós, og meðan svo er, verða vinnuveitendur að haga sínum kröfum eftir því, sem tíminn þá og þá heimtar. Þess vegna er það ekki ófyrirsynju, ef atvinnurekendur halda, að kaupði eigi að lækka, þegar nauðsyn krefst þess. Og einmitt í samræmi við það, er það sjálfsgöð skylda löggjafarvaldsins að auka ekki laun embættismanna fram yfir það, sem verið hefir. Þess vegna eru þessar till. algerlega óréttlátar.

ATKVGR.

Tillgr. samþ. með 9 : 5 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: EÁ, EF, GL, HSteins, JóhJóh, JBald, JP, PM, BK.

nei: IP, JónJ, JónasJ, PH, GÓ.

Fyrirsögn samb. án atkvgr.

Till. vísað til síðari umr. með 9 shlj. atkv.

mér um og sagt, að ég hafi ráðið þeirri kauphækkun, sem orðið hefir nú að undanfögnu. Það var út af þessu, sem ég vildi segja nokkur orð. Að vísu hafa slík orð komið fram áður, en ég geri mikinn mun á því, hvort slík ummæli koma frá blöðum stjórnarandstæðinga eða þau koma fram í þingræðu hjá formanni andstöðuflokks stj., sem ég veit ekki betur en hv. 1. landsk. sé.

Það verður ekki um það villzt, við hvað hv. þm. átti, þegar hann sagði, að kauphækkunin væri mér að kenna. Hann átti við það, þegar ég gerðist milligöngumaður til að reyna að koma sættum á í mjög harðsnúinni kaupdeilu milli togaraeigenda og sjómanna fyrir nokkrum árum.

Um þetta vil ég þá segja það fyrst: Hvers vegna gekk ég í þetta mál? Hver atvik lágu til þess? Ég þarf ekki að rifja það upp, hve alvarlegt þetta mál var fyrir okkur, heldur aðeins tilefnið til þess, að ég fór að skipta mér af því.

Og ástæðurnar voru þá þessar: Eftir að sáttasemjari var genginn frá að koma á sættum, var það fyrir tilmæli frá nánustu samverkamönnum hv. 1. landsk., að ég gekk í málið, eftir að hafa ráðgæzt við þá og eftir að hafa ráðgæzt við menn úr hinum herhúðunum, sem ég gat líka talið við í trúnaði. Og hvað var það þá, sem ég gerði? Ekki ákvað ég kaupði; það gerðu þeir. Ég kom ekki heldur inn á eðli málsins, hvort kaupði væri rétt ákveðið eða hver sú endanlega niðurstaða varð. Ég var milligöngumaður, sem eftir ósk frá beggja hálfu skapaði þeim aðstöðu til að geta talast við og komið fram með kröfur sínar, þann vettvang, sem þeir gátu hitzt á og ráðið þessum málum til lykta.

Það var þó ekki aðallega til að koma að þessu, sem ég nú hefi sagt, að ég stóð upp. Í okkar þjóðfélagi eru miklar pólitískar deilur. Hjá þeim er ekki hægt að komast. Og það er alltaf hætt við, að þær verði meiri í svona fámennu þjóðfélagi, þar sem hver þekkir annan. En þó að deilurnar séu harðvitugar, þá kemur það þó fyrir, að nauðsynlegt er, að allir taki höndum saman til að leysa einhver vandamál svo vel, sem unnt er. Þannig var það í þessu deilumáli. Mér bar skylda til að koma þar fram sem fulltrúi þjóð-

Á 24. fundi í Ed., 14. marz, var till. tekinn til síðari umr.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vildi segja örfá orð út af því, sem fram kom við fyrri umr. þessa máls, þó að það standi ekki í sambandi við sjálfa till. Ég heyrði það ekki sjálfur, en ég hefi sannfrétt, að hv. 1. landsk. hafi látið þau orð falla við fyrri umr. — og býst ég við, að flokksblöð hans hafi það ekki rangt eftir —, að hann hafi kennt

Dýrtíðaruppbót.

félagsins, til að binda enda á deiluna. En hitt álit ég óheppilegt, að þegar fulltrúar þeirra stóru framleiðenda og fulltrúar verkamanna og fulltrúi þjóðfélagsins gera skyldu sína í því að vinna saman tortryggislaust, þá sé verið að reyna að gera tortryggilega framkomu þessara manna, sem vinna að því, að hægt sé að sættast á málið á friðsamlegan hátt. Það er ekkert við því að segja, þó að blöðin geri það, en þegar formaður stjórnmalaflokks gerir það, er það ekki heppilegt.

Jón Þorláksson: Það er sjaldan, sem maður nýtur þeirrar ánægja að sjá hæstv. forsrh. hér í þessari deild. En það hefir verið svo fyrir mér, að þá sjaldan, að mér hefir hlotnast sá heiður, þá hefi ég orðið hissa. Og ég verð að segja það, að ég varð hissa nú. Hæstv. forsrh. kemur hingað og hellir yfir mig úr skálum reiði sinnar fyrir eitthvað, sem hann hefir frétt, að ég hafi sagt, en ég hefi alls ekki minnst á. Ég minntist ekki við fyrri hl. umr. um þetta mál á afskipti hans af kaupdeilu þeirri, sem stóð milli togaraeigenda og verkamanna árið 1929. Öll þessi roka hans er því ekkert nema vindhögg, sem ég skil ekkert í, hvers vegna koma hér fram.

Aftur á móti get ég vel ímyndað mér, af hverju þetta er sprottið. Einn af flokksmönnum hæstv. forsrh. lýsti því yfir skýrt og skorinort hér í þessari hv. d. við fyrri hl. umr. þessarar till., að hann álitði það nauðsynlegt fyrir þjóðfélagið nú, að kaupgjald lækkaði. Þá minnti ég hann á, hvernig sú kauphækkun, sem orðið hefði síðan 1928, byrjaði. Í því sambandi skýrði ég frá því, sem að visu allir vita, að kaupdeilan 1929 hefði byrjað á milli stj. Eimskipafélagsins og skipverja á skipum félagsins. Þá réð hæstv. forsrh. málinu til lykta með því að greiða úr rikissjóði þá kauphækkun, sem Eimskipafélagið vildi ekki greiða, en skipverjar fóru fram á. Frá þessu skýrði ég. Ef hæstv. forsrh. finnur ástæðu til að ónotast út af þessu, þá er það ekki viðkomandi minni frásögn, heldur hlýtur það að stafa af vondri samvizku hans og óánægju yfir þessum athöfnum hans. Hina kaupdeiluna nefndi ég ekki á nafn; ég vissi ekki svo mikið um hana, að ég

gæti farið að draga hana inn í umr. hér. Sé eitthvað haft eftir mér í blöðum um það, þá er það ekki rétt hermt.

Hæstv. ráðh. ætti að vera svo kunnugur allri blaðamennsku, að hann hlypi ekki með það inn í þingsalinn, þó að hann sæi eitthvað það í blaði, sem honum þætti sérstök þörf á að svara. Hann ætti að eiga hægt með að afla sér á annan hátt óbyggjandi vissu um, hvað satt væri í málinu. Ég vísa því frá mér öllum svigurmælum um það, að ég hafi hér framið neina óhæfu.

Ég get einnig tekið það fram, að þegar þessi flokksbróðir hæstv. ráðh., hv. 3. landsk., gerði þessa kauphækkun að umtalsefni sínu, þá spurði hann mig, hvort ég væri því ekki sammála, að kaupgjald þyrfti að lækka. Ég sagði, að ég vissi ekkert um það, hvort það væri nauðsynlegt eða ekki.

Heldur ekki hefi ég lagt neinn dóm á það, hvort það var rétt eða rangt, sem hæstv. ráðh. gerði, þegar hann ruddi brautina fyrir kauphækkuninni með því að skerast í deiluna 1929. Ég skýrði þar aðeins frá staðreyndum. En á hitt benti ég hv. 3. landsk., að ef hans flokki þætti það sérstök þjóðarnauðsyn að fá kaupði lækkað, þá væri rétt fyrir þá að leita til hæstv. forsrh. og vita, hvort hann hefði ekki eitthvert eins handhægt ráð til að lækka kaupði nú eins og hann hafði til að hækka það 1929.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhallsson): Ég þarf ekki að segja nema örfá orð út af því, sem hv. 1. landsk. sagði. Það, sem hv. þm. tók fram nú, er alveg í samræmi við það, sem ég hafði eftir honum um það, að ég hefði hækkað kaupði. Hv. þm. sagði, að ég hefði rutt brautina fyrir kauphækkuninni þá. Ef við skoðum það niður í kjölinn, þá er ómöglegt að nefna í því sambandi þessa litilfjörlegu deilu við Eimskipafélagið við hliðina á hinni deilunni, þar sem hlut áttu að máli mörgum sinnum fleiri menn. Nei, ástæðan til kauphækkunarinnar, sem hv. þm. segir, að ég hafi gerzt brautryðjandi að, er auðvitað þessi stóra deila, deilan milli togaraeigenda og sjómanna.

Hv. þm. veit, hvað lá á bak við afskipti mín af kaupdeilunni á milli stj. Eim-

Dýrtíðaruppbót.

skipafélagsins og skipverja á skipum fé-
lagsins. Það var umhyggja fyrir þjóðinni,
því að matarskortur vofði yfir, ef skipin
hefðu lengi verið stöðvuð. Og til að leysa
þau vandræði, hefði ríkissjóður orðið að
gera ráðstafanir, sem hefðu orðið miklu
kostnaðarmeiri en numið hefði þeirri
upphæð, sem greidd var til samkomu-
lagsins. En það, sem kauphækkuninni
olli, voru samningarnir við togarana.
Þess vegna geta orð hv. 1. landsk. frá
fyrri hl. umr. þessa máls ekki átt við
annað en togaradeiluna og afskipti mín
af henni. En eins og ég hefi áður tekið
fram, var það fyrir eindregna áskorun
hans nánustu samverkamanna, að ég
gerðist þar milligöngumaður.

Jón Þorláksson: Það hjálpar hæstv.
forsrh. ekkert, hó að hann rökræði við
sjálfan sig og komist að þeirri niður-
stöðu í þeim hugsanagangi sínum, að ég
hafi ekki getað átt við annað en togar-
deiluna. Sannleikurinn er sá, að ég hefi
ekkert minnst á hana.

Hæstv. ráðh. þvkir kaupdeilan við
Eimskipafélagið lítilfjörleg. En fyrst
honum þykir það, hvers vegna er hann
þá að stökkva hér upp á nef sér og koma
með þennan reiðilestur að ástæðulausu?
Ég hefi mína skoðun á því, hvernig
kauphækkunin komst af stað. Ég lit svo
á, að í þessum samningum við Eimskipa-
félagsstjórnina og togaraeigendur hafi
verið mismunandi aðiljar öðrum megin,
en sami aðilinn hinum megin, nefnilega
Sjómannafélag Reykjavíkur. Og það
kann að halda á sínum málum. Það tók
fyrst upp deiluna við Eimskipafélagið og
fékk þar máli sínu framgengt með því,
að ríkissjóður borgaði þá upphæð, sem
Eimskipafélagið vildi ekki borga. Ég veit
ekki, hvaða áhrif þessi sigur hefir haft á
þá stærri deilu, deiluna við útgerðar-
menn, en eftir öllum líkum má gera ráð
fyrir, að í síðari deilunni hafi Sjómanna-
félaginu þótt stuðningur í því, að hafa
unnið sigur í fyrri deilunni. Í báðum
deilunum var farið fram á hlutfallslega
sömu hækkun, og í togaradeilunni fékkst
hún með nálega sömu hlutfallstölu og í
deilunni við Eimskipafélagið. Ég veit
ekki, hvernig það gekk til, en fyrsta
kauphækkunin var svona.

Ég vil taka það fram, að ég hefi hvorki
nú né í fyrri ummælum mínum um þetta
mál kveðið upp neinn dóm um það, hvort
kauphækkun þessi hafi verið réttmæt
eða ekki. Ég hefi aðeins tekið fram þær
staðreyndir, sem voru þess valdandi, að
þessi kauphækkun komst á. Það var búið
að koma fram í hv. d., sem ég hélt að
hæstv. forsrh. mundi vilja bera fram sem
ástæðu fyrir því, að hann skarst í Eim-
skipafélagsdeiluna. Hann hafði því ekki
ástæðu til þess út frá því sjónarmiði, að
það vantaði upplýsingar í málinu, að
koma með þessa ádeilu hér.

Ég læt nú fyrir mitt leyti útrætt um
þetta mál. En ég vildi óska, að næst, þegar
hæstv. forsrh. kemur að tala við okkur
í þessari hv. d., þá hefði hann áreiðan-
legri grundvöll fyrir framkomu sinni en
það, að segjast hafa heyrt, að þetta og
þetta hafi komið fram í umr., sem aldrei
hefir verið minnst á.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Það er
einkennilegt, þegar hv. 1. landsk. er í öðru
orðinu að áfella kauphækkunina 1929,
en í hinu að sýna fram á, að hann hafi
ekkert minnsta vit á því, hvort kaupgjald
eigi að hækka eða lækka. Þetta ber ekki
vott um glöggva hugsun. Annaðhvort
hlýtur kauphækkunin að hafa verið rétt-
mæt eða röng, og um það ætti hv. þm.
að hafa ákveðna skoðun, ef hann á ann-
að borð hugsar nokkurn skapaðan hlut
um málið.

Í fyrravor varð hér kauphækkun á
þann hátt, að verkamannafélögin aug-
lýstu hærri taxa, og atvinnurekendurnir,
sem flestir eru flokksbræður hv. 1.
landsk., samþykktu hann umræðulaust.
Hv. 1. landsk. samþykkti sjálfur kaup-
hækkunina umtalslaust í stjórn Eim-
skipafélagsins, velti bara hinum aukna
kostnaði við afgreiðslu skipanna um-
svifalaust yfir á neytendurna.

Hefði hv. 1. landsk. þótt kaupið orðið
of hátt áður, hefði hann sennilega spyrnt
fótum við í fyrravor. En hann gerði alls
ekkert í þá átt. Ég held því, að honum
sé ekki svo leitt sem hann lætur, þó að
kaupið hækki. Hann ætti að geta verið
rólegur yfir því, sem gerðist í Eimskipa-
félaginu árið 1929, úr því að hann hreyfði
ekki andmælum í fyrravor, þegar um

Dýrtíðaruppbót.

miklu meiri kauphækkun var að ræða.

Hv. 1. landsk. var þá í stjórn Eimskipafélagsins, þó að honum muni síðar hafa fundizt, að hann ekki eiga þar neitt erindi. Og honum ætti ekki að vaxa í augum þær 10 þús., sem kauphækkunin 1929 munaði Eimskipafélagið, þar sem glögg skilríki eru fyrir því, að hann hefir sjálfur skaðað félagið um 400 þús. kr. með þeirri bjánalegu kosningabeitu, sem hann framkvæmdi með breyttri áætlun félagsins 1930. Jafnvel flokksmenn og nánustu samstarfsmenn hv. þm. litu á það sem pólitíska veiðibrellu, er hann lét breyta áætlun félagsins á þann hátt, er skaðaði það um 400 þús. kr. Þetta varð svo til þess, að hv. 1. landsk. dró sig til baka úr Eimskipafélagsstjórninni, og var það raunar heiðarlega gert, þegar hann sá, hvað vel hann hafði unnið að hag félagsins, eða hitt þó heldur.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Ég vil benda hv. 1. landsk. á það, að ég mun sjálfur ákveða, hvenær ég kem í þessa hv. d. og hvenær ekki. (Jþ: Ég óska, að það verði sem oftast.). Ég fylgi þeirri reglu, sem sjálfsögð er, að sitja í þeirri deild, sem ég á atkvæðisrétt í, nema þau mál séu hér til meðferðar sem ég sérstaklega þarf að segja eitt-hvað um og fylgjast með.

Hv. 1. landsk. segist ekkert hafa minnzt á togaradeiluna. Það hefi ég ekki heldur sagt. Ég sagði, að hv. þm. hefði talið kauphækkunina 1929 mitt verk. Og ef sú hækkun hefði verið mitt verk, gat það ekki stafað af neinu öðru en milligöngu minni í togaradeilunni. Deilan við Eimskipafélagið er í þessu sambandi svo smátt atriði, að ómögulegt er að segja, að ég hafi gegnum afskipti mín af henni valdið almennri kauphækkun í landinu. Og þar sem blöð hv. 1. landsk. taka upp ummæli hans og nota það sem „agitation“ gegn mér, að ég hafi staðið að kauphækkuninni 1929, þá var aths. mín í upphafi þessarar umr. fyllilega réttmæt.

Ég vil minna á það, að nú hafa samherjar hv. 1. landsk. tvisvar framlengt kaupsamninginn frá 1929 óbreyttan. Sama hefir stj. Eimskipafélagsins gert, sem hv. þm. sjálfur átti sæti í. Og eins og hæstv. dómsmrh. benti á, hafa sömu

aðilar síðan gengið inn á miklu stórfelldari kauphækkun, er stofnað var til með togarakaupsamningnum.

Ég held fast við það, að ég hafi haft fyllstu ástæðu til að benda hv. 1. landsk. á, að það er mjöð óviðeigandi af honum að draga á þann hátt inn í pólitískar deilur, að ég, samkv. óskum samherja hans, gerðist milligöngumaður atvinnurekenda og verkamanna í kaupdeilunni 1929.

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Það virðast vera tvö mál til umr. samtímis hér í hv. d.: kaupdeilur undanfarandi ára og þáttill. um dýrtíðaruppbót á laun embættismanna. Ég vildi fyrir hönd meiri hl. fjhn. mega mæla með því, að till., sem samkv. dagskránni er til umr., verði nú samþykkt.

Það var hv. 3. landsk., sem innleiddi hér þær deilur, sem risið hafa í sambandi við þetta mál. Kom hann hér við fyrri umr. fram með ýms „ómótiveruð“ slagorð í þá átt, að kaupgjald þyrfti að lækka. Hv. 3. landsk. ræður nú vitanlega litlu um það, hvort kaupgjald hækkar eða lækkar, en hann sýndi greinilega vilja sinn í því efni. Þetta leiddi til þess, að farið var að tala um fleira, m. a. Eimskipafélagsdeiluna 1929. Ég álit, að hæstv. stj. hafi gert alveg rétt í því máli, úr því að stj. Eimskipafélagsins var svo heimsk að ganga ekki að samningum. Það voru ekki nema 11 þús. kr., sem á milli bar, og það varð úr, að ríkisstj. hækkaði styrkinn til félagsins sem því svaraði, upp á væntanlegt samþykki þingsins. Seinna gekk stj. Eimskipafélagsins að samningnum ívilnunarlaust, og var það lofsvert, að hún hélt ekki lengur við sína fyrri heimsku.

Það er ekki oft, sem ég ber blak af hv. 1. landsk., en mér finnst óþarfar þær árásir, sem hann hefir orðið fyrir nú út af því, að hann vill engan dóm leggja á það, hvort kaupgjald ætti að hækka eða lækka.

Það er einkum tónninn í ræðu hæstv. dómsmrh., sem mér finnst ástæða til að minnast á. Í honum fólst hörð ásökun í garð hv. 1. landsk. fyrir það, að hann barðist ekki gegn þeim sanngjörnu kaupkröfum, sem verkalýðurinn hér í Rvík kom fram á síðastl. vori. Til þess er eng-

in ástæða. Það er hægt að sýna fram á og sanna, að kjör verkamanna hér í Rvík eru ekki svo góð, að hægt sé að ásaka nokkurn mann fyrir það, að hafa ekki barizt á móti kauphækkuninni í fyrra.

Jón Þorláksson: Ég held líka, að það hafi verið vindhögg hjá hæstv. dómsmrh., er hann réðst á mig út af kaupgjaldshækkuninni við landvinnu vorið 1930. Hann segir, að ef ég hafi álitit kaupgjald orðið of hátt áður, þá hefði ég átt að berjast gegn þeirri hækkun. Ég hefi nú ekki búið mig undir að tala um þetta efni nú, svo að ég þori ekki að fullyrða, að ég muni rétt, en mig minnir, að kauphækkunin í fyrravor félli aðeins þeim í skaut, sem enga kauphækkun höfðu fengið síðan 1928. Er það ekki rétt? (JBald: Það mun láta nærri). Það var engin ástæða til að standa á móti kauphækkun við landvinnu, þegar áður var búið að hækka kaup sjómannanna. Þar verður alltaf að vera sanngjarnt hlutfall á milli.

Mér fannst það ósanngjarnt af hv. 3. landsk. að kasta hér fram fyrirspurn um það, hvort nauðsynlegt sé að kaupgjald lækki, og ætlast til, að henni sé svarað samstundis. Atvinnurekendur og verkamenn verða sjálfir að ákveða, hvaða kaup skuli greitt á hverjum tíma. Báðir þessir aðilar hafa á hendi gæzlu mikilsverðra hagsmuna þjóðfélagsins; báðir verða að standa á verði um, að kaupgjaldið haldist í eðlilegum skorðum. Fari svo, að þessir aðilar geti ekki komið sér saman um kaupgjaldið, hlýzt af því þjóðartjón.

Við sjálfstæðismenn höfum komið fram með till. um, að undir slíkum kringumstæðum skeri úr óhlutdrægur dómur, að undangenginni ítarlegri rannsókn, hvort kaupgjald eigi að hækka eða lækka. Með því höfum við sýnt, að við álitum hér um svo mikið vandamál að ræða, að ekki er hægt að ætlast til af neinum, að hann óviðbúinn kveði upp úrskurð um það.

Hv. 3. landsk. verður að láta sér það lynda, að ég vil ekki vera svo léttúðugur, meðan ég fæst við opinber mál, að láta hafa eftir mér ákveðin ummæli um það, hvort kaup á að lækka nú, án þess

að hafa haft tækifæri til að rannsaka það mál sérstaklega.

Ég get vitanlega eins og aðrir látið mér það í léttu rúmi liggja, bó að hæstv. dómsmrh., sem þykist hafa vit á öllum málum, en sýnir þó í ræðu og riti, að hann er manna grunnfærnastur í hverju máli, komi með köpurýrði til mín fyrir það, að ég svara ekki fyrirspurn hv. 3. landsk. Ég get sagt hæstv. ráðh. það, að ég vil a. m. k. vera of samvizkusamur til þess að skella fram órökstuddum dagdómum úr þingmannssæti. Ég hefi áður látið í ljós, að ég álit þjóðfélaginu hollast, að kaupið sé á hverjum tíma svo hátt, sem atvinnuvegirinn eru framast færir um að greiða, en herra ekki. Og ég álit það mjög óeðlilega og óheppilega úrlausn að taka af ríkisfé til að greiða mismuninn, þegar atvinnurekendur og verkamönnum kemur eigi saman.

Ég skal geta þess, að það var ekki samkv. ósk minni, og ekki, mér vitanlega, samkv. ósk minna samherja, að hæstv. forsrh. skarst í kaupdeiluna 1929.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Mér fannst hv. 1. landsk. ekki þakka hv. form. Alþýðuflokksins nægilega stuðninginn. Það virðist nýlega hafa batnað samkomulagið milli flokka þeirra, því að stundum hefir sambúðin verið allerfið þar á milli.

Það er misskilningur hjá hv. 2. landsk., að ég hafi verið að tala um, hvort kaup sé orðið of hátt eða ekki. Það var hv. 1. landsk., sem byrjaði að tala um það sem eitthvert ólán, að hæstv. forsrh. tókst að koma friði á í Eimskipafélagskaupdeilunni. Með því sló hann eiginlega föstu, að kaupið hafi þá orðið of hátt. En svo vill hann annað veifið ganga frá þeirri skoðun og segist þá ekkert vit hafa á því, hvort kaupgjald eigi að hækka eða lækka, að hann hafi ekki haft tækifæri til að mynda sér neina skoðun um það efni.

Hv. þm. hlýtur að skilja það, að um miklu meira var að tefla í kaupgjaldsmálinu í fyrravor en þegar sáttagerðin við Eimskipafélagið fór fram. Ástæðurnar og útlitið í atvinnuheiminum hafði þá mikið breytt frá því 1929 í þá átt, að kauphækkun var vafasamari.

Dýrtíðaruppbót.

Hv. 1. landsk. segist ekki geta sagt um, hvort kaupgjald þurfi að hækka eða lækka. En nú er hér einmitt til umr., hvort á að hækka kaup þeirra manna, sem Bjarni heitinn frá Vogu nefndi verkamenn rikisins. Og hv. þm. er þegar búinn að slá því föstu með atkv. sínu. Um það krefst hann ekki neinnar rannsóknar né dómsúrskurðar. Hann telur sig ekki dómberan um, hvort kaup verkamanna við einstaklingsfyrirtæki á að hækka eða lækka, en hann vill hækka kaup „verkamanna rikisins“, þó að hann geti engar sönnur færnt á, að það sé réttmætt, eins og verðlag er nú á framleiðslu landsins. Svo greinilega uppgjöf á röksemdafærslu man ég sjaldan eftir að hafa heyrt.

Jón Jónsson: Ég ætlaði að sitja hjá umr. í þetta skipti, en hv. 1. og 2. landsk. hafa minnst mín svo rækilega í ræðum sínum, að ég þykist verða að kvitta eitt-hvað fyrir það.

Ég get ekki fundið, að ásakanir hv. 1. landsk. út af fyrirspurn minni um það, hvort hann álitir ekki, að almennt kaupgjald þurfi að lækka, séu réttmætar. Ég veit ekki, hvaða kröfur maður á að gera til flokksleiðtoga, ef ekki þá, að þeir reyni að gera sér ljóst, hvernig heppilegast sé að leysa helztu vandamálin, sem fyrir koma í þjóðfélaginu. Og ég veit ekki, hvað er vandamál, ef ekki það, þegar ekki virðist hægt að reka atvinnuvegi þjóðarinnar á heilbrigðan hátt. Mér finnst það skylda hvers stjórnsmála-manns að athuga og mynda sér ákveðna skoðun um hverja hugsanlega leið til að ráða fram úr slíku vandamáli. Og ég sé ekki betur en að það sé full ástæða til að minnst á kaupgjald yfirleitt, þegar ákveða á laun eins hluta þjóðarinnar, eins og hér er um að ræða.

Hv. 2. landsk. rann blóðið til skyldunnar og fór að bera blak af hv. 1. landsk. Hann hélt fram, að ég hefði borið fram örökstudda kröfu um almenna kauplækkun.

Ég veit nú eiginlega ekki, hvað eru rök í þessu máli, ef ekki það, að atvinnuvegirnir bera sig ekki.

Ég þori að fullyrða, að atvinnuvegurinn, sem ég starfa við, borgar sig ekki sem stendur. Kaupgjaldið, sem hann

verður að greiða, er of hátt til þess, þótt ekki sé það of hátt fyrir verkafólkið.

Annars huggaði hv. þm. sig við það, að sama væri, hvað ég segði, því að ég fengi ekki miklu um þetta ráðið. Þá finnst mér, að hann geti tekið sér létt, hvað ég segi. Það er satt, að ég ræð hér litlu um. En það er annað, sem er mér sterkara, og það er sá kaldri raunveruleiki, getuleysi atvinnuveganna til að greiða hið háa kaupgjald.

Fors.- og atvmrh. (Tryggvi Þórhalls-son): Það eru aðeins tvö atriði, sem ég vildi láta koma fram út af síðustu ræðu hv. 1. landsk. Hann benti á það, sem ég er honum sammála um, að reglan á að vera sú, að hlutaðeigendur, vinnuveitendur og verkamenn, eigist einir við. En einmitt í þessari togaradeilu var það svo. Ég var á engan hátt að trana mér fram, heldur var það í samráði við báða aðila og að ósk, að ég fór að skipta mér af deilunni. Hitt vil ég og taka fram, að þó að það væri óviðeigandi af hv. 1. landsk. að láta ummæli sín falla eins og þau féllu, og gátu ekki skilizt að ættu við annað en togaradeiluna, þá er enn meira óviðeigandi að draga Eimskipafélagið hér inn í. En annars er ástæðulaust að þegja yfir því, að seinasti þátturinn í þessari deilu var sá, að hv. 1. landsk. kom heim til mín ásamt einum samherja sínum, til þess að biðja mig að liðka deiluna.

Jón Þorláksson: Þessi för heim til hæstv. forsrh. var farin til þess að fá hann til að taka aftur bréf, sem hann hafði skrifað sama morguninn, og láta það sem óskrifað; og það gerði hann.

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Að því leyti, sem vikið hefir verið að till., sem fyrir liggur, í þessum umr., skal ég svara því strax, og þá fyrst hæstv. dómsmrh. Mér fannst koma úr hörðustu átt, að einn úr stj. skuli ráðast á samverkamann sinn, en það var hæstv. dómsmrh. að gera, því að till. er flutt af hæstv. fjarrh. Þess vegna ber mér í raun og veru ekki mest skylda til þess að svara, þótt ég geti gert það fyrir n. hönd.

Hæstv. ráðh. sagði, að nú væri verið að

Dýrtiðaruppbót.

hækka kaup verkamanna ríkissjóðs. Þetta er ekki rétt hjá honum. Sá embættismaður, sem nú hefir 3000 kr. laun á ári með dýrtiðaruppbót, heldur þessum 3000 kr. Þess vegna er ekki um neina hækkun að ræða. Það, sem ég veit, að hann og hv. 3. landsk. meina, er, að dýrtiðin hafi minnkað; en þeir hafa ekki fært neinar sönnur á það heldur, því að grundvöllurinn, sem byggt er á, er 11 til 12 ára gamall. Till. fer því aðeins fram á að halda því, sem er, en hér er ekki um neina kauphækkun að ræða.

Hinsvegar voru þær hugleiðingar hv. 1. landsk. eintóm firra, að hans flokkur hefði ákveðna lausn í huga í þessum kaupgjaldsmálum. Vinnudómurinn er aðeins vitleysa. Það er búið að reyna hann víða og hann er orðinn forngripur. Hjá menningarþjóðunum eru kaupgjaldsmálin leyst með samkomulagi beggja aðilja. Stundum verða harðvítugar deilur, en þetta er samt sú lausn, sem þykir best gefast, að aðiljar sjálfir fallist á vinnukjörin. Þetta hefir líka verið hér á landi til þessa, og til að létta undir með samningaumleitanir, hefir verið tekin upp sama aðferð og í nágrannalöndunum, um sáttasemjara.

Þessi leið virðist vera sú besta, en ekki hin, að settir séu á rökstóla einhverjir óviðkomandi menn, sem ekkert botna í þessum málum, og eru svo e. t. v. hlutdrægir þar að auki, og þeir látnir dæma um, að svona og svona skuli vinnukjörin vera.

Hæstv. dómsmrh. sagðist ekki hafa á sakað hv. 1. landsk., en ég sagði, að tónninn í ræðu hans hefði verið ásökun til hv. þm. fyrir að ganga inn á kauphækkun.

Ég nenni ekki að tína upp aftur þær viðræður, sem við hv. 3. landsk. höfum átt um kaupgjaldsmálin, en ég vil benda honum á, að meginþorinn af verkafólki er launaður með föstu tímakaupi, þótt allmargir sjómenn séu ráðnir upp á hlut. Og ég vil líka benda á það, að þegar vel gengur, dettur atvinnurekendunum ekki í hug að koma til verkamanna og hækka kaupið. En þegar kreppir að, eru þeir ekki seinir á sér að krefjast kauplækkunar þegar í stað. Verkamenn geta þá með góðri samvizku svarað: Þú lézt mig

ekki taka þátt í gróðanum, þegar vel gekk, og nú er engin ástæða fyrir okkur til að taka á okkur byrðarnar, þegar harðnar í ári! — Þetta á að vera svarið, sem þeir gefa gegn kauplækkunarkröfum atvinnurekendanna.

Halldór Steinsson: Mér virðist málið komið inn á öfugar brautir. Hér liggur fyrir þáttill. um dýrtiðaruppbót embættismanna, en umr. snúast um almennt verkakaup í landinu. Þessari till. var vísað til n. Meiri hl. hennar leggur til, að hún verði samþ. En aftur á móti liggur ekkert mál fyrir n. um almennt kaupgjald í landinu, og þess vegna hefir hún enga ástæðu til þess að láta í ljós álit sitt um það.

Sannleikurinn er sá, að ekki hefir verið rannsakað til hlítar, hvort almennt kaupgjald er of hátt eða ekki, og er því ótímabært að leggja dóm á það. En þegar ríkisstj., sem hefir á bak við sig meiri hl. þings, flytur þessa till., þá rísa flokksmenn hennar upp á móti till., sem þeirra eigin stj. flytur. Þetta er eitt af óvenjulegustu tilfellum á öllum þingum síðara þjóða. Ég hefi ekki átt sæti á Alþingi nema 18 ár, en það hefir aldrei komið fyrir, að allir stuðningsmenn stj. hafi lagzt á móti henni. (JBald: Það á að kjósa í vor!). Hv. þm. þurfti ekki að minna mig á það; ég hafði það í huganum. Ástæðurnar fyrir þessu undarlega framferði eru fljótfundnar: Það eru komandi kosningar, sem gera það að verkum, að allir þessir fylgismenn stj. eru alveg á nálum. Mér finnst nú, að þeir þurfi ekki að vera svo ákaflega hræddir við kjósendur sína, því að yfirleitt munu kjósendur landsins vilja launa sínum starfsmönnum samilega. Þess vegna held ég, að það sé gagnslítið tromp hjá stjórnflokknum að vilja lækka kaupið. Það mun ekki ráða úrslitum kosninganna. En satt að segja finnst mér hæstv. fjmrh. vera heldur hart leikinn af flokksmönnum sínum, þar sem hann stendur einn uppi og enginn þeirra leggur honum liðsyrði, heldur þvert á móti.

Frsm. minni hl. (Ingvar Pálmason): Ég hafði ekki hugsað mér að taka til máls við síðari umr. þessarar till., en það

Dýrtíðaruppbót.

gerði trompið, sem hv. þm. Snæf. þóttist finna og spilaði út, að ég vil segja nokkur orð.

Ég sé ekki annað en eftir að fyrri umr. hefir farið fram með ró og spekt, og hvorirtveggja hlutaðeigendur hafa átt þess kost að færa rök fyrir máli sínu, þá sé óþarfi að finna það upp, að þegar ég átti upptökin að því, að koma fram mótmælum gegn þessari till., þá hafi það verið gert af þeirri ástæðu, að það eigi að notast sem meðmæli við kosningarnar, sem í hönd fara. Mér hefir aldrei dottið í hug að nota þetta sem kosningabeitu, enda er óvist, hvort ég eða hv. þm. Snæf. stöndum höllum fæti við næstu kosningar. Ég færði full rök fyrir afstöðu minni, og slíkar getsakir eru með öllu ástæðulaugar og benda í þá átt, að reynt sé að finna upp ný og ný meðul til þess — ef ekki að sverta andstæðingana — þá að gera lítið úr þeim. Slíkt tel ég algerlega óviðeigandi.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég heyrði, að hv. þm. Snæf. var að furða sig á því, að við framsóknarmenn gerðum það ekki að flokksmáli að vera með þessari tillögu. Við eigum ekki sammerkt við aðra flokka um að gera allt að flokksmáli. Auðvitað var óhjákvæmilegt fyrir hæstv. fjmrh. að fá skorið úr því sem fyrst, hvernig þingið liti á þetta. Hins vegar hefir ekki verið gerð minnsta tilraun af okkar hálfu til að gera þetta flokksmál, og ég man ekki betur en að í stærra máli en þessu hafi komið fyrir samkomulagsleysi í flokki þessa hv. þm., þegar meiri hl. flokks Jóns Magnússonar drap stjórnskrárbreytingu, sem hann hafði borið fram.

En ég vil segja hv. 2. landsk. og hv. þm. Snæf. það, að kaup bæði frá ríkissjóði og einstaklingum verður ekki aðeins að miðast við þörfina, heldur og getuna. Nú er vitanlegt, að afurðir hafa fallið um þriðjung, frá því sem var árið áður. Þetta hefir vitanlega haft áhrif á afkomu ríkissjóðs. Nú heldur hv. 2. landsk. því líklega fram, að kaup verkamanna eigi að vera jafnhátt, hvernig sem er í ári. Þarna er ég honum alveg ósamdóma. Réttlátasta launalögsgjöfin væri sú, sem færi eftir verðlagsskrá, þannig að kaupði lækki,

þegar harðnar í ári, og hækkaði með góðæri fyrir atvinnulífið. Þessu hélt Bjarni frá Vogu fram. Það gat þess vegna verið fullkomin ástæða til þess að hafa kaup embættismanna hátt 1924 og 1928, því að þá voru góðæri. En það eru alls ekki sömu ástæður nú. Og einmitt í þeim löndum, þar sem flokksbræður hv. 2. landsk. eru við sti., svo sem í Danmörku og Englandi, er kaup embættismanna oft lækkað á vissum sviðum, þegar hart er í búí, og stjórnirnar eru svo skynsammar að taka þátt í þessu.

Þessir hv. þm. hljóta að sjá, að ef því heldur áfram til lengdar, að framleiðsluvörurnar falla mjög frá því, sem var 1928—1929, þá er óhugsandi annað en að kaupði lækki eitthvað, a. m. k. við óviðgeranlegt atvinnuleysi. Ég er alls ekki eins hræddur við að segja þetta eins og hv. 1. landsk., að kaupði á að lækka, ef afurðir landsmanna stórfalla í verði. Og ég vildi spyrja hv. 2. landsk.: þegar banki hans væri sprunginn á því að lána í útgerð eins og gert var 1928—29, en fiskurinn væri fallinn um helming, hvar ætti þá að taka kaup verkamannanna, ef það á að haldast að öllu leyti óbreytt við það, sem var í góðærinu?

Fjmrh. (Einar Árnason): Ég hafði ekki búizt við, að umr. yrðu miklar við síðari umr. till. Það er þó ekki svo að skilja, að ég telji nokkurn skaða, að þessar umr. hafa farið fram, ég tel þvert á móti, að það hafi verið gott, þótt ég hinsvegar sé hv. 2. landsk. sammála um, að tilgangslaust sé að hefja verulega sókn á hv. 1. landsk. út af hinu sífellda nuddi hans um afskipti hæstv. forsrh. af kaupdeilum áður fyrr. Hann hefir verið með þetta við ýms tækifæri hér í d., en hann vill ganga að mestu frá því nú, að hann hafi nokkuð um það sagt, og meira að segja sagði hann nú, að sér bæri ekki skylda til þess að svara neinu um það, hvort hann teldi, að kaupði ætti að lækka eða hækka.

En út af ummælum hv. þm. Snæf. um, að minir flokksmenn stæðu á móti mér um þessa till., vil ég taka það fram, að eftir því, sem á undan hafði farið á tveim seinustu þingum, hafði ég fullkomna ástæðu til að halda, að þingið vildi enn á

Dýrtíðaruppbót.

ný samþ. slíka till. sem þessa. Mér þótti sjálfsgagt að gefa þinginu tækifæri til að segja sitt álit um það. Ég hefi ekki reynt að hafa áhrif á nokkurn mann í þessu máli, og það er svo langt frá því, að ég taki það illa upp fyrir nokkrum manni, þótt hann greiði atkv. á móti málinu.

Ég álit sem sagt gott, að þessar umr. hafa farið fram. Mönnum hefir orðið ljósara ýmislegt í þessum efnum en áður, og ég get vel sætt mig við hver þau úrslit, sem till. fær að lokum.

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Til viðbótar við þau rök, sem flutt hafa verið fyrir þessari till., vil ég bæta því við, að þingið í fyrra hefir eiginlega samþ. þessa till. Í fjárlögum ársins 1931 er gert ráð fyrir, að dýrtíðaruppbótin sé 40% og fjárlögin reiknuð út með því. Mér finnst því skylda hæstv. fjmrh. að bera þessa till. fram fyrir þingið, og að því leyti tek ég ekki undir með hv. þm. Snæf., er hann áfellt flokksmenn hans; en hitt finnst mér koma úr hörðustu átt, að samverkamaður hans úr stj., hæstv. dómsmrh., skuli leggjast á móti till., því að ég hefði búizt við, að ráðherrarnir bæru ekki annað fram en þeir gætu verið sammála um.

Hann sagði t. d., að kaupgjald embættismanna 1924 og 1928 hefði átt að vera hátt, af því að þá var hátt verð á afurðum. Hæstv. dómsmrh. er svo illa að sér í þessu, að hann athugar ekki, að launin eru alltaf ákveðin árið áður en þau eiga að greiðast út. Þess vegna eru t. d. launin fyrir 1932 ákveðin í því frv., sem hér liggur fyrir nú. Það væri erfitt fyrir okkur að segja um það nú, hvernig verð á afurðum verður þá. Ef slík óvissa væri með launagreiðslur, mundi það enda með því, að ríkið fengi engan almennilegan mann í sína þjónustu.

Hæstv. dómsmrh. blandaði hér inn í Útvegshbankanum, sem hann kallaði bankann minn. Hann er nú sennilega að mestu leyti eign ríkisins. En frekar mætti bankinn kallast banki stjórnarinnar, og þá einnig dómsmálaráðherrans, því að hún hefir gert tillögur um fyrirkomulag þessa banka. Ég ætla engu um það að spá, hvernig afkoma hans verður, afkoma hans er að miklu leyti undir því komin, hvernig afkoma þjóðarinnar í heild

sinni er. En ég held, að það sé ekki bezta ráðið til að bjarga bönkunum að lækka kaupið. Kaupgjaldið hefir m. a. sína stóru þýðingu fyrir bankana. Setjum svo, að kaupið lækkaði um 50%, eins og hæstv. dómsmrh. gerði ráð fyrir að gæti orðið með afurðirnar. Hvernig færi þá fyrir þeim, sem byggja allar greiðslur sínar á núverandi kaupgjaldi, svo sem er um húseigendur, um ýmsa kaupmenn og síðast en ekki síst ríkissjóðinn? Þetta er því ekki eins gott ráð hjá hæstv. dómsmrh. og hann vill vera láta.

Jón Jónsson: Ég vil aðeins mótmæla þeim orðum hv. 2. landsk., að í fyrra hafi Alþingi slegið því föstu, hve há laun embættismanna ættu að vera. Það hefir alltaf tiðkast, síðan dýrtíðaruppbótarlögin voru sett, að þingið hefir ætlað eitthvað til hennar, eftir því sem hún hafði verið að undanfögnu. Þingið hefir alltaf talið sjálfsgagt, að farið væri eftir vísitölu hagstofunnar. Þessu var alltaf framfylgt, þangað til hv. 2. landsk. kom með þennan fleyg, illu heilli, að þingið skyldi ekki lengur ákveða dýrtíðaruppbótina eftir vísitölunni. Þingið hefir því alls ekki fastákeðið laun þessa árs á þinginu í fyrra.

Ekki skildi ég það nú vel hjá hv. 2. landsk., að bönkunum væri lítil hjálp, þó að kaupið lækkaði. Ég hélt þó, að bönkunum væri það lífsnauðsyn, að atvinnuvegirnir gæfu borið sig. (JBald: Alveg rétt). En það, að kaupið sé ekki of hátt, er eitt aðalskilyrðið til þess, að atvinnuvegirnir beri sig. Þess vegna er bönkunum það ekki hentugt, að hækkun eigi sér stað.

Frsm. meiri hl. (Jón Baldvinsson): Ég hefi bent hv. 3. landsk. á það, að ég tel aðferðina til að bæta afkomu atvinnuveganna m. a. vera þá að vinna að því, að við getum selt afurðir okkar nýjar, því að það er leiðin til að halda þeim í sæmilegu verði. Þetta hafa kaupfélögin gert að því er kjötið snertir, þau hafa flutt það út nýtt, og með því haldið uppi verði á saltkjöti. Samskonar breyt. álit ég að sé nauðsynleg hjá sjávarútveginum. Auk þess þarf að gera ýmsar aðrar ráðstafanir viðvikjafi útveginum til að hann

beri sig. Það verður ekki bezta ráðið fyrir útveginn að lækka kaupið, heldur verður að bæta þær aðferðir, sem nú eru við útgerðina, svo að þær séu ekki eins óhagkvæmar og verið hefir að undanfögnu. Það verður að „organisera“ sölu afurðanna og selja fyrir en gert hefir verið. Á þessu hefir gerzt stórbreyting í haust og vetur. Mikið af þeim nýja afla, sem veiðzt hefir, hefir verið selt undir eins fyrir peninga út í hönd. Þetta er léttir á bönkunum, ef ekki þarf að liggja með fiskinn allt sumarið og fram á haust, eða jafnvel fram að nýári, og hafa þar stórfé bundið.

Ég gleymdi áðan að svara hæstv. dómsmrh. og því, sem hann hélt fram um niðurfærslu á kaupum í Danmörku og Englandi. Hann sagði, að ríkisstj. í þessum löndum hefðu unnið að því, að lækka kaupið. Þetta er ekki rétt. Í Danmörku hefir það alls ekki átt sér stað. En í Englandi hefir komið fram sú tilkynning, að kaup ráðherranna væri fært niður eftir frjálsum vilja þeirra, en það er allt annað en að færa niður það almenna kaupgjald, en það var það, sem við vorum að tala um.

Halldór Steinsson: Hæstv. dómsmrh. sagði, að þetta mál væri ekki flokksmál. Ég hélt því ekki heldur fram, að svo væri eða ætti að vera. Ég álit þvert á móti sjálfsgagt, að slíkt mál séu ekki flokksmál.

Hæstv. ráðh. sagði, að það hefði komið fyrir, að Sjálfstæðisflokkurinn hefði snúið gegn frv. um stjórnarskrárbreytingu og felt það. Þetta mál var í ráðherratið Jóns heitins Magnússonar. En það voru ekki allir flokksmenn hans á móti honum í því máli, það þori ég að fullyrða. Ég hefi ekki hér við hendina Alþt. frá þessu ári, en í þessari d. var það meiri hl. hans flokksmanna, sem fylgdi honum í þessu máli. En mér þykir undarlegur gangur þessa máls hér, að enginn af flokksmönnum hæstv. stj. skuli vera till. fylgjandi.

Hæstv. fjmrh. sagði, að hann hefði engin áhrif reynt að hafa á flokksmenn sína í þessu máli. Ég get nú trúað því, en hinsvegar finnst mér, að ráðherra eigi ekki að bera þau mál fram í þingi, sem hafa ekkert fylgi hjá hans eigin flokksmönnum

og það sé því skylda hans að leita fyrirfram upplýsinga um fylgi málsins innan síns flokks, og ef hann ekki gerir það, ber það vott um, að honum sé málið ekkert áhugamál. En óneitanlega er það hart fyrir ráðherra að sjá alla flokksmenn sína greiða atkv. móti honum í máli, er hann ber fram á þingi.

Það var ekki fleira en þetta, sem ég þurfti að svara þessum hæstv. ráðh., en ég kunni illa við, þegar hæstv. ráðh. var að koma með rangfærslur á orðum hv. 1. landsk., þar sem hann er dauður. Hæstv. ráðh. hafði það eftir honum, að hann hefði sagt, að hann hefði enga skoðun á þessu máli. Þetta er ekki rétt. Hann sagðist álíta, að ekki væri rétt að láta uppi skoðun sína í þessu máli, meðan hann hefði ekki rannsakað það betur en hann hefði gert.

Jón Jónsson: Ég kann ekki við annað en að leiðrétta það, sem hv. þm. Snæf. sagði. Hann gerði mikinn vind út af því, hvað afkáralegt það væri, að allir flokksmenn hæstv. fjmrh. væru á móti honum í þessu máli, og sagði, að þetta væri algerlega einsdæmi. En ég vil biðja hv. þm. að fletta upp Alþt. frá stjórnartíð Jóns Magnússonar og athuga stj. skrbreyt. þá, sem stj. bar þá fram. Þá mun hann verða að sannfærast um það, að allir flokksmenn stj. voru á móti frv. — nema einn, hv. þm. Snæf.

ATKVGR.

Till. samþ. með 9:5 atkv. og afgr. til Nd.

Á 24. fundi í Nd., s. d., var till. útbýtt eins og hún var samþ. við síðari umr. í Ed. (A. 30).

Á 26. fundi í Nd., 17. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 28., 40., 41., 42., 43., 44. og 45. fundi í Nd., 19. marz, 7., 8., 9., 10., 11. og 13. apríl, var till. tekin til fyrri umr.

Dýrtíðaruppbót. — Ábyrgð ríkissjóðs fyrir viðskiptum við Rússland.

Forseti tók málið af dagskrá, og með því að 45. fundur varð síðasti fundur deildarinnar vegna þingrofsins, varð till. ekki útrædd.

14. Ábyrgð ríkissjóðs fyrir viðskiptum við Rússland.

Á 10. fundi í Ed., 26. febr., var útbýtt: Till. til þál. um ábyrgð ríkissjóðs fyrir viðskiptum við Rússland (A. 59).

Á 13. fundi í Ed., 2. marz, var till. tek-in til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 14. fundi í Ed., 3. marz, var till. tek-in til fyrri umr.

Flm. (Erlingur Friðjónsson): Þó að ég vænti þess, að hv. d. vilji sýna þessari till. þá vinsemd að leyfa henni að fara til sið-ari umr. og sennilega til nefndar, þá vil ég samt láta nokkur orð fylgja henni nú um leið og hún er lögð fyrir hv. deild. Að sönnu er tekið fram í grg. þeirri sem till. fylgir, nokkuð af því, sem taka þarf fram í sambandi við þetta mál, og sýnir það að nokkru leyti þá nauðsyn, sem telja má að sé til þess, að ríkið styðji viðskipti við Rússland með því að ganga í ábyrgð fyrir viðskiptunum að nokkru leyti.

Eins og kunnugt er, eru viðskipti við Rússa að ýmsu leyti öðruvísi en við aðrar þjóðir. Munurinn liggur aðallega í því, að þeir, sem verza við Rússa, hverjir sem þeir eru, verða að gefa þeim alllangan gjaldfrest, talsvert lengri en heimtaður er í viðskiptum við aðrar þjóðir. Vegna þess sterka skipulags, sem er á ríkisverzlun Rússa, njóta þeir meira lánstrausts og lengri gjaldfrests en aðrar þjóðir, með þeim dreifðu kröftum, sem þar eru í verzluninni.

Framboð þeirra þjóða, sem við Rússa skipta, veldur því einnig, að þeir geta sett langan gjaldfrest sem skilyrði fyrir því, að þeir verzi við þær.

Þau viðskipti Rússa við aðrar þjóðir, sem við þekkjum bezt, eru við Norðmenn. Þeir hafa haft verzlunarviðskipti við Rússa undanfarin ár, og einna mest nú síðastliðið ár. Viðskipti þeirra á síðasta ári í þeirri verzlunargrein, sem hér ræðir um, nefnilega sölu á sild, hefir verið tæplega 600 þús. tonn af saltsild, 341141 tonn af vorsild og 251789 tonn af stórsild. Verðmæti þessarar sildar var rúmlega 9½ millj. kr.

Af þessu má sjá, að það skiptir ekki litlu máli fyrir okkur Íslendinga, hvort okkur opnast á Rússlandi sá markaður, sem Norðmenn hafa þar fyrir sild sína nú, þar sem sildarmarkaður sá, sem við höfum nú, er þröngur og getur minnk-að. En það eru sterkar líkur fyrir því, að við gætum komist með okkar sild inn á rússneska markaðinn, ef þessi þröngu og erfiðu skilyrði, sem sé hinn langi gjaldfrestur, sem Rússar heimta, væri ekki til fyrirstöðu.

Þörfin á því, að við getum komið sild okkar á rússneska markaðinn, virðist vera meiri nú en nokkru sinni áður, vegna þess að útlit er fyrir, að bræðslusildin verði lægri þetta ár en hún hefir verið nú um langan tíma.

Svo lágt litur út fyrir, að verðið verði, að vafasamt er, hvort útgerðarmenn treysta sér til að gera út skip sín, ef þeir fá ekki meira fyrir sildina en þeir fá, þegar hún er seld til bræðslu, þar sem útgerðin er líka svo mikil, að það er aðeins litill hluti aflans, sem má salta, en mestur hlutinn verður að fara í bræðslu.

Þá er annað atriði, sem minna má á í sambandi við þetta. Það eru sterkar líkur fyrir því, að tvær sildarbræðslustöðvar norðanlands verði ekki starfræktar næsta ár, Krossanesverksmiðjan og Goos-verksmiðjan á Siglufirði. Þó hefir þörfin fyrir bræðsluverksmiðjur verið svo mikil, að jafnvel þó að ríkisverksmiðjan tæki á móti miklu, þá þurftu ýms skip að biða talsvert lengi eftir afgreiðslu, og sum jafnvel um viku-tíma. Framboðið til verksmiðjanna er þannig miklu meira en þær gátu tekið á móti.

Það liggur því í augum uppi, að ef samilega veiðist næsta sumar, þá hlýtur

Ábyrgð ríkissjóðs fyrir viðskiptum við Rússland.

framboðið á sildinni að verða svo mikið, að það mun draga mikið úr veiðinni, hve erfiðlega bræðslustöðvunum gengur að taka á móti sildinni.

Það er rétt að geta þess í sambandi við þetta mál, að þótt Norðmenn hafi notið markaðs á Rússlandi fyrir sild sína, þá nota þeir hann fyrir fleiri vörur en sild. Þetta síðasta ár seldu Norðmenn vörur til Rússlands fyrir rúmlega 20 millj. kr. Eins og farið er fram á í þáttill., að ríkið ábyrgist allt að 75% af viðskiptunum við Rússland, þá er það eftir reglunni, sem Norðmenn hafa sett í sínum viðskiptum við Rússa, að ríkið þar ábyrgist allt að 75%.

Eins og kunnugt er, hafa Íslendingar haft lítilsháttar viðskipti við Rússa með sild. Það var árið 1927. Þá var sildarframleiðslan afarmikil. Þá voru verk-aðar 240 þús. tonn af saltsild og sérverkaðri sild. Þessi gríðarmikla offramleiðsla varð til þess, að sumt varð að láta í bræðslu sumarið eftir, 1928, sumt af sildinni lá úti og varð mjög lítills virði eða alveg ónýtt. Þeir, sem seldu sildina til Rússlands 1927, fengu hana greidda með 9 mánaða víxlum og fengu því verðið áður en þeir þurftu að leggja fé í útgerðina 1928.

Nú á síðasta ári voru seldar til Rússlands 30 þús. tonn af sild, og nam verð þeirra nálægt 600 þús. kr. Sildin var seld með 12 mánaða gjaldfresti, og fæst verðið því ekki fyrr en næsta haust, eftir að þeir, sem gera út á sildveiðar, hafa lokið sildveiðum það ár, því að þær veiðar eru úti í september eða jafnvel í ágúst. Það er því mjög erfitt að verða að biða eftir sildarverðinu frá Rússum svo lengi, að það fáist ekki áður en farið er að gera út næsta ár, og því meiri nauðsyn er til þess, að ríkið hlaupi hér undir bagga og gangi í ábyrgð til þess að hægt verði að fá féð fyrr, því að áreiðanlega mundi vera hægt að selja víxlana, ef ríkið tæki ábyrgðina á sig. Ef það ráð yrði tekið, sem hér er farið fram á, að selja til Rússlands á næsta ári 200 þús. tonn af sild, þá yrði að eiga það fé fast í sildinni í 12 mánuði, en slíkt væri algerlega ófært.

Það er því útilokað, að hægt verði að halda áfram viðskiptum við Rússa að verulegu gagni, nema hægt sé að selja þá

víxla, sem rússneska stjórnin lætur gegn sildinni og yfir höfuð gegn því, sem henni er selt. En reynslan hefir sýnt, bæði hjá okkur og öðrum þjóðum, að það er ómögulegt, nema ríkið gangi í ábyrgð fyrir víxlunum.

Það fé, sem nú stendur fast í sildinni, sem seld var til Rússlands síðastliðið ár, er nálega 30% af öllu hrásildarverði frá síðasta ári. Sést bezt á því, hve örðugleikar þeirra sjómanna og útgerðarmanna eru miklir, sem eiga þarna fé sitt fast og geta ekki fengið það laust.

Einhver kynni ef til vill að segja, að óþarfi hafi verið að selja sildina til Rússlands síðastliðið ár, því að hægt hafi verið að selja hana til Svíþjóðar á okkar venjulega markað. Slíku hefir verið haldið fram í sumum blöðum landsins, en það er byggt á ókunnleika blaðanna. Ef einhver kynni enn að hugsa svo, þá er óhætt að fullyrða, að þess var ekki kostur. Það hefði ekki verið hægt að selja 30 þús. tonn til Svíþjóðar í viðbót við það, sem þangað var selt, nema verðið hefði lækkað afarmikið frá því, sem það þá var á sænska markaðinum.

Ég hefi reynt að gera mér grein fyrir því, hve mikils hagnaðar mætti vænta ef hægt væri að selja til Rússlands 200 þús. tonn sildar næsta sumar. Niðurstaðan af þeirri athugun var sú, að miðað við það bræðslusildarverð, sem gera má ráð fyrir að verði næsta sumar, muni hagnaðurinn verða hátt á aðra milljón kr., sennilega 1700 þús. kr. Af því myndi ríkið fá miklu meira útflutningsgjald af sildinni en þegar hún er látin í bræðslu. Sennilega mundi sá munur nema nokkuð á 4. hundrað þús. kr.

Það er því hagur bæði fyrir sildarframleiðendur og ríkið, ef þessi viðskipti takast, og það allmikil hagur, og er það því sjálfsagt, að þingið taki þessari málaleitun vel, því að í því árferði, sem nú er, getur það ekki talizt rétt, að sleppa þeim möguleikum, sem eru til þess að hafa svo mikið upp úr íslenskum afurðum sem unnt er.

Í sambandi við þetta mætti minna á Austfjarðasildina og þá aðstöðu, sem nú er til að koma henni á markaðinn. Það hefir, eins og kunnugt er, verið örðugt að fá markað fyrir hana, en hún virðist

Ábyrgð rikissjóðs fyrir viðskiptum við Rússland.

passa mjög vel fyrir rússneska markaðinn. Það hafa komið fram raddir um það, að byggja þar á Austfjörðum bræðslustöð fyrir þá síld, sem ekki er unnt að salta, en bæði mér og fleirum er það ljóst, að sú bræðslustöð mundi alls ekki bera sig fjárhagslega. Austfirzka útgerðin hefir ekki svo mikið síldarmagn sem stöðin þyrfti að fá til þess að hún bæri sig.

Eins og eðlilegt er, hafa menn áhyggjur út af þeim fiski, sem nú er til óseldur í landinu og er meiri en nokkurn tíma hefir verið til áður hér á landi á sama tíma. Um síðustu áramót voru hér til 126819 skippund af fiski, þ. e. a. s. miðað við fullverkaðan fisk.

Nú getum við aftur vitnað til Norðmanna hvað það snertir, að þeir selja til Rússlands nokkuð af fiski, þótt það sé tiltölulega minna en af síld. Eftir því sem blöðin hafa skýrt frá, mun maður nú vera sendur af kaupsýslumönnum og bönkum hér, til þess að athuga möguleika til að selja fisk á rússneskum markaði. Og ef það tekst, er vissa fyrir því, að sömu skilyrði eru sett fyrir þeim viðskiptum og öðrum, að rússneska stj. vill ekki kaupa nema með 12 mán. gjaldfresti. Þess vegna er hér í grg. gert ráð fyrir, að ábyrgðin nái einnig til þess, ef seldur yrði fiskur til Rússlands.

Ég vil í sambandi við þetta mál minna á það, að á síðasta þingi var talið nauðsynlegt, að rikisstj. gengi í ábyrgð fyrir 1 millj. kr. í rekstrarlánunum, sem veitt yrðu af Landsbankanum útgerðarmönnum sunnanlands. Það er því fordæmi fyrir því, að stj. hlaupi undir bagga með útgerðinni, þegar hún er í kröggum, og ríkið ætti ekki síður að hjálpa til, þegar um er að ræða að opna nýjan markað fyrir ísl. afurðir, því að það er sýnilegt, að sá markaður, sem við höfum, er allt of þröngur.

Ég vil endurtaka þau orð, sem ég sagði í upphafi máls míns, að ég vona, að hv. d. leyfi málinu að ganga til 2. umr. Það er og eðlilegt, að nefnd fái að fjalla um það, og legg ég því til, að till. verði vísað til hv. fjhn.

Halldór Steinsson: Ég get nú ekki neitað því, að mér virðist þetta vera all-athugaverð braut, sem hér á að leggja

út á, þar sem farið er fram á, að rikissjóður ábyrgist allt að 5 millj. kr. til þessa áhættusama fyrirtækis, síldarúteigsins.

Mér finnst það varhugavert, vegna þess að hér er farð að mestu inn á nýja braut. Að visu gat hv. flm. þess, að á síðasta þingi var samþ., að ríkið ábyrgðist 1 millj. kr. fyrir útgerðarmenn, en þá horfði allt öðruvísi við; það var bráðabirgðaráðstöfun, til þess að útvegurinn færi ekki í kalda kol; svo að þetta er ekki sambærilegt. Hér er ný braut, sem verið er að ryðja, og verður ekki í bili séð fyrir endann á henni. Ef byrjað er á síldinni og tekin ábyrgð á rússneskum víxlum, má eins búast við, að á eftir komi fiskurinn, ullin o. fl. Það kann vel að vera, eins og nú er ástatt á Spáni, þar sem allt logar í uppreisnum og óeirðum, að Spánverjar telji sér hag að því að kaupa ísl. fisk með löngum greiðslufresti.

Alþingi Íslendinga hefir verið fullríflegt á því að veita ábyrgðir rikissjóðs, og oft er litið svo á, sem meinfangalaust sé að veita þær. En nú er svo komið, að á rikissjóði hvíla tugir milljóna í ábyrgðum; en eftir því sem ábyrgðarsúpan vex, hlýtur lánstraust landsins að minnka út á við. Það er því ekki meinfangalaust að veita þessar ábyrgðir rikissjóðs. Og hér er farið fram á hvorki meira né minna en 5 millj. kr.

Ég skal ekki leggjast á móti því, að málið verði athugað vendilega í nefnd, því að þetta er alvörumál fyrir síldarúteginna, sem er í kreppu með sölu afurðanna. En málið verður að íhuga ræki-lega, áður en hv. d. lætur sér detta í hug að samþykkja það.

Jón Þorláksson: Ég get tekið undir ummæli hv. þm. Snæf. um það, að nú á síðustu árum er komið æðilangt — og miklu lengra en nokkru sinni áður — út á þá braut að leggja rikissjóð í ábyrgðir, og það er sjálfsagt á sumum sviðum komið of langt. En hér er alveg nýtt atriði á ferð. Ég veit ekki til þess, að rikissjóður hafi yfirleitt verið látinn takast á hendur ábyrgð á öðru en fyrir innlendar stofnanir. En hér er farið fram á að taka ábyrgð á víxlum fyrir rússnesku stjórnina, eða ábyrgð á því,

Ábyrgð ríkissjóðs fyrir viðskiptum við Rússland. — Leyfi til að reka útvarpsstöð.

að rússneska stj. standi við sína greiðsluskyldu. Þetta er alveg nýtt atriði. Jafnvel þótt sjálfsagt megi segja, að léttúð hafi sýnt sig stundum áður í slíkum málum, þá er hér farið út fyrir það, sem annars hefir gilt um ábyrgðir ríkissjóðs.

Ég get fallið á, að málinu sé vísað til n., og í n. verður hægt að gefa hv. þm. Ak. kost á að skýra, hvernig hann vill láta landið græða 8,50 kr. — 1700 þús. kr. á 200 þús. tunnnum — á hverri tunnu, sem seld verður til Rússlands. Þá verða menn að fá meira fyrir innihaldið en 5,50 kr., sem sagt er að sé greitt nú.

Flm. (Erlingur Friðjónsson): Ég skal viðurkenna út af ummælum hv. þm. Snæf., að ég tel það nauðsyn, en ekki góða nauðsyn, að þurfa að ganga í svona ábyrgð. Yfirleitt tel ég ábyrgðir illa nauðsyn. En nauðsyn getur, þótt ill sé, verið svo þörf, að ekki verði hjá henni komizt.

En viðvíkjandi ummælum hv. þm., þar sem hann talaði um milljónir, sem lagðar yrðu í ábyrgð fyrir sildarútveginn, þá er ekki gert ráð fyrir, að upphæðin gangi öll til ábyrgðar fyrir hann, heldur og fiskinn. Enda liggur það opið fyrir, að ef ætti að selja 200 þús. tunnur til Rússlands á 20 kr. tunnuna og ábyrgðin er á 75%, þá yrði upphæðin um 3 millj., en ekki 5.

Hv. 1. landsk. talaði um, að hér væri á ferð ábyrgð í nýju formi, þar sem gert væri ráð fyrir, að ísl. ríkið ábyrgðist víxla, sem rússneska stj. ætti að greiða. Í raun og veru er þetta nýtt á pappírnum, en það er samt sem áður gert fyrir þá, sem vöruna selja, því að við megum vera vissir um, að rússneska stj. er það ekki eins mikið keppikefli og það hlýtur að vera okkur, að fá þessi viðskipti. Það erum við, sem sækjumst eftir þessum viðskiptum. Þess vegna er ábyrgðin fyrir okkur, þótt hún sé í þessu formi.

Ég get verið fljótur að bregða upp dæmi út af ummælum hv. 1. landsk. um gróðann af sölunni til Rússlands. Ég tel gróða að fá í vinnulaunum af hverri tunnu 4—5 kr., og eins tel ég það gróða, ef fyrir hverja sildartunnu fæst hærra verð á rússneskum markaði en með því að leggja sildina í bræðslu, og hygg ég

ekki rangt, að sá munur yrði 3,50 kr. á tunnuna. Til þess að þetta dæmi væri í alla staði rétt, yrði það því að vera þannig: Ríkissjóður fengi 1,50 kr., verkafólkið 4,00 kr. og sildareigendur 3,00 kr. Þá er komin þessi upphæð, sem hv. 1. landsk. bjóst við, að ég mundi þurfa að gera grein fyrir, ef málið færi til nefndar. Af þeirri ástæðu þarf það því ekki að fara í n., því ég er þegar búinn að gera grein fyrir því, en ég vona samt, að hv. dm. sýni því þá velvild að leyfa því að ganga til nefndar, svo að nánari athugun fari þar fram.

ATKVGR.

Till. vísað til fjhn. með 10 shlj. atkv. og umr. frestað.

Á 20. fundi í Ed., 10. marz, var útbýtt nál. frá meiri hl. fjhn., á þskj. 119, og á 21. fundi í Ed., 11. marz, nál. frá minni hl., á þskj. 128, en till. var ekki á dagskrá tekin framar.

15. Leyfi til að reka útvarpsstöð.

Á 30. fundi í Ed., 21. marz, var útbýtt: Till. til þál. um leyfi til að reka útvarpsstöð (A. 229).

Á 31. fundi í Ed., 23. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta voru ákveðnar tvær umr.

Á 33. fundi í Ed., 25. marz, var till. tekin til fyrri umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 35. fundi í Ed., 27. marz, var till. aftur tekin til fyrri umr.

Flm. (Pétur Magnússon): Ég ætla ekki að tefja fundinn með framsöguræðu, en vil geta þess, að ég tel sjálfsagt, að málinu verði vísað til nefndar til rannsóknar. Ég hefi hér hjá mér mikil plögg viðvíkjandi málinu, og verður hægara að

ræða málið, er nefndin er búin að kynna sér þau og tala við landssimastjóra eða simaverkfræðing um hina teknisku hlið málsins.

Ég hygg, að grg. þáttill. þessarar sannfæri menn um, að vert sé að athuga málið. Vænti ég þess, að því verði að lokinni umr. vísað til allshn.

ATKVGR.

Till. vísað til allshn. með 12 shlj. atkv. og umr. frestað.

Nefndarálit kom ekki, og till. var ekki á dagskrá tekin frammar.

16. Lokun Íslandsbanka.

Á 32. fundi í Ed., 24. marz, var útbýtt: Till. til þál. út af lokun Íslandsbanka (A. 258).

Á 34. fundi í Ed., 26. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi. Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Á 35. og 40. fundi í Ed., 27. marz og 7. apríl, var till. tekin til einnar umr. Forseti tók málið af dagskrá.

Á 42. fundi í Ed., 9. apríl, var till. enn tekin til einnar umr. (A. 258, 297).

Flm. (Erlingur Friðjónsson): Það er orðið nokkuð síðan þessi till. var lögð fram hér í d. Hefir nokkur dráttur orðið á því, að hún væri tekin til umr., og er það að visu mér sjálfum að kenna að miklu leyti.

Mér virðist lokun Íslandsbanka í fyrra vera svo alvarlegt mál, að það ætti að vera sjálfsagt, að þingið fengi allar þær upplýsingar frá hæstv. stj., sem hún getur látið í té um orsakirnar að lokun bankans.

Almenningi er mál þetta helzt kunnugt af því, sem skrifað hefir verið um það í blöð landsins. Það er og kunnugt, að nokkrum mánuðum áður en bank-

Alþt. 1931. D. (43. lögjafarþing).

inn lokaði, hafi hann talið sig eiga á 6. millj. kr. í hreinni eign, hlutaféð allt, 4½ millj. kr., og 1200 þús., sem yfirfærðar voru um reikningslokin til þess að vega móti tapi.

Aftur á móti kemur það nokkru síðar á daginn, að bankinn neyðist til að loka, vegna þess að hann telur sig ekki geta haldið áfram starfsemi sinni vegna fjárskorts. Þetta er svo fágætur viðburður í sögu landsins, að fullkomin ástæða virðist vera til að kynna sér allar ástæður fyrir þessum atburði.

Síðan eru tveir menn látnir rannsaka hag bankans, og komast þeir að þeirri niðurstöðu, að umsögn bankastj. í nóv. 1929 um hag bankans sé röng, bankinn eigi ekki nema fyrir skuldum, eða sé á 6. millj. kr. efnaminni en bankastj. hafði talið. Nokkru síðar er skipuð nefnd til þess að rannsaka hag bankans, og kemst hún að þeirri niðurstöðu, að bankinn eigi 3½ millj. kr. minna en ekki neitt.

Þegar svo Útvegsbankinn, sem tók við skuldbindingum Íslandsbanka, er búinn að starfa fram til ársloka 1930, hefir hann orðið að afskrifa 4 millj. 200 þús. kr. fram yfir hlutafé, sem þýðir það, að bankann vantar á 5. millj. kr. til þess að eiga fyrir skuldum.

Þjóðina vantar skýringar á ástæðunum fyrir þessum miklu töpum, ástæðunum fyrir því, að bankinn verður að loka og fyrir því, að fyrsta árið, sem Útvegsbankinn starfar, verður hann að afskrifa á 5. millj. kr. í óinnheimtanlegum skuldum Íslandsbankaþrotabúsins.

Ég get auðvitað ekki gefið skýringu á þessum atburðum, en till. þessi er komin fram til þess, að ríkisstj., ef auðið er, gefi þingi og þjóð skýringu á þessum fyrirbrigðum. Það, sem ég get sagt um þetta, er aðallega byggt á því, sem blöðin hafa sagt um málið, og á öðrum upplýsingum, sem hægt hefir verið að knýja fram, án þess að leita til hæstv. stj. eða starfsmanna bankans. Hefi ég ekki leitað til þessara aðilja til þess að fá upplýsingar, enda býst ég fastlega við, að ég hefði ekki fengið þær þar, þótt ég hefði beðið þess.

Ríkissjóður lagði í fyrra fram 4½ millj. kr. til starfrækslu Útvegsbankans og til þess að taka á móti þeim töpum

Íslandsbanka, sem hlutu að lenda á ríkissjóði. Og á síðastl. ári hefir ríkissjóður orðið að greiða 550 þús. kr. í vexti og afborganir af töpum Íslandsbankabúsins.

Um ástæðurnar til þessa verðum við þm. að fá að vita, þó búast megi við, að grundvallarorsökin til lokunar bankans sé falin í meðferð þeirra manna á fé bankans, sem stjórnðu honum þangað til hann varð að loka.

Þessar 550 þús. kr. er upphæð, sem vert er að benda á, a. m. k. fyrir okkur Alþýðuflokksmenn, sem höfum orðið að standa í stöðugu stimabraki til þess að fá samþ. lög um verkamannabústaði og fáum nú litla áheyrn, þegar gengið er eftir því, að útvegað sé fé til þess að byggja þá verkamannabústaði, sem síðasta þing gekk þó inn á, að styrktir yrðu af því opinbera. Það er fullkomin ástæða til þess að ihuga, hvað gera mætti fyrir þessa upphæð, sem ganga á árlega í skuldasúpu Íslandsbanka. Fyrir hana mætti byggja 80—90 verkamannabústaði. Verði áframhald á slíkum greiðslum í þrotabúi bankans, þá er sýnilegt, að ríkissjóður missir þar álitlega upphæð árlega, upphæð, sem ástæða er til að sjá eftir, þar sem ekki er sjáanlegt, að fé muni fást á næstunni til byggingar hinna einkarþörfu verkamannabústaða, eins og áður er mælt.

Ef athuguð eru að einhverju leyti sum af hinum gömlu þrotabúum, sem talað hefir verið um í blöðunum og m. a. hafa valdið þeim vandræðum, sem Íslandsbanki komst í, þá verður það skiljanlegt á yfirborðinu, að bankinn yrði að loka, þar sem sum þrotabúin námu 2 millj. kr., eða ef til vill meiru.

Vil ég í því sambandi benda á Copland & Co. Nam það ekki minna en 2½ millj. kr., sem honum var gefið upp á árunum. Virtist Copland þó ekki eiga nema ör-litla upphæð, rúmar 13 þús. kr., upp í skuld sína við Íslandsbanka, sem orðin var á 4. millj. kr. Þessi útlendi spekulant, Copland, kallar sig í fyrstu Copland & Co., en síðar Copland h/f. Er það sumra manna mál, að hið nýja félag, Copland h/f, hafi fengið allmikið fé að láni hjá Íslandsbanka á sínum tíma. Er mér þó ekki kunnugt um þetta nema af

afspurn, en vildi gjarnan fá að vita, hvort þetta er rétt. Það hefir einnig heyrzt, að gamla félagið skuldi bankanum ennþá um 700 þús. kr., svo að það hafa verið um 3200 þús. kr., sem Copland & Co. hefir skuldað bankanum. Sennilega verður þessi skuld, sem enn er við þrotabú Íslb., aldrei greidd, því vitanlegt er, að Copland er nú kominn í greiðsluþrot að nýju, svo þaðan mun lítils að vænta. En sé það rétt, að nýtt félag, með Copland sem aðalmanni, hafi fengið lán hjá bankanum, eftir að búið var að gefa gamla félaginu upp 2½ millj. kr. og það skuldaði 700 þús. þar að auki, þá er það svo alvarlegt mál, að fullkomin ástæða er til þess að álita, að farið hafi verið fram úr öllu hófi gálauslega með fé bankans hvað snertir viðskipti við þennan mann. Upphæðin, sem búið var að afskrifa, 2½ millj. kr., er svo geysistór á vörn mælikvarða, að það virðist alveg óverjandi að koma einu félagi í svo mikla skuld við bankann, að hann bíði af slíkt feiknatjón.

Þá hefir verið mikið rætt í blöðunum og víðar um þrotabú Stefáns Th. Jónssonar á Seyðisfirði. Þær upplýsingar hafa fengizt um þetta þrotabú, að bankinn hafi átt 2018 þús. kr. hjá Stefáni, en eignir hans hafi numið 347 þús. kr., er búið var gert upp. Hefir því bankinn tapað 1670 þús. kr. á þessum eina manni.

Um þetta bú hefir það heyrzt, að Stefán hafi skuldað bankanum um 380 þús. kr. árið 1920. Eru eignir hans árið 1930 því minni en skuldir hans voru árið 1920, svo að ekki virðist eftirlitið hafa verið mikið með þessu búi. Árið eftir hækkar svo skuldin og verður þá helmingi hærri en eignirnar námu, er búið var gert upp. Síðan halda skuldir búsins áfram að hækka jafnt og þétt, og 1925 eru þær orðnar 1088 þús. kr., eða rúmlega þrisvar sinnum hærri en eignir búsins 1930. Árið 1927 eru skuldirnar orðnar tæplega fimm sinnum hærri en eignirnar, og 1928 tæplega sex sinnum hærri, eða 2018 þús. kr., gegn eignum á 347 þús. kr.

Þetta yfirlit sýnir, að á síðustu 10 árum hefir bú Stefáns Th. Jónssonar safnað skuldum hjá Íslandsbanka, sem eru

sex sinnum hærri en eignir búsins, þegar það er gert upp.

Þetta virðist vera svo fullkominn skortur á eftirliti yfirmanna Íslandsbanka, að maður furðar sig á, að slíkt skuli geta komið fyrir, — svo áberandi skortur, að ekki verður komið hjá því nú, þegar ríkissjóður er orðinn þátttakandi í skuldunum, að láta rannsaka, í hverju þessir atburðir liggja.

Árið 1929 fór einn af bankastjórum Íslandsbanka austur til Seyðisfjarðar til þess að rannsaka hag útibúsins, og þá sennilega ekki sízt viðskipti Stefáns Th. Jónssonar við bankann. En ekki hefir orðið mikill árangur að sendiför þessa bankastjóra, því hann virðist hafa komið að þeirri niðurstöðu, að allt væri í sæmilegu ástandi, þó að eignir bús St. Th. Jónssonar næmu ekki nema einum sjötta hluta af skuldunum, eða a. m. k. varð enginn árangur af förinni.

Hefi ég nú talað um þá af viðskiptavinum bankans, sem mesta eftirtekt hafa vakið. En ekki tel ég það ómögulegt, að vera kunni fleiri af viðskiptavinum bankans, er líkir séu þessum og hljóti að vekja sérstaka eftirtekt, ef rannsókn yrði gerð.

Þá hafa blöðin einnig minnzt nokkuð á viðskipti Íslandsbanka við Sæmund Halldórsson í Stykkishólmi. Þegar bú hans var gert upp, skuldar hann 729354 kr., en á aðeins 43 þús. kr. upp í skuldina. Í marzmán. 1929 eru afsagðir vixlar, 462 þús. kr., sem hljóða upp á hann, og litlu síðar bætist við vixill, að upphæð 45 þús. kr., sem líka er afsagður. Allt eru þetta verðlausir vixlar, þar sem Sæmundur Halldórsson er samþykjandi, en sonur hans lántakandi.

Þetta sýnir, að í byrjun marzmánaðar 1929 var þetta fyrirtæki komið í þau vandræði, að full ástæða virðist hafa verið til þess fyrir bankann að hætta við það viðskiptum og láta gera það upp. Búið gat ekki lengur staðið í skilum um greiðslur á skuldbindingum, sem jafnskýrt er ákveðið um greiðslur á eins og vixlum, en samt sem áður kaupir bankinn enn vixla af búinu fyrir rúmar 200 þús. kr., eftir að búið var að afsegja vixla frá því upp á rúma $\frac{1}{2}$ millj. kr. Þessar 200 þús. kr. voru verðlausir vixl-

ar með öllu, að öðru leyti en því, að fyrir 10 þús. kr. var veð í afla, en þar sem ekkert greiddist upp í þann vixil, hefir annaðhvort ekkert aflast, eða þá að aflinn hefir gengið upp í aðrar skuldir. Skal ég ekkert um það segja, hvort réttara er, þótt þess muni hinsvegar dæmi, að hið síðara hafi getað átt sér stað. — Það er því svipað með þetta bú og búið á Seyðisfirði, að það hefir satnað skuldum umfram eignir síðastl. 10—12 ár og sokkið dýpra með ári hverju, án þess að nokkurntíma á þessum 10—12 árum hafi búið minnkað skuld sína við bankann. 1919 eru skuldir búsins taldar 55 þús. kr., en eignir reynast 43 þús. kr., þegar það loks er gert upp; svo að strax árið 1919 eru skuldir búsins orðnar meiri en eignirnar. Og frá árinu 1919 hafa skuldir þessa bús farið síhækkandi. 1924 eru skuldirnar 205 þús. kr., 1925 eru þær orðnar 234 þús. kr., 1926 eru þær 342 þús. kr., 1927 469 þús. kr., 1928 595 þús. kr., 1929 718 þús. kr., og 1930 eru skuldirnar alls orðnar 729354 kr. Eru skuldir þessa bús þá orðnar sautjánfaldar á við eignir þess. Eftirlit bankans er ekki meira en það, að á 12 árum er búið alltaf að bæta við sig skuldum, án þess að eignirnar vaxi. — Það hefir flogið fyrir, að Sæmundur Halldórsson hafi viljað framselja bú sitt til þrotabússkipta árið 1925, en að bankinn hafi ekki viljað missa af svo góðum viðskiptamanni og því komið í veg fyrir það, enda þótt hann skuldaði þá um 200 þús. kr. fram yfir eignir. Og síðan hafa skuldir þessa manns aukizt um $\frac{1}{2}$ millj. kr. Er ekki einu sinni því til að dreifa, að skuldirnar hafi minnkað annað árið og vaxið hitt árið, heldur hafa þær stöðugt aukizt. Er harla undarlegt, að hægt skuli vera að lána litlu búi út á verðlausa vixla aðrar eins upphæðir og sýndi sig, að hér var um að ræða, þegar bú Sæmundar Halldórssonar loks var gert upp, því að þá skuldaði búið um 700 þús. kr. umfram eignir. Sýnir þetta út af fyrir sig, hve lítið bankinn hefir hugsað um þann möguleika, að búið standi nokkurntíma í skilum um skuldbindingar sínar, því að alltaf er haldið áfram að lána, enda þótt ekki væri að öðru að ganga en efna-
lausri persónu, sem að sjálfsögðu ekkert

gat greitt, þegar á átti að herða, og til þess kom heldur ekki fyrr en búíð var að loka bankanum og aðrir innheimtumenntu komu til skjalanna.

Ég vil að lokum taka eitt dæmi enn sem sýnishorn viðskipta Íslandsbanka við einstaka menn og félög. Það er sagt svo, að maður, sem fengið hafði 1740 kr. lán í bankanum og ekki gat greitt það, svo að bankinn varð að afskrifa þetta fé sem tapað, hafi síðar fengið 6 þús. kr. lán í bankanum tryggingarlaust. Mun þetta vera meðal þeirra skulda Íslandsbanka, sem nú er verið að reyna að innheimta, en talið mun vera vonlaust um að fáist greitt. Að slíkt skuli geta átt sér stað, að maður, sem ekki stendur í skilum með litla upphæð, skuli síðar geta fengið þrefalt hærra lán án nokkurra trygginga, er með öllu óskiljanlegur verzlunarmáti og óþekktur, að ég vona, hjá öðrum en Íslandsbanka.

Ég sé ekki ástæðu til að draga fram fleiri dæmi úr sögu Íslandsbanka, en vil að nýju taka það fram, að mér er ekki fullkomlega ljóst, hvort öll þau dæmi, sem ég hefi tilfært, eru rétt, og mun ég því taka þakksamlega öllum ábyggilegum leiðréttingum. Sé eitthvað af því rangt, sem ég hefi drepíð hér á, mun ef til vill fleira ranghermt um starfsemi Íslandsbanka úti á meðal almennings, og er því ekki nema gott eitt, að sannleikurinn komi fram í dagsljósið. Sé þetta hinsvegar rétt, og dæmin um óstjórnina í Íslandsbanka fleiri og ekki fegurri en þau, sem ég hefi nefnt, er einnig sjálf-sagt, að það komi fram. Ég vænti þess því, að hv. d. taki þessari till. minni vel og að hún nái fram að ganga og að árangurinn af henni verði sá, að þau skjöl og skilríki, sem skýra gjaldþrot Íslandsbanka, verði lögð fyrir þingið.

Pétur Magnússon: Það er vel farið, að þetta mál er fram komið, því ekki er vafi á því, að lokun Íslandsbanka og þeir atburðir, sem gerðust í sambandi við hana, höfðu svo margvíslegar og viðtækar afleiðingar, að rétt er, að þingið reyni að kynna sér þær orsakir, sem lokuninni ollu.

Lokun bankans leiddi af sér tvennskonar tjón, beint og óbeint. Hún leiddi

beint fjárhagslegt tjón yfir landið. Vil ég í því sambandi minna á lántökuna frá síðasta hausti, því að það ætti öllum að vera ljóst, að við urðum að sæta svo vondum lánskjörum þá vegna framkomu landsstj. í Íslandsbankamálinu í fyrravetur. Við urðum að sæta miklum mun verri kjörum en nágrannaþjóðir okkar fengu á sama tíma, en þess eru engar líkur, að við hefðum ekki notið sömu kjara og aðrar Norðurlandaþjóðir, ef meðferð stj. á Íslandsbankamálinu hefði ekki verið slík sem hún var. En auk þessa beina tjóns ríkissjóðsins hafa margir kaupsyslumenn beðið mikið beint tjón vegna erfiðari viðskiptakjara. Þekki ég ýms dæmi þess, að erlend firmu drógu sig til baka frá viðskiptum við íslenzka menn, eftir að bankanum hafði verið lokað. Til dæmis fékk eitt íslenzkt og traust firma, sem hafði loforð fyrir fastri kredit hjá firma í Englandi, afsva frá þessu firma eftir lokunina, með þeim forsendum, að hér sæti að völdum bolsivikkastj., sem alltaf mætti búast við, að gengi frá öllum skuldbindingum landsins. Við vitum, að þetta er ekki rétt að því leyti, að núv. stj. er ekki bolsivikkastj., en hinsvegar hagaði stj. sér ekki ólíkt því, sem svo gæti verið, því að hún lagði áherzluna á það, að við yrðum að koma þeim skuldum af okkur, sem við gætum, til þess að standa betur að vígi á eftir. Að þessu leyti fetaði hæstv. núv. stj. dyggilega í fótspor Rússa. Og það er ekki vafi á því, að sá álitshnekkir, sem þessi tilraun stj. til að velta af sér réttmætum skuldbindingum, skapaði okkur, verður afdrifaríkari en það beina tjón, sem við höfum liðið af þessum sökum. Íslandsbanki var út á við almennt skoðaður ríkisstofnun, enda var hann í svo nánu sambandi við ríkið, að ekki var nema eðlilegt, að útlendingar litu svo á. Bankinn hafði seðlaútgáfuna í sínum höndum, 2 af 3 bankastjórum hans voru stjórnskipaðir, meiri hl. bankaráðs hans var kosinn af þinginu, og sjálfur forsrh. landsins var form. þess, auk þess sem bankinn hafði nafn landsins í firmaheiti sínu. Líka má benda á það, að nýlega er fallinn dómur hér í Reykjavík, þar sem gengið er út frá því, að Íslandsbanki hafi verið ríkisstofnun. Það var því ekki lít-

ill álitshnekkir fyrir þjóðina, þegar landstj. reyndi að varpa frá sér skuldbindingum stofnunar, sem svo var litið á, jafnt utan lands sem innan. — Venjulega er litið svo á, að sú stj., sem með völdin fer á hverjum tíma, sé spegill af þjóðinni á sama tíma. Þetta er og oft rétt, en hér reyndist það spéspegill. Þjóðin og þingið hafði til að bera meiri siðferðisþroska en sjálf landstj. og kaus ekki að velta af sér skuldbindingunum, heldur að standa við þær, eins og ærlegum mönnum sæmdi. En engu að siður hefir þjóðin þó orðið að gjalda framkomu stj. í þessu máli.

Hv. flm. þeirrar till., sem hér liggur fyrir, hefir nú gert grein fyrir henni. Get ég ekki neitað því, að ég varð fyrir vonbrigðum við ræðu hv. flm. Ég hélt ekki, að hann hefði flutt þessa till. sína til þess að geta smjattað á gömlum sögum úr stjórnarblöðunum. Mér datt ekki í hug, að hann hefði tilhneigingu til þess að stiga hælum á þá menn, sem reynt hafa að halda uppi atvinnulífinu í landinu, að vísu fyrst og fremst til að bjarga sjálfum sér, en beðið ósigur í þeirri viðleitni. Mér finnst óhætt að láta flokksblöðum stj. þetta eftir, en vera ekki að draga slíkan söguburð inn í þingið, enda verða rætur meinsemdarinnar ekki raktar með því að vera að telja upp töp einstakra manna við þessa stofnun. Þær liggja dýpra en svo. — Ég býst við því, að svo hafi átt að skilja hv. flm., að bankastjórar Íslandsbanka hafi orðið sekir um vítaverðan verknað í stjórnarframkvæmdum sínum, þó að hv. flm. segði þetta að vísu ekki beint út. Á að sjálfsögðu að rannsaka það til hlítar, hvort eða hve mikinn þátt bankastjórnarnir hafi átt í töpum bankans, því að þeir eiga að standa ábyrgir gerða sinna, en ég veit ekki, hvort það er heppilegasta lausnin til rannsóknar á því máli að fela stj. að framkvæma hana, eins og till. hv. flm. gerir ráð fyrir. Þó að tind séu til töp einstakra viðskiptamanna bankans, held ég, að það gefi litlar upplýsingar um sök eða sakleysi bankastj. Bankar geta vissulega tapað, og tapað stórfé, án þess að réttmætt sé að saka bankastj. um þau töp. Verðsveiflur og ýmsar truflanir í atvinnulífinu geta gert það að

verkum, að lán, sem virðast fulltryggð, þegar þau eru veitt, eru töpuð eftir nokkurn tíma.

En það er fleira í sambandi við lokun Ísl. banka en afstaða bankastj., sem rannsaka þarf, og sumt á þá leið, að óhugsandi er að fela stj. rannsókn þess máls. Sum þessara atvika eru meira að segja þann veg vaxin, að heiður landsins liggur við, að þau komi í ljós, og er hér fyrst og fremst um að ræða afstöðu núv. stj. til lokunarinnar. — Ég býst við því, að allir þeir, sem hér eru inni, hafi heyrt þann kvitt, að allt frá því að Magnús Kristjánsson dó og þar til loks að bankanum var lokað, hafi verið unnið að því systematískt af stj. að grafa undan bankanum. Skal ég engan dóm á það leggja, hvort þessi söguburður er réttur, en ég veit, að þeir eru margir, sem trúa honum, ekki siður flokksmenn stj. en andstæðingar hennar. Það, sem gaf þessum kvitt byr undir báða vængi, var afstaða stj. til þess hluta enska lánsins frá 1921, sem ríkið lánaði bankanum, og þykir mér því ástæða til að rifja nokkuð upp framkomu stj. í því máli. Með bréfi, dags. 30. jan. 1929, tilkynnti hæstv. forsrh. stj. Íslandsbanka, að landstj. hefði ákveðið að láta meta að nýju þær tryggingar, sem bankinn hafði sett fyrir láninu. Hafði landstj. skipað Jakob Möller bankaeftirlitsmann í matsnefndina, en bankaráð Landsbankans tilnefnt í hana Jón Árnason framkvstj. og hv. 2. landsk. þm. (JBald). Matsnefndin komst að þeirri niðurstöðu 11. marz 1929, að þær tryggingar, sem bankinn hafði sett fyrir láninu, væru nægilegar. Samt sem áður krafðist hæstv. fjmrh. þess með bréfi, dags. 30. marz 1929, að tryggingarnar væru hækkaðar svo mjög, að veðið yrði a. m. k. 20% hærra en skuld bankans af enska láninu næmi á hverjum tíma. Mátti hæstv. fjmrh. þó vita, að bankinn gat ekki fullnægt þessum skilyrðum, en engu að siður hélt ráðh. stöðugt áfram að gera þessa kröfu á hendur bankanum. Var ekki nema eðlilegt, að út af þessu sprytti upp sá kvittur, að stj. hefði gert þetta til þess, að bankinn yrði að hætta starfsemi sinni.

Hér er um verulegt rannsóknarefni að ræða. Ef stj. er saklaus af þessum glæp,

sem á hana er borinn, vil ég segja það, að heiður þjóðarinnar liggur við, að þetta sé kveðið niður. Ef stj. hinsvegar er sek að þessu, er nauðsynlegt, að það upplýsist, svo að hún fái makleg málagjöld. En ég geri ráð fyrir, að hv. flm. geti verið mér sammála um það, að lítið vit sé í því að fela stj. sjálfri þessa hlið rannsóknarinnar.

En það er fleira en þessi framkoma stj., sem upplýsa þarf. Viku áður en nokkur órói varð hér í Rvík út af bankanum, gengu sögur um það í Kaupmannahöfn, að bankinn væri búinn að loka. Hvaðan eru þessar sögur komnar? Á því er engin skýring fengin ennþá. Ég segi ekki, að n. gæti upplýst þetta, en það er ekki óhugsanlegt. Fyrirspurnir bárust hingað um hag bankans frá erlendum mönnum um þetta leyti. Og má vera, að þeir gætu gefið upplýsingar um það, hvernig þessi kvittur hefði borizt þeim til eyrna. Hann gæti verið kominn frá Íslandi. Því þarf ekki að lýsa, hver áhrif þetta hefir haft á hag bankans, sem óneitanlega var í þröng áður, þótt hann hefði getað haldið áfram, ef rás viðburðanna hefði verið önnur.

Frá Englandi komu ennfremur fyrirspurnir til eins af bankastjórunum um það, hvort bankinn væri búinn að loka. Þetta var áður en bankastjórunum var ljóst, að slíkt væri í aðsigi. Þetta þarf að rannsaka, hvort sem nokkuð upplýsist um það eða ekki.

Austur á Seyðisfirði vissu menn, að loka átti bankanum, áður en menn höfðu hugboð um það hér. Menn tóku þar út innstæður sínar af hræðslu við lokunina. Hvernig stendur á þessu? Hefir einhver nákominn bankanum rofið þagnarskyldu sína? Um það skal ég ekkert segja. En þetta er líka rannsóknarefni.

En þetta þýðir ekki að skipa stj. að rannsaka, og þau plögg, sem hún legði fram, mundu ekki bera neitt með sér um þetta. Ég flyt því brtt. á þskj. 297 á þá leið, að í stað þess, að stj. leggi skjöl og skilríki viðvikjandi lokun bankans fyrir þingið, verði kosin 4 manna nefnd samkv. 35. gr. stj.skr. til að rannsaka málið. Skil ég ekki í öðru en að hv. flm. geti fallizt á þessa breyt., ef honum er nokkur alvara með till. sinni. Hann minnst

ekki á brtt. í ræðu sinni áðan, en ég vona, að hann láti í ljós álit sitt á henni áður en umr. lýkur. Ég treysti því, að allir þeir hv. þdm., sem vilja fá allt í þessu máli fram í dagsljósið, greiði atkv. með brtt.

Fjmrh. (Einar Arnason): Mér er ekki vel ljóst, hvernig hv. flm. þáltill. hugsar sér, að stj. leggi þessi skjöl og skilríki fyrir þingið. Það kemur ekki fram í þáltill. né heldur í ræðu hv. flm., hvort tilætlunin sé að fá einhverri nefnd skýrslur um þetta eða útbýta þeim á meðal þingmanna. Ég hefi annars lítið um þessa þáltill. að segja, annað en það, að stj. er fús á að leggja fram þau gögn, sem fyrir hendi eru, til þess að upplýsa málið. Stj. hefir borizt ítarleg skýrsla frá bankaráði Útvegsbankans um starfsemi bankans árið sem leið. Hún gefur skýrt yfirlit yfir útkomuna á búi Útvegsbankans á því ári. Ég skal ekki fara út í þessa skýrslu að sinni, en eins og hv. flm. sagði, ber skýrslan með sér, að framkomið tap bankans á árinu 1930 er 4250 þús. kr. fram yfir hlutafé, eða næstum $\frac{3}{4}$ millj. meira en sú nefnd áleit, sem skipuð var hér í fyrra til að rannsaka hag bankans. Verður þó ekki sagt, hvort öll töp eru fram komin ennþá. En þótt töpin kynnu að verða eitt-hvað meiri en þetta, mega menn ekki ætla, að Útvegsbankinn sé tæpt staddur, svo að viðskiptum við hann sé ekki óhætt.

Þessi skýrsla sýnir vel, að gyllingarnar um hag Íslandsbanka í fyrra hafa ekki haft við rök að styðjast. Má að visu taka tillit til þess, að þetta ár hefir verið erfið fyrir bankastarfsemi og viðskiptamenn átt örðugt með að standa í skilum. En þetta sama árferði hefði líka komið yfir Íslandsbanka, ef hann hefði haldið áfram, og niðurstaðan hefði sít orðið betri. Auðvitað er slæmt, að hinn nýi banki skuli lenda á svo erfiðu ári fyrsta árið.

Eins og ég hefi sagt, er stj. fús til að láta af hendi gögn um þetta efni. Annars virðist mér, að skýrslan frá bankaráðinu sýni greinilega, hver var ástæðan til lokunar Íslandsbanka.

Hv. 4. landsk. flytur hér brtt., þar sem

hann leggur til, að þáttill. verði snúið upp í það, að Ed. skipi 3 manna nefnd til að rannsaka málið. Ég læt mér í léttu rúmi liggja, hvora leiðina d. velur. Ég tel sjálfsagt, að sú leiðin sé farin, sem líklegri er til árangurs.

Annars var að ýmsu leyti furðulegt að hlusta á ræðu hv. 4. landsk. Kenndi í henni meiri taugaveiklunar og geðofsa en vænta mátti af svo gætnum manni. Hann rís hér upp með ódæma orðbragði, kemur með staðlauser fullyrðingar og Gróusögur um framkomu stj. í Íslandsbankamálinu. Hann segir, að lokun bankans hafi verið tjón fyrir þjóðina. Auðvitað. En þetta tjón leiddi af því, að bankinn hafði tapað svo miklu, að hann varð að loka. Hann ber það ennfremur alveg rakalaust fram, að stj. hafi fengið verri lánskjör síðast vegna lokunarinnar. Það er engin ástæða til að ætla slíkt. Útlendir skuldheimtumenn hafa fengið allt sitt, og þótt tveir af útlendum viðskiptamönnum bankans legðu fram hlutfé í Útvegsbankann af fúsum vilja, hefði það ekki átt að skerða lánstraustið. Mér skildist hv. 4. landsk. helzt færa það sem rök fyrir þessari fullyrðingu, að útlend firmu litu svo á, að hér væri bolsivikkastjórn. Þetta hefir nú verið sagt um önnur lönd, t. d. England líka, og varla ástæða til að taka það hátiðlega.

Hv. þm. sagði, að nýlega hefði gengið dómur um það, að Íslandsbanki hefði verið skoðaður sem ríkisstofnun. Mér er með öllu ókunnugt um, að nokkur slíkur dómur hafi gengið.

Hv. þm. sagði ennfremur, að stj. hefði byrjað í árslok 1928 að ofsækja bankann. Þessi ofsókn á að hafa verið fölg-in í því, að stj. vildi vita um tryggingarnar fyrir enska láninu. Þetta átti að hafa verið einhver dauðasynd. Mér finnst óforsvaranlegt, ef stj. hefði ekki gert sér far um að fá að vita, hverjar þessar tryggingar voru, eða hve mikils virði. Þessi ásökun missir því marks.

Þessi athugun á tryggingunum fór fram á þann hátt, að n. sú, er átti að meta þær, gaf stj. skýrslu um það, hve mikils virði hún áliti tryggingarnar. Hinsvegar lét hún enga skoðun í ljós um það, hvort hún áliti þær nægilegar. En út af þessari skýrslu n. fann stj. ástæðu

til að leggja þá spurningu fyrir n., hvort hún áliti tryggingarnar nægar. Út af svari n. var farið fram á við bankastj., að hún bætti svo við tryggingarnar, að þær væru 20% hærri en skuld bankans við ríkið á hverjum tíma. Hv. 4. landsk. finnst þetta goðgá, að tryggingarnar séu hærri en lánið. En þetta er ekki annað en það, sem hver banki vill hafa, og það er ekkert furðulegt. Það er aldrei gott að segja, hve mikils virði tryggingar kunna að verða, ef til þeirra þarf að taka. Ef þetta á að vera ein af aðalástæðunum til lokunarinnar, hefir bankinn ekki verið sterkur á svellinu.

Hv. 4. landsk. var að tala um ýmsar sögur, sem gengið hefðu um hag bankans utanlands og innan, áður en honum var lokað. T. d. hefðu menn á Seyðisfirði tekið út innstæðufé sitt nokkru áður. Ég veit ekki um sönnur á þessu, en finnst það alls ekki óeðlilegt. Á Seyðisfirði hafði þá orðið uppvist um hin geysilegu töp bankans á einu firma þar, og því er ekki óeðlilegt, að mönnum hafi þótt tryggara að geyma fé sitt annarsstaðar. Heldur er ekki ósennilegt, að menn þar hafi þurft á innstæðufé sínu að halda, eftir að bankinn var alveg hættur að lána.

Hv. þm. má auðvitað fá n. til að rannsaka þetta, en ég er hræddur um, að uppskeran verði léleg. Það er augljóst, að hann vill leiða athygli manna frá hinum réttu orsökum lokunarinnar með því að reyna að velta sökinni yfir á stj. En verði þetta mál rannsakað til hlítar, hygg ég, að einhver muni eiga um sárara að binda en ríkisstj.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Ég vil segja nokkur orð út af ræðum hv. flm. og hv. 4. landsk. Ég get gefið þær upplýsingar út af ræðu hv. flm., að síðan þáttill. hans kom fram, hefir lögreglustjóra borizt kæra út af lokun Íslandsbanka frá verkamannafélaginu „Dagsbrún“. Lögreglustjóri var ekki viss um, hvort þetta mál heyrði undir gjaldþrotalögin og það því um umsögn stjórnarráðsins. Var afráðið, að taka ekki ákvörðun um þetta að sinni, heldur að láta rannsókn fara fram í kyrrþey utan réttar, og fékk lögreglustjóri þrá lög-

fræðinga til að framkvæma hana. Á þennan hátt er í raun og veru framkvæmt það, sem vakir fyrir flm. þátill. Ég get ekki sagt um, hvenær þessari rannókn verður lokið, en hún ætti að geta verið byrjuð. Þegar þessa er gætt, er minni ástæða til að samþykkja brtt. hv. 4. landsk.

Hinsvegar er ekki óeðlilegt, þótt þjóðin vilji vita, hvernig stendur á því hruni, sem leitt hefir af sér þá byrði á skattgjaldendum, sem nemur öllu því, sem í venjulegu ári er veitt til vega, brúa og síma.

Þess vegna er þetta stórpólitískt mál, af því að tap Íslandsbanka og stöðvun er líklegt til þess að stöðva nokkuð mikið af verklegum framkvæmdum landsins í framtíðinni, a. m. k. þegar hart er í ári.

Þessi töp bankans, sem hv. flm. drap á, eru svo gifurleg og afleiðingar þeirra svo þungbærar fyrir þjófélagið, og þá ekki sízt, ef litið er á afleiðingarnar fyrir flokk hv. 4. landsk., sem hélt því fram eftir því sem hann hafði krafta til í fyrra, að bankinn væri á ábyrgð landsmanna.

Ég býst því við að greiða þátill. hv. þm. Ak. atkv., þótt hún ef til vill sé tilgangslítill, en viðurkenni, að hún er sprottin af eðlilegri þörf borgaranna til þess að vita, hvernig þessu máli er farið. En ég mun verða á móti brtt. hv. 4. landsk., þar sem mér þykir líklegt, að rannsókn lögreglustjóra verði allitarleg, þótt ekki verði hún lögð fyrir þingið.

Tvennt þótti mér hjákátlegt í ræðu hv. 4. landsk. Það fyrst, að hæstv. forsrh. sem form. bankaráðsins hafi orðið orsök í því, hvernig fé bankans fór. Og í öðru lagi það, að hv. þm. flutti þetta fram í töluvert myndugum ásökunartón. Kom mér hið síðara mjög einkennilega fyrir, þar eð mér hefir alltaf fundizt, að enginn ætti að vera auðmjúkari í þessu máli fyrir utan bankastjórana en einmitt þessi hv. þm.

Ég hefði ekki minnst á afstöðu hv. þm. nú, ef hann hefði ekki, eftir að vera búinn í fyrra að gera sig að undri, farið að ásaka þá menn, sem varið hafa hagsmuni almennings og í hvívetna gert skyldu sína.

Ég veit heldur ekki til, að þess séu dæmi, að maður með gott álit hafi lagt í að skoða banka, sem skuldar 3,5 millj., áður en farið var í hann; svo fer þessi hv. þm. inn í bankann og gefur skýrslu, sem er orðið dæmalausasta plagg í íslenskum fjármálum, því að samkv. henni skuldar bankinn alls ekki neitt. Þetta ber vott um vöntun á einhverjum þeim hæfileikum, sem mann í opinberri stöðu má ekki skorta.

Ég sárkenni í brjósti um hv. þm., að honum skyldi verða þetta glapræði á. Það út af fyrir sig, að niðurstaðan var skökk, hefði getað haft stórkostlega spillandi áhrif á lánstraust hins ísl. þjóðfélags, ef menn hefðu tekið skýrsluna trúanlega. Enda er það nokkuð ótrúlegt, að banki, sem í dag er skuldlaus, skuli fá um mánuðum eftir verða að afskrifa 10 millj. kr. sem tap. Og þótt hlutafé væri reiknað með í tapinu, þá er þetta þó svo gifurleg ásökun á hv. þm., að það getur ekki kallast neitt fleipur, þótt ég segi, að hann ætti að vera auðmjúkur, þegar um þetta mál er rætt.

Það er mikið og margt, sem hv. 4. landsk. þarf að fá þjóð sína til að gleyma, í sambandi við þennan eina dag, sem hann dvaldi í Íslandsbanka. Og svo fer þessi maður, með slíka fortíð í þessu máli, að ásaka form. bankaráðs Íslandsbanka, hæstv. forsrh., fyrir það, að hann hafi ekki gert skyldu sína, hafi ekki nennt að leggja það á sig að fylgjast með hag bankans. En sannleikurinn er sá, að hæstv. forsrh. lét gera þá einu athugun, sem nokkuð var að marka, á hag bankans. Þá lét hann og Svavar Guðmundsson athuga útibúið á Seyðisfirði, og er það fyrsta óhlutdræga skoðunin, sem þar fór fram, enda var hún framkvæmd í réttlátum, en hörðum rannsóknaranda. Þó það væri ekki annað en þetta, sem hæstv. forsrh. hefði gert fyrir sína þjóð, þá mætti það teljast mikið.

Sem dæmi vil ég benda á, hve ólíkir þeir tveir menn eru, sem um þetta hafa vélt. Kristján Karlsson fyrrv. bankastj. Íslandsbanka fer austur á Seyðisfjörð, kemur heim aftur, gerir engar athugasemdir eða breytingar, segir ekki einu sinni form. bankaráðsins frá því, sem athugavert var.

Ég geri ráð fyrir því, og vil segja hv. 4. landsk. það, að ef einhverjir geta tal- að djarflega um lokun Íslandsbanka, þá muni hann brátt komast að raun um, að hann er ekki í þeim hópi. Það er ekki stj., sem hefir neitt að fela í þessu efni.

Það eru tveir flokkar og aðstandendur þeirra, sem gæti orðið það nokkuð óþægi- legt, að þetta mál yrði rannsakað til hlítar og það yrði krufið til mergjar, hverjar voru hinar eiginlegu orsakir til þess, að bankanum var lokað.

Pétur Magnússon: Hæstv. fjmrh. lýsti yfir því, að ræða mín hefði ekki verið annað en stóryrði, Gróusögur og ágizkanir. Það kann satt að vera, að ég hafi verið stórorður, og er það ofureðli- legt, því að það er ekki hægt að lýsa framkomu landsstj. í þessu máli án þess að nota stór orð.

Um „Gróusögurnar“ er aftur það að segja, að ég hélt, að það orð hljómaði ekki betur frá ráðherrastólunum is- lenzku en orðið „snara“ í hengds manns húsi. Þá má vel vera, að ég hafi farið með nokkrar ágizkanir. Þess vegna er það, að ég vil fá rannsóknarnefnd, að hvorki ég né aðrir landsmenn vita svo greinilega sem skyldi um hin raunveru- legu drög til lokunar bankans. Og þá einmitt vegna þess, að við viljum lifa í skoðun, en ekki í trú. Við viljum losast við allar ágizkanir.

Ég er sannfærður um, að það er skoð- un mikils hluta þjóðarinnar, að stj. með framkomu sinni í bankamálinu hafi veikt traustið á heiðarleika og viðskipta- máláþroska þjóðarinnar. Hvernig heldur hæstv. fjmrh., að áhrifin hefðu orðið, ef danska ríkið hefði hagað sér við hrun Landmandsbankans á líkan hátt og ísl. stj. gerði við greiðslustöðvun Íslands- banka? Ef stj. hefði þá hrópað, að sjálf- sagt væri að loka bankanum, og „velta af sér“ skuldunum, þá hefði danska rík- ið ekki haldið trausti því, sem það hafði og hefir enn þann dag í dag. Og var þó ólíku saman að jafna, hruni Landmands- bankans og Íslandsbanka.

Ég er hér ekki að saka stj. um þau töl, sem bankinn varð fyrir. En ég held, að ríkisstj., í staðinn fyrir að gera sem minnst úr þeim tölum, sem þjóðin varð

fyrir, hafi farið þá óheppilegu leið að gera eins mikið úr þeim og frekast var unnt.

Það þýðir auðvitað ekki að deila við hæstv. fjmrh. um það, hvort lánskjörin í haust standa í sambandi við lokun Ís- landsbanka. Ég verð þó að segja, að ég á erfitt með að trúa því, að hæstv. ráðh. sé ennþá þeirrar skoðunar, að fram- koma stj. í þessu máli hafi verið vænleg til að afla landinu lánstrausts erlendis. Ég skal ekki væna hann um að hafa gert annað en það, er hann taldi rétt vera. En hann má vera furðulega óglöggur í þessum efnum, ef það er ekki ennþá farið að renna upp fyrir honum, hversu hörmulega stj. komst inn á villigötur í þessu máli.

Hæstv. dómsmrh. gat þess, að lög- reglustj. hafi skipað 3 menna lögfræð- inganefnd, samkv. kæru frá Dagsbrún, til þess að rannsaka, hvort nokkuð væri það í framkvæmdum stj. bankans, sem ástæða væri til að láta hana sæta ábyrgð fyrir. Þessi nefndarskipun getur á eng- an hátt komið í staðinn fyrir þá nefnd, sem ég gerði ráð fyrir. Auk þess er eng- in trygging fyrir, að þessi nefnd starfi þannig, að von sé um nokkurn verulegan árangur. Það er því fjarri því, að ég falli frá till. minni um rannsóknarnefnd.

Ég held, að það hafi ekki verið fleira, sem hæstv. ráðh. sagði um efni málsins. Hinsvegar verð ég að kvitta ofurlitið fyrir þá umhyggju, sem hann sýndi mér persónulega. Hann sagði, að ég hefði gert mig að undri með mati mínu á bankanum, og ennfremur, að ekkert væri hægt að gera af viti á einum degi. (Dómsmrh: Það var heldur ekki gert).

Hæstv. ráðh. veit vel, að þegar hæstv. forsrh. kom til mín á föstudagskvöld og væltist til, að ég tækist á hendur skoð- un og mat á Íslandsbanka, sagði ég hon- um, að ókleift væri að gera fullnaðar- rannsókn á bankanum á einum sólar- hring. Hann kvaðst vita það, en bað mig framkvæma matið þrátt fyrir það. Fyr- ir þrábeiðni hans tókst ég starfann á hendur og vann svo að skoðun bankans í rúman sólarhring. Þótt það sé stuttur tími, hafa margir bankar verið skoðaðir á hlutfallslega skemmri tíma en Íslands- banki í fyrra. Enginn hafði búizt við, að

mat okkar Jakobs Möllers yrði fullnaðarmat, heldur að það gæfi lauslega hugmynd um hag stofnunarinnar. Þrátt fyrir það varð raunin sú, að mjög litlu skakkaði á mati okkar á aðalbankanum og þeirri endanlegu niðurstöðu fjögurra manna nefndarinnar. Við J. M. komumst að þeirri niðurstöðu, að nærri léti, að bankinn ætti fyrir skuldum, ef gert væri ráð fyrir, að hann gæti haldið áfram starfsemi sinni á eðlilegan hátt. Síðari matsnefndin taldi hinsvegar, að eignir væru nálægt 10% minni en skuldir, ef miðað var við, að bankinn væri gerður upp þá þegar. Það þarf nú naumast að leiða rök að því, að þessi mismunandi matsgrundvöllur hlaut að hafa talsverð áhrif á matsniðurstöðuna. Ég vil segja, að hann einn út af fyrir sig gefi nægjanlega skýringu á matsmismuninum. En við þetta bætist þó það, að tap á útibúum bankans var af síðari matsnefndinni metið 700 þús. kr. herra en okkur J. M. var gefið upp — en það var fram tekið af okkur, að við hefðum engan þátt átt í mati þeirra. Loks gerðum við J. M. ráð fyrir, að bankinn mundi græða um ½ millj. kr. á töpuðum seðlum. Þetta var eigi vefengt af síðari nefndinni, án þess þó að hún drægi fjárhæðina frá skuldbindingum bankans. Þegar þessa alls er gætt, mun hver sanngjarn maður verða að játa, að mismunur milli síðara og fyrra matsins sé á engan hátt óeðlilegur, enda get ég frætt hæstv. ráðh. á því, að ýmsir flokksbræður hans hafa látið í ljós, að þeir undruðust, hve litlu munaði á mótunum.

Ég vil aðeins að lokum geta þess, að hæstv. dómsmrh. mun veitast erfitt að vekja mjá mér þá auðmýktartilfinningu, sem hann mjög stagaðist á í ræðu sinni. Og ég býst við því, að ef öll kurl koma til grafar, þá verði það einhver annar en ég, sem fyllist þessari margumræddu auðmýktartilfinningu.

Jón Þorláksson: Ég ætla lítið að blanda mér í þessar umr. Það var aðeins eitt atriði hjá hv. flm., sem ég vildi leiðrétta. Hann sagði, að það hefði verið skjalfest, að 1929 hefði bankinn átt óeytt allt hlutfé sitt og talsvert fé að auki. Ég vildi aðeins taka það fram, að

reikningar sýna, að á þeim tíma var bankinn búinn að afskrifa nokkuð af hlutfé sinu sem tapað.

Af öðru, sem hér kom fram, eru aðeins ályktunarorðin í ræðu hæstv. fjmrh., sem ég vildi tala um. Hann kom með fullyrðingar um það, að brtt. hv. 4. landsk. bæri einungis vott um það, að hann vildi aðeins með henni leiða hugi mann og athygli frá hinni sönnu orsök þess, að bankinn varð að loka. Þetta nær vitanlega engri átt. Þar er farið fram á, að rannsóknarnefndin sé skipuð í þessari hv. d. Þar fá því stjórnarflokkarnir meiri hl. Og verkefni n. er svo rúmt eftir till., að það kemur ekki til mála að halda, að hún mundi skilja nokkuð eftir, sem gefið gæti upplýsingar um lokun bankans. Það er ekki hægt að gera ráð fyrir, að slík n. mundi vilja stinga undir stól nokkru, sem máli skiptir, allra sízt því, sem stj. vill leggja fyrir þingið.

Legg ég svo til, að till. hv. þm. Ak. verði felld, því hún er hin mesta fjarstæða. En ég vil taka undir með hv. 4. landsk., að þess er ekki að vænta, að sú stj., sem sat við völd, þegar bankanum var lokað, vilji gefa þinginu allar upplýsingar um þær orsakir, er mest stuðluðu að lokun bankans eða á nokkurn hátt láta öll kurl koma til grafar. Ef hún þarf ekki að dylja neitt, þá ætti hún heldur ekki að setja sig á móti því, að skipuð yrði n., sem ætti að rannsaka allar hliðar þessa aðdraganda og einstök atriði hans. Það er verkefni, sem n. á að draga fram og leggja fyrir þingið og þá fyrst, þegar þær upplýsingar eru komnar og þær eru óvefengjanlegar, þá er tækifæri til að ræða um einstök atriði.

Ég vil að lokum minnst á eitt af því, sem hér er um deilt, hvort þessi atburður, lokun Íslandsbanka, hafi haft áhrif á lánstraust landsins og þannig haft áhrif á lánskjör fyrir ríkissjóð á láni, sem tekið var í nóv. síðastl. ár. Það getur enginn verið í vafa um þetta, sem hafði milli handa öll þau símskeyti, sem dundu hingað frá erlendum fjármálamönnum og trúnaðarmönnum erlendis, á meðan lokunin stóð yfir, að þeir álitu, að lánsstraust Íslands væri í algerðum voða, ef lokunin leiddi til stöðvunar og gjald-

þrots. Þá þarf maður ekki að vera í efa um það, að skilningsleysið, sem stj. sýndi framan af lokunartímanum og áður en bankanum var lokað, um þetta atriði, hlýtur að hafa verið hnekkir fyrir allt landið. Þeir vissu vel, þessir menn, sem simuðu aðvaranir af vinsemd til landsins, að það var stj. landsins, sem stóð með brugðinn brandinn yfir Íslandsbanka og vildi láta loka honum og hefir verið svo skilningslaus á eðli og efni málsins, að hún hefir látið í ljós, að það mundi verða til þess að auka og styrkja traust landsins, ef bankinn yrði gerður gjaldþrota. Að það tókst að afstýra lokuninni, varð til þess að bjarga lánstraustinu, sem annars var farið, eins og sjá mátti af þessum símskeytum. Lánstraustinu var bjargað, en ekki ósködduð. En enginn efi leikur á því, að þessi viðburður hefir ekki verið svo fyrndur á sama ári, að áhrifa hans hafi ekki gætt í lánskjörum, sem stjórnin átti þá kost á erlendis.

Að því er snertir allan aðdraganda þessa máls hér innanlands, vil ég segja, að þessi afstaða, sem stj. landsins tók, var náttúrlega eðlilegur gróður upp úr jarðvegi, sem búið var að herfa og plægja á því sviði. Blöð Framsóknarflokksins héldu því fram, að ekkert gerði til, hvernig færi um þessa stofnun og fé þeirra manna, sem ættu þar inni, því það fé væri útlent. Er það undarleg skoðun og illa fallin til að skapa landi þessu lánsstraust erlendis, að ekkert geri til, hvernig fari um fé, sem stendur í atvinnufyrirtækjum, ef útlendingar eiga það. En augu manna opnuðust, svo ekki fór eins illa og til var stofnað. Ég fyrir mitt leyti mæli með, að brtt. hv. 4. landsk. verði samþ. Og ég er viss um, að það muni koma upp við þá rannsókn merkileg atriði, sem mönnum eru ekki kunn nú, um aðdraganda að þessari lokun bankans. En að því er snertir till. hv. þm. Ak., sé ég ekki ástæðu til að greiða henni atkv., ef brtt. verður felld. Stj. hefir það á sínu valdi að senda þm. skýrslu; það þarf ekki þál. til þess. En ég er ekki í efa um, að undir öllum kringumstæðum verður skýrslan um aðdraganda að lokun bankans frá núv. stj. svo ófullkomin, að hún verður ekki nægileg. Ég álit ekki gerandi

að taka málið til rannsóknar, nema það sé tekið til fullrar rannsóknar.

Jón Baldvinsson: Í fyrra bárum við Alþýðuflokksmenn fram tillögu í frv.-formi um leið út úr ógöngum þeim, er lokun Íslandsbanka kom þjóðinni í Lýst-um við því, hverjar byrðar ríkissjóður tæki á sig með þeim úrlausnum, er Íhald og Framsókn að lokum urðu ásátt um. Það þurfti því ekki að ganga að því grufllandi, að sú lausn, sem tekin var, mundi koma þungt niður á ríkissjóði.

Ég ætla ekki að blanda mér mikið inn í umr. Tilefnið til þess, að ég stóð upp, voru orð hv. 4. landsk. út af skipun nefndar 1928, sem átti að rannsaka tryggingar fyrir enska láninu. Ég held, að það sé ekki rétt með farið hjá hv. 4. landsk., að n. hafi komizt að þeirri niðurstöðu, að tryggingar væru nægilegar fyrir láninu. Ég má segja, að skipunarbréf, sem nefndarmönnum var fengið í upphafi, hafi ekki gert ráð fyrir því, að þeir gæfu álit sitt um það, hvort tryggingarnar væru nógar eða ekki, heldur framkvæmdu mat á sjálfum tryggingunum, þ. e. víxlum þeim og skuldabréfum, er bankinn hafði sett ríkissjóði að veði. Þetta gerðu nefndarmenn, og álit þeirra var sent stjórnarráðinu. Ég held, að allir nm. hafi verið sammála um það mat. Síðar mun hafa komið frá stj. fyrirsurn um það, hvort nm. álitu tryggingarnar nægilega miklar fyrir enska láninu, og það var alveg nýtt atriði. Nm., eða a. m. k. 2 þeirra, létu í ljósi við stj., að ef ætti að meta þetta sem venjulega tryggingu fyrir láni, þá mundi það ekki vera talið fullnægjandi, ef fylgt væri reglum þeim, er bankarnir fara eftir. Tryggingin, sem var fyrir láninu, var svipuð að nafnverði og sá hluti lánsins, sem Íslandsbanki hafði með höndum. Það er því ekki rétt hjá hv. 4. landsk. að n. hafi komizt að þeirri niðurstöðu við matið 1928, að tryggingarnar væru taldar nægilega miklar. Í fyrsta lagi af því, að n. var í upphafi ekki spurð um það og átti ekki að rannsaka það, heldur aðeins, hvert verðgildi trygginganna væri, og seinna, þegar þeir voru spurðir, svöruðu þeir því, að þeir álitu þetta ekki nægilega tryggingu. Ég vildi aðeins leiðrétta þetta. Annars mun ég greiða atkv. með till. hv.

þm. Ak., því ég álit rétt, að þær skýrslur komi fram, sem til kunna að vera snertandi þetta stóra mál.

Flm. (Erlingur Friðjónsson): Síðan ég talaði hafa orðið miklar umr. um málið, og að mestu hafa þær hnigið í þá átt, að till. mín væri ekki óþörf hvað snertir að reyna að fá upplýsingar viðvikjandi ástæðum fyrir því að Ísl. banka var lokað. Virðist því till. hafa verið þörf í þeim efnum að koma á hreyfingu í þessu máli og að komið gæti fram ósk frá þessari hv. d. um það, að lögð yrðu fyrir þingið plögg viðvikjandi því. Það, sem komið hefir fram í þessu máli gegn því, sem ég sagði hér, hefir meira verið borið fram af óróa og heitu blóði, eins og t. d. af hv. 4. landsk., en að hrakið hafi verið það, sem ég sagði í þessu máli. Hv. 4. landsk. kannast við, að lokun Íslandsbanka hafi valdið þjóðinni stórtapi. Ég geri ráð fyrir, að hann geti fallið á, að það sé ekki allt komið fram enn og geti orðið meira í framtíðinni. Annars snerist ræða hans mikið á þá sveif að skjóta örvum að stj. og afskiptum hennar í þessu máli. Ég hefi ekki sérstaka ástæðu til að bera af henni þau örvaskot, sem hann beindi til hennar. En ég vil þó segja það, að ég tel ummælin um bolsivikka í sambandi við aðgerðir stj. í þessu máli að því leyti ómakleg, að mitt álit er, að stj. hefði öllu meira átt að taka sér til fyrirmyndar rússneska bolsivikka en hún gerði í þessu máli. Þeir hefðu sennilega farið aðra leið og þjóðinni hollari í þrotabúsmálum Íslandsbanka.

Hv. 4. landsk. var að tala um Gróusögur, sem ég færi með, og að ég væri að hælasi yfir óhöppum, sem vissir viðskiptamenn bankans hefðu orðið fyrir í sínu starfi. Ég tel það ómaklega mælt í minn garð, að ég sé að hælasi yfir slíku á nokkurn hátt. Ég fæ ekki betur séð en að nauðsyn sé á að draga í ljós, hver viðskipti bankinn hefir haft við suma sína viðskiptamenn. En nú vill svo vel til, að hv. 4. landsk. hefir sérstaka aðstöðu vegna rannsóknarinnar í fyrra til að hrekja orð mín, ef hægt er, um þessa viðskiptamenn Íslandsbanka. Og einnig situr hér í d. einn úr bankaráði Íslandsbanka, hv. 1. landsk., sem hefir sennilega

eins viljað leiðrétta eitthvað af því, sem ég sagði um viðskiptamenn bankans, eins og leiðrétta annað atriði viðvikjandi reikningum bankans. Ég kem síðar að því atriði. Ég verð að álita, að það, sem ég sagði viðvikjandi þessum viðskiptamönnum bankans, hljóti að vera rétt, meðan þessir hv. þm. ekki mótmæla, sem hafa slíka sérstaka aðstöðu til að gefa upplýsingar í þessu máli. Og Gróusögur sagði hv. þm., að ég hefði farið með. (PM: Ég nefndi engar Gróusögur). Hann hefir þá ekki tekið eftir því, sem hann sagði, því að sálarástand hans hefir ef til vill verið þannig, að hann hefir vel getað gleymt einhverju eða ekki tekið eftir því, sem hann sagði. Vilji hann hinsvegar nú taka aftur ummæli sín um Gróusögurnar þá verður ekki um það fengist. Ég benti ekki á það þá, en ætla að gera það nú, að aðeins 2 þessir viðskiptamenn bankans, sem ég talaði um, að eytt hefðu miklu fé fyrir bankanum, hafa eytt meiru en nemur öllu hlutfé bankans. Þeir Copland og Co. og Stefán Th. Jónsson hafa skuldað bankanum 4800 þús. kr., sem afskrifað hefir verið að mestu leyti. Að sönnu mun ekki enn vera búið að afskrifa 300 þús. kr. af skuld Coplands og Co., en þess mun varla geta orðið langt að bíða, að sú skuld verði einnig felld niður með þeim 2½ millj., sem áður eru afskrifaðar. Er ástæða til að minnst á slíka viðskiptamenn eins og þá, sem eyða meiru en öllu hlutfé jafnstórs banka og Íslandsbanki var.

Þessi ræðumaður, hv. 4. landsk., talaði um það, að ekki væri hægt að fela stj. rannsókn í þessu efni. Mig furðaði á því, hvað kemur fram sterk trú þessa ræðumanns á því, að stjórnaarskipti séu ekki á næstu grösum. Það var auðheyrð, að hann átti við núv. stj. Hv. 1. landsk. sló þó varnagla við þessu, er hann sagði, að núv. stj. væri ekki trúandi til að gera þetta. Mér skilst, að hann trúði betur væntanlegri stj. til þess.

Það var hv. 4. landsk., sem beindi að mér slíkum ummælum, að ræða mín væri fremur óþörf og ekki byggð á miklum sannindum. En ég vildi spyrja, hvort það sé ekki satt, að hann hafi rannsakað hag Íslandsbanka. Ég þarf náttúrlega ekki að

spyrja, því hann segir sjálfur, að hann hafi komizt að þeirri niðurstöðu, að bankinn ætti fyrir skuldum. Ég vil líka spyrja hann, hvort hann viðurkenni ekki, að fram hafi komið tap síðan bankanum var lokað, sem nemur rúmlega 4 millj. Og þar með er fyllilega sannað, að rannsókn hans var fremur ómerkileg. Og þar sem hann hefir ekki komið fram með önnur andmæli enn viðvikjandi ummælum mínum um viðskiptamenn bankans, en að ég sé með Gróusögur, án þess að hrekja nokkuð af því, sem ég hefi sagt, þá tel ég þegar fengnar sannanir fyrir rétttri frásögn minni, vegna sérstöðu hv. 4. landsk. til þess að geta leiðrétt, ef að einhverju leyti væri ekki rétt frá skýrt hjá mér.

Hæstv. fjmrh. tók vel í það, að leggja fyrir þingið skýrslur þær, sem hann hefði fram að leggja, og minntist hann á sérstakar skýrslur í þeim efnum, sem mér skildist hann gera ráð fyrir, að mér væru kunnar. Ég hefi ekki kynnt mér þessar skýrslur á nokkurn hátt og ekki átt kost á því. En tilvitnanir, sem ég hefi stuðzt við, eru ummæli hæstv. forsrh. í Nd. fyrir nokkrum dögum. Hann talaði um það, hvað mikið væri búið að afskrifa síðasta ár af skuldum Íslandsbanka og tilgreindi þetta sem hreint tap, orðið á útistandandi skuldum bankans. Hvað viðvikur ummælum hæstv. fjmrh. um það, að ekki sé ástæða til að óttast um hag Útvegsbankans, vegna þess að þessar afskriftir hafi verið gerðar á skuldum Íslandsbanka síðasta ár, get ég tekið fram, að mér hefir ekki dottið í hug að efast um það, að Útvegsbankinn væri sæmilega vel stæður, þó orðið hafi að afskrifa jafnmikið og raun er á af skuldum Íslandsbanka. Mér er ljóst, að þó þessar afskriftir verði gerðar, þá er hlutafé hans miklu meira en það fé.

Hæstv. dómsmrh. gaf þær upplýsingar, að 3 lögfræðingar væru farnir — að mér skildist á líkan hátt og ég vildi fá skýringu á — að athuga plögg Íslandsbanka. Mér virðist, að það ætti að vera tiltölulega létt fyrir stj. að leggja fyrir þingið, hvort sem hún vill fyrir þm. eða hreinlega þingið, skýrslu þessara þriggja lögfræðinga, þegar þeir hafa eitthvað að segja. Það getur verið vafamál, hvort

eigi að gera skýrslurnar opinberar eða leggja þær fram fyrir þm. til skýringar á málinu fyrir þá eina. Ég skipti mér ekki af því. En ég tel ekki koma til mála að senda þær til þingnefndar, heldur til allra þingmanna. Ég held því fast við till. minar um, að þær skýrslur séu lagðar fyrir þingið eða þm., sem kostur er á að fá í þessu leiða máli Íslandsbanka. Þar sem sumir þm., sem talað hafa, hafa talið nauðsynlegt, að fram kæmi skýrsla um það, hvernig ríkisstj. hefir hagað sér í þessu máli, þá er ekki siður nauðsynlegt að rannsaka, hvernig bankastj. hefir farið að ráði sínu. Ég geri ráð fyrir, að sú skýrsla, sem kemur, verði ekki hlutdræg og byggja megi á henni niðurstöður sem verði málinu að liði.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Því hefir verið haldið fram af hv. 1. og 4. landsk., að traust landsins væri í hættu vegna lokunar Íslandsbanka, en jafnframt komast báðir að þeirri undarlegu niðurstöðu, að tjón lands og þjóðar út af því, að bankinn þurfti að loka, hafi verið landsstj. að kenna, en alls ekki þeim mönnum, sem stjórnað höfðu bankanum fram að síðustu stundu, að landsstj. sé sek, vegna þess að hún gat ekki gert kraftaverk og bætt fyrir allar syndir bankastjóranna. Þegar syndamælirinn var fullur orðinn, þá sá bankastjórnin, að bankanum varð ekki haldið lengur á floti; þetta vita þeir báðir, hv. 1. og 4. landsk., og þó láta þeir sem svo, að auðvelt hafi verið fyrir landsstj. að bæta úr öllum glappaskotum bankastjóranna, svo að töpin hefðu lítil sem engin orðið. En töpin voru komin og afleiðingar af þeim voru óumflýjanlegar og hefðu orðið margfalt verri, ef gengið hefði verið inn á þá braut, sem íhaldsflokkur þingsins vildi: að ríkið tæki ábyrgð á öllum fjárreiðum bankans samtundis og að órannsökuðu máli. En af því að beðið var nokkrar vikur, tókst að fá aðra til hlaupa í skörðin með fjárfrahlög. Þó að það sé óneitanlega mikið að fleygja á ári hverju úr ríkissjóði ½ millj. kr. í þessa eyðsluhit, þá hefði það þó orðið langtum meira, ef fylgt hefði verið ráðum íhaldsmanna.

Þessir tveir hv. andstæðingar mínir

Lokun Íslandsbanka.

láta í veðri vaka, að það sé venja ríkja að taka ábyrgð á fjárreiðum banka við hrun þeirra. En svo er alls ekki. Norski íhaldsmaðurinn Abraham Berge tók að visu 25 millj. kr. úr ríkissjóði til þess að hjálpa einum banka; peninga þessa tók hann í heimildarleysi, en í góðri trú um, að bankanum mætti bjarga. En það dugði ekki, bankinn fór samt á höfuðið.

Það voru líka um 50 bankar í Noregi, sem urðu gjaldþrota á þessum árum, og þeir voru ýmist teknir undir skiptameðferð eða reistir við með nýju fjármagni. Engum datt í hug, að norska ríkið ætti að hjálpa bönkum þessum með því að ábyrgjast fé þeirra.

Og það má nefna fleiri ríki. Danir ætluðu að hjálpa Landmandsbankanum og settu í hann 300 millj., en það kom ekki að neinu haldi; töp bankans urðu hlutfallslega jafnmikil og hjá Íslandsbanka, og nú held ég, að í Danmörku sé ekki einn einasti maður, sem haldi því fram, að þetta hafi ekki verið rangt, enda var þarna allt í óreiðu, eins og reikningarnir sýndu á eftir, en slíkar blekkingar hljóta alltaf að draga slæman dilk á eftir sér.

Það varð líka skömmu síðar, að 2 aðrir bankar leituðu á náðir ríkisins, en þá voru Danir orðnir svo hræddir, að þeir vildu ekki með neinu móti rétta hjálparhönd banka, sem þó var tiltölulega létt verk að hjálpa.

Þó að lánskjörin væru ekki góð í haust, þá verður ekkert hægt um það að segja, hvernig þau hefðu orðið, ef bankanum hefði verið vel stjórnað. En bankanum hefir verið frámunalega illa stjórnað í 15 ár, og þar af súpum við seyðið. Þegar svo komið er til Alþingis og beðið um ríkissábyrgð á banka, sem búinn er að sukka milljónum á milljónir ofan, þá verður ekki annað sagt en að nokkuð langt sé gengið í óskammfeilni og blekkingum.

Það er algengt í Ameríku, að bankar fari á hausinn eins og önnur fyrirtæki, og þó er Ameríka til enn.

Hv. 1. landsk. sagði, að komið hefðu utanlands frá í fyrra skeyti um, að landið væri í hættu, ef Íslandsbanka væri lokað. En það lék grunur á, að þessi skeyti væru íslensk, og að hv. 1. landsk.,

eða menn nákomnir honum, hefðu pantað þau eða ýtt undir menn, sem áttu inni í bankanum, að senda þau. Annars er ekki hægt að lá bönkum eins og Hambro, sem orðið hefir fyrir blekkingum frá stj. Íslandsbanka, þótt hann vildi klóra í bakkann. Það er slæmur snoppungur á íhaldsmennina, að einmitt þessi banki, Hambro, sem notaður hefir verið sem grýla á lánstraust landsins, sótti eftir að semja við þá stjórn íslenska ríkisins um lántöku, sem íhaldsmenn og þeirra nótar höfðu með blekkingum og fölskum skýrslum sagt, að ekki væri á neinn hátt að treysta. Annars hefði bankinn ekki viljað eiga við þá stj., ef hann hefði ekki treyst henni. Þegar ég kom frá Englandi í haust, eftir að lánið var fengið, sögðu ýmsir við mig: „Það var annars gaman, að Hambro skyldi vilja semja, eftir allt, sem á undan var gengið“. Ég tók svo sem ekkert eftir þessu þá, enda hafði ég aldrei lagt neitt upp úr þeim hótunum, sem látnar hafa verið dynja um lánstraust landsins og kannske stundum borinn fyrir, en þessir menn fundu, hve spaugilegt það var, að Hambro skyldi sækjast eftir að semja við land um peningalán, eftir að búið var að nota hann sem grýlu um lánstraustspjöll okkar. Og ekki er hægt að afsanna betur þær dylgjur um traustspjöll landsins en að snúa nú við blaðinu og benda á, að það var Hambro, sem sóttist eftir að semja.

Hv. 1. landsk. hneykslar það mjög, að hæstv. fjmrh. sagði í fyrra, að traust landsins yrði betra og meira eftir að Íslandsbanki væri gerður upp. Ég er viss um, að þetta var rétt athugað, enda komið á daginn. En hefði verið farið eftir till. þeirra máganna, hv. 1. landsk. og Eggerts Claessens, þá er eins vist, að allt væri hér í voða. Á meðan Íhaldið fór með völdin, var hægt að hræða þm. til alls, en í fyrra var mönnum að mæta á Alþingi, sem litu svo á, að íslenska ríkið væri ekki sá syndaselur, að því bæri skylda til að taka á sig syndir alls heimsins. Þó að öll spor séu ekki til gleði, sem gengin hafa verið í þessu máli, þá sýndu þó erlendar stofnanir í haust, að komið var annað snið á fjárreiður á Íslandi en voru árið 1921, þeg-

ar enska lánið var tekið, sællar minningar.

Þá var því haldið fram af hv. 4. landsk., að allt frá láti Magnúsar Kristjánssonar hefði stj. og flokkur hennar gert allt, sem hægt hefði verið, til þess að drepa Íslandsbanka. En þetta er mikill misskilningur. Íslandsbanki hefir alltaf verið að deyja. Þeir, sem kunnugastir voru, vissu, að hann gekk með ólæknaði sjúkdóm. Hann hafði fengið hvert meðalaglasíð á fætur öðru hjá íhaldsstj., en ekkert dugði. Sjúkdómurinn gróf um sig jafnt og þétt. Núv. stj. vildi bankanum vel, en henni kom aldrei til hugar að ganga erindi bankastj., sem með sukki sínu hafði komið bankanum á kné. Það var ekki nema eðlilegt, að heimtað væri mat á bankanum, þar sem grunur lék á, að tryggingar hans væru ekki nægilegar, og bankinn svo aumur orðinn, að hann gat hvorki bætt úr né komið með tryggingar, þegar um þær var beðið.

Hv. 4. landsk. var með dylgjur um það, að stj. hefði spíllt fyrir bankanum erlendis. En vitanlega eru þetta staðlausir stafir, og undarlegt, að bankastjóri skuli leyfa sér að bera slíkt fram á Alþingi, þó að annað eins og enn vitlausara hafi sézt í Morgunblaðinu og fylgihnöttum þess. En hitt þarf vitanlega engan að undra, þó að t. d. Privatbankinn, sem orðið hafði fyrir stöðugum svikum og blekkingum af hálfu bankastj. Íslandsbanka, svo og Hambro, að þeir litu svo á, að fjárreiður bankans mundu ekki í því lagi vera sem upp var gefið. Má t. d. nefna, að þegar Hambro símaði til Íslandsbanka áður en lokað var og spurði um ástandið, þá svaraði bankastj. um hæl og sagði engan óróleika í kringum bankann. Þó vissi Íslandsbankastj., að svarið var rangt, því að bankinn hafði ekki haft annað fé frá áramótum en dálítið bráðabirgðalán frá Rvíkur bæ og nokkra fjárhæð, sem Þjóðverjar höfðu lagt inn í hann til geymslu lítinn tíma. Þó að hv. 4. landsk. skilji það ekki, þá skilja erlendir fjármálamenn, að slíkar blekkingar eru ekki til þess að skapa traust, heldur ótrú á þeim mönnum, er láta sér sæma að gefa falskar skýrslur.

Hv. 4. landsk. var talsvert drjúgur yfir því, að hæstv. forsrh. hefði lagt mjög

eindregið að sér að framkvæma þessa dæmafáu rannsókn bankans. En forsrh. gerði þetta fyrir þrábeiðni meiri hl. bankaráðs. Sjálfur hafði hann enga löngun til þess, og hafði heldur enga trú á, að slík skyndirannsókn leiddi neitt það í ljós, sem byggt yrði á. En það, sem hv. 4. landsk. átti að gera, sóma síns vegna, var það, að neita að taka að sér rannsóknina, því að hann mátti vita, að þó að hann ynni að henni ásamt öðrum manni látlaust í sólarhring, þá gat hún aldrei orðið nema kák eitt og honum sjálfum til ævarandi óvirðingar, ef taka átti nokkurt mark á henni.

En þó er hv. 4. landsk. gleður yfir niðurstöðu sinni um hag bankans og ætlar með frekju að hamra það fram nú, að hún hafi í öllum aðalatriðum verið rétt. Hann ætti heldur að líta á fjárlagafrv. og þá $\frac{1}{2}$ millj. kr., sem ríkissjóður verður að greiða í vexti og afborganir af því fé, sem lagt hefir verið í bankann, og hann ekki getað á neinn hátt staðið straum af. Og því oftast sem þessi $\frac{1}{2}$ millj. stendur í landsreikningnum, því betur sést, hve niðurstaða hv. 4. landsk. var áreiðanleg, enda getur hann verið viss um, að álit á hæfileikum hans til slíkrar rannsóknar var aldrei mikið, en áreiðanlega fer það þó minnkandi ár frá ári, á meðan þessi $\frac{1}{2}$ millj. er að þvælast fyrir í fjárlögunum.

Hv. 4. landsk. segir, að ef bankinn hefði getað haldið áfram, þá hefði allt farið vel. En hvernig átti hann að geta haldið áfram, þegar hann var kominn í þrot með litlar eða lélegar tryggingar í höndunum? Og hvers vegna þarf þá landið að borga nú þessa $\frac{1}{2}$ millj. á ári fyrir bankann, ef hægt hefði verið að komast hjá því? Hv. þm. veit, að það varð ekki komið hjá því, að bankinn lokaði. Sjúkdómurinn, sem stafaði af margra ári sukki bankastj., hafði grafið svo um sig, að bankanum varð ekki bjargað. Hitt er kannske ekki jafnánægjulegt fyrir hv. þm., að bera saman mat sitt og þremminganna, sem framkvæmt var litlu síðar, en hann má sjálfum sér um kenna, úr því að hann gerðist svo fljótfer að taka að sér að gera upp fjárreiður bankans á einum sólarhring. Og þó að seinni rannsóknarnefndin sé ekki

nægilega svartsýn og áliti hag bankans betri en hann reyndist í raun og veru, þá var þó hægt að hafa það mat að einhverju, enda var það byggt á talsvert nákvæmari athugun og á lengri tíma, en mat hv. 4. landsk. og Jakobs Möllers var og verður aldrei annað en hleypidómur og fjarstæða, báðum til athlægis og óvirðingar.

Hv. 1. landsk. sagði, að tvö blöð hér í bænum hefðu jafnan reynt að veikja traust Íslandsbanka. Á hann þar víst við Tímann og sennilega Alþýðublaðið. Mér vitanlega hefir Tíminn aldrei reynt að veikja bankann, en hann hefir óspart bent á fjármálasukk bankastj. og varað við því. Það gæti verið, að lækni, er rækist á holdsveikan mann, segði við hann, að bezt væri honum að flytja inn í spítalann í Laugarnesi, en að sjúklingurinn vildi heldur vera heima, og honum yrði leyft það. Þetta er hliðstætt dæmi við sjúkdóm Íslandsbanka. Menn sáu vesöld bankans og að ekki lá annað fyrir honum en að dragast upp og komast í þrot. Fjárglæfrarnir í Stykkishólmi, á Seyðisfirði og allt Coplandsbraskið, svo ég nefni aðeins örfá dæmi, allt sýnir þetta sjúkdóm bankans, og engin von er til þess, að menn væru glaðir yfir því, að þetta sökkvandi spillingardýki, eins og Íslandsbanki var orðinn, yrði sett á ríkið.

Á þinginu 1923 kom fram till. frá okkur framsóknarmönnum um, að látn væri fara fram rannsókn á fjárreiðum bankans, en ihaldsmenn settu sig á móti þeirri till. og drápu hana. Nú vilja þessir sömu menn, þegar Íslandsbanki er dauður og úr sögunni, láta rannsaka sögu banameinsins.

Hv. 1. landsk. sagði, að andstæðinga-blöð sín hefðu haldið því fram, að ekkert gerði til, hvernig færi um Íslandsbanka, af því að hann væri eign erlendra manna. En þetta er ekki rétt að því er Tímann snertir; hann minntist aldrei á það, en bentu á, að fjármálasukk bankastj. og friðindi þau, er ihaldsmenn hafa jafnan verið fúsir að veita bankanum, mundi allt leiða til þess, að leggja þyrfti drápsklyfjar á þjóðina. En þá kom forsrh. ihaldsmanna, Jón heit. Magnússon, og fleiri, er verið höfðu með að ráða Eggert

Claessen með 40 þús. kr. árslaunum til þess að stjórna bankanum, og sögðu, að þetta kæmi ekki ríkissjóði við, hlutaféð væri útlent, og okkur skipti engu, hvernig bankanum væri stjórnað og hvernig um hann færi. En þegar svo sjúkdómurinn er kominn á það stig, að hann verður ekki læknaður, og kýlið er sprungið, þá er komið annað hljóð í strokkinn, þá er því haldið óspart fram, að ríkið beri ábyrgð á bankanum og forsrh., sem er form. bankaráðsins, átti þá að eiga mikla sök á því, hvernig komið var. Þannig er blaðinu snúið við og hallazt á þá stj. og hennar fylgismenn, sem gert höfðu allt, sem hægt var, til þess að bjarga bankanum í tíma, en fengu þá engu áorkað fyrir ráðriki og skammsýni ihaldsmanna.

Íslandsbanki var í fyrra í ábyrgð ríkissjóðs, að dómi þessara tveggja hv. íhaldsmanna, sem um málið hafa talað. En þetta er ákaflega vont mál að verja fyrir báða þessa hv. þm., vegna suksins og óreiðunnar í allri stjórn bankans, en bankastjórnarnir eru flokksmenn beggja þessara hv. þm., því að sá bankastjórinn, sem ekki var flokksmaður þeirra, tilíktist hinum eftir stuttan tíma.

Það þarf því engan að undra, þó að þessir tveir hv. þdm., sem báðir hafa slæma fortíð í þessu máli, séu ekki sem ánægðastir nú. Hv. 1. landsk. á þarna langa og ljóta fortíð, sem seint mun gleymast, þó að sú saga verði aldrei skráð til fullnustu, og þó að hv. 4. landsk. hafi aðeins verið einn dag í þessari paradís gróðabrallsins, þá er það nóg til þess, að sá dagur verður fjármálaminnngu hans dýr.

Umr. frestað.

Á 43. fundi í Ed., 10. apríl, var fram haldið einni umr. um till.

Jón Þorláksson: Hv. flm. var að storka okkur stuðningsmönnum brtt. með því, að hann sagði, að úr því að við hefðum ekki mótmælt því, sem hann sagði um viðskipti einstakra manna við bankann, þá hefðum við viðurkennt, að upplýsingar hans væru réttar, og nefndi hann einkum mig til. Ég andmæli þessu harðlaga. En þar sem ég hefi hér engin gögn

um þetta efni í höndum, kýs ég ekki að taka þátt í umr. um það að sinni. En þögn mín staðfestir engan veginn „upplýsingar“ hv. flm. Og þegar þess er gætt, að hann sagði, að heimildir sínar væru blaðagreinar, þarf ekki að útlista, hve áreiðanlegar þessar upplýsingar hans munu vera. Um þetta efni verður ekkert sagt, sem byggja má á, nema það sé sótt í skjöl og skilríki bankans sjálfs. Gæti ég að visu sagt margt frá almennu sjónarmiði um þessi stórtöp, þótt mér sé ekki kunnug viðskipti bankans við einstaka menn. Mér er að ýmsu leyti kunnugt það ástand, sem leiddi til tapanna, einkum þó að því er snertir fiskfirma það, sem hv. flm. nefndi. Þetta firma flutti út fisk 1920—21. Fiskútflytjandinn keypti þá mikið af saltfiski fyrir 300 kr. skpd. Nokkru eftir að kaupin voru gerð, í sept. 1920, hófst ægilegt verðfall á fiski, einkum þó saltfiski. Varan seldist dræmt og illa, svo að seljandinn mun ekki hafa fengið nema ca. 100 kr. fyrir skpd. á erlendum markaði. Af þessu leiddi auðvitað geysileg töp, sem fóru með aleigu manna og lánsfé um leið. En þess ber þó að gæta, að þessir peningar fóru allir til framleiðenda og verkafólks í landinu. Auðvitað er hægt að ámæla bankastj., sem lánið veitti, og firmanu, sem það tók. En því verður ekki neitað, að hið tapaða fé dreifðist út um landið, svo að eins tap varð annara gróði.

Hér hefir verið deilt um það, hvort viðunanleg niðurstaða hafi fengizt af bráðabirgðamati þeirra Jakobs Möllers og Péturs Magnússonar. Það er borið fram til stuðnings þeim ummælum, að þetta mat hafi verið rangt, að í lok síðasta árs hafi verið búið að afskrifa 4½ millj. kr. umfram hlutafé. Ef upplýska skal þetta mál, verður að upplýsa, hvort eitthvað af þessari 4½ millj. stafar ekki frá síðasta ári, sem hefir verið örðugt í ýmsum greinum. Auðvitað er með öllu rangt að telja tap síðasta árs með, þegar um matið 1930 er að ræða.

Niðurstaðan er sú nú, að bankinn hafi átt tæplega 90% fyrir skuldum. Einn bankastjórnari hefir sagt mér, að þessar afskriftir séu metnar eftir því, sem tryggingar mundu seljast á nauðungaruppboði. Ef þetta er rétt, sést, að hér er

Alþt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

mjög varlega farið, og er ekki nema gott um það að segja. En auðvitað er ekki rétt að hera þetta saman við matið, sem fór fram áður en bankanum var lokað, eða gert var ráð fyrir, að lokað yrði. Eitt sinn var felldur stór banki í Danmörku, Andelsbanken, og kom á daginn á eftir, að hann hefði átt 80—90% fyrir skuldum. Luku þá allir einum munni upp um það, að ekki hefði verið rétt að fella þennan banka. Fyrirtæki, sem getur skilað 90%, þegar það er gert upp, er mjög vel lífvænt, ef það fær að halda áfram, og getur jafnvel verið álitlegt fyrirtæki, ef þetta er í erfiðu árferði. Ég hygg, að óhætt sé að fullyrða, að hagar Íslandsbanka hafi verið þannig, að það hafi verið forsvaranlegt og meira að segja sjálfsagt að láta hann halda áfram. Niðurstaðan af bráðabirgðamatinu, sólarhring áður en bankinn lokaði, bendir til þess. Ég er sannfærður um, að ef Útvegsbankanum gengur svo vel, að hann vinnur sig upp, verður dómur framtíðarinnar sá, að Íslandsbanki hafi verið lífvænlegt fyrirtæki, er lokað var. Ég byggi þetta m. a. á dæminu um hinn danska banka, sem var lagður niður, af því að menn voru orðnir hvekkir á bankahrunum þar í landi.

Hæstv. dómsmrh. talaði um afstöðu landsstj. til lokunarinnar og sagði, að stj. væri gefin sök á því, af því að hún hefði ekki getað afstýrt því með kraftaverki, að bankinn lokaði. En vitneskjan um hag bankans sýnir, að hér þurfti ekkert kraftaverk til. Enda er mér persónulega kunnugt um, að það var ekki neitt nýtt áfall, sem olli lokuninni, heldur ýmis konar aðdragandi og smávægilegir atburðir, sem voru þess eðlis, að lokun hefði ekki komið fyrir, ef hér hefði setið stj., sem var fær um að hafa á hendi stjórn bankamálanna. Hér þurfti ekkert kraftaverk, heldur skilning á því, að það væri þjóðarógæfa, að bankinn lokaði, og vilja til að afstýra því. Annaðhvort hefir hæstv. stj. brostið.

Þegar hæstv. dómsmrh. veifar afleiðingunum, eins og þær koma fram í fjárlagafrv. fyrir 1932, að skattgjaldendur verði að greiða ½ millj. í vexti af framlagi til bankans, má hann ekki ganga þess dulinn, að ábyrgðin á þessu slysi

lendir fyrst og fremst á þeirri stj., sem þá fór og fer með æðstu völd í landinu. Og aukin gjöld og minnkandi framfarir vegna þessa verða fyrst og fremst skrifuð á reikning þeirrar stj., sem átti að bjarga þessum málum við, en sigldi skipinu á sker með öllum hinum dýra farmi. Skipið náðist að sönnu af skerinu aftur, með aðstoð góðra krafta, en auðvitað náðist það ekki ólaskað. Nú er verið að borga skemmdirnar með þessari hálfu milljón á ári, sem hæstv. dómsmrh. var að tala um.

Það var einmitt vegna þess, að núv. stj. tókst ekki að uppfylla þær kröfur, sem fyrirfarandi stj. höfðu uppfyllt á erfiðari tímum og undir erfiðum kringumstæðum.

Sérhver rannsókn þessa máls hlýtur því að sýna og sanna, hvað ríkisstj. hefir gert, það er að stuðla að slysförum bankans, og leiða það í ljós, sem hún hefir ógert látið, sem sé að afstýra því, að bankinn yrði að loka. Það er auðvitað þess vegna, af því að till. hv. 4. landsk. markar rannsókninni nægilega rúmt svið, sem hæstv. dómsmrh. er henni andvígur, en ekki af því, að hann þurfi að hræðast, að rannsóknarnefndin yrði hlutdræg í garð núv. stj. Því að hún á að vera kosin í þessari hv. d. með stuðningsmenn hæstv. stj. í meiri hl.

Flm. (Erlingur Friðjónsson): Þegar umr. var frestað í gær, lét hv. 1. landsk. það ótvírætt í ljós, að hann hefði lítið að segja, og hvatti til þess, að umr. héldi áfram, svo þeim mætti ljúka í gær. Nú er hann búinn að tala í röskan hálf tíma, og lítur því út fyrir, að hann hafi sótt í sig veðrið í nótt. Hann hefir nú samt ekki sannað mér það, sem hann áleit, að ég hefði ekki farið rétt með í gær. Ég vil nú benda honum á, að eftir þessa hvíld hefði hann átt að geta komið betur undirbúinn en raun var á. Ég hefði sérstaklega óskað eftir því, að hann hefði komið með einhverjar sannanir, en svo var ekki. Verð ég því að álita það sem sterk rök fyrir því, að ég hafi farið með rétt mál, þar sem hvorki hann né hv. 4. landsk. sýna svo mikið sem lit á því að koma með mótbárur, eftir sólarhrings undirbúning.

Þetta er að visu mjög eðlilegt, jafnvel

þótt ég hefði haft fróðleik minn úr blöðum landsins, sem hv. 1. landsk. vildi ekki telja sem beztar heimildir. Og þó hv. 1. landsk. hafi viljað vefengja sannleiksgildi þess, sem ég hafði fram að færa, þá held ég nú enn fast við það, sem ég áður hefi sagt í þessu máli. Enda býst ég við, að jafn glöggur maður á tölur eins og hv. 1. landsk. er, hljóti að hafa tekið eftir reikningum Coplands, Stefáns Th. Jónssonar og Sæm. Halldórssonar í Stykkishólmi, meðan hann var fulltrúi útlandu hluthafanna í bankaráði Íslandsbanka.

Ég held, að engin leið sé fyrir hv. þm. að skjóta sér undan því með þekkingarleysi sínu í þessu efni. Og þá er því síður ástæða til að vefengja orð mín, þegar hann getur ekki gefið neinar upplýsingar, er afsanni þau. Ég held, að hann hefði ef til vill getað gefið einhverjar upplýsingar viðvikjandi sumum atriðum málsins, en hann hafi ekki viljað gera það.

Hv. þm. fór að afsaka töp Coplands. Gat þess, að hann árin 1920—'21 hafi keypt fisk fyrir 300 kr. skip., en ekki getað selt hann fyrir meira en 100 kr. Ég býst við, að þetta hafi ekki verið nema nokkurn hluta ársins. Verðfallið er að visu dálitil afsökun, en hinsvegar nær engri átt að láta einn mann fá slíkt fé handa milli, er valdið getur jafngífurlegu tapi og raun hefir á orðið. Hann segir, að peningarnir hafi lent hjá verkafólkinu. Það vil ég efast um. Kaup verkafólks var ekki hærra yfirleitt þá, þó greitt væri svona hátt verð fyrir fiskinn. Enda tel ég mjög ótrúlegt, að verkafólkið hafi grætt á töpum Íslandsbanka, og svo mun vera um fleiri menn, en hinsvegar er nú svo komið, að verkafólkið á að fara að borga þessi töp bankans, ásamt öðrum töpum hans. Þessi töp koma fram á verkafólkinu í hærri sköttum, vegna þess að ríkissjóður hefir tekið á sig töp Íslandsbanka.

Hv. 1. landsk. vildi ekki taka mikið mark á því, sem í blöðum stæði. Ég tók samt svo eftir, að hann hefði sín rök úr blöðum. Hvort hann hefir verið að vitna í blaðgreinar eftir sjálfan sig, skal ég láta ósagt, en ég þykist muna það rétt, að ég hafi séð haldið algerlega hinu sama fram í sumum blöðum landsins og hann

hefir haldið fram í þessu máli. Ekki veit ég, hvort hann var að „citera“ sjálfan sig.

Þá gaf hann það í skyn, að töp bankans væru fulltalin með þeim afskriftum, sem þegar hefðu verið gerðar, og virtist hv. 4. landsk. ganga út á þessa sömu braut. Og nú kom botnvitleysan í þessu. Þeir sögðu, að ekki þyrfti að búast við meiru tapi en 10%, þ. e. a. s. því, sem þeir telja nú fram komið. Auk þess telja þeir óverjandi að hjálpa ekki banka, sem ekki hefir tapað meiru en 10%. Ég vil nú efast um, að þjóðin sé svo heppin, að tapið sé ekki miklu meira en 10%. Nei, ég er ekki í vafa um, að það er miklu meira.

Fjmrh. (Einar Árnason): Ég þarf ekki miklu að svara síðustu ræðu hv. 4. landsk., því að sá hluti ræðu hans, sem að mér sneri, var í alla staði mjög hógvæ, og hefi ég því ekki mikið við hann að athuga. Hv. þm. lét falla orð, sem töluðu voru af hreinskilni, er hann sagði, að hann kenndi ekki núv. stj. um töp bankans. Og veit ég, að þarna hefir hv. þm. sagt eins og honum bjó í brjósti.

En út af ræðu hv. 1. landsk. vil ég geta þess, að mér þykir einkennilegt, hvernig hann vill snúa þessu máli. Hann vill sem sé halda því fram, að núv. stj. hafi unnið að því eftir megni í sinni stjórnartíð að eyðileggja bankann. Nú er það sannað, að bankinn hefir tapað 20 millj. kr., síðan hann tók til starfa. Það er rétt, að þessi töp hafa flest átt sér stað á seinni hluta starfstímans. En heldur hv. 1. landsk., að annað eins og þetta hafi ekki áhrif á jafnlitinn banka? 1921 átti bankinn raunverulega ekki til fyrir skuldum. Þá er tekið afardýrt lán í útlöndum handa bankanum, svo hann gæti friðað viðskiptavini sína í bili og starfað áfram. Bankinn lánaði þetta fé út fyrir minni vexti en hann varð sjálfur að borga af því. Þetta hefði auðvitað ekki getað staðið til lengdar. En þrátt fyrir það vænkaðist þó hagur bankans á árinu 1924. Þá verður hann vegna gengishækkunarinnar, sem kemur 1925, aftur fyrir miklu skakkafalli og verður að fá fé að láni á ný. Þetta lán útvegaði þáv. fjmrh., núv. hv. 1. landsk. Þá hjarði bankinn sæmilega um hrið, enda voru þessi ár góðæri.

Þá greiðir bankinn bráðabirgðalán, 1

millj. kr., og dregur inn seðla, einnig 1 millj. kr. Ástand bankans var nú samt ekki betra en svo, að þessar greiðslur urðu honum ofraun. Og þetta m. a. er þess valdandi, að bankinn varð að hætta störfum. Allt stafar þetta af þeim töpum, sem bankinn varð fyrir árið 1929. Þegar þetta mál var til umr. í fyrra, var mikið sagt af fjarstæðum um það, hve hagur bankans væri góður, og var því jafnvel haldið fram af bankastjórunum, að ef honum væri veittur 700—800 þús. kr. stuðningur, þá gæti hann vel haldið áfram störfum. Allir vissu þó, að þetta náði ekki nokkurri átt. Og svo þegar álit n. kom opinberlega fram, þá skrifuðu bankastjórnarnir, sem þá voru á förum frá bankanum, allanga grg. til þess að hnekkja skýrslu rannsóknarn. Allt þetta fánýta yfirlýsing bankastj. er eins árs reynsla búin að sýna, að var einber blekking.

Það kom fram í umr. hér í fyrra, hjá bankastj., að þeir hefðu vitað þá allengi um hag bankans og ástand. En það var ekki fyrr en í umr. í fyrra, að ríkisstj. var kunnugt, að bankastj. höfðu oft ekki vitað að morgni, hvernig þeir áttu að „klára“ þann og þann daginn.

Ég held, að það sé þýðingarlaust fyrir hv. 1. landsk. að vera alltaf að reyna að leiða hugi manna frá hinum raunverulegu orsökum þess, að bankinn varð að loka. Reikningar bankans koma nú mjög bráðlega fyrir almennings sjónir, og þar auðvitað m. a. skýrslur um afskriftir bankans. Og eftir að kunnugt er um þær, finnst mér þýðingarlaust að vera að gera sér vonir um, að eitthvað fáið upp í þessar afskrifuðu skuldir.

Það þýðir heldur ekki í þessu sambandi að tala um Samvinnubankann danska. Hvort hann hefir getað borgað 80—90%, kemur ekki þessu máli við. Því að það er fullkomlega sannað, að Íslandsbanki gat ekki borgað líkt því svo mikið.

Sé ég svo ekki ástæðu til þess að fara lengra út í að deila um þetta mál. Það, sem hér liggur fyrir, er að skipa nefnd til þess að rannsaka, hver sé hin raunverulega orsök að töpum bankans. Fyrir mér er þetta engin ráðgáta lengur, hvort þau eru að kenna einstökum mönnum eða ó-

viðráðanlegum orsökum. Allir vita, að ef bankinn hefði ekki tapað svona miklu fé, eins og raun ber vitni um, þá gæti hann starfað enn þann dag í dag án alls stuðnings frá ríkinu.

Jón Þorláksson: Það hefði verið ákaflega ánægjulegt að ræða við hæstv. fjmrh., ef hann hefði komið fyrr með þetta ágríp af sögu bankans, en nú er það of seint. Ég vil þó vekja athygli manna á því, að þótt þetta ágríp sé ófullkomið, þá sýnir það, að ef bankinn gat tapað 20 millj. kr. án þess að fara meir en 4 millj. fram úr sjálfseign sinni, þá hefði hann m. ö. o. getað staðizt 16—17 millj. kr. töp með sínu fé. Finnst mönnum þá vonlaust, að hann hefði getað klárað þessar 4 millj., ef hann hefði fengið að starfa í friði?

Hæstv. fjmrh. talaði enn um eitt atriði, að gengið var að bankanum um greiðslu í árslok 1929, frekar en vænta mátti, að hann gæti leyst af hendi; ekki af því, að eignir væru ekki til, heldur af því, að fé hans var fast. Það sýndi sig, að stj. sem sat að völdum 1926, hafði skilning og nærgætni til að bera og hjálpaði þá bankanum um 1 millj., en stj. 1929 vantaði hjálpssemi og skilning á því, að ekki mátti heimta þessa 1 millj. kr. af bankanum um leið og hann var að draga inn aðra millj. kr. af seðlum sínum. Var þetta aðalundirrot þess, að bankanum var lokað. En þetta snerti ekki fjárhag bankans, því fyrir þessari ½ millj. hafði bankinn sett hinar beztu tryggingar, enda var það ekki stj. Landsbankans, sem rak á eftir, heldur utanaðkomandi öfl, sem komu í ljós í bankaráði Landsbankans, sem fór að skipta sér af þessum eina vixli. Það þarf að upplýsa, hvers vegna það var einmitt þessi vixill, sem var sérstaklega vel tryggður, sem tekinn var fyrir.

Ég ætla ekki að misnota góðvild hæstv. forseta miklu meira, en læt þetta nægja til ábendingar um það, hverja þýðingu það hefir, að landsstjórnin sýni skilning til að gera það, sem þarf, án þess að hætta neinu til.

Hæstv. fjmrh. sagði, að sér væri lokun bankans engin ráðgáta. Ég geri ráð fyrir, að svo muni vera, en efast þó um, að hann viti allt. En um það, hve æskilegt

það hafi verið að loka bankanum í einn mánuð og láta hann svo á eftir fá stuðning, mundu varla vera skiptar skoðanir. Ef landsstj. hefir verið vitandi vits um þetta, þá má líkja henni við skipstjóra, sem reyndar ekki vill sigla skipi sínu í algert strand, en hugsar sem svo, að það sé bezt að sigla því upp á sker fyrst og losa það svo á eftir.

Ef bankinn hefði verið lagður að velli, þá hefði eftir á mátt deila óendanlega um það, hvort rétt hefði verið að gera þetta eða ekki, en fyrst það var ekki gert, þá var það auðsæ skammsýni valdhafanna að láta bankann verða fyrir því tjóni, sem lokun hans um stundarsakir hafði í för með sér.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Það er ekki nema lítið, sem þarf að svara hv. 1. landsk., því hann hefir ekki komið með nein ný rök, en þau gömlu hafa verið hrakin. Hann hefir þó haldið því fram, að ábyrgðin af þessum þunga hvíldi á þeirri landsstj., sem hér hafði umboðsvald í fyrra, en það var bankastj., sem hafði þá ábyrgð, því bæði hv. 3. landsk. og hv. þm. Ak. hafa sýnt, að þetta voru ekki nein smáræðistöp. — Í stuttu máli, síðan Tofte var keyptur út með 80 þús., hefir þessi bankastj. setið þarna, og allir í henni verið nákomnir hv. 1. landsk., og vinum og samherjum hans tókst að koma þessum aukum fyrir á óheppilegan hátt.

Við yfirheyrslu viðvikjandi gjaldþroti Sæmundar Halldórssonar í Stykkishólmi hefir það komið í ljós, að bankastj. hefir ýtt peningum upp á þennan kaupmann; að eftir að hann var hætður að borga vexti af ½ millj. kr., var ýtt upp á hann 100 þús.

Það þarf því mikið af því Korpúlfsstaðagáfnafari, sem einn af hv. flokksbræðrum þessa þm. hefir lýst, til að geta komizt að þeirri niðurstöðu, að þeir menn, sem sukka peningum ár eftir ár, séu saklausir, en landsstj., sem bjargar bankanum, sé sek. Ég verð að láta undrun mína í ljósi yfir þessari gáfnalýsingu, sem þessi samherji hv. 1. landsk. hefir fundið upp og gert fræga, því hún upplýsir þau þrekvirkni í andlegum átökum, sem hér hafa verið sýnd í dag.

Þó verður hv. 1. landsk. að jata, að eitt-

hvað hafi verið að bankanum, enda talar hann um, að þurft hafi að hjálpa honum í vandræðum hans, og svo um slysfarir hans. Það er rétt, bankinn var í vandræðum, og þessar hrakfarir eru sumpart á ábyrgð hv. 1. landsk., því hann var fjmrh. á þessum tíma, og auk þess var þessi hv. þm. með nefið niðri í bankanum, en lét hann þó sökkva dýpra og dýpra.

Ef hv. 1. landsk. hefði t. d. útvegað bankanum betri stj., þegar hann var ráðh., stj., sem ekki hefði lánað Sæmundi Halldórssyni 100 þús. kr., eftir að hann var hættur að borga vextina, sem ekki hefði lánað Copland 250 þús. kr., eftir að búið var að gefa honum upp 1200 þús. og semja við hann um $\frac{1}{2}$ millj., ef hv. 1. landsk. hefði gripið inn í og gert þetta, þá hefði hann gert skyldu sína, en hann gerði þetta ekki, og þess vegna er það hann, sem ber mikla ábyrgð á skakkaföllum bankans; og það sýnir bezt muninn, að núv. fjmrh. vildi þó vita, hvernig á þessu stæði, og þegar það var athugað, kom í ljós, að bankanum var ólíft.

Ég sýndi fram á það í gær, hvernig það er raunverulega sannað, að bankinn hefir ekki borgað erlendum skuldunautum; það hefði þó mátt ábyrgjast erlendu skuldirnar, þó ekki hefði verið tekin ábyrgð á öðrum skuldum.

En það er leið, sem farin er erlendis, og hefir komið fyrir í Danmörku, að 4 bankar hafa hlaupið undir bagga til að greiða erlendar bankaskuldir heldur en láta erlenda banka tapa á bankagjaldprotum í landinu. En það, sem einmitt forsrh. og fjmrh. tókst í fyrra, var það, að fá marga af þeim, sem áttu inni í bankanum, til að hlaupa undir bagga, og fyrir það verður baggi landsins léttari en ef sú leið hefði verið farin, sem umboðsmenn dönsku hluthafanna lögðu til.

Pétur Magnússon: Ræður hv. þm. Ak. og hæstv. fjmrh. gefa mér ekki ástæðu til langra andsvara. Hv. þm. Ak. hélt því fram, að þögn okkar væri sönnun fyrir því, að hann færi með rétt mál. Að mínu áliti er hún engin sönnun þess, því ég sé enga ástæðu til að ræða þetta mál á Alþingi. Það, sem skiptir máli, eru tölur bankans, en ekki hitt, hvaða einstaklingar hafi verið valdir að þeim, og finnst

mér það frekar óviðurkvæmilegt að blanda fleiri umr. um þessar sakir inn í umr. á Alþingi.

Ýmsir ræðumenn hafa minnzt á það, að reynslan hafi sýnt, að tap bankans sé meira en gert er ráð fyrir í fullnaðarmálinu í fyrra. Ég neita, að sannanir séu til fyrir þessu. Það er að vísu upplýst, að Útvegsbankinn hafi afskrifað tölur, er nema 4½ millj. kr., en það eru engar upplýsingar til um það, hve mikið af þessu tapi kunni að hafa orðið, eftir að Útvegsbankinn tók til starfa. Það má ekki miða hag Íslandsbanka í fyrra við ástandið nú. Þá var ófyrirsjáanlegt að útgerðin gengi eins illa og raun varð á. A. m. k. verða menn, þegar þeir dæma mötin, að taka tillit til þessa atriðis.

Ennfremur voru það nokkur atriði í ræðu hæstv. dómsmrh. í gær, sem ég vil minnast á. Hann kvað mig sagt hafa, að í öðrum löndum væri regla, að hverjum banka, sem væri í fjárþröng, væri hjálpað af ríkisvaldinu. Þetta hefi ég aldrei sagt, en hitt er annað mál, að ríkisvaldið getur hnýtt banka við sig þeim höndum, að því beri siðferðisleg skylda til að hjálpa honum. — Ég held því fram, að svo hafi það verið með Íslandsbanka.

Það er alkunna, að bankinn hefir í mörg ár staðið í nánu sambandi við ríkið, að hann var almennt álitinn ríkisstofnun. Og þessi hönd áttu að verða til þess, að ríkið gerði sitt ítrasta til að hjálpa bankanum.

Hæstv. dómsmrh. segir, að bankanum hafi verið mætt með réttlæti og velvild af núv. stj. En þeirri velvild var nú þannig varið, að þegar bankinn leitar til stj., þá vildi hún ekki einusinni athuga málið. Og réttlæti stj. var það, að þrátt fyrir öll þau rök, sem voru fyrir því, að það væri skylda hennar að bjarga bankanum, þá gerði hún það ekki, fyrr en það gildi hennar eigið líf. Það var sú eina röksemd, sem hún skildi.

Hæstv. dómsmrh. sagði, að tekizt hefði að fá aðra til að hlaupa undir bagga, og samherjar hans hafa hælt sér af því, að tekizt hefði að fá erlenda aðilja til að leggja Íslandsbanka fé. Ég álit, að þetta sé hæpin fjármálapólitik. Ég efast um, að sá ölmusuháttur borgi sig, að koma krjúpandi að hnjám erlendra stofnana

og biðja þær að bjarga okkur. Því við vorum naumast svo illa staddir þá, að við hefðum ekki getað komið af án hjálpar erlends fjárvalds.

Hæstv. dómsmrh. færði það sem sönnun fyrir, að lánstrausti landsins hefði eigi verið spillt, að Hambrosbankinn hefði sótt eftir að útvega nýtt lán. Virðist honum nú liggja fremur hlýlega orð til þess banka, enda þótt hann hafi margstagað á, að skeyti þau, sem hingað bærust frá aðalstj. bankans, hafi verið pöntuð. Slíkar aðdróttanir voru vitanlega ósæmilegar, og er nú gott til þess að vita, ef hæstv. ráðh. vill fara að bæta fyrir þær. — Hinsvegar þarf engan að undra, þó bankinn slæi ekki hendinni móti að hafa milligöngu um útvegum lánsins síðastliðið haust, því það sýnast hafa verið mjög arðberandi viðskipti fyrir hann. Hann stakk fyrst í eigin vasa $\frac{1}{4}$ millj. kr. og græðir auk þess væntanlega margfalda þá fjárhæð á sölu ríkisskuldabréfanna. En vaxtakjör lánsins voru hinsvegar verri en hjá öllum öðrum sambærilegum lán-takendum, er lán tóku um líkt leyti, og vitanlega eru það þau, sem skera úr um lánstraust landsins. Hitt var fyrirfram vitanlegt, að einhver mundi fást til að gera sér fjárútveguna að atvinnu.

Hæstv. dómsmrh. gat þess, að forsrh. hafi komið sem sendiboði bankaráðs Íslandsbanka, og þess vegna ekki haft afskipti af undirbúningi þessa margumrædda mats okkar Jakobs Möllers. En ef það er rétt, sem hæstv. dómsmrh. segir, að fásinna hafi verið að ætla sér að framkvæma mat á bankanum á einum sólarhring, þá bitna bær ásanir eigi síður á hæstv. forsrh. en á okkur Jakob Möller.

Um niðurstöðuna er það að segja, að ráðh. vill stimpla mig eða brennimerkja fyrir óráðvæðni og siðferðisskort, af því að matið hafi reynzt 2—4% fyrir ofan fullnaðarmatið á bankanum. En sá maður, sem kveður upp þessa dóma, er sá hinn sami, sem viðurkennir, að hann sem fulltrúi landsins hafi visvitandi gefið ranga skýrslu um skuldir ríkissjóðs í sambandi við lántökuna síðastl. haust. Geta menn sjálfir dæmt um, hvor verknadurinn muni frekar bera vott um skort á ráðvæðni.

Dómsmrh. (Jónas Jónsson): Hv. 4. landsk. hefir átt að gera hreint fyrir sínum framyndum, en það hafa aðallega verið bakdyrnar, sem hann hefir hreinsað. Hann heldur því fram, að ástand Íslandsbanka hafi ekki verið alvarlegt 1930; það hafi aðallega verið syndir Útvegsbankans, sem mest hafi borið á. En hv. þm. Dal. hefir játað, að bankinn hafi oft ekki vitað að morgni, hvernig hann átti að komast af þann og þann daginn. — Í stuttu máli sagt, þá var bankinn svo aumur í langan tíma, að það var skylda bankastjóranna að gefa hann upp, sbr. verzlunarfyrirtæki. Ekki gat það bætt ástand bankans, þótt hann fengi lán frá Rvík, sem átti að nota til ýmissa fyrirtækja, og $\frac{1}{2}$ millj. frá þýzkum banka. Þegar þessir peningar voru búnir, var Rvík í svo miklum vandræðum, að hún varð að bjarga sér með bráðabirgðaláni á eftir.

En það var gleðilegt, að hv. þm. gat játað, að það er ekki síður erlendis, að bankarnir hlaupi alltaf undir bagga. Hann sagði ennfremur, að ríkisvaldið hafi hnýtt bankann við sig svo sterkum böndum, að það hafi ekki getað komið undan því að hjálpa, en bankinn var hlutafélag, sem flaggaði með því, hvað hann væri sjálfstæður. Og eftir skaða bankans og íhaldsflokksins kom stjórn og meðferð hans ekki landinu við, og bankastjórnir þóttust mega leyna þessu og segja landinu rangt til um hag bankans.

Hv. þm. þótti það ekki nægileg vild að taka ekki ábyrgð á 35 millj. kr. Ég býst við, að flestir muni heldur vilja kalla það glópsku að taka ábyrgð, þegar svona stóð á.

Hv. þm. segir, að stj. hafi ekki athugað málið. Það er ekki satt. Stj. kallaði saman þingfund að nóttu til, til þess að láta Alþingi vita um þetta.

Þá dróttar hv. þm. því að nokkrum þm. Framsóknarflokksins, að þeir hefðu ætlað sér að snúast á móti flokknum. Ég vil leyfa mér að skora á hv. þm. að nefna nöfn þessara manna, því ella verður hann að standa sem ósannindamaður að þessum orðum.

Þá sagði hv. þm., að það hefði verið miklu betra að reyna ekki að láta þá út-

Lokun Íslandsbanka. — Yfirlæknisstaðan við geðveikrahælið á Kleppi. — Vantraustsyfirlýsing.

lendinga, sem hefðu átt skipti við bankann, og sparisjóðseigendur leggja neitt til, heldur hefði átt að láta allt skella á ríkissjóði. Þetta sýnir aðeins, hversu litla tilfinningu hv. þm. hefir fyrir því, hvílikur voði þetta var. Það létti auðvitað undir, að þetta kæmi niður á sem flestum.

Að því leyti, sem hv. þm. kallaði framlag Handels- og Privatbankans ölmusu, þá er ég þar ekki á sömu skoðun. Ég tel rétt, að þeir, sem þarna áttu hagsmuna að gæta, hvort sem þeir eru útlendir eða innlendir, tækju þátt í að reisa við þetta fyrirtæki.

Hv. þm. sagði, að lánið hefði verið óhagstætt fyrir landið, en það er þó betra en lánið, sem hv. 1. þm. Skagf. tók árið 1921, og betra en lánið, sem Rvík gat fengið. Hv. þm. sagði, að við ættum að geta fengið eins góð lán og Danmörk, en þá mætti kannske segja, að Rvík hefði átt að fá eins gott lán og Bergen, en hún fékk samt ekki lán, nema með ábyrgð ríkisins og okurkjörum. Það hefir og komið síðar fram, af ýmsum skjölum og skilríkjum, að það mátti heita gott að geta fengið þetta lán með þessum kjörum, eins og þá stóð á.

Þá vildi hv. þm. koma nokkurri ábyrgð á núv. forsrh., fyrir að hafa flutt honum tilmæli bankaráðs um að athuga bankann. Mér er nú ekki vel kunnugt um þetta mál, en það voru íhaldsflokksmenn, sem samþ. fyrst að skoða bankann. Þá ákvað núv. 3. landsk. að koma og skoða. Bankastj. Landsbankans hafði neitað að skoða þennan sjúkling, og ákvað bankaráðið því að leita til þingsins, og núv. forsrh. flutti bréf þeirra. Sem form. bankaráðs var honum nauðugur einn kostur að gera þetta, úr því að bankaráðið vildi það.

Hv. þm. sagði, að ég hefði gefið vitandi ranga skýrslu um skuldir ríkissjóðs í Bretlandi. Ég skal þá geta þess, að það liggja sannanir fyrir því, að Sveinn Björnsson sendiherra gaf um líkt leyti öðrum banka samskonar skýrslu og ég, án þess að við vissum þó hvor um annan. Við fórum báðir eftir landsreikningum hv. núv. 1. landsk., og datt okkur ekki í hug að fara að leiðrétta þá frammí fyrir annari þjóð. Þá leiðréttingu gerði

núv. fjmrh. síðar, og kom það illa við flokksbræður hv. þm.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

17. Yfirlæknisstaðan við geðveikrahælið á Kleppi.

Á 4. fundi í Ed., 19. febr., og á 4. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um yfirlæknisstöðuna við geðveikrahælið á Kleppi (A. 34).

Á 3. fundi í Sp., 25. marz, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Að till. forseta var ákveðin ein umr.

Till. var ekki á dagskrá tekin framar.

18. Vantraustsyfirlýsing.

Á 44. fundi í Ed., 11. apríl, og á 44. fundi í Nd., s. d., var útbýtt frá Sp.:

Till. til þál. um vantraust á núverandi stjórn (A. 374).

Á 4. fundi í Sp., 13. apríl, var till. tekin til meðferðar, hvernig ræða skyldi.

Forseti (ÁÁ): Ég legg til, að fram fari ein umr. um till., og ef enginn mælir því í gegn, skoða ég það samþ. án atkvgr.

Umr. verður útvarpað, og skal ég geta þess, að í samráði við formenn flokksanna hefir reglunum verið breytt þannig, að í fyrstu umferð eru ekki 3 klukkutimaræður, heldur 6 hálfimaræður.

Á 5. fundi í Sp., 14. apríl, var till. tekin á dagskrá til einnar umr., en áður en tekið væri til dagskrár birti forsætisráðherra opið bréf um þingrof (sjá B. bls. 146).

Fyrirspurnir.

1. Skekkjur í bráðabirgðauppgærd ríkissjóðs 1930.

Á 22. fundi í Ed., 12. marz, var útbýtt:
Fyrirspurn til fjármálaráðherra um
skekkjur í bráðabirgðauppgærd á tekjum
og gjöldum ríkissjóðs árið 1930 (A. 140).

Á 23. fundi í Ed., 13. marz, var fyrir-
spurnin tekin til meðferðar, hvort leyfð
skyldi.

Fyrirspurnin leyfð með 11 shlj. atkv.

Á 29. fundi í Ed., 20. marz, var fyrir-
spurnin tekin á dagskrá, með því að
fjmrh. hafði tjáð sig búinn til þess að
svara henni.

Fyrirspyrjandi (Jón Þorláksson): Það
er nú komið á 4. ár, sem núv. stj. hefir
stýrt fjármálum landsins, og eru komin
fram nokkur gögn viðvikjandi fjármála-
stjórn þriggja ára, fullsamin og
samb. landsreikningur fyrir 1928, lands-
reikningur fyrir 1929 eins og stj. hefir
gengið frá honum, en ekki úrskurðaður
af Alþingi ennþá, og loks bráðabirgða-
uppgærd núv. fjmrh. á tekjum og gjöld-
um ríkissjóðs 1930, sem hann las upp við
1. umr. fjárlaganna í Nd. og birt hefir
verið á prenti.

Eitt af því fyrsta, sem eftirtekt mína
vakti við þessar þrjár skilagreinar, er
það, að allar telja þær fram tekjuafgang,
þannig:

Landsreikningur 1928 ..	kr. 1078533.52
Frv. stj. að landsr. 1929 —	928437.08
Bráðabirgðauppgærd fjmrh. 1930	— 81933.00

Eftir þessu mætti ætla, að ríkisskuldir
hefðu farið minnkandi á þessu þriggja
ára tímabili, því að öllum er vitanlegt, að
í greindum gjöldum eru innifaldar af-

borganir af samningsbundnum lánum,
sem nema kringum 700 þús. kr. árlega.
Hefði lækkun ríkisskulda því átt að nema
a. m. k. 2 millj. kr. á þessu þriggja ára
tímabili, og svo ætti tekjuafgangurinn
annaðhvort að koma fram í aukinni
sjóðseign eða í ennþá frekari lækkun
skulda. En nú er það fyrir löngu vitan-
legt, að skuldirnar hafa ekki minnkað,
heldur aukizt, og það stórkostlega. Það
hlýtur því að vera eitthvað bogið við
þessar skilagreinar.

Nú er landsreikningurinn fyrir 1928
auðvitað réttur. Ágreiningslausum samb.
Alþingis eftir ágreiningslausum tillögum
yfirskoðunarmanna er lögfull sönnun
þess, að hann er réttur. En þegar ég fyrir
nokkrum mánuðum fékk í hendur frv.
stj. að landsreikningi fyrir 1929, þótti
mér það undarlegt, að ég fann þar ekki
allstórar gjaldaupphæðir, sem ég átti von
á, kostnað við fyrirtæki og mannvirki,
sem ég vissi, að höfðu verið í smiðum á
árinu 1929. Ég vissi, að stj. var í árslok
1929 komin talsvert á veg með bygg-
ingu sildarverksmiðju á Siglufirði,
en fann engan kostnað við það verk tal-
inn í frv. Ekki heldur neinn kostnað við
byggingu skrifstofuhúss á Arnarhóli,
sem þó var komin langt á veg um ára-
mótin. Ekki heldur til nýja vegarins til
Þingvalla, sem mun þó hafa verið talinn
nálega fullgerður í árslok 1929. Út af
þessu gerði ég fyrirspurn til þess þing-
kjörna yfirskoðunarmanns landsreikn-
inganna, sem Sjálfstæðisflokkurinn hafði
kosið, hr. Magnúsar Guðmundssonar, 1.
þm. Skagf., og tjáði hann mér, að þessar
upphæðir — auk ýmsra smærri — hefðu
verið greiddar úr ríkisfjárhirzslunni á ár-
inu 1929, án þess að vera taldar með
gjöldum í frv. stj. til landsreiknings fyr-
ir það ár:

Skekkjur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

Til sildarverksmiðju á Siglufirði	kr. 450174.90
Til nýja Þingvallavegarins	— 253380.98
Til byggingar landsspítala	— 225000.00
Til skrifstofubyggingar á Arnarhvoli	— 115000.00

Samtals kr. 1043555.88

Séu þessar upphæðir taldar til gjalda á landsreikningi árið 1929, svo sem rétt virðist, verður enginn tekjuafgangur á reikningi þess árs, heldur nokkur tekjuhalli. Enda er það vitanlegt, að á því ári tók stj. reikningslán til bráðabirgða hjá Barclays Bank í London, sem mátti verða allt upp í 250 þús. sterlingsp., og hafði í árslok 1929 notað ef þessu láni 116 þús. sterlingsp., eða ísl. kr. 2569404.24, eftir því sem viðurkennt er í fylgiskjöllum við þetta reikningsfrv. fyrir 1929. Hér af hafði 1½ millj. gengið til greiðslu upp í stofnfé Landsbankans, en rúm milljón runnið beint inn í ríkissjóðinn, auðvitað af því, að þar var þörf fyrir hana, sem ekki gat átt sér stað, ef frásögnin um 928 þús. kr. tekjuafgang var rétt.

Þegar þriðja skilagreinin, bráðabirgðauppgerð ráðh. á tekjum og gjöldum ríkissjóðs árið 1930, kom fram, var ég orðinn dálítið tortrygginn. Ég hafði ekki getað séð betur en að ráðh. hefði verið að reyna að fela tekjuhalla í landsreikningi fyrir árið 1929, og gat búizt við framhaldi í sömu átt. Ég á hér ekki við það, að þessi yfirlit í þingbyrjun yfir tekjur og gjöld undanfarins árs hafa oft reynzt fremur ónákvæm. Við samanburð á þessum yfirlitum og rekstrarreikningum landsreikninganna hefi ég fundið, að gjöldin hafa stundum verið talin 1 millj.

Til vegamála	kr. 1920000.00
En ráðherra taldi þau í yfirlitinu	— 1565000.00

Mismunur vantallinn kr. 355000.00

Til símamála hafa gjöldin orðið kr.	— 2150000.00
En ráðherra taldi þau	— 1946600.00

Mismunur vantallinn kr. 203400.00

Samtals eru þarna vantaldar 558400 kr., eða rúmlega sú upphæð, sem ég hefi nefnt í fyrirspurninni. Sundurliðun á þessum útgjöldum til vega og síma hefi ég í höndum, og skal til viðbótar aðeins taka það fram, að í þessum 1920 þús. kr. til vegamála er ekki meðtalið það, sem greitt var til Þingvallavegarins nýja og til vega á Flóaáveitusvæðinu þetta ár,

Alþt. 1931. D. (43. löggjafarþing).

kr. lægri í bráðabirgðayfirlitunum en þau reyndust við reikningsuppgerð, og hafa þessar skekkjur ekki verið minni hjá núv. fjmrh. en öðrum. Má að sjálf-sögðu búast við, að eitthvað af slíkum afsakanlegum skekkjum hafi einnig orðið í þetta sinn, en aldrei hefði ég látið mér til hugar koma að fara að ónáða hann með fyrirspurn út af þeim, af því að til þeirra geta legið eðlilegar orsakir.

En það eru hinar skekkjurnar, sem ekki virðast geta verið óviljaverk, sem fyrirspurn mín beinist að, og skal ég nú taka hvern lið fyrirspurninnar sér í lagi og gera grein fyrir honum.

1. Hvernig stendur á því, að ráðherra-ann hefir — í áður nefndri bráðabirgðauppgerð — talið gjöldin til vegamála og símamála samtals um 550 þús. kr. lægri en þau vitanlega voru orðin?

Með því að stjórnarskráin heimilar endurskoðunarmönnum landsreikninganna að heimta vitneskju um sérhverf atriði, er varðar hag ríkissjóðs, einnig fyrir yfirstandandi tíma, og ekki aðeins fyrir það reikningsár, sem þeir eru sérstaklega kosnir fyrir, þá það ég Magnús Guðmundsson alþm. að útvega mér upplýsingar um gjöldin til vegamála og símamála 1930, og samkv. þeim upplýsingum hafa gjöldin verið hér um bil þessi:

enda eiga þær upphæðir að vera taldar fram annarsstaðar.

Þá kem ég að næsta lið:

2. Hvernig stendur á því, að ráðh. hefir í bráðabirgðauppgerðinni undanfellt með öllu að telja gjaldamegin kostnaðinn við nokkrar verklegar framkvæmdir ríkissjóðs á árinu 1930, er virðast hafa kostað um 4½ millj. kr. samtals, þar á

Skekkjur í bráðabirgðauppgærd ríkissjóðs 1930.

meðal fjárhæðir til byggingar sildarbræðslustöðvar, landsspítala, landsímastöðvar, útvarpsstöðvar og skrifstofubyggingar á Arnarhvoli, svo og til kaupa á strandferðaskipinu „Súðin“?

Það verður nú dálítið mismunandi, hve stórar þessar upphæðir eiga að telj-

Til sildarbræðslustöðvar á Siglufirði	kr. 1300000.00
Til landsspítala	— 847000.00
Til nýrrar landssímastöðvar í Reykjavík um	— 1000000.00
Til útvarpsstöðvarinnar um	— 770000.00
Til skrifstofubyggingar á Arnarhvoli	— 351000.00
Til kaupa á strandferðaskipi, „Súðin“	— 231000.00

Samtals kr 4499000.00

Tvær fyrstu upphæðirnar hefi ég tekið eftir frásögn ráðh. um það, hvernig enska láninu frá 1930 hafi verið varið, sömuleiðis tvær síðustu upphæðirnar. Til byggingar landssímastöðvarinnar hefir verið tekið sérstakt lán, 55 þús. sterlp., eða um 1218000 kr., en af því mun hafa verið óeytt um áramótin eitthvað yfir 200 þús. kr., og því tel ég hér einungis 1 millj. kr. með gjöldum 1930. Til útvarpsstöðvarinnar var tekið annað lán, 28 þús. sterlingspd., eða um 620 þús. kr., en þar við bætast 152 þús. kr., sem ráðh. hefir talið varið til útvarpsins af enska láninu 1930.

Ég þykist ekki þurfa að gera ráð fyrir, að ágreiningur verði milli mín og hæstv. fjmrh. um tölurnar samkv. þessum 2 liðum fyrirspurnarinnar, nema hvað lækkan kann að koma fram, ef eitthvað verður fært inn á landsreikning 1929 með úrskurði Alþingis, af þeim upphæðum, sem ég áður gat um, að greiddar voru úr ríkisfjárhirzlunni á árinu 1929. Þær voru samtals rúm milljón, og af þeim munu um $\frac{3}{4}$ milljónar vera innifaldar í þessari heildarupphæð, sem ég hefi talið undir þessum lið. En mér er óskiljanlegt, hvernig komið verður hjá því að telja þessar greiðslur, eins og aðrar, með gjöldum ríkissjóðs á því ári, er greiðslurnar fara fram, og að því lýtur fyrirspurnin.

Þá er næst:

3. Hvernig stendur á því, að ráðh. hefir í bráðabirgðauppgærdinni undanfellt einnig með öllu að telja til útgjalda það fé, sem varið var á árinu til kaupa á hlutabréfum Útvegsbanka Íslands, þar á meðal sérstaklega $1\frac{1}{2}$ millj. kr., sem

ast, sem þarna hafa komið til gjalda árið 1930, eftir því hvort sleppt verður að telja nokkrar þeirra til útgjalda á árinu 1929, eins og gert er í reikningsfrv. stj., eða ekki. Ég geri þær fyrst um sinn upp á sama grundvelli og ráðh., og telst þá, að þær vera þessar:

beinlínis var borgað út vegna þessara hlutabréfakaupa?

Eins og kunnugt er, keypti landið á árinu 1930 hlutabréf í Útvegsbanka Íslands fyrir $4\frac{1}{2}$ millj. kr. Af andvirðinu voru 3 millj. kr. greiddar á þann hátt, að ríkissjóður tók að sér tilsvarendi upphæð af þeim hluta enska lánsins frá 1921, sem Íslandsbanki fram til þess hafði staðið straum af, en $1\frac{1}{2}$ milljón var greidd í peningum, og var tekið til þess víxillán hjá Hambros banka í London, að upphæð 70000 sterlingspund, sem ríkisbókhaldið telur í isl. kr. 1550500 kr. — Var það allt ógreitt um síðastl. áramót. Réttast væri óefað að telja alla upphæðina, $4\frac{1}{2}$ millj. kr., með gjöldum 1930, en ég hefi þó ekki viljað fullyrða um þetta að því er 3 milljónirnar snertir, af því að ríkissjóður stóð áður sem skuldunautur að þeirri upphæð gagnvart lánveitanda. Sú breyting varð þó á, að þar sem Íslandsbanki áður stóð straum af vöxtum og afborgunum þeirrar upphæðar, og hafði sett ríkissjóði fullt handveð þessu til tryggingar, þá hafa nú greiðslur þessara vaxta og afborgana færzt yfir á ríkissjóð, og fjmrh. í frv. sínu til fjárl. fyrir 1932 talið þær með öðrum þeim gjöldum í 7. gr. (vextir og afborganir ríkisskulda), sem gjalda verður af tekjum ríkissjóðs samkv. fjárl., og ekki gert ráð fyrir neinum arði af hlutabréfunum þar á móti. En hvað sem ofan á verður um rétta færslu á þessum 3 millj., þá er hitt öldungis ljóst, að þá $1\frac{1}{2}$ millj. kr., sem beint var borgað út á árinu vegna þessara hlutabréfakaupa, verður að telja með gjöldum ársins.

Skekkjur í bráðabirgðauppgæð ríkissjóðs 1930.

Viðvíkjandi 2. og 3. lið sameiginlega skal ég taka þetta fram: Í 37. gr. stjkskr. er svo fyrir mælt, að ekkert gjald má greiða af hendi, nema heimild sé til þess í fjárl. eða fjáraukal. Nú er það jafnsjálfsagt, að landsr. á að telja öll þau gjöld, sem greidd hafa verið samkv. heimild í fjárl. eða fjáraukal. Eftir því er með öllu óheimilt að undanfella að telja nokkr-

Í bráðabirgðayfirlitinu hefir ráðh. talið gjöldin 1930 alls	kr. 17166010.00
Hér við bætist samkv. 1. lið fyrirspurnarinnar	— 550000.00
samkvæmt 2. lið	— 4499000.00
og samkv. 3. lið a. m. k.	— 1500000.00
og eru þá gjöld ársins 1930 a. m. k.	kr. 23715010.00
en tekjurnar eru samkv. bráðabirgðayfirlitinu	— 17247943.00

og kemur þá fram mism., sem er tekjuhalli, kr. 6467063.00
— eða um 6½ millj. kr., eins og segir í 4. lið fyrirspurnarinnar.

Þá hefi ég lokið að gera grein fyrir sjálfum spurningunum, en ég vil nota þetta tækifæri til þess að minnst á einstök atriði önnur úr ræðu þeirri, er hæst- v. fjmrh. flutti við 1. umr. fjárl. í Nd., og skal þá byrja með því, að minnst á skýrslu hans um ríkisskuldirnar.

Hann telur ríkisskuldirnar í árslok 1930 samtals kr. 40210000,00, og flokkar þær í tvennt þannig:

Skuldir vegna ríkissjóðsins og hans fyrirtækja 15,13 millj. króna.

Skuldir vegna banka og annara sjálfstæðra fyrirtækja 25,08 millj. króna.

Þessi flokkun fellur ekki saman við þá skiptingu á ríkisskuldunum, sem fylgt hefir verið hingað til. Þeim hefir fram að þessu verið skipt í tvo flokka þannig:

A. Þær skuldir, sem ríkissjóður verð-

Hluti Landsbankans af ensku láni 1921, £78,383-10-8	= ísl. kr. 1736195
Hluti Útvegsbankans af sama, £114,973-1-1	= — — 2546653
Lán frá 1926 og 1927 til kaupa á veðdeildarbréfum og jarð- ræktarbréfum, — d. kr. 6351398,17	= — — 7744895

Samtals kr. 12027743

Hér má væntanlega ennfremur bæta við 3,6 millj. kr., sem ráðh. telur, að gengið hafi til Búnaðarbankans, þó ekki sé upplýst, hvort Bb. hafi fengið þetta fé með þeim kjörum, að hann standi fullan straum af því

— 3600000

Samtals standa þá aðrir en ríkissjóður straum af	kr. 15627743
Eftir verða fjárlagaskuldir á þessum lið	— 9452257

Samtals eru þá fjárlagaskuldirnar:

Ríkissjóðsskuldir eftir framtali ráðh.	kr. 15,13 millj.
Hluti af skuldum vegna banka og annara fyrirtækja	— 9,45 —

Eða alls kr. 24,58 millj.

ar greiðslur af ríkisfé í landsreikningi. En úr því að skylt er að telja þær 6 milljónir, sem 2. og 3. liður fyrirspurnarinnar fjallar um, með gjöldum í landsreikningi, er mér með öllu óskiljanlegt, að þær skuli ekki hafa verið taldar með gjöldum í bráðabirgðayfirlitinu.

Fjórði og síðasti liður fyrirspurnarinnar er afleiðing hinna þriggja.

ur sjálfur að standa straum af, þannig að vextir og afborganir eru talin með útgjöldum í fjárlögum, og

B. Þær skuldir, sem aðrir en ríkissjóður standa að öllu leyti straum af, svo að vextir og afborganir ganga ekki gegnum ríkisfjárhirzluna og koma ekki fram í fjárlögum.

Ef flokka skal núverandi ríkisskuldir eftir þessari viðurkenndu og eðlilegu reglu, þá kemur öll sú upphæð, 15,13 millj. kr., sem ráðh. telur skuldir vegna ríkissjóðs og hans fyrirtækja, auðvitað í A-flokkinn. Það eru fjárlagaskuldir. En hin upphæðin, 25,08 millj. kr., skiptast milli flokkanna þannig:

Undir B-flokkinn, sem aðrir en ríkissjóður standa straum af, falla þessar upphæðir:

Skekkiur í bráðabirgðauppgæð ríkissjóðs 1930.

Tilsvarendi skuldir (fjárlagaskuldir) voru í árslok 1927, taldar í isl.

pappírskrónum, eins og núv. ráðh. gerir kr. 12,36 millj. Mismunur, sem er hækkun frá árslokum 1927 til ársloka 1930.. — 12,22 —

Af þeim skuldum, sem ráðh. telur í upphæðinni vegna banka og sérstakra fyrirtækja, hefi ég hér talið eftirfarandi upphæðir meðal fjárlagaskulda:

a) Stofnfjárlán Landsbankans, 3 millj. kr., af enska láninu frá 1930. Að þetta sé rétt talin fjárlagaskuld, leiðir beint af því, að Landsbankanum ber aldrei að greiða afborganir af þessu láni, og vexti því aðeins, að ársarður bankans nemi tvöfaldri vaxtaupphæðinni. — Ákvæðið um þetta í 24. gr. landsbankalaganna frá 1928 er þannig:

„Tekjuafgangur hvers árs rennur í varasjóð. Leggi ríkissjóður fram viðbót-arstofnfé samkv. 5. gr., skal bankinn greiða ríkissjóði af því fé 6% í ársvexti, þó aldrei meira en helming tekjuafgangs-ins“.

En samkv. 23. gr. á að greiða af árs-tekjum áður en til tekjuafgangs kemur, bæði töl, sem lokið er uppgæð á, og töl, sem telja verður orðin, enda þó ekki sé lokið uppgæð á þeim, og enn-fremur má leggja til hliðar hæfilega fjár-hæð fyrir tapi, sem búast má við. Það verður því ávallt óvissa um, hvort þessir 6% vextir af stofnfénu fái greiddir að öllu eða nokkru leyti, og nær ekki nokk-urri átt að líta svo á, að Landsbankinn standi að öllu leyti straum af þessari skuld. Að þetta sé fjárlagaskuld, er líka viðurkennt af núv. fjmrh. með því að hann hefir tekið greiðslur af láninu og væntanlegar tekjur frá bankanum þar í móti upp í fjárlagafrv. stj. fyrir 1932.

b) Lánin vegna kaupa á hlutabréfum í Útvegsbanka Íslands, samtals 4½ millj. kr., þ. e. 3 millj. kr., sem ríkissjóður tók á sig af fyrrverandi hluta Íslandsbanka af enska láninu 1921, og 1½ millj., sem tekin var að láni hjá Hambro á síðastl. ári. Það mun enginn ágreiningur verða um það, að þetta er fjárlagaskuld, enda eru vextir og afborganir af fyrri upp-hæðinni meðal gjalda í fjárlagafrv. stj. fyrir 1932, en óvist um seinni upphæð-ina; kynni að hafa gleymzt.

c) Kostnaðarverð sildarverksmiðjunn-ar, 1,3 millj. kr. Þetta er hluti úr enska láninu 1930, og með því að allt er í ó-

vissu um afkomu og borgunargetu verk-smiðjunnar, en ríkissjóður verður að standa skil af láninu, þá er ekki annars kostur en að telja þetta með fjárlaga-skuldum.

Upphæðirnar a), b) og c) nema sam-tals 8,80 millj. kr., en hér að framan taldi ég 9,45 millj. af þessum upphæðum til fjárlagaskulda. Mismunurinn er 650 þús. kr., og veit ég ekki, hvaða upphæð-ir það eru, sem ráðh. þar hefir talið í sín-um 25,08 millj. kr.

Begar ég fór að athuga skýrslu ráðh. um ríkisskuldirnar í árslok 1930, var það fyrsta verk mitt að reyna að fá alveg sundurliðaða skýrslu um hinar einstöku skuldarupphæðir. — Af slíkri skýrslu er auðvitað unnt að sjá allt það, sem máli skiptir í þessu sambandi. Ég sneri mér fyrst til ráðh. sjálfs og það hann að lána mér skuldaskrána, en eftir að hafa athugað það mál, tjáði hann mér, að hann gæti þetta ekki, því að hann hefði enga skrá yfir skuldirnar. Þá það ég hann um leyfi til að láta ríkisbókhaldið búa til skuldaskrá handa mér, og leyfði hann það góðfúslega. Þjó svo hr. Einar Mark-ússon ríkisbókhaldari til skuldaskrá handa mér, sem ég hefi í höndum. Við nánari athugun gat ég nú ekki fengið hana til þess að koma alveg heim við skýrslu ráðh., og sérstaklega gat ég ekki fundið út með fullri vissu eða nákvæmni, hvaða upphæðir ráðh. hafði talið í „skuldum vegna banka og annara sjálf-stæðra fyrirtækja“, mig vantaði um-getnar 650 þús. kr., og gat ekki fundið út af eigin hyggjuviti, hver þau sjálf-stæðu fyrirtæki væru, sem ráðh. vildi láta standa undir þessari skuldarupphæð. En þá hugkvæmdist mér að leita til hagstofustjórans. Ég hafði tekið svo eftir, að ráðh. bæri hagstofuna fyrir sig um hina nýju flokkun skuldanna, og ef sam-lagningin var frá hagstofunni, þá hlaut hagstofustjórinn að geta leiðbeint mér til fullnustu um það, hvaða upphæðir væru innifaldar í þessum 25,08 milljónum ráð-herrans. En hagstofustjórinn kvaðst enga skrá yfir skuldir ríkisins í árslok 1930 hafa í höndum, og aldrei hafa séð

Skekkjur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

neina slíka skrá, og eitthvað fannst mér hann gefa í skyn, að hann vildi ekki bera ábyrgð á þessari skiptingu ráðh. á skuldunum, enda skilst mér, að hann eigi erfitt með að bera ábyrgð á skiptingunni og samlagningunum, ef hann aldrei hefir séð þær einstöku upphæðir, sem skipt er milli tveggja liða og lagðar eru saman.

En mér þykir nú rétt, að sú skulda-skrá, sem ég hefi fengið, komi fram, og leyfi mér því að lesa hana upp, en það tek ég fram, að hún er eins og ég hefi fengið hana frá ríkisbókhaldinu, og ber ég enga ábyrgð á því, þó eitthvað kunni að vanta í hana.

Skrá yfir skuldir ríkissjóðs í árslok 1930

(númer lánanna tekin eftir frv. til LR 1929).

I. Fjárlagaskuldir, sem ríkissjóður stendur sjálfur straum af:

A. Eldri skuldir en frá 1927:

Dönsk ríkissjóðslán:	D kr.	Ísl. kr.
1. Lán hjá Bicuben til Vífilsstaða	123019.37	
2. — — dönskum bönkum 1909	425000.00	
3. — — Statsanstalten 1912	104166.59	
4. — — Stóra Norræna 1913	291665.03	
6. — — sama 1917	360610.05	
7. — — Handelsbanken 1917	60000.00	
10. — — dönskum bönkum 1919	2025000.00	
Samtals	3389461.04	4133108.79

Innlend ríkissjóðslán:	Ísl. kr.
5. Lán hjá Landsbankanum 1916	44000.00
8. — — sama 1917	40800.00
9. Lán Helgustaðanáma	7000.00
11. Háskóalánið	1000000.00
12. Innanríkislánið 1920	1579400.00
14. Veðdeildarlán Staðarfell	6461.77
	2677661.77

Enskt lán:	£	Ísl. kr.
13. Ríkissjóðshluti enska lánsins frá 1921, upphaflegi hlutinn 114932-6-2		2545750.63
Samtals eftirstöðvar fjárlagaskulda eldri en frá árinu 1927, Ísl. kr.		9356521.19

B. Skuldir frá stjórnartíma Framsóknarflokksins, 1927—1930.

	Ísl. kr.
17. Lán hjá Landsbanka 1928	45000.00
18. Skuld vegna kaupa á Reykjatorfu	62142.00
Víxillán hjá Hambro frá 1930, £ 70000	1550500.00
Yfirfært á ríkissjóð af ensku láni 1921 vegna kaupa á hlutabréfum í Útvegsbanka, £ 132961 -2 -1	2945088.47
Lán hjá L. M. Ericsson til byggingar nýrrar landssímastöðvar, £ 55000	1218250.00
Lán hjá Marconifél. til útvarpsstöðvar, £ 28000	620200.00
Hluti ríkissjóðs af ensku láni 1930 um	8400000.00
Lausaskuldir um	350000.00

Nýjar fjárlagaskuldir samtals 15291180.47

Skekkjur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

II. Skuldir, sem aðrir en ríkissjóður standa straum af:**A. Eldri skuldir en frá 1927:**

	£	isl. kr.
23. Núverandi hluti Útvegsbanka af enska láninu frá 1921	114973-1-1	2546653.05
24. Hluti Landsbanka af sama	78383-10-8	1736195.24
Lán 1926—27 til kaupa á Veðdeildarbréfum og Jarðræktarbréfum		D kr.
19. Hjá Statsanstalten 1926	1955538.32	
20. — Hafnia 1926	486326.29	
21. — Hafnia 1927	1954766.78	
22. Dansk Folkefond 1927	1954766.78	
Samtals nr.19—22	6351398.17	7744894.93
Samtals A.		12007743.22

B. Yngri skuldir en frá 1927:

Hluti Búnaðarbanka af enska láni frá 1930 um	3600000.00
--	------------

Yfirlit.**I. Fjárlagaskuldir:**

A. Eldri en 1927	9356521.19
B. Nýjar fjárlagaskuldir (1928—30)	15291180.47

Fjárlagaskuldir 31. des. 1930 24647701.66

II. Skuldir, sem hvíla á öðrum en ríkissjóði:

A. Eldri en 1927	12007743.22
B. Nýjar (frá 1930)	3600000.00

Þessar skuldir 31. des. 1930 alls 15607743.22

Samtals I. og II. isl. kr. 40255444.88

Ég álít það hafa nokkra þýðingu, að slík skrá komi fyrir almenningssjónir, því að það er hörmungarástand, að sífellt skuli rifist um, hvað ríkisskuldirnar nema miklu, og mismunurinn velta jafnvel á tugum milljóna. Slík óvissa verður bezt útilokuð með því að birta hreinlega skrá yfir skuldirnar.

Þá finn ég ekki ástæðu til þess að fara lengra út í þetta mál nú. Það, sem ég kynni að eiga eftir, get ég þá geymt mér, þangað til ég hefi heyrt svar hæstv. ráðh.

Fjmrh. (Einar Árnason): Ég þarf ekki að eyða löngum tíma til að svara þessari fyrirspurn frá hv. 1. landsk. á þskj. 140.

Fyrirspurnin snertir nær eingöngu fyrirkomulagsatriði þeirrar bráðabirgðaskýrslu, er ég flutti við 1. umr. fjárlagafrv. um tekjur og gjöld ríkissjóðs árið 1930. Er fyrirspurnin í 4 liðum, og skal farið nokkrum orðum um þá í þeirri röð, sem þeir eru fram settir.

Um 1. liðinn er það að segja, að það er

alls ekki nýtt, þó færðar séu greiðslur frá einu ári til annars. Það hafa stjórnirnar gert flestar eða allar á undanförunum árum. Stafar þetta að nokkru leyti af því, að svo langt tímabil líður frá því að fjárlög eru fullsamin þangað til þau koma til framkvæmda. Ýmsar upphæðir, sem standa í fjárl. næsta árs, eru greiddar á næsta ári á undan, en ekki reikningsfærðar endanlega fyrr en á því ári, er viðkomandi fjárlög gilda fyrir. Er þetta í ýmsum tilfellum sanngjarnt og hagkvæmt.

Það, sem hér er aðallega um að ræða, er fyrirframgreiðsla á þeirri grein fjárl., sem tilheyrir samgöngumálum, þannig að telja verður, að nokkuð sé unnið fyrir sig fram. Má þess vegna búast við, að eitthvað minna verði unnið að slíkum framkvæmdum á þessu ári, sakir þess, að svo miklar framkvæmdir voru á síðastl. ári. En þar sem telja verður, að samgöngubætur séu stórlega aðkallandi, og þar sem engum blandast hugur um, að greiðar samgöngur eru lyftistöng allra

Skekkjur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

framfara og léttu undir lífsbaráttu þjóðarinnar, þá er það tvímælalaust nauðsyn að fá þær sem fyrst í gott horf. Og fáir ætla ég þeir verði, sem telja, að því fé sé illa varið, sem til samgöngubóta er greitt.

Ég hefi veitt því eftirtekt, að einmitt á þessu sviði hafa oft verið færðar fjárhæðir milli ára, og minnst ég þess ekki, að að því hafi verið fundið. Bæði árin 1925 og 1926 hefir hv. fyrirspyrjandi sjálfur gert þetta, og veit ég ekki til, að hann eða aðrir ráðherrar hafi séð neina ástæðu til að taka þetta fram í bráðabirgðayfirliti sínu.

Ég vil geta þess í sambandi við þetta mál, að í þinginu í fyrra var lýst yfir af atvinnumálaráðherra, að fjárveiting í fjárlagafrv. fyrir 1931 til vegagerða í Dalasýslu myndi verða notuð á árinu 1930. Þá var og fjárveiting til vegar í Skaftafellssýslu notuð á árinu 1930, þó hún standi aðeins í fjárlögum 1931.

Nú, með því að ég hefi í þessu umspurða atriði ekki gert annað en feta í fótspor fyrirrennara míns, hv. fyrirspyrjanda, tel ég ekki ástæðu til að fjöl-yrða um þennan lið.

Kem ég þá að 2. og 3. lið, sem ég tek báða saman vegna skyldleika þeirra.

Skýrsla sú, sem ég gaf við 1. umr. fjárlaganna, var bráðabirgðauppgerð á tekjum og gjöldum ríkissjóðsins. Átti hún að sýna tekjuhalla eða tekjuafgang þjóðarþúsins, eftir því, sem næst varð komið eins og þá var komið reikningsuppgerð ríkissjóðs.

Þar sem yfirlit þetta á að sýna tekjuafgang eða tekjuhalla, verður það að byggjast á sömu grundvallarreglum og rekstrarreikningar ríkissjóðs, enda hefir slíkt verið föst venja. Myndi yfirlitið gefa alrangar upplýsingar, ef sú venja væri brotin.

Á rekstrarreikning ríkisins hafa hingað til verið færð útgjöld og tekjur samkv. fjárlögum, svo og þau útgjöld önnur, er samkv. eðli sínu hljóta að teljast með beinum útgjöldum ríkissjóðs, enda þótt þau hafi ekki verið greidd af beinum tekjum ríkisins eða verið ákveðin í fjárlögum.

Ef bráðabirgðayfirlitið fyrir 1930 hefði eigi verið samið samkv. þessu, hefðu

niðurstöður þess beinlinis orðið villandi.

Greiðslur þær, sem ekki koma á rekstrarreikning ríkisins, og þar af leiðandi eiga ekki heima á bráðabirgðauppgerð samkv. eldri venju, eru útborganir til nýbygginga ríkisins og framlög til stofnana, sem ætlað er til, að standi straum af því fé, sem til þeirra hefir verið lagt, og greitt er samkv. öðrum ákvæðum en fjárlaga, eða greitt af lánsfé.

Þótt þess ætti ekki að vera þörf, er rétt að benda á í þessu sambandi, til þess að skýra enn frekar með dæmum þessi grundvallaratriði reikningsfærslunnar fyrir hv. fyrirspyrjanda, að í landsreikningi 1923, sem hann sjálfur hefir undirritað sem fjármálaráðherra, er upphæð sú, sem fram er lögð á því ári til byggingar strandferðaskipsins Esju, eigi talin með gjöldum ársins á rekstrarreikningi. Er þar þó sít um framlög að ræða til meir arðberandi eignar en þeirra, sem hv. fyrirspyrjandi vill nú láta færa með útgjöldum ríkissjóðs. Má þar sérstaklega nefna sildarbræðsluna, Arnarhvol og nýju símastöðina.

Þetta dæmi sýnir, að ég hefi í þessu efni gert nákvæmlega það sama sem hv. fyrirspyrjandi gerði í sinni ráðherratið.

Nú geri ég ekki ráð fyrir, að hv. fyrirspyrjandi játi það, að hann hafi farið rangt að, þegar hann ekki færði Esju á rekstrarreikning ríkissjóðs, en þá fer þessi fyrirspurn að verða dálítið hjákátleg í munni þessa hv. þm., þegar það kemur upp úr dúrnum, að við höfum báðir þrætt sömu götuna.

Þetta stendur því mjög glögg. Hafi hv. fyrirspyrjandi í sinni ráðherratið farið rétt að, þá hefi ég gert það líka. Hafi ég hinsvegar farið rangt að, þá er hv. þm. sekur um sömu villuna.

Um 3. lið fyrirspurnarinnar gilda hin sömu rök, sem ég hefi þegar greint um annan lið. Þó skal ég bæta við dæmi, sem sýnir ljóst, hvernig á þetta hefir verið litið áður, þegar eins hefir staðið á og hér átti sér stað. Það dæmi er frá ráðherratið Magnúsar Guðmundssonar, núv. 1. þm. Skagf.

Þegar hann tók enska lánið 1921, lagði hann allstóra fúlgú af því til Íslandsbanka. Þessa upphæð færði hann alls

Skekkjur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

ekki á rekstrarreikning ríkissjóðs, eða taldi hana með gjöldum í yfirliti sínu.

Hér ber því allt að sama brunni. Fyrirmyndirnar eru hv. 1. þm. Skagf. og fyrirspyrjandinn sjálfur, hv. 1. landsk.

Jafnvel þótt greiðslur þessar, sem spurzt er fyrir um og ég hefi nú minnst á, eigi alls ekki heima í bráðabirgðayfirliti um tekjur og gjöld, svo sem sýnt hefir verið fram á, ber að sjálfsögðu að gera grein fyrir þeim, þegar skýrð er fjárhagsafkoma ríkissjóðs, til þess að heildaryfirlit fáið um út- og innborganir. Var þetta og ítarlega tekið fram í fjárlagaræðunni í sambandi við lántökur ríkissjóðsins, og ekkert undan fellt. Þóttist ég leggja þetta svo ljóst fyrir, að enginn meðalgreindur maður þyrfti að spyrja.

Þá kem ég að 4. lið fyrirspurnarinnar.

Eftir því sem sú spurning er fram sett, er hún vægast sagt barnaleg. Beinast lægi við að svara henni eins og barn ætti í hlut, á þá lund, að fyrst er lögð saman tekjuhliðin og svo gjaldahliðin, og af því gjöldin eru lægri en tekjurnar, þá verður mismunurinn tekjuafgangur. En þó þetta væri hæfilegasta svarið, þá tel ég þó rétt að fara um þetta atriði nokkrum orðum, eins og í alvöru væri spurt.

Ef semja ætti heildaryfirlit um út- og innborganir ríkissjóðsins, myndu greiðslur þær, sem um er spurt, koma útborganamegin, en lánin innborganamegin. Myndi á því yfirliti ekki verða neinn greiðsluhalli, en það myndi ekki gefa neina hugmynd um tekjuhalla eða tekjuafgang.

Blandar því fyrirspyrjandi hér saman tveimur óskyldum atriðum, þar sem hann virðist furða sig á því og telja rangt, að saman geti farið tekjuafgangur og notkun lánsfjár. Verður þessi fjarstæða fyrirspyrjanda óskiljanleg, þegar þess er gætt, að hann er sjálfur kaupskýslumaður og ætti að vera vanur reikningsuppgerðum.

Það er kunnugt, að hv. fyrirspyrjandi hefir lagt í allmiklar húsabyggingar hér í Reykjavík, að sjálfsögðu sér til ágóða. Væri sennilega nægilegt að vísa honum í sína eigin reikninga frá þeim tíma, er hann byggði síðustu stórbyggingu sína, til þess að hann sannfærðist um, að sam-

an getur farið tekjuafgangur og notkun lánsfjár eða skuldaaukning, og þá myndi honum skiljast, að síðasti liður fyrirspurnarinnar er eigi síður en hinir byggður á röngum forsendum.

Með þessu tel ég þá fyrirspurninni svarað, og jafnframt sýnt fram á það, að hún á engan rétt á sér með þeirri fyrirsögn, sem henni hefir verið valin. Hitt er annað mál, að ekki er nema réttmætt, að gefnar séu skýringar á færslum þeim. sem spurzt er fyrir um. En eins og fyrirspurn þessi er fram borin, hefir hún ekki gefið tilefni til að koma fram með ítarlegri upplýsingar en gert er í fjárlagaræðunni, þar sem öll þau atriði, er máli skipta í fyrirspurninni, voru þar fram tekin til fullrar hlitar.

Hv. fyrirspyrjandi, 1. landsk. þm., bætti alllangri ræðu við þessa fyrirspurn og talaði þar aðallega um ríkisskuldarnar og skiptingu þeirra árið 1930. Þó að gefið sé bráðabirgðayfirlit um hag ríkissjóðs, má alls ekki skoða það sem niðurstöður landsreikninganna. Það skakkar ætíð talsverðu, því að reikningsuppgerð er ekki komið svo langt um nýár, að hægt sé að gera fulla grein fyrir innborgunum og útborgunum. Hv. fyrirspyrjandi gerði sérstaklega að umtalsefni þá skiptingu, sem ég viðhafði á ríkisskuldunum eins og þær voru í árslok 1930. Það var hreinasti óþarfi af honum að blanda hagstofunni inn í það, því að ég hefi aldrei beðið hana að athuga þær skuldir við síðustu áramót, enda vissi hún ekkert um það mál. Ég hefi gert þá skiptingu sjálfur. Um það, hvað það verður mikið, sem ríkissjóður hlýtur að bera hita og þunga af, kemur fram í fjárlfrv., eftir því sem hægt er að segja það fyrirfram. Ég hefi fullkominn rétt til þess að skipta skuldunum svo sem þar er gert. Með því er engu slegið föstu um, hverju ríkissjóður þarf að greiða vexti af, og allar spár hv. fyrirspyrjanda um það eru gerðar út í hött. Hann sagði, að það væri alls ekki víst, að Landsbankinn gæti greitt vexti af því fé, sem ríkissjóður hefir lagt honum til. Hv. þm. þyrfti ekki að lesa upp úr bankalögunum til að sýna það. Í fyrra varð ég að leiðbeina flokksbróður hans, sem er endurskoðandi landsreikninganna; hann vissi ekki til, að Landsbank-

Skekkiur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

inn borgaði neina vexti. — Eigi að siður hefi ég þá von um rekstur Landsbankans í framtíðinni, að ríkissjóður fái greidda hjá honum þessa vexti. En okkur þýðir ekki að fást um það. Þetta eru spádómar fram í tímann, sem hvorugur veit um.

Þá var það, að hv. fyrirspyrjandi þóttist ekki vita eða geta séð, hvort ætlað væri fyrir vöxtum af þeirri 1½ milljón, sem ríkissjóður tók að láni handa Útvegsbankanum. Þar til er því að svara, að það hefir aldrei verið venja að ætla fyrir vöxtum af lausum skuldum. Það hefir hv. fyrirspyrjandi ekki gert heldur á sinni ráðherratið. Það hefir verið föst regla að áætla aðeins vexti af föstum skuldum.

Ég hefi ekki ástæðu til að segja meira að svo komnu. Ég geng þess að sönnu ekki dulinn, að okkur muni bera á milli um formsatriði í þessu máli, sem hann spurðist fyrir um. En ég geri ráð fyrir, að það sé nokkuð sama, hvort við deilum um þetta lengur eða skemur. Það er aðalatriðið í þessu máli, að ég hefi skýrt frá öllu og ekkert undan dregið.

Fyrirspyrjandi (Jón Þorláksson): Ég skal byrja á því að viðurkenna eitt af því fáa, sem ég heyrði hæstv. fjmrh. segja rétt. Það kemur oft fyrir, að unnið er á árinu áður fyrir eitthvað af þeirri upphæð, sem heimilað er að nota til framkvæmda næsta ár. Getur vel verið, að þörf sé svo aðkallandi, að verkið megi ekki biða, og þá hefir aldrei verið neitt við því sagt, þó að einhver upphæð sé notuð fyrirfram. En þetta var líka sú einasta gilda afsökun, sem hæstv. fjmrh. hafði til að bera fyrir sig. Það er einasta gilda ástæðan, sem ég þekki fyrir því, að flytja þannig fjárveitingar milli ára.

Þrátt fyrir þetta fer fjarri því, að hæstv. fjmrh. hafi gert grein nema fyrir litlum hluta af þessum 550 þús. kr., sem hann hefir undanfellt að telja af því fé, sem gengið hefir til vegagerða og símalagninga. Hann nefndi aðeins tvo vegi, þar sem unnið hefði verið fyrirfram samkv. heimild í fjárl. fyrir árið 1931. Það var vegurinn áleiðis til Dalasýslu og vegur austur í Skaftafellssýslu. Og

á yfirliti vegamálastjóra sé ég, að hin fyrrnefnda upphæð nemur 5 þús. kr., en austur í Skaftafellssýslu er um tvo vegi að ræða; til annars eru greiddar 8 þús., en til hins 18 þús. kr. Ef hærri talan er sú, sem hér á við, eru það líklega einar 72 þús. af 550 þús. kr., sem telja má, að hæstv. fjmrh. hafi gert rétta grein fyrir. Að öðru leyti er fyrsta lið fyrirspurnar minnar ósvarað enn.

Þá lýsti hann yfir því um 2. og 3. lið fyrirspurnarinnar, að okkur bæri samman um upphæðir. Hér væri ekkert falið, og því væri einungis um formsatriði að ræða. Hann lagði áherzlu á það, að bráðabirgðauppgerðina mætti ekki skoða sem endanlega niðurstöðu og að gera mætti ráð fyrir, að þar kæmu fram mismunir. Um þetta er ekkert að fást. Svo kom hann að sinni höfuðvörn fyrir það, að hafa fellt þessi gjöld úr yfirliti sínu. Í þetta yfirlit ætti ekki að taka annað gjaldamegin en það, sem sett yrði á rekstrarreikning. Ég ætla að gera grein fyrir því, að í fyrsta landsreikningnum, sem ég samdi, fyrir árið 1923, þá var þeim í fyrsta sinn skipt í þrjá reikninga. Fyrst var reikningur um innborganir og útborganir, sem svaraði nánast til fyrri reikninga. Annað var rekstrarreikningur. Þriðja var sjóðs- og viðskiptareikningur. Nú verður þá að líta svo á, eftir yfirlýsingu hæstv. fjmrh., að ekki sé búið að taka með í bráðabirgðauppgerðina nema þær greiðslur, sem kæmu á miðreikninginn, rekstrarreikninginn. En þá rekur maður sig á, að hann hefir ekki verið búinn að uppgötva þennan visdóm, þegar hann fullgerði þessa bráðabirgðauppgerð, því að þá telur hann þar til tekna 400 þús. kr., sem sannarlega geta ekki komið tekjumegin á rekstrarreikning. Þetta er þess vegna fyrirláttur, sem hæstv. ráðh. hefir búið sér til síðan. Þá mætti taka hverja upphæð sem væri á rekstrarreikning, ef rétt er að taka þessa, þó að náttúrlega geti oft verið álitamál, hvað eigi að taka á þann reikning. Hæstv. fjmrh. sagði, að ég hefði ekki talið á landsreikningi 1923 það, sem galdið hefði verið upp í Esju, sem þá var í smíðum, með rekstrargjöldum. Fyrirrennari minn, Klemens Jónsson, hafði ekki tekið það með í bráðabirgðaskýrslu sinni í þing-

Skekkjur í bráðabirgðauppgærd ríkissjóðs 1930.

byrjun 1924, og þar ég vitanlega ekki ábyrgð á því. Ef hann hefir sleppt að telja það með rekstrarútgjöldum með ráðnum huga, þá var það a. m. k. hvöt fyrir mig til þess að gera ekki niðurstöðu hans óhagstæðari en hún varð. Og því hefi ég talið þessa upphæð á 3. reikningnum, sjóðs- og viðskiptareikningi, þar sem hún er talin 358697.62 kr. Í raun og veru virðist, að ekki sé svo mikið að athuga við það, þótt borgun fyrir skip, sem enn er í smíðum og borgað er fyrir utanlands, sé tekin upp á sjóðs- og viðskiptareikning. Það nær engri átt að draga þar af, að þann kostnað skuli ekki telja með gjöldum ríkissjóðs, því að allt, sem talið er á þessum þremur reikningum, telst auðvitað með tekjum og gjöldum ríkissjóðs. Það á allt að koma fram í bráðabirgðauppgærd. Og ég slæ því föstu, að hvorki hæstv. fjmrh. sjálfur né fyrirrennarar hans hafa fylgt annari reglu, þó að nefna megí einstöku upphæðir, sem kunna að hafa fallið úr í bráðabirgðauppgærd. — Þetta var nú aðalvörnin, sem hæstv. fjmrh. hefir fyrir sig að bera, og honum hefir orðið það á að eyðileggja hana fyrir sér með því að víkja sjálfur frá henni í bráðabirgðauppgærd sinni. Þá sagði hann, að telja ætti fram tekjur og gjöld samkv. fjárlögum og önnur hliðstæð gjöld. Nú skal ég nefna dæmi um, hvernig það hefir verið gert. Hér hefir staðið í nokkur ár á byggingu landsspítalans. Á hverju þingi hefir fjmrh. talið það, sem til hans hefir gengið, með gjöldum, á hverjum landsreikningi hefir það ennfremur verið talið með gjöldum og fært á rekstrarreikning. Nú ber svo við, þegar um er að ræða stærstu upphæðina, sem nokkurn tíma hefir farið til spítalans á einu ári, að þá er hún ekki talin með gjöldum í bráðabirgðauppgærdinni, heldur er henni stungið þar út. Að visu er getið um þessi 847 þús. annarsstaðar í ræðunni.

Þá má nefna byggingu landssímastöðvarinnar í Reykjavík. Á hverju ári hafa verið byggðar símastöðvar, og hefir það alltaf verið talið í bráðabirgðayfirliti gjaldamegin og á rekstrarreikningi. Hvað réttlætir það að fara nú að afnema þessa reglu og stinga þessari miklu upphæð undir stól og telja hana

ekki með gjöldum ríkissjóðs? — Þá má líka minnst á útvarpsstöðina. Að hvaða leyti er hún frábrugðin öðrum framkvæmdum, svo að eigi megí telja kostnaðinn við hana með gjöldum ríkissjóðs eða færa hana á rekstrarreikning, sem er auðvitað ekkert höfuðatriði?

Þannig má halda áfram að telja. Og niðurstaðan verður sú, að hin eina röksemd hæstv. ráðh. getur sumpart alls ekki átt við alla þá gjaldaliði, sem taldir eru í fyrirspurn minni, þar sem sumir þeirra hljóta að koma á rekstrarreikning og sumpart hefir henni verið mótmælt af hæstv. ráðh. sjálfum. Ég verð því að líta svo á, að þessi upphæð, um 4½ millj. kr., sé vantalin gjaldamegin í þessu yfirliti um tekjur og gjöld ríkissjóðs árið 1930.

Það er engin afsökun fyrir hæstv. fjmrh., þó að heimilt sé að greiða kostnað af slíkum fyrirtækjum með lánsfé. Landsreikningarnir eru alltaf samdir þannig, að það er látið koma fram í þeim, ef lán eru tekin til þess að standast greiðslur, sem telja verður gjaldamegin.

Þá kem ég að 3. lið fyrirspurnarinnar. Um þann lið sagði hæstv. fjmrh. fátt annað en það, að um hann giltu sömu rök og um 2. lið. Það eru þá vist þau rök, að ekki sé skylt að telja þessa upphæð, 1½ millj. kr., með gjöldum, því að hún eigi ekki heima á rekstrarreikningi. Nú keypti ríkið þarna hlutabréf við ákveðnu verði, og fer um þau eins og önnur kaup, en óvist er, hve mikið þau muni gefa af sér. Að visu hefir ríkissjóður fengið verðmæta eign fyrir þetta fé, hvort sem hún er þess virði, sem fyrir hana var greitt, eða ekki.

Það er engin afsökun, þó að ríkissjóður eignist einhver verðmæti; það verður ekki hjá því komizt að telja þær upphæðir, sem greiddar eru fyrir eignirnar, til gjalda ríkissjóðs. Hvar sem litð er í skýrslur um tekjur og gjöld ríkisins, sést það, að eignir ríkisins fara vaxandi frá ári til árs og að ríkissjóður eignast ýms verðmæti fyrir töluvert mikið af því fé, sem talið er til gjalda, og það jafnvel rekstrargjalda.

Hæstv. fjmrh. reyndi að verja sig með því, að einn af fyrirrennurum hans, núv. hv. 1. þm. Skagf., hefði lagt upphæð af

Skekkjur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

enska láninu frá 1921 til Íslandsbanka og ekki talið hana með gjöldum. Það er rétt, að þessi upphæð var lögð til Íslandsbanka, en ég held, að það hafi ekki komið í hlut hv. 1. þm. Skagf. að ákveða, hvort þetta skyldi talið með gjöldum eða ekki, heldur hafi það verið eftirmaður hans, Magnús Jónsson, sem samdi landsreikninginn um þetta ár, og taldi hann þessa upphæð hvorki tekjumegin sem lán eða gjaldamegin sem útgjöld. Mátti verja þetta með því, að þó að ríkissjóður væri þarna lánþegi, þá rann fé þetta til Íslandsbanka samkv. lögum, og bankinn tók að sér að standa allan straum af þessu láni. Skal ég hvorki verja eða lasta þessa ráðstöfun, og ber Magnús Jónsson ábyrgð á því, að þessi aðferð var tekin upp. En ólíku er þessu saman að jafna og því, er ríkið kaupir hlutabréf í fyrirtæki. Þessi upphæð er afturkræf skuld, en hitt vita allir, að fé, sem keypt eru fyrir hlutabréf, er ekki afturkræft. Bréfin eru eign þess, sem kaupir, og getur hann selt þau, ef hann finnur að þeim kaupanda, en enginn er skyldur að kaupa þau.

Það er því tilgangslaust fyrir hæstv. fjmrh. að reyna að verja mál sitt með því að vísa í enska lánið frá 1921.

Það, sem hæstv. ráðh. endurtók undir þessum lið viðvikjandi rekstrarreikningunum, er ég búinn að tala um undir 2. lið og þarf því ekki að endurtaka það.

Þá kem ég að 4. liðnum, sem hæstv. ráðh. þótti auðsjáanlega leiðinlegt að tala um. Hann sagði þó, að þó að fært væri eins og ég vildi, yrði samt enginn greiðsluhalli, því að lánin kæmu þá tekjumegin. Þetta er rétt; ég hefi sagt, að greiðsluhallinn hafi verið jafnaður með lántökum. En sá er munurinn á þessu og uppgerð hæstv. ráðh., að þar sem hann sýnir tekjuafgang, með því að strika út þá liði, sem honum finnst minnst óþægindi að losna við, þá myndi það hafa sézt af bráðabirgðauppgerðinni sjálfri, að tekjurnar hafi hvergi nærri hrokkið til útgjaldanna árið 1930, heldur hafi orðið að taka stór lán til þess að jafna hallann. Þegar svo fer, þá á það að koma skýrt fram í uppgerðinni. Þessar aðferðir hæstv. fjmrh. minna mig á manninn, sem hélt, að hann væri alltaf að græða,

en var orðinn öreigi, áður en hann vissi af.

Ég get því slegið því föstu, að hæstv. ráðh. hafi alls ekki sýnt fram á það með neinum rökum, að réttmætt hafi verið að fella þá gjaldaliði, er ég hefi talið upp, úr upptalningu gjalda ríkissjóðs.

Þá er ég kominn að svari hæstv. fjmrh. út af því, sem ég sagði um skiptingu ríkisskuldanna. Hæstv. ráðh. sagði, að hann hefði rétt til þess að skipta skuldunum eins og honum sýndist. Þann rétt hefi ég líka, úr því að hæstv. forseti leyfði mér að sýna, hvernig þessi skipting hefði litið út, ef farið hefði verið eins að og hingað til hefir verið. Hæstv. ráðh. sagði, að af sinni skiptingu væri alls ekki að ráða, hvaða skuldir hvildu á gjaldendum og hverjar ekki. Þar sem skipting hæstv. ráðh. segir ekkert um þetta, fann ég ástæðu til að skipta 2. lið í tvennt, svo að það sæist, hvaða skuldir landsmenn verða að bera á sínum bókum.

Þá sagði hæstv. fjmrh., að hann hefði aldrei beðið hagstofuna um að gera yfirlit um ríkisskuldirnar fyrir árið 1930. Þetta er rétt, samkv. því sem hagstofustjóri hefir skýrt mér frá. En það munu vera mjög margir, sem ekki hafa athugað ummæli hæstv. ráðh. nógu vandlega til þess að sjá, að skipting skuldanna á árinu 1930 er ekki verk hagstofunnar. Það er því rétt, að hæstv. ráðh. hefir ekki staðhæft það, að hagstofan hafi gert skiptingu þessa, en í fjárlagaræðu sinni kemst hann svo að orði:

„— Hefi ég látið reikna þær út og skipt þeim í tvo aðalflokka, nákvæmlega á sama hátt og hagstofan hefir gert fram til ársloka 1929“.

Með þessum ummælum er hagstofan bendluð þó nokkuð við þessa skuldaskiptingu, og meira heldur en hagstofustjóri segir, því að hann sagði við mig, að hann vildi enga ábyrgð taka á skiptingu ríkisskuldanna fyrir árið 1930. Því hefir þess vegna verið slegið föstu, að þessi skipting ríkisskuldanna er ekki verk hagstofunnar, heldur hæstv. fjmrh.

Ég get alls ekki kannast við það, að það sé rétt hjá hæstv. ráðh., að allt tal um að skipta skuldunum öðruvísi en hann hefir gert sé sagt út í hött. Ég álit þvert á móti, að sú skipting, sem ég fylgdi, sé miklu

Skekkjur í bráðabirgðauppgerð ríkissjóðs 1930.

hagkvæmari, auk þess sem almenningi í landinu er hún skiljanleg og fræðandi. Hæstv. ráðh. má þó ekki halda, að ég tali hér til þess að upplýsa hann. En þó að hann þurfi þess ekki með, þá geta verið aðrir, sem þurfa þess.

Þá kem ég að því, að ráðh. hefir ekki ætlað fyrir vöxtum af skuld til Hambrosbanka vegna hlutabréfakaupa í Útvegsbankanum. Hæstv. ráðh. sagði, að þetta væri ekki gert af vangá, heldur viljandi, þar sem þetta væri lausaskuld og ekki væri venja að ætla fyrir vöxtum af lausaskuldum. Ég vil biðja hæstv. ráðh. að líta í fjárlögin fyrir árið 1926. Þar er áætlað í 7. gr., eins og venja er til. Fyrst vextir, sem eru sundurliðaðir í vexti af innlendum lánum, af dönskum lánum, af enskum lánum og síðast af lausaskuldum. Þá eru einnig áætlaðar 600 þús. kr. afborganir af lausaskuldum. Svo að ráðh. hefir ekki leitað nógu vel að fyrirmyndum, er hann ákveður að sleppa þessum vöxtum, af því að þeir séu af lausaskuldum. Enda liggur það í hlutarins eðli, að ráðh. ber að áætla fyrir greiðslum af lausaskuldum eins og fyrir öðrum útgjöldum, séu skuldirnar ekki greiddar á því sama ári, sem þær eru stofnaðar.

Ég skal ekki hafa þetta lengra mál að svo stöddu. Ég get slegið því föstu, að hæstv. fjmrh. hafi viðurkennt allar tölur í fyrirspurn minni, nema ef til vill 72 þús. kr. af því, sem heyrir undir 1. lið fyrirspurnarinnar.

Hitt vona ég og, að verði gott samkomulag um, að úr því að skuldir ríkisins hafa aukizt um margar millj. á síðustu þremur árum, og það á þann hátt, að landsmenn verða að bera vexti og afborganir af þeim á sínum herðum, þá séu ekki önnur rök til fyrir því en þau, að gjöld ríkisins hafi orðið meiri en tekjurnar þessi ár, og sé því alrangt að telja, að tekjuafgangur hafi orðið þessi ár. Í þessi þrjú ár hefir orðið tekjuhalli, sem hefir orðið til þess, að bætzt hafa á herðar landsmanna vextir og afborganir af nýjum ríkisskuldum, sem tekjuhallanum nemur.

Fjmrh. (Einar Arnason): Það gleður mig í raun og veru, að hv. fyrirspyrjanda og mér virðist ekki bera mikið á milli í

aðalatriðum, þar sem hann hefir blátt áfram viðurkennt það, að sama sé, hvort upphæðir þessar séu taldar á sjóðsreikningi eða á rekstrarreikningi. Þetta er mikil viðurkenning af hálfu hv. fyrirspyrjanda.

En í lok ræðu sinnar fór hv. fyrirspyrjandi að tala um, að ríkisskuldirnar hefðu vaxið. Hver hefir neitað því, að skuldirnar hafi vaxið? Hefir nokkrum dottið í hug hér á Alþingi, að það auki ekki skuldir ríkisins, þegar tekin eru lán til hinna mörgu fyrirtækja ríkisins? Það er því alveg óviðkomandi fyrirspurninni, hvort skuldirnar hafi aukizt eða ekki. Okkur hv. fyrirspyrjanda ber í rauninni ekkert á milli annað en bókfærslufyrirkomulagið, og bráðabirgðaskýrsla mín er alveg í samræmi við ríkisbókhaldið nýja.

Þá minntist hv. fyrirspyrjandi á þá upphæð, sem fór árið 1923 til byggingar strandferðaskipins „Esju“ og ég gat um áðan. Mér skildist það á honum, að hann vildi ekki taka á sig neina ábyrgð í þessu efni, því það væri verk fyrirrennara síns, Klemensar heitins Jónssonar, og bæri hann því ábyrgðina á þessu. Samhliða þessu tók hv. fyrirspyrjandi skýrt fram, að Magnús Jónsson bæri ábyrgðina á færslu þess ráðh., sem undan honum var, er hluti Íslandsbanka af enska láninu var ekki talinn með gjöldunum. Þetta er allmikið ósamræmi hjá hv. fyrirspyrjanda.

Það er ekki það, sem um er deilt milli okkar. hver hafi undirskrifað landsreikningana, heldur það, sem hefir verið gert; það er aðalatriðið. Ég hefi farið eins að og aðrir ráðh. á undan mér.

Hv. fyrirspyrjanda þótti það undarlegt, að ekki kæmi fram tekjuhalli, ef ég færði þessar upphæðir gjaldamegin og svo lán á móti. Ég vil benda honum á landsreikningana 1921. Þar stendur að lokum, að það sé 690 þús. kr. tekjuafgangur, en tekjumegin er fært inn lán, sem tekið hafði verið á árinu, og er hátt á þriðju millj. kr. Greiðsluhalli þessa landsreiknings, sem sýnir tekjuafgang, hefir orðið töluvert yfir 2 millj., þótt landsreikningurinn sýni tekjuafgang. Þar getur hv. fyrirspyrjandi séð, að þetta hefir engin áhrif. Þótt ég hefði fylgt þessari reglu, hefði tekjuafgangurinn orðið sá sami.

Þá minntist hv. fyrirspyrjandi á,

Skekkjur í bráðabirgðauppgærd ríkissjóðs 1930.

hvernig skipting skuldanna hafi verið hjá mér í yfirlitinu fyrir 1930. Það var hreinasti óþarfi af honum að blanda hagstofunni í þetta, að því leyti að hún var ekki til þess kvödd. Ég tók það skýrt fram um skuldaskýrsluna fyrir árin 1920—1928, að hagstofan hefði gert hana. En ég nefndi það ekki um skýrsluna fyrir árið 1930. Hagstofan hafði enga aðstöðu til að geta gert hana svona rétt eftir nýárið; henni gat ekki verið kunnugt um, hvað skuldunum leið. Hagstofan hefir aðeins, fyrir mín tilmæli, gert þá skýrslu, sem ég lýsti yfir, að væri frá henni, og hefi ég ekkert við hana að athuga. Ég óskaði eftir því við hagstofuna, að hún reiknaði með sama gengi öll árin, til þess að betra yfirlit fengist. Ég óskaði líka eftir, að hún reiknaði nú skuldaskýrsluna alla í isl. krónum. Það var komið meir en mál til þess, að lagaður væri sá ruglingur, sem á skýrslunum hefir verið undanfarin ár. Þar hefir verið ruglað saman isl. og dönskum krónum. Svo að þeir, er reikningana sjá og ekki þekkja til, standa í þeirri meiningu, að hér sé um íslenzkar kr. að ræða. En ég játa, að það eru fleiri en hv. fyrirspyrjandi, sem eiga sök á því, að fyrri ára landsreikningar eru ekki greinilegri en raun ber vitni um. Hann viðhafði þessa reglu eða óreglu í sinni ráðh.tíð og aðrir höfðu gert það á undan honum. En ég tel, að það hafi verið nauðsyn á að reikna upp, svo að vissu væri að ganga í þessu efni.

Að svo komnu hefi ég ekki ástæðu til að segja meira.

Fyrirspyrjandi (Jón Þorláksson): Það er náttúrlega gleðilegt að heyra þá játningu hæstv. fjmrh., að honum hafi ekki komið til hugar að skjóta þessum upphæðum undan. Hann segir, að okkur beri ekki annað á milli en færslufyrirkomulagið, og að það sé í samræmi við hið nýja ríkisbókhald. Ég ætla ekki að fara út í þau endemi, sem innleidd eru með því; ég þykist vita, að tækifæri verði til þess síðar.

Nokkru seinna í ræðu sinni vitnaði hæstv. fjmrh. í landsreikningana 1921, að þar væru tekjumegin færðar lásupphæðir hátt á 3. millj. kr. og svo kæmi fram tekjuafgangur. Í þessu sambandi vil ég

geta þess, að það var einmitt ég, sem fyrstur manna varð til þess að finna að þessu fyrirkomulagi, sem var á landsreikningnum 1921 og næstu ár á undan, eða frá 1917—22. Þessum reikningum er svo hagað, að ekki verður séð, hvort er í raun og veru tekjuafgangur eða ekki. Það kom stundum fyrir, að þeir töldu tekjuafgang, sem ekki var það, þar sem gripa varð til lánsfjár til að mæta útgjöldunum. En þetta var lagað með þeirri tilhögun, sem tekin var upp með landsreikningnum 1923 og fylgt hefir verið síðan. Um þá tilhögun verð ég að segja, að hún er glögg til yfirlits um það, hvernig þjóðarbúskapurinn gengur; þann kost hefir hún. En ég er hræddur um, ef þessi tilhögun, sem hæstv. fjmrh. talar um, verður tekin upp, að erfiðara verði að fylgjast með. En ég get látið vera að tala um þetta, þar til þau frv., er um þessi mál fjalla, koma til umr.

Hæstv. fjmrh. hefir ekki skilið rétt það, sem ég sagði um afstöðu okkar Klemensar Jónssonar viðvikjandi færslu á hluta af byggingarkostnaði strandferðaskipsins „Esju“. Ég sagði, að hann bæri ábyrgð á því að hafa sleppt upphæðinni úr yfirliti sínu í þingbyriun 1924, en ég bæri ábyrgðina á því, hvernig fært hefði verið á LR 1923. Þó Kl. J. hafi orðið það á að sleppa eða sézt yfir að telja þennan kostnað með útgjöldunum, þá er það veik ástæða fyrir hæstv. fjmrh. fyrir því að sleppa öllu því, er hann hefir sleppt. Því ekki hefir verið um annað en vangæzlu hjá Kl. J. að ræða.

Það er ekki nema ánægjulegt, að hæstv. ráðh. endurtók það, að hann hefði ekki blandað hagstofunni í skuldaskýrslurnar 1930. En það er ofmælt, að hann hafi ekki gert það. Það er reyndar satt, að hann sagði ekki með berum orðum, að hún hefði gert skýrsluna; en hann sagði annað, sem blandaði hagstofunni í málið, þar sem hann las upp, að skiptingin væri gerð nákvæmlega á sama hátt og hagstofan hefði gert til ársloka 1929. Með þessum ummælum er hagstofunni blandað inn í skiptinguna á skuldaskýrslunni 1930; það er ekki hægt að neita því, þótt eigi sé sagt, að hún hafi framkvæmt hana. Það er gott að hæstv. fjmrh. hefir viðurkennt, að hagstofan sé fri af þessu.

Skekkjur í bráðabirgðauppgærd ríkissjóðs 1930.

Ég hafði líka ætlað að leiða hjá mér við þessar umr. mál, sem hlýtur að koma til umr. hér í þinginu. Það er staðhæfing ýmsra um rugling og skekkjur í landsreikningum undanfarinna ára. En úr því að hæstv. ráðh. í svari sínu kom inn á þetta atriði, með því að tala um rugling þar sem færðar væru saman ísl. og dansk- ar krónur, get ég ekki komizt hjá því að segja nokkur orð um það. Það er mis- skilningur hjá hæstv. ráðh., og kannske líka fleirum, sem halda því fram, að það sé ruglingur eða rangt að telja sumar skuldir í ísl. krónum og aðrar í dönskum. Landsreikningarnir verða að vera réttir í þessu, og það rétta er, að sumar skuldbindingar ríkissjóðs eru í dönskum kr. og skylt að greiða þær í dönskum krónum, en aðrar í ísl. kr. Þá er líka fyrst og fremst skylt að telja í landsreikningum skuldbindingarnar með þeirri sömu og réttu krónutölu, sem þær er stofnaðar með. Þetta er reikningsleg skylda. Hitt er ekki nema áætlun, eftir að orðinn er mismunur á gengi dönsku og íslenzku kr., hvað gera þurfi ráð fyrir mörgum ísl. kr. til að greiða skuldbindingarnar í d. kr. Það, sem ég vil undirstrika, er það, að sú skuldarupphæð, í hvaða gjaldeyri sem er, eigi að svara til hinnar eiginlegu skuldbindingar, og sú tala verður að vera rétt. Og sá landsreikningur er réttur, sem telur hana fram rétta. Nú er það svo með þessar skuldbindingar í dönskum kr., allar sem nú eru eftir, að þær eru stofnaðar fyrir þann tíma eða áður en orðin var venja að taka fram í skuldbindingunum sjálfum, hvort greiðast skyldu í dönskum kr. eða íslenzkum. Það var ekki fyrr en 1920, að menn áttuðu sig á, að á þessu gat verið munur. Þá var fyrst farið að taka fram, hvort greiða skyldi í dönskum kr. eða ísl. Íslendingar hafa auðvitað, eins og líka sjálfsagt var, viðurkennt, að lán, sem tekin voru hjá dönskum bönkum eða stofnunum, áður en farið var að taka nokkuð fram um þetta, skyldu greiðast með dönskum kr. Við yrðum ekki álitnir standa við skuldbindingar okkar, ef við vildum halda fram, að við gætum greitt skuldirnar í ísl. kr.

Þessi viðurkenning hefir verið gefin í landsreikningunum m. a. með því að telja skuldirnar í dönskum kr. Það er í

alla staði heiðarlegt og rétt. Sama er að segja um skuldbindingar, sem ríkið undirgengst í £. Sá landsreikningur er réttur, sem telur £ með réttri upphæð í £, því það er sú skuldbinding, sem ísl. ríkið á að fullnægja, hvort sem það verða fleiri eða færri ísl. kr.

Ég gæti flutt miklu lengra mál, en vil ekki gera það að sinni, til þess að vekja ekki nýjar umræður, eftir að ég hefi lítinn rétt til að taka til máls. Ég vil minna á, að þegar verið er að halda fram, að það hafi verið ruglingur eða jafnvel rangt að telja í landsreikningum og skuldaskýrslum gengismun á dönsku og íslenzku krónunni, þá verði að líta á, um hvaða ár sé að ræða og hvernig á stæði.

Fram undir árslok 1925 var hér algert lausgengi. Enginn gat vitað, hvert yrði hið endanlega hlutfall ísl. og dönsku kr. Það munu hafa verið fáar stofnanir, sem töldu rétt í reikningsfærslu um áramót að elta gengið að því er snerti færslu á útlendum skuldum, heldur fært þær með nafnverði þennan tíma. Þetta gerði ríkissjóður líka. Ég sé ekki, að rétt sé að áfella Magnús Kristjánsson, sem samdi fyrstu landsreikningana eftir að komið var á það gengi, sem nú er, þó hann héldi áfram að færa þá á sama hátt. Því að hann var sér þess meðvitandi, að sú eina löglega ísl. kr. var þá og er enn í dag sú sama og hinar Norðurlandakrónurnar. Við erum ekki enn búnir að breyta myntlögum okkar, og á meðan við erum ekki búnir að því, hvílir engin skylda á fjmrh. að færa landsreikningana öðruvísi en að skuldbindingarnar komi fram í landsins löglegu mynt, eins og þær eru í raun og veru. En það er komið fast inn í meðvitund sumra manna, og þar á meðal hæstv. fjmrh., að þessi löglega króna sé úr sögunni; hann hefir meira að segja borið fram frv. um að fella hana úr lögum og taka upp pappírskrónuna, sem nú er notuð manna á milli og ekki orðin lögmæt enn. Engan er hægt að átelja fyrir að færa landsreikningana í landsins löglegu krónu. Magnús Kristjánsson, sem samdi landsreikningana 1926 og 1927, sem teknir hafa verið sem dæmi upp á þennan rugling, eða hvað þeir nú kalla það, hefir áreiðanlega hugsað, að sú yrði ekki hin endanlega niðurstaða, að við

Skekkjur í bráðabirgðauppgærd ríkissjóðs 1930.

þvftum að gjalda okkar skuldir með fleiri krónum en þær voru stofnaðar í. Hann hefir áreiðanlega hugsað sér, að horfið yrði aftur að okkar löglegu mynt. Ég vildi taka þetta fram sérstaklega hans vegna, sem látinn er, því mér finnst það ómaklegt að vera að tala um rugling í landsreikningunum, sem hann hefir sam- ið, út af þessu atriði.

Fjmrh. (Einar Arnason): Mér finnst hv. 1. landsk. hafa tekið að sér fullerfitt hlutverk, að fara að verja það fyrirkomu- lag að færa sumar skuldir á landsreik- ningunum í dönskum kr. Ég held, að hann hefði ekki átt að taka það að sér, því það er ómögulegt að verja það, ekki einu sinni á þeim grundvelli, sem hv. þm. reyndi, sem sé þeim, að færa ætti í mynt þess lands, sem lán væri tekið hjá. En þetta hefir aldrei verið gert um ensku lánin. Ensku lánin hafa verið færð í is- lenzkum krónum og alltaf reiknað með því gengi, sem á þeim tíma var á isl. kr.

Það var hreinasti óþarfi af hv. þm. að blanda Magnúsi Kristjánssyni í þetta, vegna þess að byrjunin átti að vera miklu fyrr. Ekkert var eðlilegra en að ríkissjóð- ur tæki upp það sama, sem bankarnir gerðu, þegar þeir fyrst fóru að skrá gengi. Það var mörgum árum áður, mun hafa verið 1922 eða þar um bil.

Í sjálfu sér er ekkert á móti því, sem hv. þm. heldur fram, að telja skuldirnar í dönskum krónum eða £, innan striks auðvitað, en út verður að færa í isl. krón- um, enda hefir þetta verið venjan með £. Ef þetta hefði verið gert við dönsku krón- una, þá hefði ekkert verið við það að at- huga. En það hefir ekki verið gert og það sést ekki, hvaða skuldbindingar eru í dönskum kr. og hverjar í islenzkum. Ég held að það sé enginn ágreiningur um það, að skuldaskýrslur eigi að færa í isl. kr. Það er því óþarfi af okkur að eyða tíma í að tala um þetta, og óþarft fyrir hv. þm. að verja gamla sleifarlagið.

Jón Baldvinsson: Það hefir farið svo, sem flesta þm. ærunaði, að lítið yrði á þessum umr. að græða. Ég hugsa, að á- heyrendur fari jafnnær eftir þetta karp, sem hefir átt sér stað milli hæstv. fjmrh. og hv. fyrirspyrjanda. Ég gæti búizt við,

að það þætti ekki mikið til þess koma, því ekki hefir komið nema ein grein um málið í Morgunblaðinu. Það er ekki svo, að þeir séu svo mjög ósammála. Í raun og veru eru þeir sammála, þó að þeir séu að gera sig til hver framan í annan. Mér skildist á hv. fyrirspyrjanda, að um ýms- ar þessar færslur væri honum sama, hvort þær væru færðar á sjóðreikning eða rekstrarreikning; hann vildi hafa þær í öðrum hvorum reikninganna. En það, sem hlýtur að verða aðalatriðin í fjármálum landsins, er í þessu tilfelli sér- staklega, hvort ráðh. hefir felld undan og gefið þinginu ranga skýrslu við framtal útgjalda, sem ríkissjóður hefir haft á ár- inu 1930, og honum hafi verið kunnugt um; en vitaulega með því fororði, sem fjmrh. eru vanir að hafa um skýrslu þessa, að lítið eitt geti skakkað, jafnvel hundr. þúsunda, sem er skiljanlegt, þar sem yfirlitið er gefið svo snemma á þing- inu, en skammt frá áramótum. Mér virð- ist ekki skipta svo mjög máli um það, sem sagt er í 2. og 3. lið fvrirspurnarinn- ar, því að á bak við eru heimildir þings- ins handa stj. til að taka lán til þessara framkvæmda. Öðru máli væri að gegna, hefði ríkisstj. varið fé til mikilla fram- kvæmda, án þess að hafa heimild þings- ins á bak við. Fvrir það má áfella ríkis- stjórnir. Mér finnst flest af því, sem þeir hæstv. fjmrh. og hv. fyrirspyrjandi hafa deilt um, ómerkileg atriði og það hafi engin áhrif á afkomu landsins, hvort fært er svo eða svo. Mætti í nánari líkingu benda á, hvað það er, sem þeir deila um. Mætti segja, að hv. 1. landsk. vildi hafa það á fvrstu síðu Timans, en hæstv. fjmrh. hefði sett það á 3. síðu. Um þetta er deilt milli þeirra, það er varla til þess að halda okkur á fundi allan daginn.

En það er eitt í þessu, sem mér finnst ástæða til að minnast á úr því málið er komið fram, því annars mundi ég hafa gert það, og geri það nánar, þegar fjár- lögin koma fyrir. Það er um 1. lið fyrir- spurnarinnar. En þar voru þeir ekki svo mjög ósammála. En mér finnst aðfienslu- vert það, sem stj. hefir þar gert, en eftir því, sem hæstv. fjmrh. hefir viðurkennt, hefir þetta verið gert af mörgum stjórn- um áður, að láta eitt árið gera meiri framkvæmdir en þingið hefir heimilað og

VIÐBÆTIR

Alþingisreikningur

frá 1. janúar til 31. desember 1930.

(Vfirlit).

TEKJUR:

I. Fyrir seld Alþingistíðindi og Landsreikninga	kr.	1121.00
II. Fyrir selt Alþingismannatal og >10 myndablöð	—	589.45
III. Fyrir seldan prentpappír ¹⁾	—	1330.20
IV. Fyrir seldan gamlan fjölríta	—	100.00
V. Endurgreiddur af alþingishátíðarnefnd ýmislegur hátíðarkostnaður, greiddur af alþingiskostnaði 1927—1930	—	7484.70
VI. Endurgreidd aðflutningsgjöld af endursendum sýnishornum ráðherra- og þingmannastóla	—	89.29
VII. Vextir af innstæðu í hlaupareikningi við Landsbankann	—	47.31
VIII. Ávísað úr ríkissjóði samkvæmt ávísana- og gjaldabókum þingsins	—	322973.34
Samtals	kr.	333735.29

Viðbætur.
Alþingisreikningur 1930.

GJÖLD:

I. Þingfararkaup alþingismanna (sjá fylgiskjal)	kr.	86431.20
II. Goldið starfsmönnum:		
a. Föst laun [laun skrifstofustjóra kr. 6400.00 og fulltrúa kr. 5880.00]	kr.	12280.00
b. Lausum starfsmönnum [skrifst. og prófarkal. (þar í aðstoð við útgáfu á umræðum) kr. 7613.50, skjalavarzla og afgreiðsla kr. 1515.00, lestrarsalgæzla kr. 1492.00, innanþingsskriftir kr. 16424.00, dyra- og pallavarzla kr. 4840.00, þingsveinar kr. 1751.00]	—	33635.50
	—	45915.50

1) Leifar af pappírsbirgðum Alþingis, 110^{17/20} ris, sbr. skilagrein í D-deild Alpt. 1930, bls. 376. Svo hefir samizt við ríkisprentsmiðjuna, sem nú hefir tekið við allri prentun fyrir þingið, að hún leggi til pappír í Alþingistíðindi við sama verði sem hann hefir kostað þingið undanfarin ár. Hættir þingið því að kaupa sjálft pappírinn og hefir selt pappírsbirgðir þær, sem eftir voru, við kostnaðarverði.

III. Útgáfukostnaður Alþingistíðinda og Lausnarprentun:

1. Útgáfukostnaður Alþingistíðinda:

A. Skjalapartur og þingskjöl:

- a. 1.—24. örk skjalaparts, án sérprentana . . .
- b. 25.—191. örk + a—d-örk = 171 örk með sérprentunum á kr. 184.80; 10 kápur á kr. 16.50; lokun kápu og líming utanáskrifta á 10 hefti á kr. 18.00
- c. Uppbót fyrir töflur, myndamót, uppprentun á skjalapartsörk o. fl.
- d. Uppprentun lausra þingskjala og viðbótarprentun
- e. Pappír í skjalapart, í sérprentanir og kápur

B. Umræðupartur:

- a. B-deild, 155 arkir á kr. 142.30, hefting kr. 1981.20; a—f-örk (aðalefnisyfirlit), 5 arkir á kr. 228, 1/2 örk á kr. 119.50, hefting kr. 76.20; uppprentun á 2 síðum kr. 48,57; 9 kápur á kr. 16.50; aukalíming á 9 hefti á kr. 18.00
- b. C-deild, 67 arkir á kr. 142.30, hefting kr. 863,60; 3 kápur á kr. 16.50; aukalíming á 3 hefti á kr. 18.00
- c. D-deild, 23 arkir á kr. 142.30; 1 örk (viðbætur) kr. 169.00, efnisskrá og titilblað kr. 79.10; hefting kr. 317.50; 1 kápa kr. 16.50; aukalíming kr. 18.00
- d. Pappír í umræðupart með kápum

ndsreikninga og önnur

kr. 3493,92

— 31945.80

— 708.45

— 268.95

— 3021.83

kr. 39438.95

kr. 25732.22

— 10501.20

— 3873.00

— 2754.88

— 42861.30

Viðbæltir.
Alþingisreikningur 1930.

C. Útsending [burðareyrir kr. 2799.85, afgreiðsla og útburður kr. 300.00, umbúðir kr. 8.85]		kr. 3108.70		
			kr.	85408.95
2. Útgáfukostnaður Landsreikninga ásamt launum yfirskoðunarmanna:				
A. Laun yfirskoðunarmanna fyrir yfirskoðun LR 1929, 3×1000				
kr. + dýrtíðaruppbót (40%)		kr. 4200.00		
B. Prentkostnaður og heftingar		— 840.50		
			—	5040.50
3. Önnur prentun [prentun dagskráa kr. 999.00, lagaprentun o. fl. kr. 1569.96, prentun á þingmannaskrám o. m. fl. kr. 316.11, fjölritun á nefndaskrám, yfirlitum um úrslit þingmála o. m. fl. kr. 137.00, útgáfukostnaður Alþingismannatals 1845—1930 og „10 myndablaða“ (930 Alþingi 1930) kr. 15136.99]				
			—	18159.06
			kr.	108608.51
IV. Bókband (kr. 1303.98), bækur (kr. 985.30), ritföng (kr. 1074.35)				— 3363.63
V. Ljós, hiti, ræsting og viðhald á húsi og munum:				
1. Ljós (kr. 1560.75) og ljósfæri (kr. 454.05)		kr. 2014.80		
2. Hiti		— 2670.85		
3. Ræsting [ræstingarvinna kr. 2821.93, ræstingarvörur kr. 513.05]		— 3334.98		
4. Viðhald á húsi [málun kr. 6375.58, ýmsar aðgerðir og umbætur á húsinu fyrir þing (gagngerð breyting á lestrarsal, veggþiljur í ráðherraherbergi og blaðamanna, loftlistar í þingherhergi og ganga, gluggatjaldastengur og dyratjalda o. m. fl.) kr. 5746.86, talklefar í símaherbergi kr. 791.97, gerður upp reykháfur, aðgerð á þaki og þakrennum o. fl. kr. 1963.03, breyting og aðgerð á hitunartækjum kr. 366.36, aðrar aðgerðir og umbætur kr. 1877.56]		— 17121.36		
5. Viðhald á munum [ábreiður á salagólf, hliðarherbergja og ganga, tjöld fyrir alla glugga ásamt fellitjöldum o. fl. kr. 17765.01, húsgögn í ráðherraherbergi og stigaherbergi, bókaskápur í skrifstofu, bríkur á þingmannastóla o. m. fl. kr. 4052.06, málun húsgagna o. fl. kr. 974.90, gúmmíábreiður í forstofu, stiga og gang kr. 442.97, Norðurlandafánar o. fl. kr. 249.30, ryksuga, aðgerð á ryksugu o. fl. kr. 264.98, ritvél kr. 560.00, kostnaður við að steypa í bronce brjóststytta af Benedikt Sveinssyni eldra kr. 588.30, ýmsir munir og aðgerðir kr. 1314.60]		— 26212.12		
			—	51354.11
VI. Önnur gjöld:				
1. Aðstoð og aukavinna [þar af kr. 972.00 til Matth. Þórðarsonar, Ragnars Asgeirssonar og Guðm. Einarssonar frá Miðdal fyrir umsjón með málun alþingishússins og ýms endurbótastörf þar 1929—1930, samkv. tilnefningu forseta, kr. 480.00 til Kristjáns Helgasonar fyrir hreinsun og vörzlu í alþingishúsinu í júní og júlí og kr. 78.00 fyrir ýmislegt]		kr. 1530.00		

2. Kostnaður við einstakar nefndir [þar af þóknun til skrifara fjárveitinganefnda kr. 913.00 og til skrifara utanríkisráðgjafanefnda kr. 1200.00]	kr.	2113.00
3. Símagjöld Alþingis [uppsetningargjald skiptiborðs og talsímaleiga kr. 1280.00, símtöl og símskeyti frá forsetum og skrifstofunni kr. 620.15]	—	1900.15
4. Símanot þingmanna [símtöl og símskeyti kr. 3363.15 (sjá fylgiskjal), símavarzla kr. 1156.00]	—	4519.15
5. Þinghúsgarðurinn	—	547.43
6. Opinber gjöld [vatnsskattur]	—	482.50
7. Ýms gjöld:		
A. Silfurskjöldur á kistu Klemens Jónssonar fyrrv. ráðherra	kr.	352.00
B. Sjúkrastyrkur til Sigríðar Gísladóttur, vegna byltu á leið til ræstingar í alþingishúsinu	—	200.00
C. Kostnaður af nítjándra fulltrúabingi þingmannasambands Norðurlanda í Reykjavík 1930 [bílféðir og risnukostnaður kr. 20067.16, til hraðritara kr. 64.00, til Einars próf. Arnórssonar fyrir samning yfirlits um íslenska löggjöf 1930 í Arbók sambandsins kr. 250.00, prentun á athafnaskrá og þátttakenda o. fl. kr. 364.30, rýming húsgagna úr alþingishúsinu vegna fulltrúabingsins kr. 38.63]	—	20784.09
D. Risnukostnaður forseta [þingmannaveizla og starfsmanna o. fl.]	—	3079.39
E. Ljósmyndasafn Alþingis [þingmannamyndir]	—	1902.00
F. Kostnaður af þingskrifaraprófi	—	106.00
G. Auglýsingar (kr. 131.42), frimerki (kr. 311.30), leiga fyrir póstbox 1930 og 1931 (kr. 14.00), bílkostnaður prófarkalesara þingsins vegna fótölömunar af byltu um þingtímann (kr. 50.00), deyfing 2 ryksugna fyrir útvarpstruflunum (kr. 40.00)	—	546.72
	—	26970.11
		38062.34
	Samtals	kr. 333735.29

Skrifstofu Alþingis, 25. marz 1931.

Jón Sigurðsson.

Þingfararkaup alþingismanna 1930

og símanot á kostnað Alþingis s. á.

Nöfn	Fyrir þinghlé				Eftir þinghlé				Þing- fararkaup alls	Símanot á kostnað Alþingis
	Dagpeningar og dýrtíðaruppbót			Ferða- kostnað- ur	Dagpeningar og dýrtíðaruppbót			Ferða- kostnað- ur		
	Dagpen- ingar	Uppbót 40%	Dagpen. og uppbót alls		Dagpen- ingar	Uppbót 40%	Dagpen. og uppbót alls			
Ásgeir Ásgeirsson, þm. V.-Ísf.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	129.85
Benedikt Sveinsson, þm. N.-P.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	153.75
Bernharð Stefánsson, 2. þm. Eyf.	1296.00	518.40	1814.40	200.00	204.00	81.60	285.60	420.00	2720.00	78.35
Bjarni Ásgeirsson, þm. Mýr.	1116.00	446.40	1562.40	24.00	60.00	24.00	84.00	24.00	1694.40	75.85
Björn Kristjánsson, 1. þm. G.-K.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	21.55
Einar Árnason, 1. þm. Eyf.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	33.70
Einar Jónsson, 1. þm. Rang.	1212.00	484.80	1696.80	274.00	108.00	43.20	151.20	150.00	2272.00	63.55
Erlingur Friðjónsson, þm. Ak.	1308.00	523.20	1831.20	166.00	180.00	72.00	252.00	150.00	2399.20	150.00
Guðmundur Ólafsson, þm. A.-Húnv.	1296.00	518.40	1814.40	247.00	156.00	62.40	218.40	360.00	2639.80	96.95
Gunnar Sigurðsson, 2. þm. Rang.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	34.70
Halldór Stefánsson, 1. þm. N.-M.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	124.25
Halldór Steinsson, þm. Snæf.	1212.00	484.80	1696.80	85.00	192.00	76.80	268.80	180.00	2230.60	123.05
Hannes Jónsson, þm. V.-Húnv.	1272.00	508.80	1780.80	182.00	156.00	62.40	218.40	350.00	2531.20	41.60
Haraldur Guðmundsson, þm. Ísaf.	1104.00	441.60	1545.60	»	60.00	24.00	84.00	»	1629.60	112.20
Hákon Kristófersson, þm. Barð.	1296.00	518.40	1814.40	134.00	216.00	86.40	302.40	222.00	2472.80	121.10
Héðinn Valdimarsson, 2. þm. Reykv.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	9.05
Ingibjörg H. Bjarnason, 2. landsk. þm.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	»
Ingólfur Bjarnarson, þm. S.-P.	1356.00	542.40	1898.40	335.00	216.00	86.40	302.40	436.00	2971.80	151.40
Ingvar Pálmason, 2. þm. S.-M.	1224.00	489.60	1713.60	131.00	216.00	86.40	302.40	204.00	2351.00	45.60
Jóhann Jósefsson, þm. Vestm.	1188.00	475.20	1663.20	56.00	180.00	72.00	252.00	60.00	2031.20	149.95

Alþingisreikningur 1930.

Viðbætur.

Jóhannes Jóhannesson, þm. Seyðf.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	»
Jón Auðunn Jónsson, þm. N.-Ísf.	1260.00	504.00	1764.00	70.00	168.00	67.20	235.20	111.00	2180.20	149.90
Jón Baldvinsson, 4. landsk. þm.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	64.30
Jón Jónsson, 6. landsk. þm.	1320.00	528.00	1848.00	230.00	180.00	72.00	252.00	376.00	2706.00	100.90
Jón Ólafsson, 3. þm. Reykv.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	»
Jón Sigurðsson, 2. þm. Skagf.	1296.00	518.40	1814.40	320.00	192.00	76.80	268.80	400.00	2803.20	148.90
Jón Þorláksson, 3. landsk. þm.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	1.45
Jónas Jónsson, 1. landsk. þm.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	20.10
Jónas Kristjánsson, 5. landsk. þm.	1308.00	523.20	1831.20	325.00	216.00	86.40	302.40	400.00	2858.60	153.20
Jörundur Brynjólfsson, 1. þm. Árn.	1104.00	441.60	1545.60	180.00	84.00	33.60	117.60	»	1843.20	97.70
Lárus Helgason, þm. V.-Sk.	1320.00	528.00	1848.00	867.00	168.00	67.20	235.20	200.00	3150.20	105.40
Magnús Guðmundsson, 1. þm. Skagf.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	58.50
Magnús Jónsson, 1. þm. Reykv.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	10.85
Magnús Torfason, 2. þm. Árn.	1200.00	480.00	1680.00	165.00	»	»	»	»	1845.00	59.75
Ólafur Thors, 2. þm. G.-K.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	2.85
Páll Hermannsson, 2. þm. N.-M.	1308.00	523.20	1831.20	552.00	240.00	96.00	336.00	293.00	3012.20	86.05
Pétur Ottesen, þm. Borgf.	1176.00	470.40	1646.40	20.00	132.00	52.80	184.80	30.00	1881.20	100.40
Sigurður Eggerz, þm. Dal.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	2.00
Sigurjón Á. Ólafsson, 4. þm. Reykv.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	1.15
Sveinn Ólafsson, 1. þm. S.-M.	1188.00	475.20	1663.20	146.00	228.00	91.20	319.20	86.00	2214.40	34.70
Tryggvi Þórhallsson, þm. Str.	1116.00	446.40	1562.40	»	60.00	24.00	84.00	»	1646.40	18.40
Þorleifur Jónsson, þm. A.-Sk.	1272.00	508.80	1780.80	455.00	240.00	96.00	336.00	140.00	2711.80	105.90
Allsherjarnefndir	»	»	»	»	»	»	»	»	»	7.20
Fjárveitinganefnd Nd.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	1.00
Fjárhagsnefnd Ed.	»	»	»	»	»	»	»	»	»	153.70
Þingmannafélagið	»	»	»	»	»	»	»	»	»	162.40
Samtals	49836.00	19934.40	69770.40	5164.00	4932.00	1972.80	6904.80	4592.00	86431.20	3363.15

